

pan Bošnjak

ČASOPIS SVJETSKOG BOŠNJAČKOG KONGRESA

CIJENE | BIH: 5 KM | BALKAN 3 EUR | ZAPADNA EVROPA: 5 EUR |

9

INTERNACIONALNI UNIVERZITET
U NOVOM PAZARU

UPIS 2013/2014

NA OSNOVNE AKADEMSKE STUDIJE

DEPARTMAN ZA
EKONOMSKE NAUKE

Ekonomija
Turizam
Revizija i osiguranje

DEPARTMAN ZA
PRAVNE NAUKE

Opšte pravo
Pravo unutrašnjih poslova (Kriminalistika)

DEPARTMAN ZA
PRIRODNO-TEHNIČKE NAUKE

Informatika

DEPARTMAN ZA
FILOLOŠKE NAUKE

Srpski jezik i književnost
Bosanski jezik i književnost
- Opšti smjer
- Prevodilaštvo
Anglistika
- Opšti smjer
- Prevodilaštvo
Germanistika

DEPARTMAN ZA
PEDAGOŠKO-PSIHOLOŠKE NAUKE

Vaspitač djece predškolskog uzrasta
Psihologija

DEPARTMAN
UMJETNOSTI

Likovna umjetnost
- Grafika
- Slikarstvo
Primenjena umjetnost
- Dizajn i modna kreacija
- Dizajn enterijera

Be International ...

Univerzitet u Novom Pazaru
Dimitrija Tucovića bb, 36300 Novi Pazar, Srbija
tel. +381 20 316 634
20 315 726
fax. +381 20 337 322

**AKADEMIK
MUHAMED FILIPOVIĆ
MIROSLAV KRLEŽA I
BOSNA I BOŠNJACI**

strana 4

**FATMIR S. BAČI
ZEMLJA
DOMOVINA**

strana 18

**DR. ENVER HALILOVIĆ
MUSLIMANSKI NARODI
SJEVERNOG KAVKAZA**

strana 26

**DR. JAHJA FEHRATOVIĆ
SANDŽAČKI GLAGOL
"IZRIMITI SE"**

strana 88

FEHIM HUSKOVIĆ
*akademski slikar i
grafičar*

strana 107

**ALIJA BEČIĆ
KASIDA IBRAHIMA
BIOČAKA**

strana 94

U sljedećem broju objavit ćemo i reagiranja na aktualna zbivanja:

„Stvarna politička pozadina, značenje i ciljevi najnovijeg napada na sandžačkog muftiju Muamer efendiju Zukorlića“, „Šta je uistinu bio iz zbog čega je vršen popis stanovništva u Bosni i Hercegovini“ i „Ne prestaju sukobi bošnjačkih političara koji idu direktno na štetu svih Bošnjaka“.

IMPRESUM

Izdavač:

Svjetski bošnjački kongres - SBK

Glavni i odgovorni urednik:
Muhamed FILIPOVIĆ

Zamjenik glavnog urednika:
Fatmir S. BAČI

Sekretar:
Mevlida ROVČANIN

Redakcija:

Jahja FEHRATOVIĆ
Admir MURATOVIĆ
Dževad JAHIĆ
Džemil BEKTOVIĆ
Hazbija KALAČ

Lektor:

Almedina ZUKORLIĆ

Tehnički urednik:
Salahudin FETIĆ

Štampa:

IGK PLANJAX, Tešanj

ADRESA I KONTAKT REDAKCIJE

Branilaca Sarajeva 49/2,
71000 Sarajevo
Bosna i Hercegovina

Telefoni: +38733 922991 i +38761 764399
E-mail: redakcija@panbosnjak.com
www.panbosnjak.com

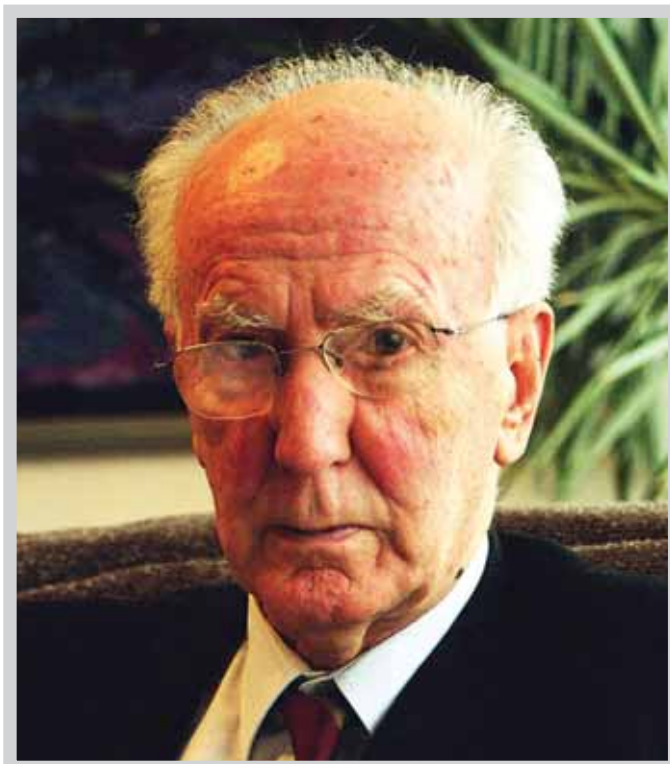
Viđenje iz ličnog iskustva i razgovora
o bosanskom identitetu

MIROSLAV KRLEŽA I BOSNA I BOŠNJACI

- Povodom trideset godina od smrti ovog prijatelja Bosne i Bošnjaka -

PRVI DIO

Prije trideset godina u Zagrebu je, nakon moglo bi se reći kraće akutne, ali dugotrajne hronične bolesti, umro po mišljenjima mnogih literarnih kritičara, historičara literature i komentatora našeg literarnog, kulturnog i političkog života zadnjih stotinu godina, najveći i svakako najznačajniji i najutjecajniji intelektualac, mislilac i pisac XX vijeka na južnoslovenskim prostorima. Njegovo ime je Miroslav Krleža i on, po godini rođenja i vremenu u kojem je djelovao pripada onoj zlatnoj generaciji naše mladeži koja je pokušala da naš prostor i ljude koji na njemu žive izvuče iz brojnih tamnica i mora zabluda, kako duhovnih tako i političkih, te da nam osigura samostalan i aktivan ulazak u tokove moderne misli i na njoj temeljene historije koju su svi napredni narodi intenzivno tražili tokom druge polovine XIX i prve polovine XX vijeka. Ta mladež je svoje ideje, ili bolje reći svoje velike iluzije toliko karakteristične za XIX vijek uopće, a posebno kada se uzme u obzir ono što se izrodilo iz njihovih zamisli o osvajanju slobode i jednakosti za sve ljude, platila najskupljom cijenom, a to su njihovi životi i razočaranja u najdublje i najskrivenije misli i očekivanja. Svi objektivni i autoritativni kritičari literature, kao i historičari i teoretičari

književnosti, bez dvojbe smatraju da je Miroslav Krleža bio ne samo veliki pisac i mislilac, nego i politička i javna ličnost prvog reda. Krleža je bio jedna od najznačajnijih ličnosti u cijeloj svojoj generaciji, čovjek čija su mišljenja, ocjene i stavovi imali veoma široku poli-

tičku rezonancu i utjecaj i to osobito na onu generacije naših ljudi koji su svoja mišljenja i stavove formirali na svjetskim i našim lokalnim iskustvima vezanim za zbivanja prije i poslije Prvog i Drugog svjetskog rata, a njegov direktni utjecaj u našem svijetu trajao je sve do njegove smrti u devedesetoj godini života 1983. godine. Uz to što je bio izuzetan pisac koji je ostavio klasične obrazce književnog stvaranja u poeziji, esejistici, pripovjedačkoj, romanesknoj i dramskoj literaturi, zbog čega je s opravdanjem smatran i što je bio najznačajniji predstavnik naše ukupne moderne, jer su njegova brojna djela, poput pjesničkih tvorevina kao su „Pan“, „Simfonije“, „Balade Petrice Kerempuha“, zatim izuzetna esejistička djela, kao što su: „Hrvatska književna laž“, „Moj obračun s njima“ i „Dijalektički antibarbarus“, i brojna pripovjedačka djela i romani, kao što su „Povratak Filipa Latinovića“, „Na rubu pameti“, „Banket u Blitvi“ i „Zastave“, te ciklus dramskih tekstova iz ratne i zelenokadrovske tematike koji predstavlja najznačajniji dio naše ukupne dramske literature, kao što su: „U logoru“, „Vučjak“, „Golgota“, i posebno ciklus drama o Glembajevima, zatim „Aretej“ i druga brojna dramska i dramatizirana djela. Krleža je istovremeno bio velika enciklopediski obrazovana i u književnim i političkim polemikama dominantna figura ukupnog kulturnog jugoslovenskog i hrvatskog prostora, svakako najveći hrvatski književnik do našeg vremena i najutjecajniji hrvatski javni radnik novijeg doba. Njegova smrt došla je u takvom momentu historije našeg prostora kada se već intenzivno započela raspadati ona duhovna i politička tvorevina za koju se Krleža zalagao od mladih dana i kojoj je svojim djelom i praktičkom aktivnosti dao izuzetno veliki doprinos, a to je bila zajednička država svih Južnih Slovena i novi moderni internacionalni i humani duh oslobođen uskogrudih ideja i podjela koje su bile proizvod naše nesretne historije u kojoj smo bili više podanici stranih država i vladara nego slobodni ljudi. Krleža je bio bitan dio pokreta naše omladine inspirirane težnjom za slobodom i osamostaljenjem naših naroda od tadašnje dominacije velikih sila, pokreta koji je započeo idejama nacionalnog oslobođenja, a koji je nakon ruske revolucije poprimio domi-

nantno socijalističku i lijevu orijentaciju na kojoj je nastala Narodnooslobodilačka borba naših naroda protiv fašizma i na njoj temeljena Federacija kao novi oblik političkog jedinstva jugoslovenskih naroda i sa kojom je trebao započeti i proces onog procesa koji je nazivan oslobađanje radničke klase iz odnosa podređenosti i eksploatacije. Nažalost, zbog razloga koji nisu dio novog eseja i koji zaslužuju posebnu detaljnu elaboraciju, ovaj proces nije se razvio, bio je u biti fingiran i iznevjeren u korist gole vladavine, kao uostalom u cijelom tzv. socijalističkom ili komunističkom svijetu, što je uskoro dovelo do je intenzivnog moralnog i političkog raspada te tvorevine, a sam proces započeo je još za Krležinog života, tj. dvadesetak godina nakon nastanka socijalističke Jugoslavije koja se smatrala nosiocem prave i iskonske ideje radničke države, tj. započeo je sa događajima u periodu 1967-1971. godine, kada je tadašnji komunistički režim potrošio zadnje dividende moralnopolitičkog kapitala nastalog na temelju uspješne organizacije i rukovođenja velikom oslobodilačkom borbom naših naroda protiv okupatora i političkim odvajanjem naše tadašnje države od SSSR-a, što je trebalo biti iskorak u jedan savim novi sistem odnosa i to ne samo među socijalističkim zemljama nego i unutar njih, tj. ovim odvajanjem trebao je započeti proces nastajanja savim novih društvenih odnosa u zemlji temeljenih na ostvarenju izvornih ideala ravnopravnosti i jednakosti svih ljudi i naroda. Odvajanje režima od ideje slobode i ravnopravnosti svih ljudi i naroda Jugoslavije se dogodilo onda kada se režim sukobio sa radnicima i omladinom koji su zahtijevali više socijalne osjetljivosti i pravde, a zatim i sa cjelokupnim hrvatskim, slovenačkim i srpskim narodom, prema kojima je preduzeo apsolutno nedozvoljene i za sebe sama tragične mjere represije koja je obimom nadilazila sve prethodne represije, izuzev onih do kojih je došlo u Cazinskoj Krajini, zbog tzv. Cazinske bune i na Kosovu, prilikom likvidacije ostataka Balli Comptari, kao i one unutarne represije u komunističkom pokretu izazvane prijetnjom Informbiroa i sovjetske intervencije u našoj zemlji koja je pogodila uglavnom komuniste. Da je taj režim već tada izgubio svaki stvarni politički i moralni osnov svoga posto-

janja bilo je jasno svakom ko je kritički analizirao njegovo ponašanje. Međutim, njegov pad je, s obzirom na opće uvjete koji su vladali u tadašnjem svijetu i vrijeme kada je režim došao u tu duboku unutarnju krizu, a to je bilo vrijeme burnih potresa u tzv. socijalističkom svijetu i ruskih intervencija u Poljskoj, Mađarskoj i Čehoslovačkoj, bio nemoguć iz dva važna razloga. Jedan od tih razloga se sastojao u činjenici da je na prostorima Istočne Europe još uvijek bila prisutna i djelujuća snaga SSSR-a i Varšavskog pakta, koja se najjasnije i najrigidnije iskazala u intervenciji Varšavskog pakta u Čehoslovačkoj, a sa kojim jugoslovenski režim unatoč velikoj svadi nije nikada do kraja prerezao pupčanu vrpcu koja je povezivala zemlje političkog totalitarizma i prakse masovne upotrebe represije kao efikasnog sredstva za rješavanje svih krupnih unutarnjopolitičkih problema, kao što je u to vrijeme bilo jasno da zapad, zbog politike detanta, a bez čije asistencije nije bilo moguće srušiti ni jedan totalitarni režim kako to jasno dokazuju slučajevi Poljske i Mađarske ranije i Češke tada, jer je detant promijenio odnos Zapada prema SSSR-u i Varšavskom paktu, nije bio u mogućnosti organizirati obimniju i efikasniju logistiku svestrane pomoći takvim pokušajima. Drugi bitan razlog da tada nije bilo moguće srušiti komunistički režim sastojao se u harizmatičnoj ulozi i položaju Josipa Broza Tita u tadašnjoj Jugoslaviji, koji je svojom političkom vještinom uspostavio takav odnos u društvu u kojem se on lično i to u svoje i u ime jedinstva države i mira u njoj, a ne u ime političkog režima kojem je on de fakto bio na čelu i predstavljao izvor njegove moći, pojavljivao kao Deus ex machina u svim kriznim situacijama i vršio arbitražu u sukobima interesa svih vrsta, socijalnim kao i onim nacionalnim. On sam se nikada nije do kraja identificirao ni sa jednim od faktora koji bi se u državi našli u sukobu, kada se radilo o unutarnjim ekonomskim i političkim odnosima, a nije se identificirao ni sa pojedinim narodima, ali ni sa režimima političkih oligarhija koje su tim narodima u njegovo ime vladale, nego je stalno manevrirao između naroda, kojeg je on uzimao sasvim populistički kao neodređenu veličinu sa kojom se manipulira i adoptirao je pod svoju brigu, s jedne strane i režima i represivnog aparata koji griješi i kojeg će on kazniti i prisiliti na ispravljanje grešaka, a s

druge strane, tako da je on lično uvijek bio čist i tako pravio distancu prema onima koji su izazivali suprotstavljanje i proteste masa, zbog čega je odium raspoloženja ljudi išao uvijek na račun represivnog aparata, a ne njegovog glavnog tvorca, šefa i stvarnog pokretača, jer su greške tog aparata svagda prikazivane kao nepoštovanje Titovih želja i politike, a on je ipak nalazio načina da taj aparat sam i po svojoj odluci upotrebljava i to navodno u cilju zaštite prava naroda i radničke klase i jedinstva države i mira čiji je on bio najviši čuvar i garant. Do drugog dubokog razlaza između Krleže i Tita, a prvi je, kako je to poznato nastao kao sukob između literarne, a potom i opće politike koju je zatupao „Pečat“ (list koji je Krleža izdavao) i ljudi okupljenih oko lista „Stvarnost“, koji su bili dio najužeg partijskog aparata, a taj sukob je u partiji bio interpretiran kao Krležino navodno očijukanje sa trockizmom, tada najžešćim neprijateljem staljinizma, jer se Krleža nije dao podvesti pod načelo prava partije da naređuje, kontrolira i presuđuje i u pitanjima književnog i uopće kulturnog stvaranja, zbog čega je Krleža morao odustati od svake veze sa KPJ i kasnije i sa partizanima, došlo upravo u uvjetima pojačane represije do koje je došlo već 1967. godine, mada je taj razlaz prikrivan, a do razlaza je došlo zbog pristajanja Krleže uz zahtjev za ravnopravnijim položajem Hrvata i Hrvatske u državi i u vezi sa položajem i pravima Hrvata na ime i upotrebu svog jezika. Negativna reakcija Tita na činjenicu da je i Krleža podržao tu Deklaraciju se ogledala u činjenici da je dozvolio da Krleža bude prisiljen dati ostavku na svoje i inače praktički formalno članstvo u partiji i u CKSKH. Naime, držeći ga uz KPJ i SKJ, unatoč očitosti istini da se u nekim bitnim pitanjima Tito i njegovi glavni ljudi u Hrvatskoj (Bakarić i društvo) razilaze sa Krležom, tadašnje rukovodstvo KPJ i SKJ je vodilo politiku da Krležu drži pod kontrolom i sa pravom da ga kao člana partije koji je to dobrovoljno drži pod strogom kontrolom koja podrazumijeva represiju na koju član unaprijed pristaje time što prihvata statut i disciplinska načela partije, ali i da ga time i sve dok to njima odgovara, spriječi da se odmetne u disidente, jer im je bilo jasno da je Krleža bio oduvijek daleko pogodnija i bitnija ličnost za zapadni svijet da bude važan disident, pogotovo u odnosu na Vladimira Dedijera i Milovana Đilasa koje je zapad uzeo pod svoje i po-

državao ih kao disidente, mada su oni imali svoju značajnu i teškim djelima opterećenu boljševičku historiju, pa i oni protiv Krleže. Akciju prisiljavanja Krleže da izađe iz partije u to vrijeme Bakarić nije sigurno mogao izvesti bez Titovog pristanka. Međutim, tada je stvar između Krleže i partije i Krleže i Tita pukla na definitivni i nepovratan način i Krleža je od ikone veoma brzo postao anatemizirani veliki grijешnik sa tovarom grijeha još iz godina boljševizacije partije i vođenja ustanaka protiv okupatora. Zbog toga je od 1967. godine za Krležu nastalo vrijeme kada više nije bilo ni prijašnje kurtoazne pažnje prema njemu, pa ni njegova smrt i sahrana nisu bile popraćene onako kako bi to njegova ličnost zahtijevala, kako je tražila njegova uloga koju je imao u historiji naših naroda i posebno ona uloga koju je igrao u književnom, kulturnom i duhovnom životu cijelog južnoslovenskog svijeta tokom XX vijeka i kako je to imperativno i sasvim opravdano tražio njegov obiman, idejama prebogat, raznovrstan i prvorazredni književni i leksikografski rad. To je bio znak da je režim jedva dočekao da jedan čovjek, koji je po svom temperamentu i naravi bio uvijek spreman na iznenađenja za svaki režim i svaku politiku koja nije mogla da se opravda sa stajališta razuma i duhovne i moralne dosljednosti, konačno i nepovratno ode sa scene, a ostalo, tj. retuširanje njegove uloge i čeprkanje po tamnim stranama njegovog života, što se može nazvati nastojanjem za definitivnim i nepovratnim sahranjivanjem jedne takve ličnosti, bilo je prepušteno rutini i ljudima koji za takve uloge služe, a kojih uvijek ima napretek u svakoj državi i na usluzi svakom režimu. Uz to, takav odnos prema njemu se može tumačiti kao adekvatan njegovoj sasvim posebnoj ličnosti i njegovom dosljednom ponašanju u skladu sa najboljim sopstvenim uvjerenjem, na koju naša politika i javnost nikada nisu rado pristajali. Zapravo, radilo se o njegovom karakteru i dosljednosti u odnosu na temeljne ideje moderne, a to je da se nikada ne miri ni sa kakvim definitivnim stavovima, formama i modelima mišljenja i stvaranja i da preispituje sve ideje koje nastaju i vremenom postaju dogme, što je odgovaralo ukupnom stilu i načinu njegovog života i javne djelatnosti, dakle, potpuno odgovarajućoj društvenoj i političkoj ulozi onog koji budi savjest javnosti i ukazuje na puteve napretka i koji denuncira i označava sve već anahrone i

preživjele ideje, pokrete i ličnosti. A ta uloga je bila uloga čovjeka koji opominje savjesti, otkriva i pobija laži i falsifikate od kojih se uglavnom sastoje naše vladajuće nacionalne ideologije i politike. To je uloga čovjeka koji ukazuje na istine, a koja je u novije vrijeme, tj. u XIX i XX vijeku, osobito u Francuskoj i Rusiji, smatrana klasičnom ulogom jednog europskog intelektualca slobodnog od svake dogme, svake vjerske, nacionalne, duhovne, ideološke i političke mitologije, dakle do kraja slobodoumnog, neovisnog i samo istini, kritičkoj misli, ličnoj savjesti i moralu odgovornog intelektualca. Krleža je svojim neovisnim sudovima o svim bitnim pitanjima svoga i našeg vremena, a pogotovo svojim razotkrivanjima i razornim kritikama svih laži naših nacionalnih politika i kulturnih i književnih mitologija i ideologija, svojim preciznim definicijama i kritičkim elaboracijama ukupne historijske situacije evropskog i našeg prostora i njenih aktera, dao najbolju i najvjerniju sliku svijeta u kojem smo živjeli od kraja XIX do kraja XX vijeka i taj svijet prikazao onakvim kakav je on uistinu bio, a to je svijet veoma velikih laži i obmana svih vrsta, svijet dubokih historijskih, političkih i moralnih deformacija i falsificiranih veličina, svijet opće pljačke i razaranja svega što je moguće prisvojiti i pretvoriti u novac. On je jasno dokazao i to kako se nizom malih i nebitnih istina stvaraju krupne zablude i velike laži, što je bila karakteristika sveukupne naše historiografije i kulturne i političke misli XIX i XX vijeka. Čak i danas, trideset godina nakon njegove smrti, brojne njegove definicije naših lokalnih nacionalizama koji logično i obavezno završavaju u šovinizmima i ksenofobijama sa krajem u krvi i paljevini, kao i raznih političkih i duhovnih prevara i falsifikata na koje je on prvi upirao prstom još od vremena „Plamena“ do zadnjeg slova koje je napisao pred svoju očekivanu smrt, stoje kao potpuno zadovoljavajuće definicije čija je istina pokrivena i dokazana svim onim što smo iskusili, ne samo od početka naše nacionalne i državne emancipacije na temelju ilirskih i jugoslovenskih ideja i zabluda koje su završile kao opća balkanska klaonica, nego i za ovih trideset godina nakon Krleže, uključujući i zombijevski karakter pseudolijevog srpskog, a u stvari velikosrpskog socijalističkog miloševićevskog, pseudodemokratskog pokreta „Događanja naroda“, kao i njegovog pandana koji se zove tuđmanovsko

ujedinjenje hrvatstva pod okriljem antisrpstva i antibosanstva, dakle, klasičnog hrvatskog nacionalizma. Oba ta pod nacionalnim amblemima srpstva i hrvatstva ujedinjena pokreta su se veoma brzo pretvorila u oživjelu četničku i ustašku orgiju progona svega što nije srpsko ili hrvatsko, odnosno katoličko ili pravoslavno. Kako je nekom prilikom sam za sebe Krleža rekao, on je bio čovjek koji se nije sviđao nosiocima desnih, ali ni lijevih ideja i politika, nisu ga voljeli ni klerikalci ni liberali i ateisti, ni dogmatski ni demokratski komunisti, ni srpski ni hrvatski nacionalisti, ni Hrvati ni Srbi, ni ustaše ni četnici, ali ni partizani i da su svi oni, a bilo ih je od svih vrsta i dimenzija, od beznačajnih do veoma važnih, koji su tokom zadnjeg vijeka igrali značajne uloge u našem javnom životu, ali ih je sve povezivalo da su Krležu smatrali nekom vrstom otpadnika, disidenta i arhineprijatelja, što bi značilo da je on sam bio odista disident u odnosu na svu tu civilizacijsku, kulturnu i političku cirkusijadu koja se kod nas naziva politika i ideologija i da nije potpuno i do kraja pripadao ni jednoj od vladajućih ideologija i

politika koje su tako pompezno defilirale i ulazile u našu historiju tokom XX vijeka, a tako žalosno i sa katastrofalnim učincima iz nje morale biti istjerivane krajem to vijeka, veoma je tvrda i pouzdana istina. Stavovi koje je Krleža zastupao u odnosu na cijelu historiju koja se nama događala i sve protagoniste te historije, bili su radikalno kritički i disident-ski i to su oni bili prije nego što se prava priroda te historije uopće i pokazala, a on je cijelog svog dugog života, stajao nasuprot svim glavnim tokovima takve historije i bio slobodan od svakog duhovnog konformizma i političkog bigotizma i takav je bio od svojih ranih modernističkih pobunjeničkih vremena njegovih pjesničkih i dramskih djela „Pana“ i „Cristofora Columba“, do duboke, zrele i lucidne starosti koja je svoj izraz dobila u „Zastavama“. Miroslav Krleža je među nama bio svakako najveći učitelj slobode mišljenja i nepripadanja nikome osim dubokom, kritički promišljenom i znanjem utemeljenom uvjerenju i istini koja nije ni nacionalna, ni vjerska, ni ideološka, ni politička nego ljudska i historijska, tj. istini koja je zainteresirana jedino

za širenje prostora ljudske slobode.

Kao i mnogi drugi mladi ljudi koji su imali ideal da i sami postanu moderni mislioci, književni stvaraoci i osobito lijevo orijentirani intelektualci i ja sam sebe od rane mladosti i prvih elemenata jasnije samosvijesti koji su se kod mene javljali, smatrao nekom vrstom krležijanaca mada mi smisao tog uvjerenja u početku nije bio sasvim jasan i izgrađivan je godinama, prvo pod utjecajem moje starije braće koji su pripadali lijevom pokretu naše omladine, a zatim i prvih čitanja njegovih djela, što se dogodilo pod osobitim okolnostima mog života u vrijeme okupacije i nastanka fašističke države NDH i kada smo ja i moja majka živjeli u nekoj vrsti azila u prizemlju kuće rahmetli hadžije Kapetanovića. Budući da sam znao gdje je moj brat zakopao zabranjene knjige, ja sam napravio tipičnu i veoma opasnu diverziju tako što sam jedno veće sa svojim rođakom i prijateljem Asimom Acom Hotićem iskopao knjiže, među kojima je bio i komplet Krležinih djela i sve to skrio u sijenu koje je preostalo na našoj štali. To skrovište je postalo neka vrsta skrivene biblioteke gdje su dolazili moji drugovi i istomišljenici, pored navedenog Asima i njegovog brata Nedžada i Nerkez Smajlagić, Zijo Rizvanbegović, Zlatko Hadžiabdić, a kad sam odlazio u partizane tu sam biblioteku povjerio mom najboljem drugu iz djetinjstva Muhamedu Hamki Višiću. Hamko nije čitao te knjige, imao je tada važnijeg posla u borbi da preživi, posebno kada mu je otac Jusuf teško nastradao u bombardiranju, ali je knjige sačuvao i predao mi ih kad sam došao iz partizana. Taj period intenzivnog čitanja i interesa za sve što nije bio fašistički režim i njegove norme i oblici života, nastao je u zimu 1941. godine i trajao sve do kraja 1943. godine, tj. do mog odlaska u partizane. Intenzivnije i smislenije čitanje Krleže nastavilo se kroz moje gimnazijsko školovanje i studij u Beogradu i Zagrebu, kada sam po prvi put došao i u lični kontakt s tim čovjekom, tj. kada sam išao u JAZU, gdje je Krležja sjedio i zamolio ga da dođe na Filozofski fakultet i govori studentima o Satreu i egzistencijalizmu, što je tada (1951. godine) bilo tema dana u intelektualnom svijetu u kojem smo živjeli. Tada sam lično upoznao Krležu i prvi put razgovarao s njim. On me je pitao za što smo odabrali tu temu, a zatim zbog čega želimo da nam on odgovori. Ja se više dobro

ne sjećam šta sam mu odgovorio, jer sam bio veoma uzbuđen samim činom da razgovaram sa najvećim čovjekom duhovnog svijeta našeg prostora, ali se dogodilo da je Krležja pristao i došao na Fakultet i govorio. Tada sam bio predsjednik studenata Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i govorio sam i nastupao u ime te organizacije. Dvadeset godina kasnije se dogodilo da je kulminacija mog odnosa sa Krležjom nastala kroz period od deset godina moje uske saradnje koju sam imao pod njegovim vođstvom u radu na pripremi drugog izdanja njegove Enciklopedije Jugoslavije. Kroz sve te oblike utjecaja i veza mogao sam potpunije i iz raznovrsnih uglova, tj. iz saznanja drugih i općih mjesta pokreta kojem sam pripadao, iz čitanja Krležinih djela, i najzad iz ličnog iskustva i saradnje sa njim i u uvjetima kad sam mogao neposredno promatrati način njegova rada, života, mišljenja i stvaranja, i kroz to izgraditi svoje mišljenje o tom velikom čovjeku.

Istina, termin krležijanac, kako sam kvalificirao moje opće duhovno raspoloženje, a kojeg valja uzeti s određenom rezervom, jer ne iscrpljuje sve utjecaje koje sam pretrpio u mladosti, a i kasnije, imao je i za mene dvostruko značenje. U jednom periodu i u krugovima lijevih intelektualaca i ljevičara uopće, među kojima sam se ja duhovno i politički formirao i kakvim sam se osjećao, značilo je da slijedim pravu istinski lijevu i prema građanskom društvu u cjelini, tj. filozofski, ideološki i politički, ali i socijalno i kulturno, oštro kritičkoj poziciji, da bi onda, nakon „Pečata“ i onog što je dobilo ime Sukob na ljevici, kako je nazvan oštar ideološki i politički sukob oko shvatanja umjetnosti, a u okviru toga i slobode, što je bilo jezgro sukoba i afere oko Krleže, koju su proizveli tadašnji nadobudni marksistički teoretičari i književni kritičari, u stvari nosioci rigidne staljinizacije u politici i kulturi, termin krležijanac je dobio konotaciju antipartijskog i trockističkog uklona, kako je to bilo definirano u jadnom članku u listu „Komunist“, a taj članak je potpisao sam generalni sekretar CK KPJ i glavni čovjek komunističkog pokreta u zemlji Josip Broz Tito. Dakle, termin krležijanac je u okviru lijevog pokreta znatno fluktuirao i bio verificiran na više načina i ustvari je imao različite konotacije i značenja tokom više perioda naše novije historije. Za Krležine protivnike, koji su potjecali još iz predratnih

vrmena, negativno značenje termina krležijanac je bilo potencirano i konstatacijom da je Krleža svoje političke greške de facto priznao time što je odbio da dođe u partizane, kako je to učinio Vladimir Nazor i neki drugi književnici. Ali bilo kakvu konotaciju da je poprimao, pa čak i u situaciji da je Krleža bio optuživan i za toleranciju i saradnju sa navodnim Trockistima (Richtmann i dr. su bili tako ocijenjeni), što je tada bio smrtni grijeh u potpuno staljiniziranom jugoslovenskom komunističkom pokretu, tok vremena je donio svijest da nije nikako bilo moguće zaniijekati da je Krleža ostvarivao ogroman utjecaj na našu književnu i političku javnost i osobito lijevo orijentiranu mladež i da se moglo reći kako je svako od onih koji su čitali njegova djela iz te lektire učili mnoge stvari i to ne samo iz njegovih političkih eseja i rasprava koje je štampao u časopisima koje je sam osnivao i uređivao, ili onih koje je objavljivao u nekim drugim publikacijama, nego se mnogo toga moglo znati i dobiti dublji uvid o mnogim pojavama naše novije historije prvenstveno iz njegovih brojnih književnih djela, osobito pripovjedaka sa tematikom iz Prvog svjetskog rata i onim usmjerenim protiv svakog oblika diktatura, dramskih tekstova posvećenih hrvatskom seljačkom i građanskom društvu i njegovih političkih romana koji su sadržavali signifikantne aluzije na staljinizam i prije pojave samog pojma staljinizma, njegovih putopisa, posebno sjajnog „Izleta u Rusiju“ i drugih djela, koja su, a to je jedan od paradoksa njegove duhovne veličine, bila ne samo prvorazredna književna ostvarenja nego i direktni politički letaci za stvar općeg duhovnog, kulturnog, političkog i društvenog napretka našeg društva i jedna vrsta programa našeg ulaska u modernu historiju borbe za ljudska prava, pravdu i jednakost svih ljudi. Duhovno i osobito kulturno siromaštvo i esnafski koncept kulturnog djelovanja kroz radnička kulturna društva koji je bio karakterističan za socijalistički i komunistički pokret, Krležino djelo kao izrazito djelo sa radničke i socijalističke strane viđenja svijeta je u očima javnosti i osobito mladih, podiglo važnost i vrijednost lijeve intelektualne misli i stvaralaštva do te mjere da je lijeva orijentacija dobila značenje ne samo radikalnokritičke političke orijentacije nego i da je postala dio širokog modernog kulturnog i umjetničkog pokreta koji se razvio iz kritike društva i modernih ideja

razaranja starih i stvaranja novih formi mišljenja, osjećanja i odnosa u društvu. A sve to naš radnički i lijevi pokret ima zahvaliti ponajviše Miroslavu Krleži i njegovom politički jasno određenom i ujedno velikom umjetničkom djelu kojim je lijeva orijentacija preuzela duhovno i kulturno vodstvo u našoj javnosti i kulturi uopće. Kako je ta borba bila glavni sadržaj moderne kao pokreta u cjelini, a kako je njen najdalekosežniji izraz bila upravo lijeva književna misao i politička opcija koja je istupila nasuprot građanskom konformizmu i konzervativizmu koji će uskoro pokazati svoje užasno nacionalističko, nacističko i fašističko lice, to se ipak i na kraju ni sam komunistički pokret nije mogao odreći Krleže, da ne bi tim odricanjem izgubio tu modernu intelektualnu i političku kritičku lijevu karakteristiku i vjerodostojnost. Krleža je bio pečat i neke vrste definitivni dokaz da u biti taj komunistički pokret nije bio staljinistički, jer je akceptirao i u pokret vratio jednog tako tipičnog anti-staljinistu, čak i nakon što je on odbio doći u partizane i tako dokazati svoju komunističku ortodoksiju i odgovornost prema zahtjevima Kominsterne i KPJ o podizanju ustanka nakon što je Hitler napao SSSR. Krleža je bio toliko pametan i tako dobro je poznavao šta za komunistički pojam vjernosti znači ljudski život, da nije htio, nakon svega što su mi protagonisti staljinizirane KPJ priredili u vezi sa „Pečatom“ da sam sebe izruči dobroj volji i razumijevanju nekih veoma aktivnih staljinista i tadašnjih visokih rukovodilaca, prije svega Đilasu i da na taj način, kao i mnogi drugi antistaljinisti i komunisti optuženi za simpatije prema Trockom, nestane bez traga.

Sa Krležom, tj. sa imenom i tekstovima iznad kojih je stajalo ime pisca Miroslava Krleže susreo sam se, dakle, još u djetinjstvu, budući da su moja starija braća bili aktivni sljedbenici i promotori lijevih, pa onda i Krležinih ideja i da je on u mojoj roditeljskoj kući bio domaći pisac, pa sam se, tako, prvi put susreo sa nekim njegovim pojedinačnim tekstovima objavljenim u časopisima, a pred sam rat sam sa radoznalošću počeo zavirivati u djela objavljena u tada publiciranim njegovim „Sabra-nim djelima“ koja su bila objavljena u izdanju izdavačke kuće „Binoza“, a mislim da je izdanje obuhvatalo desetak tomova uvezanih u platneni povež plave boje. Ta djela su odmah zauzela najistaknutije mjesto u čitalačkoj

praksi članova moje porodice i stajala su na jednoj stolaži za knjige koja se nalazila u salonu kuće mojih roditelja. Tu činjenicu spominjem zbog jedne kasnije anegdote koja je karakteristična za Krležu. Naime, jedan od važnih aspekata u radu na novom izdanju Enciklopedije Jugoslavije na kojem je Krleža insistirao sastojao bi se i u tome da se krajnje ravnopravno prikažu svi naši narodi i njihove kulture sa svim činjenicama, historijskim okolnostima, institucijama i ličnostima koje svjedoče i potvrđuju svojim djelima postojanje te historije, kulture i njenih dostignuća. Zbog toga se u radu često javljao problem kvalifikacije nacionalne pripadnosti određenih književnih i političkih ličnosti i književnih i uopće umjetničkih stvaralaca. To je bilo veoma bitno i posebno karakteristično za književnost nastalu na prostoru Bosne i Hercegovine, odnosno pisanu od strane književnika koji su bili rođenjem i porijeklom Bosanci. Kako je još od vremena kraja osmanskih vremena i dolaska Austrije u Bosnu došlo do zabrane imena Bošnjak, koje se tokom cijele predašnje historije i u formi Bošnjanin ili Bošnjak odnosilo na sve stanovnike Bosne i Hercegovine i od kada je nastalo vrijeme opredjeljivanja svih, pa i tzv. muslimana, dolazilo je do zabune o nacionalnoj identifikaciji određenih ljudi iz Bosne i Hercegovine. Do ovih problema je dolazilo osobito kod značajnih stvaralaca koje su svi željeli imati u svom nacionalnom korpusu. Zbog toga što su tada važeći stavovi partijske i političke javnosti u Bosni i Hercegovini smatrali da u našoj zemlji žive samo dva naroda, tj. Srbi i Hrvati, da funkcioniraju dva jezika i to srpski i hrvatski i da konzekventno tome nastaju dvije književnosti, a to su hrvatska i srpska, a da se muslimani, koji su od zabrane bošnjačkog imena i identifikacije smatrani samo za vjersku skupinu zaoštalu iza Osmanlija i bili neodređenog identiteta, mogu opredijeliti za jednu ili drugu nacionalnu opciju, ovo pitanje je postalo veoma važno za moj rad. Budući da su svi iz onog što bi mogli nazvati bosanska literarna produkcija stvorena od ljudi koji su rođenjem bili Bosanci, uzimali sebi one čije su im djelo i ugled odgovali, tako da su u reziduumu onog što je od te književnosti ostajalo, samo minorni stvaraoci preostajali kao bosanski, problem je za mene bio veoma veliki. U jednoj raspravi kada se postavilo pitanje nacionalnog identiteta Ive Andrića, oko čije su se nacionalne pri-

padnosti sporili Srbi i Hrvati, Krleža mi je pokazao tekst o Ivi Andriću koji je za prvo izdanje Enciklopedije Jugoslavije napisao poznati književni kritičar i kazališni čovjek Milan Bogdanović, inače veliki stilist. Rekao mi je: „Filipoviću pročitajte ovaj tekst. On je slika ne samo Andrića nego i Bogdanovića, dakle, može proći svaku kritiku i zadovoljiti svaku stranu. Lijepa je to slika, jer je i Milan bio čovjek esteta, od odijevanja, poštovanja lijepe hrane do stila kojim je pisao. Ali pogledajte ispravku navoda u prvoj rečenici koju je napravio sam Andrić“. U tekstu je stajalo „Ivo Andrić, rođen u Dolcu kod Travnik 1892. godine, Hrvat“. Andrić je, kada mu je Krleža poslao na uvid ovaj Bogdanovićev tekst, precrtao samo riječ Hrvat i zamijenio je sa riječi Srbin. Krleža je nadalje kazao: „Evo ja sam, da se ne bi reklo da je tekst o Andriću, a ko je još ko se smatra velikim književnikom ikada i uopće bio zadovoljan onim što su o njemu rekli drugi ljudi, redigiran po mom ukusu, poslao ovaj Bogdanovićev tekst Andriću da ga ispravi i korigira kako god želi i vidite šta sam dobio nazad“. Ja sam na to kazao da je dobio ono što je tražio i da mi nikada ne bismo trebali pitati pojedinca koje je on nacije, ako naciju smatramo nekakvom relevantnom historijskom ljudskom zajednicom sa genezom u etničkom, jezičkom, vjerskom i duhovnom mediju u kojem je čovjek rođen i odrastao, jer o tome koje smo mi nacionalnosti uvijek će presuditi drugi, a ne mi sami i presuda će biti donesena bez obzira na to šta mi mislili. Rekao sam da bih ja, zbog stalne zbrke i sukoba do kojih dolazi zbog uplitanja svih mogućih naših mitologija, ideologija i političkih računica po pitanju nacionalnog identiteta uopće, isključio nacionalnu pripadnost i bilježio samo teritorijalnu, tj. Srbijanac, Hrvat, Slovenac, Bosanac itd. ili još bolje rođen u Bosni, Srbiji, Vojvodini itd., pa neka se svako domišlja i rješava tu zagonetku nacionalnog identiteta koja je kod nas toliko zamršena, da se evo već stotinu godina rješava samo klanjem. Neka teret te konzekvence uzme na sebe svaki čitač, a ne institucija ili djelo koje po svom značenju prevazilazi okvire nacionalnog. Tada sam rekao i to da ću navesti jedan primjer koji pokazuje kako i ko odlučuje o tome koje je nacionalnosti neki književnik: „Vi ste Krleža maloprije rekli kako niste hrvatski književnik nego samo čovjek i književnik rođen u Zagrebu, u Hrvatskoj i to je tačno i nešto oko čega

ne može uopće biti spora. Tačno je da ste Vi književnik i fala Bogu da jeste i to je ono bitno za Vas i o Vama, ali Vi ste ujedno i hrvatski književnik i toga se u uvjetima našeg života i načina mišljenja ne možete odreći i izbjeći da to budete budući da Vaša književnost intendira i svijet kojemu je namijenjena, a da je to tako ja ću Vam dokazati zorno na slučaju kojem sam bio svjedok. Slučaj se dogodio u ljeto 1941. godine u vrijeme najžešćeg ustaškog progona komunista, Srba, Jevreja i Cigana, a to su bila sva moja braća, njih pet od kojih ste Vi poznavali Safeta, koji je sa Vama bio u vođstvu Stranke radnog naroda pred izbore 1938. godine i koji je radio kao novinar Jutarnjeg lista. Teror protiv onih komunista koji su zbog emigracije u Njemačku tridesetih godina bili poznati njemačkoj policiji započeo je odmah nakon dolaska Gestapoa u Banja Luku. Njemačka policija Gestapo je nastala iz berlinske policije čiji je ministar bio Hermann Gering, a oni su o Safetu imali informacije iz centra Komunističke internacionale koja se nalazila u Berlinu. On je tamo bio sa svojim drugovima Fadilom Maglajlićem, Edom Kunštekom i Veselinom Maslešom nakon što su im bile zabranjene studije u Jugoslaviji i nakon progona njihovog profesora i učitelja komunizma Akifa Šeremeta kojeg ste Vi dobro poznavali. Ophodnje su dolazile gotovo svaki dan tražeći Safeta i drugu moju braću, a tada još nije bilo partizana i nije se čovjek imao gdje skloniti nego se krilo po kućama rođaka i prijatelja. Jedna njemačka kontrola je čak zaplijenila svo oružje koje je moj otac imao i ono antikno i ono lovačko, kao što su nam oduzeli sav bakar i druge antikne predmete rađene u metalu. Jedino niko ni od nas ni od tih silnih racija nije obratio pažnju na vitrinu u salonu u kojoj su se isticale knjige u plavom povezu. Bila su to Vaša „Sabrana djela“. Jednog dana je došla nova miješana ustaško-njemačka patrola i jedan mladi ustaša koji se pravio osobito važan, obratio je pažnju na te knjige i tek tada se u svima nama koji smo bili pristuni, a radilo se o mojim sestrama, majci i meni, sledila krv u žilama. Taj mladi čovjek je izvadio jednu od knjiga, otvorio i na unutarnjoj strani vidio naslov djela, a onda je glasno, vidjevši šta tamo piše, izgovorio naslov „Hrvatski bog Mars“. Pročitavši naslov izjavio je tačno slijedeće: „Evo gospodo kakve knjige treba da stoje u svakoj hrvatskoj kući-hrvatske knjige od hrvatskih pisaca“. „Dakle,

čak je i jedan Vaš arhiprotivnik smatrao da ste Vi hrvatski pisac i Vi od toga ne možete nikuda pobjeći kad se tiče javne percepcije o Vašoj pripadnosti nekom narodu ma šta govorili. Tako će i Andrić biti ono što ljudi o njemu budu mislili onda kada više ni on ni ono što je on htio i kako je sebe projicirao, a ni način kako je izgradio svoje odnose sa našim sredinama, neće biti bitni.“ Ja sam kasnije pomno čitao i proučavao neka Krležina djela sa namjerom ne samo da uživam u njima nego i da iz njih saznam mnogo više o nama i našoj historiji nego iz mnogih rasprava naših povjesničara i sociologa, a onda mi je sudbina dala priliku da sa tim čovjekom godinama usko saradujem na jednom veoma složenom i vrlo važnom kulturnom projektu koji je bio sabira-lište svih znanja o nama i našem historijskom prostoru i biću. Bio je to projekat novog pot-puno prerađenog i promijenjenog izdanja, zapravo jedne sasvim nove verzije „Enciklopedije Jugoslavije“ stvarane na sasvim novom konceptu njenog prikaza, ali i na sasvim novom shvatanju same Jugoslavije kao države i društvene zajednice. Nova tada nastajuća verzija „Enciklopedije Jugoslavije“ trebala je naš prostor i naše ljude, naše narode, njihove historije, institucije koje su stvorili i njihove kulture, te najznačajnije ljude da predstavi u sasvim novom ključu i konceptu koji je za osnovu imao punu njihovu ravnopravnost i tretman kao uporedni i preplićući se tok zasebnih historija, a ja sam imao zadatak da sa Krležom lično utvrdim koncept prikaza moje zemlje Bosne i Hercegovine kao zemlje koja je bila u svemu drukčija i specifična u odnosu na sve ostale do tada postojeće jugoslovenske države. CK SKBiH imenovao me je za glavnog i odgovornog urednika nove Redakcije „Enciklopedije Jugoslavije“ za Bosnu i Hercegovinu na insistiranje rahmetli Hasana Grapčanovića i Hamdije Pozderca, a tadašnji Predsjednik Centralnog komiteta SKBiH Nikola Stojanović mi je, saopćavajući mi da sam određen na tu funkciju, ujedno postavio zadatak da priprelim koncept prikaza naše Republike u novom izdanju Enciklopedije i da sa tim konceptom odem u Zagreb, gdje će me primiti Miroslav Krleža, kojem treba izložiti svoj plan i sa njim postići dogovor o radu na prikazu Bosne i Hercegovine u okviru novog izdanja Enciklopedije. Veoma brzo sam sačinio takav dokument, a to mi je omogućila činjenica što sam i prije i nakon poznate afere oko

„Bosanskog duha“, veoma intenzivno studirao i razmišljao o tome šta će biti sa našom Bosnom i njenim najvažnijim narodom kojemu je i bilo zabranjeno i samo njegovo historijsko i narodno ime, a fingirana je tobože volja da se on prizna kao politički faktor u zemlji. Imao sam jasan pogled i koncept prikaza Bosne i Hercegovine u okviru općeg Krležinog koncepta „Enciklopedije Jugoslavije“ i sa njim sam vrlo brzo otputovao u Zagreb gdje me je Krleža primio. Nakon susreta sa Krležom, kada sam ga podsjetio i na okolnost da sam ja dolazio kod njega u JAZU, gdje je on imao ured, a to je bilo 1951. godine i da sam od njega, kao predstavnik studenata Filozofskog fakulteta u Zagrebu, zatražio, odnosno zamolio ga da dođe na fakultet i održi predavanje o tada među nama studentima najaktualnijem pitanju filozofije egzistencije i egzistencijalističkoj literaturi, posebno obzirom na Sartrea i Camusa, što je on, nakon dužeg oklijevanja prihvatio i održao to predavanje, ja sam mu izložio detaljnu kritiku prikaza Bosne i Hercegovine u prvom izdanju „Enciklopedije Jugoslavije“ i svoj koncept novog prikaza i od Krleže dobio pohvalu za rad, ali i zadatak da sa ljudima iz Leksikografskog Instituta obavim praktički dogovor o saradnji i svim pitanjima odnosa Glavne i Republičke redakcije i razgraničenju međusobnih prava. Tako sam ušao u taj veliki i odgovorni posao i u direktne odnose sa Krležom i njegovim Leksikografskim Zavodom, odnosno sa njegovim brojnim saradnicima, sa kojima sam veoma uspješno, bez ijednog nesporazuma ili sukoba godinama radio i pripremio materijal za šest knjiga tog izdanja, tj. gotovo tri četvrtine ukupno planiranog materijala novog izdanja. Taj rad i osobito veoma velika Krležina želja, pažnja i briga o tome da se Bosna i Hercegovina prikaže istinito i u punom svjetlu istine o svojoj pravoj historiji, da se isprave brojne netačnosti, falsifikati i kriva tumačenja, kao i sam koncept Bosne i Hercegovine kao zemlje, koji je do tada počivao na dogmi o njoj kao nesupstancijalnoj historijski nebitnoj tvorevini i samo geografskom pojmu i stavu da je to zemlja u kojoj žive samo marginalni ili granični dijelovi dva naroda, tj. Srbi i Hrvati, omogućila mi je da imam česte kontakte i razgovore sa tim izuzetnim čovjekom. Tako sam imao priliku da upoznam Miroslava Krležu ne samo kao autora brojnih književnih djela i političkih rasprava, što sam i ranije činio čitanjem njego-

vih djela i razmišljanjem o njegovim idejama, nego i kao živog čovjeka i privatnu ličnost, kao ljubaznog i pažljivog domaćina u njegovoj kući, kao živog i zainteresiranog sagovornika o mnogim temama ljudske svakodnevnice, a takvih je bilo bezbroj. Mogao sam ga informirati o Bosni i Hercegovini i nama Bošnjacima mnogo detaljnije i bogatije nego što bi to omogućavalo čitanje brojnih, ali punih namjernih i slučajnih grešaka, knjiga i rasprava, zapravo da učinim sve što sam mogao da on na Bosnu i na nas pogleda načinom viđenja čovjeka koji je veoma intenzivno i svestrano upoznao i doživio svoju zemlju, koji je poznavao i prošao svaki njen kutak i uz to upoznao i imao odnose, bio prijatelj, rođak i saradnik sa mnogo ljudi iz svih društvenih slojeva i svih duhovnih, kulturnih i političkih orijentacija koje su djelovale u našoj zemlji. Svi ti razgovori su i mene obogatili, jer su mi neka njegova pitanja, primjedbe i zahtjevi da detaljnije i dokumentirano pokažem i dokažem ono što sam govorio i meni otkrivali mnoge stavri, a ja nisam do tada vidio i upoznao čovjeka čiji je interes imao širi dijapazon i čija su pitanja dublje prodirala u bit stvari, kao što je to bio Miroslav Krleža. Njega je interesiralo doslovno sve, od ličnih, porodičnih, tazbinskih i poslovnih veza i odnosa ljudi koji su u našem životu igrali značajnu ulogu, do našeg načina života, ishrane, kuća, odnosa u porodicama, načina mišljenja i osobito o našoj opuštenosti prema vanjskom zbivanju i koncentraciji na unutarnji moralni i duhovni značaj zbivanja u nama i oko nas. Tako sam imao priliku, najmanje dvadesetak puta, kada me je Krleža pozivao na specijalne razgovore, da mu izlazim i sa njim diskutiram o brojnim pitanjima koja su se ticala naše historije i kulture, naših običaja i načina života, našeg plemstva i građanstva, naših političara od kojih su mnogi bili moji bliski rođaci, ali i aktuelnih situacija i odnosa u našoj zemlji, a njegovo interesiranje je bilo fokusirano i posebno usmjereno ka stjecanju pouzdanih informacija o porijeklu, porodičnim vezama i odnosima, kao i ponašanju mnogih ličnosti naše kulturne, umjetničke i političke javne scene koje su djelovale tokom XX vijeka, a koje je Krleža direktno, ili iz literarnih izvora, neke veoma dobro, a neke samo po imenu i površno poznavao. Dijapazon tema obuhvaćenih u tim razgovorima bio je veoma širok, a uvijek je išao ne samo u širinu nego i u dubinu, tj. u detalje i razloge

onog što se zbiva, a njegova pažnja je bila veoma intenzivna i vidjelo se da je uvijek bio spreman za razgovor kada se on ticao bitnih tekstova o Bosni rađenih za Enciklopediju. Najveći broj tih razgovora odnosio se ipak na Bosnu i Hercegovinu, njene osobitosti, ličnosti iz njene historije i aktuelnog života, specifičnosti načina života i ponašanja određenih društvenih i nacionalnih grupa i slična pitanja, što mi je onogućilo da dobro upoznam kako je i šta je Krleža mislio o Bosni i nama Bošnjacima posebno. Tako sam se ja, ne samo zbog svog interesa koji je nastao iz uvjeta mog života i mojih intelektualnih napora koji su obuhvatali i Krležino djelo, nego i stjecajem prilika da sam sa tim čovjekom više godina sarađivao na zajedničkom poslu u kojem je on bio krajnji arbitar o svim pitanjima koja su iskršavala u toku našeg rada, došao u priliku da mnogo dublje i svestranije upoznam i djelo, ali i ličnost Miroslava Krleže i da uživam privilegiju određenog stepena prijateljstva sa njim, a da je Krleža prema meni gajio veoma velike simpatije to će se dokazati izlaganjem nekih bitnih momenata iz mog rada i odnosa Krleže prema tom radu i meni kao čovjeku i intelektualcu.

Kad sam dobio zadatak, a iza mog postavljenja za Glavnog i odgovornog urednika Redakcije Enciklopedije Jugoslavije za Bosnu i Hercegovinu stajali su tada Hasan Grapčanović, Hamdija Pozderac i Branko Mikulić, dok su protiv tog rješenja bili Nijaz Dizdarević, Cvjetin Mijatović i srpski intelektualci, ali i intelektualci koji su pripadali grupi oko Nijaza Dizdarevića i njegove braće, među kojima se osobito isticao Husein Tahmišić i grupica skribomana i pseudoliterata oko njega, našao sam se ne samo pred velikim izazovom, nego i sukobio sa intenzivnom kampanjom vođenom ne samo protiv mene kao ličnosti poznate po bošnjaštvu nego prvenstveno protiv ideje da se Bosna i Hercegovina u novom izdanju „Enciklopedije Jugoslavije“ konačno prikaže kao zemlja koja ima milenijsku kontinuiranu historiju državnog, duhovnog, kulturnog i političkog života i zemlja u kojoj su se, iz prvobitnih Bošnjana, što je bilo etničko ime stanovnika Bosne i kako su se nazivali svi stanovnici klasične bosanske države, tri nacionalne skupine, do čega je došlo utjecajem određenih političkih ideja nastalih u nacionalnim pokretima u Hrvatskoj i Srbiji i koje

su djelovale na našem prostoru. Do tog utjecaja je došlo sredinom XIX vijeka i on je imao za rezultat činjenicu da su se dotadašnji Bošnjaci katolici, prvenstveno pod snažnim utjecajem dijecezanskog sveštenstva koje je Austrija dovela u Bosnu i malog broja intelektualaca školovanih u Hrvatskoj, počeli izjašnjavati kao Hrvati, dok su se Bošnjaci pravoslavci, pod utjecajem sveštenstva i učitelja dolazećih iz Srbije i Vojvodine počeli izjašnjavati kao Srbi, dok su Bošnjaci muslimanske vjere ostali vjerni svojoj zemlji kao izvoru i centru njihove nacionalizacije, tj. formiranja političkih ideja o autonomnoj zemlji unutar Osmanske carevine i ostali su Bošnjaci sve do zabrane njihovog nacionalnog imena od strane Austrije do koje je došlo 1907. godine. Ne treba zaboraviti da je do mog imenovanja došlo samo nekoliko godina nakon do tada najveće ideološke i političke kampanje vođene protiv jednog čovjeka u Bosni i Hercegovini zbog intelektualnog grijeha, tj. zbog mog eseja „Bosanski duh u književnosti-šta je to?“, kada me je plenum CKSKBiH, nakon što je Univerzitetska organizacija odbila njegov zahtjev da me isključi iz SK, izbacio iz partije, što se odigralo pod predsjedavanjem Cvjetina Mijatovića, a nakon izvještaja člana tog CK i tadašnjeg rektora Univerziteta u Sarajevu Zdravka Besarovića, inače nekadašnjeg aktivnog člana profašističke stranke „Zbor“ Dimitrija Ljotića. Neobično je bilo to da me je iz SKJ morao izbaciti direktno CK SKBiH na svom plenumu, kao da se radilo o nekom visokom državnom ili partijskom funkcioneru, a ne o jednom profesoru i kada su određeni ljudi i grupe pokušali sve da me se ne samo osudi i eliminiira sa Univerziteta nego i zatvori zbog zločina muslimanskog nacionalizma, ali je to sve propalo zbog neočekivane reakcije u bošnjačkom narodu u kojem su se ljudi počeli javno pitati i postavljati pitanja u javnosti, zbog čega se jedan čovjek progoni samo zato što je napisao da u Bosni i Hercegovini postoje i bosanski jezik i duh i narod Bošnjaka, odnosno zar i muslimani nemaju naciju kao i svi drugi. Ova reakcija, a samo je na Filozofski fakultet došlo više stotina protestnih pisama, koja je tadašnji dekan fakulteta Svetozar Toza Marković u panici dao da se spale, dovela je do toga da su neki ljudi, među kojima su na prvom mjestu bili Hamdija Pozderac i Hasan Grapčanović, a kasnije i Branko Mikulić postavili pitanje prekida takve kampanje i urgentne potrebe da se

partija ogradi od takvog načina djelovanja i izvrši rehabilitaciju mog imena i poništi odluku o isključenju. Šta više, a tome je svjedok još živi Enver Rizvanbegović, tadašnji direktor u izdavačkoj i knjižarskoj kući „Svjetlost“, da me je upravo u prostorijama te kuće, prilikom izložbe učila, kancelarijskih uređaja i pribora, Branko Mikulić, tadašnji Predsjednik CKSKBiH, izdvojio i rekao mi „Mi smo pogriješili profesore i podlegli smo velikosrpskom pritisku. To treba ispraviti. Potrebno je da napišeš jedno pismo i zatražiš da te vratimo u partiju“. Na to sam mu ja rekao: „Nisam molio da me isključite nego ste, kako kažeš vi pogriješili, pa neću moliti ni da me vraćate nego sami poništite tu odluku“. Tom prilikom je nastala anegdota o partiji i Bekirovoj avliji, koja je tako draga jednom mom dragom prijatelju književniku Enki Mehmedbašiću. Moja je rehabilitacija počela tako da me je Hasan Grapčanović, kao glavni čovjek za kulturu, 1970. godine imenovao za glavnog urednika časopisa „Život“. Kad je redakcija u sastavu Muhamed Filipović i Alija Isaković od strane muslimana, Ivan Kordić i Veseljko Koroman, sa hrvatske strane i Stevan Tontić i Vojislav Maksimović, sa strane Srba započela da radi i kada sam predložio da svaki član redakcije pripremi i izloži svoj plan i svoje viđenje uloge i mjesta, kao i načina uređivanja časopisa, došlo je do nasilne intervencije u rad redakcije. Tada je iznenada došlo do diverzije tipične za metode djelovanja beogradskih krugova, a izvođač diverzije prema meni je bio tadašnji član sekretarijata CKSKBiH za kulturu Mladen Oljača koji je upravo u te svrhe bio doveden u Sarajevo da zaustavi muslimansku plimu, kako se tada govorilo. Ta diverzija je bila usmjerena protiv redakcije u navedenom sastavu, a povod joj je bio jedan članak hrvatskog pjesnika Veseljka Koromana, inače čovjeka koji je radio u službi SSRNBiH, a kojeg je Oljača optužio za ideološku i političku diverziju počinjenu na taj način da je objavio podatke o nacionalnom sastavu radnika u raznim institucijama i organima Republike Bosne i Hercegovine koji su pokazivali ogroman manjak Hrvata u njima i ujedno ogroman višak Srba. Taj postupak je Oljača kvalificirao kao diverziju i zatražio isključenje pisca tog članka iz redakcije. Ja sam znao da je glavni cilj te diverzije bio usmjeren na moju očekivanu reakciju, koja je odmah uslijedila, jer sam se suprotstavio tom zahtjevu Oljače rekavši

da se diverzijom ne može smatrati akt objavljivanja istinitih podataka koji ukazuju na jedan veliki politički problem zemlje, zapravo, da se diverzijom prije može smatrati skrivanje tih podataka od javnosti i time sprečavanje njihovog ispravljanja. Osim toga to nema nikakve veze sa jednim literarnim časopisom i radom njegove redakcije i ja odbijam da raspravljam o tome. Ako nas bilo ko misli prisiljavati na to onda sam spreman da podnesem ostavku zajedno sa svim članovima redakcije koja se već saglasila o svojoj politici i načinu rada. Kao jedan osvjedočeni naivčina i ja sam vjerovao u kolegijalnu moralnu i intelektualnu solidarnost i odgovornost ljudi, ali sam se grdno prevario i to u onima u kojem sam imao najveće povjerenje. Sa mnom se u tom stavu saglasio, osim optuženog Koromana i pjesnik Stevan Tontiće, ali su Alija Isaković, Ivan Kordić i Vojislav Maksimović šutjeli i odbili da se solidariziraju sa Koromanom i sa mnom, zbog čega nije bilo moguće donijeti odluku o tom pitanju u samoj redakciji. Mislim, kad dobro promislim o tome, da su oni bili već unaprijed kapacitirani za takvo ponašanje uz obećanje da će im se to isplatiti. Ovaj neugodni sastanak završen je tako da je Vlado Knor, tadašnji direktor izdavačke kuće „Svjetlost“, koja je u stvari bila samo formalni izdavač časopisa, a koji je na sjednicu doveo Mladena Oljaču, mada on kao funkcioner jedne političke stranke nije imao nikakvo pravo na nju dolaziti i vršiti nasilje nad redakcijom lista, rekao da će izdavač riješiti nastali problem. Nekoliko dana nakon toga, sazvaio nas je Knor i saopćio nam da je formirana nova redakcija na čelu sa Alijom Isakovićem i uz učešće Ivana Kordića i Vojislava Maksimovića, dok su Tontiće, Koroman i Filipović iz nje eliminirani. Tako je nastala redakcija „Života“ koju je vodio Alija Isaković. Naravno, ja sam prihvatanje takvog rješenja smatrao sramotnim i dugo nisam Aliji Isakoviću opraštao takav pragmatizam i izdaju principa za račun mogućnosti da se domogne uloge urednika časopisa, ali sam znajući koliko je snažna bila želja za afirmacijom i javnim položajem jednog do tada gotovo nepoznatog pisca koji je iz Srbije došao u Sarajevo da traži kruha prešao preko tog njegovog pristanka da posluži kao instrument jedne srpske šovinističke i nasilne operacije eliminacije nas trojice iz redakcije i da redakciju konformira prema željama ideološke komisije CKSKBiH i Mladena Oljače. Uskoro će

mu, kako to biva, upravo taj Oljača vratiti uslugu po seljačkom adetu, kada je organizirao napad na njega zbog njegove hrestomatije „Biserje“, koja je bila gotovo replika one koju je dvije godine ranije idao naš književnik i urednik u izdavačkoj kući „Stvarnost“ Nasko Frndić u Zagrebu. Vjerovatno da to nije bilo drago ni Hasanu Grapčanoviću, a kako je on u međuvremenu znatno napredovao u partijskoj hijerarhiji i kako je partija došla konačno do stava da se muslimanima mora priznati nacionalna individualnost, pa je bilo nemoguće više Muhameda Filipovića kvalificirati kao muslimanskog nacionalistu samo zbog toga što se zalagao za priznavanje identiteta svoje nacije, Hasan je iskoristio prvu priliku da mi vrati dug i predložio me za glavnog i odgovornog urednika redakcije Enciklopedije za Bosnu i Hercegovinu, a i dobro je znao šta i kako ja mislim, te je znao da ću bosanske interese i pravo na istinit prikaz naše zemlje i njene historije i kulture dosljedno zastupati i neću dozvoliti, kao što je to bio slučaj sa prvim izdanjem za vremena kada je redakciju de facto vodio Ilija Kecmanović, da se naša zemlja i država Bosna i Hercegovina predstavljaju kao nekakvo carstvo kulturnih i historijskih kurioziteta i relikta osmanske vladavine i vanjska provincija Srbije i Hrvatske. Bilo kako bilo, ja sam se povjerenog mi posla prihvatio najozbiljnije i izradio koncept prikaza Bosne i Hercegovine koji je kao osnovu imao stav da je Bosna oduvijek bila zasebna zemlja i država nastala uporedo sa svim drugim južnoslovenskim državama na našem prostoru, da je bila samostalna i neovisna koliko i bilo koja druga takva država, tj. da su njeni vladari bili apsolutno suvereni u svojoj državi, da se narod koji je živio u njoj imenovao Bošnjani i da su oni bili u najvećem broju pripadnici Crkve bosanskih krstjana, a djelomice i katolici i pravoslavci, ali da je ta podjela bila marginalna i nije predstavljala političku podjelu sve dok Rimska kurija i Katolička crkva nisu preko franjevac započeli akciju katolizacije, koja je u vrijeme dva zadnja bosanska kralja postala nasilna i izvršena na klasičan katolički način, tj. sa dilemom ili katolik ili prognanik i vjerovatni mrtvac. To silno nasilje i činjenica da je sa Osmanlijama došla jedna nova vjera koja je i sama bila tolerantna kao i originalna vjera bosanskih krstjana, da je nastajala jedna nova civilizacijskokulturna situacija kada su nastajali brojni novi gradovi,

razvijalo se zanatstvo koje je kao tržište imalo veliku prosperitetnu svjetsku carevinu, da su nastale brojne javne prosvjetne i kulturne institucije, biblioteke, javne banje, hanovi i karavanseraji, mektebi, medrese i razna specijalna učilišta i hanikasi za dervise, tekije i slične ustanove vjerskog i društvenog života, da je nastajao jedan cijeli novi svijet, dovelo do pojave masovnog prihvatanja islama u Bosni. Tako otpadaju sve one lažne teorije o prisiljavanju ljudi da prime islam, o vjerskim i etničkim progonima itd. Što se tiče duhovne i kulturne sfere tvrdio sam da je u Bosni postojala osnovna tolerancija koja je kako ja mislim naslijeđena još iz kasnog Rima, s jedne i koja je kasnije bila upotpunjena stavovima Crkve bosanskih krstjana i islama o odnosima između vjera i koja nikada nije bila eradicirana, jer u Bosni nikada nije bila provedena univerzalna prisilna katolicizacija, koja je bila samo privremena, ili islamizacija, što potvrđuju svi podaci istraživanja vjerske historije i pokreta na njenom tlu, a o tome da Osmanlije nisu vršile nasilja u vjeri najbolje svjedoči ne samo poznata „Adhnama“ sultana Mehmeda II, kao kapitalni dokument o garancijama vjerske tolerancije novih vladara, nego i veliki napredak pravoslavne i katoličke crkve u njoj i nastanak i brzi razvoj katoličke crkvene književnosti na latinskom i narodnom jeziku koje nije bilo ranije. Tvrđio sam da su se vjerske razlike snažnije počele ispoljavati i dobiti značenje nacionalnih razlika tek kada su iz Srbije, a kasnije i iz Hrvatske, započele snažne organizirane kampanje nacionaliziranja Bošnjaka katolika u Hrvate, a pravoslavnih Bošnjaka u Srbe. Tako je došlo do sadašnje nacionalne podjele, ali da su još uvijek snažne silnice koje nas povezuju kao što su jedinstveni jezik, jedinstveni duh tolerancije i međusobnog razumijevanja i da te vrijednosti treba sačuvati i razvijati i to prvenstveno otkrivanjem istine o nama, a ne suprotstavljati ih kao da su to tri različite i suprotstavljene tradicije koje divergiraju i to u vremenu kada se u Evropi razvija pokret ujedinjavanja i eliminacije vjerskih i nacionalnih razlika kao političkih faktora u okvirima zajedničkih državnih institucija. U vezi sa mojim izlaganjem koncepta prikaza Bosne Krleža mi je postavio niz pitanja koja su intendirala da dam argumente mojim tvrdnjama i bio je očito jako zadovoljan onim što sam rekao. Rekao mi je da on lično odobrava i prihvata moj koncept i da

ga treba razvijati i usavršavati i u detaljima, a ne samo u općoj slici, te da će mi on u tome pomagati, ali da ja moram misliti o svemu i da sam ja najviše odgovoran za sve što će biti kazano o mojoj zemlji. Nakon tog dugog razgovora, koji je mene, vjerovatno zbog uzbuđenja, zamorio mnogo više nego njega, Krleža je rekao: „Filipoviću idemo sada u „Palace“ da popijemo po jedan konjak i kavu“. „Palace“ je bio omiljeni Krležin hotel i on je insistirao da kada god dolazimo na sjednice Radakcije, ili neke izvanredne konsultacije odsjedamo u tom hotelu. Hotel se nalazio na Zrinjevcu tačno preko puta sjedišta Leksikografskog zavoda i bio je veoma pogodan, prvorazredan i Krleži omiljen hotel. Kasnije sam vidio da i njegova supruga Bella u tom hotelu održava svoje redovne nedjeljne soareje kada se oko nje okuplja jato glumaca i književnika. Naravno, prvi susret je bio strogo formalan i ja sam se ponašao kao čovjek koji podnosi referat o svojim planovima i namjerama u ulozi Glavnog i Odgovornog urednika Enciklopedije Jugoslavije za Bosnu i Hercegovinu i to ne samo direktoru Zavoda za leksikografiju i Glavnom i Odgovornom uredniku cijelog tog velikog naučnog poduhvata, nego i čovjeku koji je Enciklopediju zamislio, izdao njeno prvo izdanje i priprema drugo sasvim izmijenjeno izdanje, nego koji je ujedno jedna renesansna duhovna figura toliko širokog i ujedno dubokog poznavanja svijeta, našeg prostora, naše svjetske kulture, literature i istovremeno jedan od najvećih književnika i mislilaca cijele evropske moderne, dakle, ne samo čovjek koji široko enciklopedijski misli nego i stvara ono što se zove naša moderna epoha, njene društvene, političke i duhovne tvorevine i njihovo značenje prije svega za napredak slobode čovjeka i naroda koji žive na našem prostoru. Imajući sve to u vidu ponašao sam se kako to odgovara odnosu jednog daleko mlađeg naučnika prema jednom već na svim vatrama i pod svim olujama prokušanog veterana mnogih oštih duhovnih, kulturnih, književnih i političkih bitaka koji je uspio da preživi sve te bitke i da ima snage da svoje ogromno iskustvo i znanje ugradi u jednu ediciju, u jedno djelo koje će svima koji se budu interesirali za to ko smo i šta smo mi, kako smo stvarali svoju historiju i šta smo stvorili uopće, o tome dati istinitu sliku.

-Kraj prvog dijela-

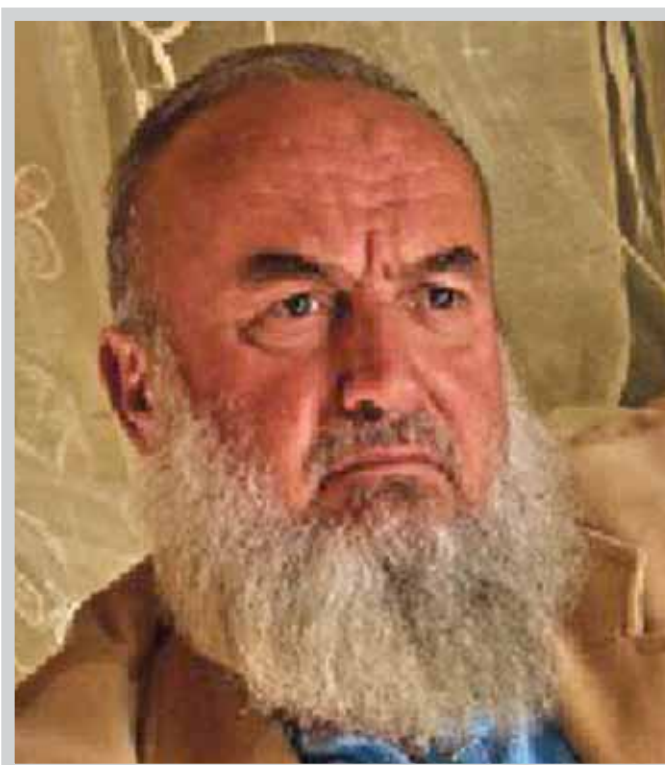
ZEMLJA DOMOVINA

"Mejita (umrlog čovjeka) prati troje: porodica, imetak i njegova djela. Dvoje se vraća nakon dženaze, a ostaje jedno: vraćaju se porodica i imetak, a sa njim ostaju njegova djela."

(Buharija i Muslim)

U mom ranom djetinstvu, kao i kod svakog djeteta, trebalo mi je da se suočim i pristanem na razne nejasne i neobjašnjene situacije koje su se duboko u meni razvijali kao mistika, ili kao neka vrsta misterije. Porastao sam pod čvrstom i strogo odlučnom edukacijom da ne samo da sam rođeni Bošnjak, nego da i ne smijem biti ništa drugo osim Bošnjak, i da mi je Bosna nešto što mora obuhvatiti sve moje bliže interese, ali i svaki moj daleki cilj.

Rođen i odrastao u zatvorenoj Albaniji, u prvim svojim shvatanjima, možda baš zbog toga što se o tome obično šaptalo, Bosnu i bošnjaštvo sam doživljavao kao tajno nebesko dostignuće, kao neko posebno duševno stanje obavezno za sve ljude. Djetinjasta mašta me je ubijedila da su Bosna i bošnjaštvo nekakva vrsta obaveze i za Nijemce, i za Britance i za Kineze, i za Ruse, sa malo riječju, obavezno za sve ljude svijeta da bi dostigli ljudskost. Takav osjećaj sam prihvatao kao stanje o kojem se ne treba i ne smije pitati, a ni raspravljati, pošto je to samo po sebi jasno, i da nema tu šta da se objašnjava. Bosnu i bošnjaštvo sam tada razvijao i prihvatao u svojoj maloj glavi, kao sasvim nemoguće da

postoji u nekom predmetu kao geografija i da za nešto tako, treba postojati jedan poseban predmet u udžbenicima koji se mora zvati, najmanje kao nebografija ili slično, ali nikako niže.

No svakako, moja je Bosna dobila zemlju, ali relativno kasno. Tokom raspusta, poslije četvrtog razreda, negdje u desetoj godini, slušam rahmetli Nenu Beširovicu (Nena i za moju rahmetli majku), kako u njeno vrijeme, djeci kojoj bi nicali zubi, mazali su usta i desni bosanskom zemljom, kako bi ih manje boljelo. Od tada moja Bosna od neba građena, ima i zemlju, ali (kakvu molim,) zemlju koju samo Bosna može imati, sasvim posebnu, čak ljekovitu. Upravo je to još snažnije djelovalo u meni i znatno je doprinijelo da bi samo dodao još više mistike mom ubjeđenju, samo što nisam mogao saznati to; da li je generacija kad ja sam bio beba pripadala takvoj sudbini, da kad su nicali zubi, moglo se još tu i tamo naći šakica bosanske zemlje.

Naravno, kao odrasla osoba, u vezi sa "mistikom" izvršio sam i neke korekcije u sve ono što sam naivno smatrao, ali se suštinski ništa nije mijenjalo dokasno, sve do negdje pred kraj 80-tih godina prošlog vijeka. Sve pjesme o Bosni, o sarajevskoj vodi, o mostarskim dućanima i bunarima, sve sam u suzama saslušao i sve mi se uklapalo sa mojim osjećanjem, koje se striktno napajalo samo na izvoru moje djetinjaste mistike.

Međutim, krajem 89-te godine moj sestrić, tek je počeo hodati, pa je iz moje bašče napunio usta zemljom. Sestra kao mlada majka potrčala je da mu to izbacila iz usta. Rahmetli moja Majka je zagrabila mog sestrića (svog unuka), i dok prstom maše mojoj sestri, kaže: "Da se više nikad nisi usudila da djetetu iz usta zemlju izbacuješ. Od zemlje je čovjek stvoren. To sva djeca rade. Nećeš valjda da ga učiš da zemlju pljuje još od malih nogu? Nije zemlja prljava, čista je zemlja da znaš. Kad vode nedostaje, njome se čisti umjesto abdesta, pa se takvi pred Bogom u namaz izlazi. I još da znaš, da dijete jede zemlju da bi učvrstio svoje kosti". Poslije ovih riječi, sva moja mistika o Bosni i bošnjaštvu uklopila se kao u igračkama sa slagalicama. Još kad sam poslije praktičnog prihvatanja islama u jednom Hadisu pročitao da: „**Ko bude pripisao svoje porijeklo plemenu koje nije**

njegovo, neka sebi pripremi mjesto u Vatri."(Buharija i Muslim), od ovog kratkog teksta, od svega nekoliko riječi sva moja mistika o Bosni i bošnjaštvu je postala ne samo duhovna nego i čvrsta fizička obaveza.

A navedani Hadis u podnaslovu, isto kratak tekst, mene je definitivno izveo iz moje djetinjaske mistike, objašnjavajući mi odnos između istinite mistike i racionalnog tumačenja, otvorio sasvim novo viđenje o cjelokupnom odnosu čovjeka i zemlje. Zapravo, u kratkoročnom viđenju Hadis o mejitu (umrlom čovjeku) je sa direktnim efektom i gotovo da se ne može primjetiti neko drugo značenje, o tome ko sve se vraća i šta sve ostaje. Ali u dugoročnom viđenju, u tekstu i kontekstu, dobija sasvim novo značenje o svemu što se kad-tad vraća zemlji (porodica i imetak), i onome što ostaje iznad nje (aktivna djela).

Znači preko potpuno drukčije svijesti, otvara se jedna živa, dinamična i prirodna mogućnost primjene, isto tako i široka perspektiva teoretskog posmatranja na cijeli svijet, na sve događaje, a posebno na samoga sebe. Ovim Hadisom, spasio sam od zaborava sve što je u mom sjećanju bilo ostavljeno u nekom ćošku, i nemarom zaveden, prepustio sam da se tiho slozi u potpunoj nepažnji, no sada, sve što je nekad odbačeno kao bezvrijedno i nevažno, ponovo je oživjelo i uklopilo se dinamično, i to punom parom.

Pokušavajući da zapamtimo sve i svašta, smetnemo ili namjerno ne uvažavamo mnogo od onog što stvarno vrijedi nešto, neki topli dodir, neku slatku riječ, neki brižni savjet, sve to nehotično bude strpamo u zaborav. Dakle, od ovog nešto vrijednog ili možda manje vrijednog, napravimo ama skoro ništa. Upravo ti naši zaboravi, čine nas bahatim u sitno, i škrtim u prazno, i to do te mjere, da izgrađujemo zabrane prema tuđim iskrenim strastima, dok istovremeno uvažavamo lične potrebe i ostavljamo slobodna krila mašti za sve naše želje. A kad nam ih nadolazeća oluja obori na tlo, ispred nogu, i ako smo još i u žurbi sa korakom, mi ćemo ih u istom trenutku bez osjećaja pregaziti, da, i bez trunke

milosti, pa neka su nekad to bile naše žarke želje, onako lahkoćom i sa prezirom ćemo ih nazvati izgubljenim, ostavljajući ih tamo gdje smo ih upravo i našli, i odakle smo ih uzeli, tu, u **ZEMLJI**.

Zemlja...! Stalno prisutna tu gdje je i skrivena, a skrivena svud gdje je i prisutna. A uvijek je tu, skriva se negdje preko dubokog i smirenog glasa babe, objašnjena ali svakako i neshvatljiva po laganoj pantomimi djeda, održana na visećim između uznemirenih očiju i blagog pogleda majke, pomilovana skroz a i brižljiva skroz u toplo-mehkom krilu nene, lahka i znatiželjna u neopreznoj trci djeteta, neodmjerljivo daleka i britkastobliska za naš drhtaj u oba vremenska smjera, dohvatljiva i nejasna u kratkoročnoj današnjici, prelijepa i preteška da bi je zaslužio.

Prebliska snu i predaleka javi, oštra i tupa, strpljiva i stroga, vatrena i ledena, velikuđušna i cinična, nasmijana i surova, ćutljiva i bučna, eterična i prisutna, samopouzdana i izazovna, milostiva i divlja, odjevena i gola, preteški skiptar poglavara i ispružena prosjačka ruka. Hej..., i još koliko toga!

Zemlja...! Možda najdrevnija među riječima koja se pripisuje čovjeku i uz to, i najdrevniji nemir što čovjek nosi u sebi, koja mu nikad nije otkrila istinito značenje, niti mu obznanila svoje tajne do kraja. Odnosno to je samo zemlja, obična zemlja, blato, glina, ništa manje od toga, ništa više od toga. Zemlja. Da. Ali i noćna mora i stalni nemir što mehkanu žulja po grudima, bez ovosvjetske pozivnice za ulazak, bez ključa za izlazak. Nešto što lebdi bistrinom a ne da se objasniti, i stalno mami između istinskoga trika i istine prepune trikova. Sva ljudska iskušenja su tu ispletana, od nesvjesnoga starta pa sve do nepipljivoga finiša. Ponos i okovi. Ideal i dodir. I teško gustinom tkano, i lahko povjetarac ga ponese. Početak sa beskrajnom vremenskom određenosti za naše znanje, i kraj sa trajno neograničenim vremenskim znakom.

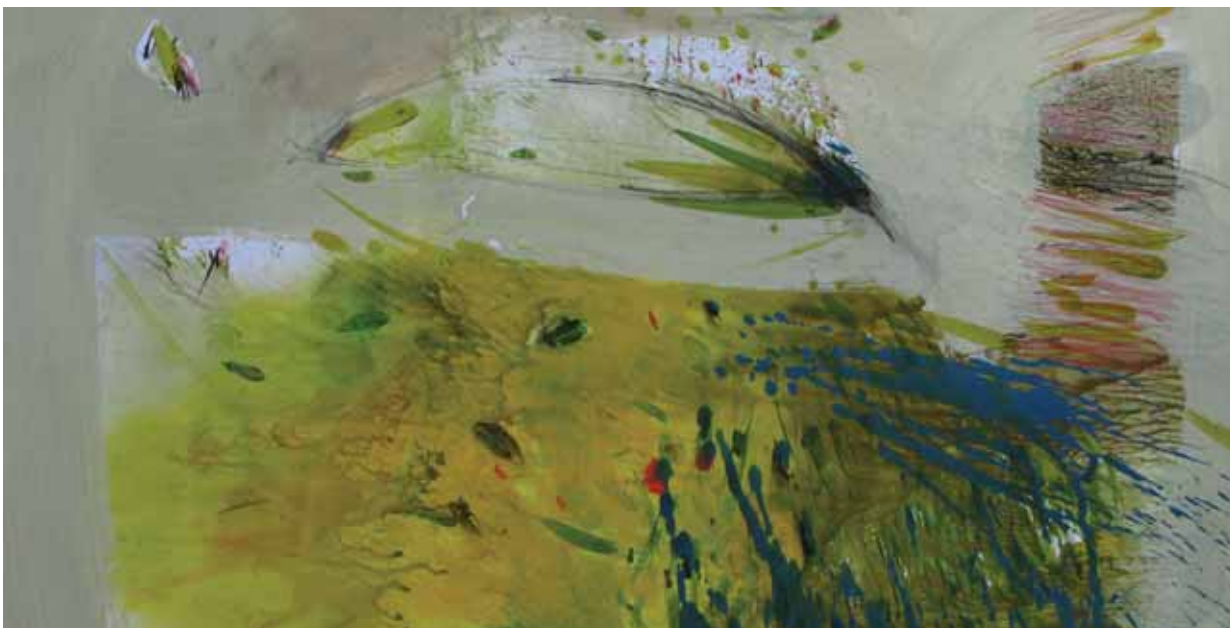
Tu negdje između, tu je veličanstveni i malecki, prkosni i potlačeni ČOVJEK u pokretu. Koračajući trudom prema naprijed, ali i prema gore, vrlo je često nemaran a rijetko pa-

žljiv sa svojim korakom prema svojem dvojbena ekzistencijalnom amblemu unutar sebe, duše i tjela, neba i zemlje, shodno tome postaje lahkoćoman i prema amblemu dvojbene mogućnosti, one između najboljeg i najgorog stvorenja. Umjeren i izgubljen u svome hodu, kad-kad mu se desi postane uzvišen i veličanstven u pokornom i lakom koraku, a ponekad potlačen i ponižen u oholom i uznositom hodu. I zato, možda ova tajna veza između koraka i zemlje, koja čovjeka neizbježno prati u sve tri vremenske stanice, jeste ta što tjera ljude da u potpunosti ili djelimično zanemaruju suštinsko (nepravedni i duši, i tijelu) ekzistencijalno svojstvo, i sve svojim hodom po zemlji. Odnosno, da se tako na odgovarajućem stepenu ličnog truda, preda jednom sasvim stranom svojstvu (stranom po vremensko-prostornim mjerilima), vlastitom letu. Da, da, leti, leti ka nebesima. Daleko, visoko, što dalje od zemlje!

Ima li ustvari podjele i da li je uopće trebamo tražiti? Naravno da ne. Podjela zapravo jeste, postoji, ona je tu i ne vidim nijedan zreli razlog zašto bismo je tražili.

Svakodnevno čitam, i to vrlo blizu jednog porodilišta obznane o nečijoj smrti, uvijek ispunjene sa dubokim bolom, već davno stereotipnim riječima, (možda i još gore, sa duboko stereotipnim bolom, pa riječi su običan predmet), sa tačnim datumom i tačnim satom sahrane, pa i obznane nekih posmrtnica sa rokovima od datuma smrti itd. Nikada nisam naletio na neku obznanu o nečijem rođenju, ili slično tome radosnom trenutku, kao što nisam zapazio umornu retoriku, nalik na; ispunjeni sa dubokom i velikom srećom povodom dolaska u život itd., ili bilo koja radost ili blaženost ne mislim da može biti stereotipizirana.

Tu i tamo sam zapazio poneku kratku čestitku (i to stereotip, bez sumnje) u nekom uglu nekih novina; ali i to se zapravo odnosilo na roditelje (naglašavam, na roditelje), znači prema porodici, a ne suprotno. Sa druge strane, javno se obznanjuje smrt nekog novorođenčeta koji je bio na ovom svijetu jedan ili dva mjeseca, pa makar i jedan dan disao na ovom svijetu, to se obznanjuje. Rađanje mr-

tvog djeteta prolazi bez bilo kakve ceremonije I narod, u potpunom smislu se bolno određuje kada ga naziva kao “pobačaj”, izuzimajući ga tako od oba granična događaja, i od “rađanja”, i od “smrti”.

Sve je tako dobro izloženo, u tako lijepoj harmoniji stoji skupa da nema praznine gdje bi se mogla greška pojaviti. Ne znam da li postoji i da li bi se mogao naći netko na ovoj planeti koji bi htio promijeniti nešto u ovoj “božanskoj” strukturi. Mislim da ne, mislim da ne postoji. Takav se ne može naći, baš zato što i ne postoji. Takvu “promjenu” nemoguće je da izvrši bilo ko od stvorenja, niti bilo ko od smrtnika kojima je data slobodna volja. Kad god se u povijesti pojavio i teoretski pokušaj za nešto slično, čovječanstvo je doživjelo groznu šizme ispraćenim sa velikim razaranjima. Svi, bez izuzetaka, svi smo u igri, dio velike igre bez grešaka u njoj, ali i sa velikom slobodom da biramo i mogućnošću da grijehimo, sve do Sudnjeg dana.

Prvi plač novorođenčeta samo je naizgled nesvjestan, jer ustvari to je i prvi poklon koji beba daje svijetu, u početku samo blisko intimnom odnosu, a zatim, tokom vremena i darovi postanu drukčiji i krug odnosa se stalno širi proporcionalno sa znanjem. U prvom plaču novorođenčeta, niko od ljudi niti smije, niti se usuđuje prepoznati glad, a još manje strah. Nije moguće da je to glad jer beba dolazi iz

jednog obilnog sistema prehrane, a svakako da nije ni strah, jer bismo mu trebali prepisati potpunu svijest o svijetu u kom je stigao. Dakle, plač jeste namjeren, ali nije zemaljski, on je iznad svih naših mogućnosti da bismo mu prepoznali značenje, bez obzira na našu svađalačku mudrost. Život je dar i blagodat, koji se samo darovima i blagodatima može i da mjeriti. I tada kada život postane obilan prema nama ili nam se čini da nije, kada uzimamo nešto od njega ili kad nam se čini da dajemo, sve to radimo samo da bi, na kraju krajeva, sve to vratili nekad nekome drugom, koji je tu, sasvim blizu i na svoje čeka.

Da ne idemo dalje, računam na opću slogu i to, da smo primorani prihvatiti sve što nam majke i žene izlože kao osjećaj i užitak o tom prvom plaču bebe, dakle posljedicu koju ovaj plač prenosi kod majke. Dok, sa druge strane, nije u našoj mogućnosti da dotaknemo i shvatimo istiniti razlog, koji jeste u našem davnom sjećanju, ali sve bez imena i termina, veoma dalek od svih mogućih koncepata, koja nam se ukazuje sasvim bijelim, lijepim i svijetlim kao sam zaborav, gdje ne smijemo ni prići a kamoli ga dotaknuti ili preći.

Trudnoća i bolovi porođaja su krunisani nečim što se sastoji od 3-4 kilograma mesa i plače. Vrijedilo je truda, sve je kako treba i na svom mjestu. Dijete plače. Onoga trenutka kada se čuje plač, majka zaboravi na bolove,

pojavi se osmijeh, ispuni se nadom, podijeli sa ostalima njen izazov, sigurna da za nju nema više gubljenja vremena. Kad bi samo ovo bilo, a nije malo, mislim da je dovoljan razlog da prvi plač zaokružimo kao dar i blagodat. Dakle, dovoljan je jedan minut plača, možda i manje, a taj malecki čovjek je već podario nešto. Zatim (ako je tako suđeno), može i umrijeti. Zemlja se poslije može vratiti zemlji, kad su se već i pokloni razmijenjeni.

U toku čitavog svog života, bez obzira na kvalitet, i bez obzira na cilj njegovog postupka, čovjek u svakom svom pokretu daruje i poklanja isto, i preko zrelosti, i preko ludila, i dobronamjerom, i zlonamjerom, bio rasipnik ili škrt, svak po svom talentu, svim svojim bićem čovjek uvijek poklanja, daruje. I samo nakon razmjene svih ovih poklona koji se za naše viđenje dešavaju slučajno i bez objašnjenja, ali ne iz slučajnog Pokretača razloga i nikad bez smisla, tek tad čovjek, bio to plemenit ili bijeda, može umrijeti, i tek poslije smrti može mu se nazivati život.

Dok je u ovom svijetu, živ i zdrav, čovjek opipava, predlaže, odbija, ocjenjuje, prihvata, i sve prema onome koliko mu je darovano. To je samo opće viđenje, što naravno, kao i svako pravilo ima i svoje izuzetke, ali o tome ćemo nešto kasnije. Dakle, čovjek nije sklon da uoči komociju i blagostanje u kome jeste, sve mu

izgleda veoma logično i prirodno, i ništa posebno ne primjećuje. Niti u jednom svom koraku ne osjeća dar koji ima unutar sebe, koji mu je više nego dovoljan jer je samo njegov, dar koji određuje svačiji lični talenat, koji je bez greške i u svakom slučaju neophodan za svu ljudsku ravnotežu, bilo to fizička, mentalna ili duševna. Sve to čovjek često i ne primjećuje. Naprotiv, čovjek je beskrajno nezadovoljan i uvijek u potrazi za nečim novim što mu uvijek nedostaje i koje ga čini da uvijek pati i od vlastitih želja, isto kao što pati od prepreka koje su samo u prividu takve.

Priželjkujući stalno nedostižno, dešava se da neprimjetno, obuzet tom igrom halapljivosti, pređe preko mnogobrojnih nepredvidivih postignuća koja ni u najširim projektima, ni u željama svog najvećeg optimizma nisu nikad neizražena kao prednost, a ostvario ih je. A upravo takvi, zauzeti ličnom ohološću, ne samo da ne priznaju, nego možda uopće ne primjećuju dar i blagoslov Božiji.

Pored svega u gore navedenom, čovjek u žurbi i trci zanemario je jedan paralelni bilans svog putovanja, pa se iznenada suočava sa granicom jedne zasićene norme. U tom trenutku iznenada osjeti, da mu preostala energija nije dovoljna za oporavak njegove brze prošlosti na štetu suštine života, i shvati da mu tačno sada nedostaju nužni odnosi da bi se suočio

nećim takvim kao što je prošlost. Vrijeme da silazi je iznenada stiglo, a sa tolikim nepotrebnim teretom nad sobom i sa strmom nizbrdicom ispred, ništa lahko nema na vidiku. Dok je već popustila i snaga i um. Naglo i protiv svoje volje on se već približio granicama zabranjenog i čim to shvati, on se sasvim ošamuti, uplaši se, zbunjeno djeluje, na sve aktivne vidljive pokušaje ukoči skroz, sa svima je nesporan i svačim se slaže, iako ništa i nikog ne podržava i ne prihvata, ali možda i ne osjeća potrebu da im se suprotstavlja. Nažalost, takvi ljudi u većini slučajeva, shvate istinu tek tada kada primjete da su već zakašnili.

A plemeniti čovjek, neprimjećen zbog plemenitosti i zbog lakog koraka po zemlji, kada se ovim granicama iznenada približio, i kada mu se nije desilo da pokvari ličnu ljudsku ravnotežu između neba i zemlje, kako u odnosu sa sobom tako i u odnosu sa drugim ljudima, i njegova postignuća su svjetla granica dobrote, bilo i za samo jedan trenutak da se dogodi takvo približavanje, slijedi ono što je narod lucidnim riječima dotakao, a da bez sumnje, nema u njima ništa zemaljsko osim definicije da "dobre ljude Bog smjesti kod Sebe". Dakle, što je šire nebo kod čovjeka, sve uža mu zemlja treba za njegov lagani korak u vječnost, što je bliži božanskim granicama, sve dalji mu je zemaljski život u prioritetima.

Kod svakog čovjeka je duboko u svijesti posađena mudrost da za ljude i među ljudima je veoma odlučno određeno ono što zapravo ljudima i ne pripada, Apsolutna Veličina. Čovjek, kao i svako stvorenje je ograničeno biće, ali za razliku od drugih stvorenja, čovjek je i vlasnik, i staratelj upravo tog znanja, znači, svjestan je znanja da je ograničen. Ništa novo neću izložiti i neću nikog iznenaditi ako kažem da čovjek izgrađuje u potpunoj slobodi sve svoje želje života i vječnosti između dvije neželje, obje van slobodne volje, ustvari, između dvije strogo određene tačke "rađanja" i "smrti".

Prva neželja (samo fenomenolški vid) koja dolazi, "rađanje" je kao posljedica želje i zadovoljstva drugih i čovjek je prihvata kao dvojni dar (Božiji i zemaljski), koji je samo na izgled

bez njegove volje (jer se stvarno ne može dokazati bilo čiji otpor), što znači da ga je svaki od nas prethodno priželjkivao. Druga neželja (isto samo fenomenološki gledano), "smrt" kao granica je isto božanska koju čovjek, znatiželjno, brižno ili sa strahom očekuje, koja je obavezna da se prođe i bez obzira da smo svi primorani da je okusimo, pokuđeno je priželjkivati, a u svakom je slučaju, zločin ako se izvrši, a krivično djelo ako se pokuša izvršiti.

Dakle, u ljudskom životu rađanje je jedan izvršeni događaj kao "neželja", koju je zahvalno poželjeti i treba biti poželjna, dok je smrt, isto "neželja", jedan događaj koji se mora dogoditi, ali koju je pokuđeno priželjkivati i zabranjeno je izvršiti. Tu negdje, između ovih granica je sva ta zlatna sredina iskušenja. Tu, između ove dvije ljudske misterije čovjek potroši sve što ima, htio ili ne htio, znao ili ne znao za to, suočavajući svu svoju prirodnu običnost vlastitoj misteriji, da bi na naposljetku opet okončao sa misterijom. Na kraju krajeva, to mu je dato, i toliko mu je dato. Da se rađa kao sin jedne majke i da umire kao sin jedne zemlje. To je sasvim dovoljno da bi se posle reklo, da je ovdje bio među nama, da je preživio svoje. Za sve poslije, samo Bog zna. Kako i gdje je ličnu slobodu potrošio, to je na njemu da odgovara, kao i svako od nas kada budemo pitani.

Dok javna bol ili radost koju izaziva njegova smrt kod drugih, uvijek je posljedica običnih ili posebnih odnosa što je on sa drugima gradio tokom boravka između dvije misteriozne granice. Sve to što je u životu poklonio, darežljivo ili škvrto, mehko ili kruto, vidljivo ili nevidljivo, postaje očita posljedica za ono što je ovdje dodijelio i kako, od svega što je ipak ovdje i uzeo.

Samo rađanje, od početka postavlja čovjeka ispred krajnje različitih i neizmjenjivo rastućih interesa, trenutnih, kratkoročnih, dugoročnih, pa i dalje, manje važnih, važnih, neophodnih, iako sve ove ocjene su samo prividne vrijednosti, one ustvari sačinjavaju jednu neizbježnu investiciju za budućnost pa sve do preko čovjekove krajnje granice na ovom svijetu, pa i za vječnost.

Preko istog termina “MAJKA”, čovjek dotiče dvije njegove mete koje su ne samo začuđujuće kad ih razumom dotaknemo, ali su i prekrasno materijalizirane. Prva granica, Majka koja ga rodi, rodila je zapravo njen istinski nemir i dugu nesanicu, jedinu bržljivu pažnju i iskrenu njegu, bez licemjerstva i interesa, koju čovjek može iskusiti u životu, koja niti traži nadoknadu niti se može nadoknadi. Kada bi samo pokušali odužiti se majci u znak zahvalnosti, zbog toga što nas je u život dovela i odgojila, to bi izazvalo prostu gadljivost o sebi i kod sebe, a da ne govorimo o ostalima. Jedina moguća stvar koja se može učiniti prema Majci jeste dobro ponašanje i dobročinstvo. I ništa drugo, to je dovoljno svim Majkama svijeta.

Dok ona druga, Majka koja čovjeka očekuje, je druga granica isto toliko sveta kao što je i prva, isto toliko i opipljiva, i osjetljiva. Može voz na nju a da joj ne bude teško, može vatra da probukta kroz nju a da ne osjeti vrućinu, ali sigurno će osjetiti čitav tvoj hod po njoj, što može ispasti teži i od voza i što je može sagorjeti do pepela znatno jače od vatre. Ona je tu samo jedan korak daleko, ali dovoljan je taj korak da bi pokrenuo hiljade lavirinata i isto toliko bistrine i jasnoće da nas poduči na korak koji slijedi.

Zemlja! Blato! Domovina! Majka, u čijem se krilu odmaraju sve majke i od čije gline ne samo da je čovjek stvoren, već je i bistro sjećanje za svaki korak i svaki pokret čovjeka po njoj. Svaki je čovjek u oštrom vidu svoje zemlje i svaki mu se korak kreće ka tihom sudu bez riječi, koji neprimjetno prerađuje podatke i priprema, ili tužbu, ili zahvalnicu. Ova velika Majka je naš nemir i briga, naš bol i čežnja koja nam se pridružuje od prvog nesigurnog koraka, pa sve do posljednje nijanse shvatanja, od prve izgovorene riječi pa sve do zadnjeg daha, i sve je tu vjerno sačuvano, od života do kucanja u vječnost.

Dakle, Majka koja ga je rodila čovjeku daje ime i nauči da ga zapamti, ova druga, Majka koja ga čeka, zapamti mu ime, uči da ga zasluži i ne dozvoljava da se zaboravi.

I nema spora u tome da sve ljude ona ozbilj-

no zadužuje strpljivim čekanjem i tjera nas putem pokazivanja na cilj, da se samo tako uvijek i u svemu lično ime mora i izgrađuje samo zavisno od načina na kojem nas ona prihvata. Naše je da posmatramo Zemlju u sebi i oko nas i da je volimo preko naše mogućnosti shvatanja i iznad veličine ličnog značenja o našoj vezi sa njom.

Ovdje, na vidljivoj strani svijeta, gdje sve se pokazuje a malo nešto dokazuje, gdje se oštećenje nadoknadi po dogovoru, pa za sve ono što čovjek radi to mu se i naplaćuje, i za sve što ne radi to se ne naplaćuje. Takva vrijednost štete i nadoknade javno se pokazuje, ali pravu niko ne može dokazati. Zemlja majka čuva sve, i ništa ne da i ne zna zaboraviti. Tačno ovdje nam je dato da se pokažemo, ali i da se dokažemo, sav trud i napor za naš rad, kao i sav trud i napor za naš nerad, na granici vremena sa vječnošću bit će na vidiku i na stvarnoj višestrukoj nadoknadi, gdje će i rad, i nerad do zadnje se naplaćivati.

Tek tada, kada Zemlja bude ubijedena, sa svom njenom okolinom, da smo zaista svojim hodom zaslužili dobru stranu imena, onda vrijeme gubi pritisak na nas da bismo dobili vječnost iznad našeg značenja i iznad svih želja koje u sebi smo nosili. Sve suprotno je samo suprotno. Svaki čovjek, svak pojedinačno je grumen svoje zemlje, komad gline, dio blata, parče zemlje “Majke” koji se kreće.

Mi smo ti, koji pravimo naše mjesto na njoj i bez sumnje da nas jednog dana Zemlja stavlja na položaju kome pripadamo i na odjeku što zaslužujemo, prije ili kasnije, tačno tada, kada bistra svijest bude dovoljno zrela za to. Baš zbog toga smrt, i u prostom zemaljskom viđenju i smislu jeste pomalo i sveta, i ne samo običan bol. Jedan dio blata, komad gline, grumen zemlje Majke, vraća se majci Zemlji, u jednoj novoj vezi, u znatno drukčijem odnosu, sa sasvim drugim dimenzijama, u očekivanju određenog roka za buđenje, i odmah poslije, veliki rastanak i zadnja granica prema Vječnosti. Znači, dar se vratio gdje se treba vratiti. Koliko god da je skroman bio taj dar, vrijedan je ne samo spomena, baš zato se ne da i ne može zaboraviti.

Zapravo, bivša pokretljiva zemlja se pridružila Zemlji, sjedinjila se njome, dok se istovremeno rastala od preostale zemlje u pokretu, koja zna za dar i zna da će se isto i ona jednom vratiti tu, kao razmjena dara sa darom. Bilo da je dar za dobro ili za zlo vlasnika, sjećanje koje će probuditi svakako da Domovini služi samo za dobro, bilo to fizički (zemlja zemlji), mentalno (način kako razmišljamo kada ga spominjemo), ili duševno (sjećanje na djela i nastavak primjene).

Zemlja! Domovina! Strpljivo iskušeni početak koji nas u iskušenju strpljenjem uči i čeka nas, koji će svakako biti, posljednji na očekivanom kraju, koji je zadužen očuvati sve bez trunke gubitka i bez zaborava ičega od onoga što smo sa sobom ponijeli, kao i ono što smo ostavili u sjećanje onih koji su nas ispratili.

U kratkoročnoj i krutoj svakodnevnici zemaljskog značenja, u odlomku sjećanja koje nosimo, zemlja pripada groblju. Bog kaže u Kur'anu: **"O ljudi, Mi smo vas od muškarca i žene stvorili i plemenima i narodima vas učinili da biste se upoznali. Najugledniji od vas kod Allaha je onaj koji Ga se najviše boji; Allah, uistinu sve zna i nije Mu skriveno ništa."** Dok u univerzalnom svetom značenju, u pogledu i iznosu vjere koje nam je darovano, ili još bolje, sa onom njegovom kojom smo mi njegovali vjeru, groblje pripada Zemlji sve do jednog obećanog Dana. Zapravo, sva zemlja i jeste džamija, sva Domovina je džamija, da sve do trenutka kada se poslednji namaz bude klanjalo.

Zahvalan Gospodaru svjetova koji mi je omogućio da uočim u hadisu na početku teksta, a ovo što sam ja prebacio na papir jeste samo jedno viđenje gdje sigurno da ima i nedostataka (jer i ja sam takav, pun nedostataka), gdje isto sigurno da ima i grešaka (prepun sam i toga, ne smijem ih izbrojati ali neću vam nijednu reći), ali za sve moje greške i nedostake tražim oprost od Boga za sebe i za vas koji ovo pročitate, da na Dan Proživljenja, Dan kada će nam biti suđeno, da svako dobije od Božije milosti u harmoniji sa pravdom koja nam je obećana i koju nismo mogli, nismo znali ili nismo zaslužili imati je na zemlji na lahak način.

MUSLIMANSKI NARODI SJEVERNOG KAVKAZA

Glavne crte političke historije i etnopolitike Dagestanaca, Baškira, Čečena, Inguša, Karača, Balkara, Mešetinaca

UVOD

Prema službenim informacijama u Ruskoj Federaciji živi 14,5 miliona muslimana. Od 182 etničke zajednice 57 su islamske. Prema službenim islamskim institucijama u RF živi oko 24 miliona muslimana. U vrijeme Carske Rusije njihove teritorije pripajane su teritorijalnim područjima nemuslimanskih naroda. U vrijeme komunizma sistematski i prisilno raseljavani su, ne samo na prostore današnje RF, već i po zemljama Centralne Azije i Turke. Najbrojnija muslimanska nacionalna zajednica u RF su Tataři¹. Oni žive u najvećem procentu u Republici Tatarstan, ali i cijeloj Ruskoj Federaciji. Druga muslimanska oblast RF je Sjeverni Kavkaz. Najbrojnije muslimanske nacionalne zajednice Sjevernog Kavkaza su: Dagestanci, Baškiri, Čečeni, Inguši, Karači, Balkari, Tataři, Mešetini, Marilji itd.² Ali, muslimanski narodi žive u većim skupinama i na prostoru Sibira i Urala. Predmet našeg interesa u ovom tekstu nisu svi muslimanski narodi pod ruskom vlašću danas, već samo oni na Sjevernom Kavkazu.

Kavkaz (Caucasus ili Caucasia) je region Euro-Azije koji se graniči, na sjeveru sa Rusijom, na jugozapadu s Turskom, na zapadu sa

Crnim morem, na istoku sa Kaspijskim morem i na jugu sa Iranom.

Kavkaz obuhvata kavkaske planine i okolne nizine. Kavkaske planine obično se uzimaju kao linija razdvajanja između Azije i Evrope,

a teritorije Kavkaza pripadaju jednom ili oba kontinenta.

Sjeverni dio Kavkaza poznat je kao Ciskavkaz, a južni dio kao Transkavkaz. Postsovjetske nacije-države Kavkaza danas su: Gruzija, Armenija i Azerbejdžan koje čine prostor Transkavkaza, Zakavkazje, Južni Kavkaz. Južni Kavkaz ili Transkavkazia ili Transkavkas je južni dio kavkaskog regiona lociranog između Evrope i Azije, prostire se od Velikog Kavkaza do turske i iranske granice, između Crnog i Kaspijskog mora.

U jezicima Zapada termin Transkavkaz i Transkavkazia su prijevodi ruskog izraza Zakavkazje koji znači "oblast iza planina Kavkaz". To je jedan od najkomplikovanijih regiona postsovjetskog doba. Uključuje tri iznimno sporna područja: Abhaziju i Južnu Osetiju u Gruziji i Nagorno Karabah u Azerbejdžanu. Pod pojmom Južni Kavkaz ili Transkavkaz podrazumijeva se prostor Gruzije, Armenije i Azerbejdžana.

1. ETNOHISTORIJSKI I GEOPOLITIČKI PROCESI SJEVERNOG KAVKAZA

Sjeverni Kavkaz je danas ruski prostor Kavkaza. On nema jednoobraznu administrativnu organizaciju. Administrativno je podijeljen na autonomne republike i krajeve. Krajevi sjevernog Kavkaza su: Krasnodarski kraj,³ Stavropoljski kraj;⁴ autonomne republike Sjevernog Kavkaza su: Adigea, Kalmikia,⁵ Karaćia-Čerkesija, Kabardino Balkarija, Sjeverna Osetija, Ingušetija, Čečenija i Dagestan. Tri teritorije na Kavkazkom regionu proglasile su nezavisnost, ali ih međunarodna zajednica ne priznaje kao nacije-države: Abhazija, Nagorno Karabah i Južna Osetija. Većina sjevernokavkaskih autonomnih republika RF naseljenih domorodačkim stanovništvom islamske vjeroispovijesti imaju izražene nacionalno političke pokrete za osamostaljenjem od Rusije. Kavkaz je u kulturnom i političkom smislu jedan od najtragičnijih prostora u historiji čovječanstva. Nema poznatih oblika zlodjela u cijeloj dosadašnjoj historiji koji se ovdje nisu dogodili, od onih individualnih, do onih kolektivnog karaktera. Kavkaz je lin-

gvistički i kulturalno najraznovrsniji region na Zemlji. Najveći vrh na Kavkazu je Mount Elbrus (5.642 m) na zapadnom Ciskavkazu u Rusiji i smatra se generalno najvišom tačkom u Evropi.

Inguši i Čečeni su potomci starog kavkaskog plemena Strabon koje je živjelo na sjeveroistoku Kavkaza. Inguški jezik je veoma sličan čečenskom. Inguši i Čečeni obraćaju se i odnose jedni drugima kao bliskim srodnicima - "naš narod". U osnovi to i jeste jedan narod samo što je kroz rusku historiju bio podijeljen u administrativnom smislu i izgradio različite dijalekte jednog jezika. Preci Inguša i Čečena živjeli su dosta dugo u plemenskim klanovima, pod svojim plemenskim vođama i starješinama. Prema ruskim izvorima, pleme Strabon nije bilo politički jedinstveno u vrijeme mongolske najezde u XIII vijeku. Zbog političke neobjedinjenosti strabonsko pleme je poslije mongolske vlasti potpalo pod vlast susjednih naroda, prije svega kabardinskih i dagestanskih feudalaca. Naziv Inguši sreće se prvi put u dokumentima kabardinskih vladara u XII vijeku. To ime kasnije su preuzeli i Rusi, mada su Inguši sebe nazivali Galgaji. U izvorima XVIII pa i XIX vijeka još se sreću imena posebnih inguških familija, a ne općeg imena naroda. U XIX vijeku, prema ruskoj etnografiji, pleme Strabon se organiziralo u dvije zasebne skupine ovog kraja.

Prema ruskoj historiografiji, formiranje Inguša kao naroda završeno je njihovim dobrovoljnim prihvatanjem ruske vlasti 1810. godine. Već je navršeno dvjesto godina ruske vlasti nad Ingušima i Čečenicima.

Vrlo je zanimljivo objašnjenje ruskih historioografa o dobrovoljnom potčinjavanju ruskoj vlasti Čečena i Inguša. Po njihovom mišljenju, u XVI i XVII vijeku kavkaski narodi su bili pod velikom opasnošću od Osmanske imperije i Perzije. "Agresivne težnje Turske i Perzije proizvele su rusku težnju za jačanjem svojih pozicija na ovom za nju važnom strateškom prostoru". Prema ruskoj historiografiji, Rusi su stavili pod svoju vlast Inguše i Čečene da bi ih spasili od turske i perzijske opasnosti. "Narode Kavkaza u borbi protiv Turske podržavala je ruska vojska. Ona je bila sposobna

zaštititi Kavkasce od turskog porobljavanja i istrebljenja”. Prema ruskoj interpretaciji ruske okupacije Kavkaza, u posljednjoj četvrti XVIII vijeka veoma često su se predstavnicima ruske vlasti obraćali plemenske starješine Čečena i Inguša sa zahtjevom da ih Rusija primi u njeno podaništvo obećavajući da će joj vjerno služiti. “Ušavši u sastav Rusije gorštaci su se oslobodili turskih i perzijskih pustošenja, sačuvali svoj etnos, teritoriju i prešli na više forme privređivanja i kulture, što je odgovaralo društveno-ekonomskom razvoju Kavkaza. Carska vlada ubrzala je preseljenje Inguša u ravnice, što je bila njihova vječna težnja”. Već 1817. veliki procenat Inguša preselio se iz Sunženska, svog dotadašnjeg prostora življenja, i naselio se na prostor Nazranj. U krajeve na kojima su do tada živjeli samo Inguši naseljena su plemena Kozaka s ciljem zaštite nove ruske granice od Turske i Perzije, jer Rusija nije imala povjerenje u Čečene i Inguše. Do 1917. Inguši su naseljavali Nazranjski, Vladivkavkaski i Sunženski okrug.

Nakon okupacije Kavkaza Rusija je formirala nove administrativne jedinice, gubernije i oblasti, ali ne po nacionalnom principu niti po granicama koje su ranije postojale na administrativnim prostorima koje su pokorili. Već 1883. u Tersku oblast pored Sunženske uključena su dva regiona Kazaka: Pjatigorski i Kizljarski, i četiri okruga: Vladivkavkaski (Osetini), Groznenski (Čečeni), Nalčički (Kabardinci), Hasavjurtovska (Kumiki i Čečeni). Inguši Sunženske oblasti potpali su pod administraciju Kozaka.

Poslije Oktobarske revolucije u martu 1918. Tverska oblast pretvorena je u Tversku Sovjetsku Republiku u sastavu RSFSR. Nedugo zatim, 1919. nju je zauzela vojska generala A. I. Denikina. Krajem marta 1920. formirana je nova sovjetska vlast. Dekretom VCIK20. iz januara 1921. na teritoriji bivše Tverske i dijela Kubanske oblasti formirana je Gorska (Planinska) ASSR u sastavu RSFSR. U nju je ušla teritorija na kojoj su živjeli Čečeni, Inguši, Osetini, Kabardinci, Balkarci, Karačaevci, Rusi, Kozaci. Formiranjem Gorske ASSR završena je etapa državotvorne izgradnje naroda doline rijeke Terek.

Iz sastava Gorske ASSR izdvojili su se Kabardinski okrug (1. septembar 1921), Karačajevski okrug (12. januara 1922), Balkarski

okrug (16. januara 1922), Čečenski okrug (30. novembar 1922) i pretvoreni u autonomne oblasti RSFSR. Dekretom VCIK 7. jula 1924. preostali prostor Gorske ASSR podijeljen je na dvije autonomne oblasti i jedan okrug: Inguška autonomna oblast i Sjeverno-Osetinska autonomna oblast i Sunženski okrug naseljen Kozacima. Čečenska i Inguška autonomna oblast ujedinile su se 15. januara 1934. u Čečensko-ingušku autonomnu oblast, koja je 5. decembra 1936. pretvorena u Čečensko-Ingušku ASSR s grbom i zastavom RSFSR. Tokom 1944. izvršeno je raseljavanje Čečensko-Inguške ASSR, Čečeni i Inguši preseljeni su i razbacani u više regije srednje Azije i Kazahstana. Tek 9. januara 1957. uspostavljena je nacionalna autonomija čečenskog i ingušskog naroda i ustanovljeni državni simboli.

Nova državna promjena Čečensko-Inguške republike dogodila se poslije dolaska D. Dudajeva na vlast 21. avgusta 1991. Iste godine, 1. novembra, on je proglasio suverenitet Čečenske republike u kojoj nije spomenuo Inguše kao poseban etnos. Ingušetija je 30. novembra - 1. decembra 1991. odgovorila Referendumom na kojem su se Inguši izjasnili za Ingušku republiku u sastavu RSFSR. Vrhovni Savjet Ruske Federacije 4. juna 1992. donio je Zakon o “Formiranju Inguške republike u sastavu RF”, nakon čega je Ingušetija postala subjekt RF sa svojim novim državnim simbolima i himnom. Prvi predsjednik Ingušetije izabran 28. februara 1993. Ustav Republike Ingušetije usvojen je 27. februara 1994.

Ingušetija ima 3,6 hiljada km². Sa sjevera na jug duga je 144 km, a sa zapada na istok 72 km. Ingušetija se graniči sa Čečenskom republikom, Kabardino Balkarijom, Republikom Sjeverna Osetija-Alanija i Gruzijom.

Ingušetija ima 466,3 hiljade stanovnika, od čega su Inguši 83%, Čečeni 11,2%, Rusi 4,0% i ostali 1,8%. Demografsku situaciju Republike karakterizira visok natalitet i priliv migranata iz Čečenije i Sjeverne Osetije. U Ingušetiji danas živi oko 165 hiljada prisilno raseljenih osoba. Ingušetija ima najmlađu populaciju u RF s prosječnom životnom starosti od 28,7 godina. Gradsko stanovništvo je 41 % a seosko 59%.

Ingušetija je administrativno podijeljena na četiri reiona: Nazranski, Malgobekski, Sun-

ženski, Džeprahski, četiri grada: Magas, Nazranj, Karabuluk, Malgobek i 42 seoske administrativne jedinice.

Glavni grad Ingušetije do 1999. bio je Nazran, a od tada Magas. Magas u prevodu sa ingušskog znači "glavni grad". U Republici su tri vodene arterije - rijeke Terek i Assa, koje sijeku Republiku s juga na sjever, a sa zapada na istok presijeca je rijeka Sunža. Ingušetija ima naftu, plin, 140 hiljada hektara šume, veliki hidroenergetski potencijal.

Kabardino-Balkaria je kavkaska republika Sjevernog Kavkaza.⁶ Kabardino-Balkarija ne graniči sa Ingušetijom, ali između Ingušetije i Kabardino Balkarije je veoma uzak pojas zemlje osetinskog imena Hurikau (Sunčano selo) na kojoj žive Inguši. Selo pripada Sjevernoj Osetiji.

Balkarci koji sami sebe nazivaju maulu, malkjarli, su turski narod, blizak Karačevcima. Govore jednim jezikom, karačevo-balkarskim jezikom. Balkarci žive pretežno u južnom i jugozapadnom dijelu Republike. Nakon oslobođenja od mongolske okupacije formirali su pet "zajednica", "društava": Balkarsko, Hulamsko, Bezengijsko, Čegemsko i Urusbievsko. U vrijeme ruske okupacije u drugoj polovini XIX vijeka veliki broj Balkaraca odselio je u Tursku, gdje i sada žive.

Staljin ih je 1944. godine okrivio za saradnju s njemačkom vojskom i zbog toga ih gotovo u cjelosti deportirao u centralnu Aziju: u Kazahstan i Kirgistan. Poslije 1957. većina Balkaraca su se vratili u svoju domovinu, ali je značajan broj ostao.

Karači, sami sebe nazivaju Kjaračaj, Karačajlija, i jedan su od starih planinskih turskih naroda sjevernog Kavkaza. Zajedno sa srodnim Balkarcima govore karačevo-balkarskim jezikom.⁷

Područje Republike Kabardino-Balkarije je dio prostora srednjovjekovne države Alania, čiji je glavni grad bio Maas. Ruska vojska okupirala je Karače 1828. godine. Njom je komandovao general Emanuel. Tada je izvršen pogrom Karača. Ruski historioografi kažu da su prilikom zauzimanja Alanije pogrom Karača izvršili Tataři koji su bili u sastavu ruske vojske. Nakon okupacije Karačajeva ruska vlast je dala, navode ruski historičari,

značajan nivo autonomnosti Karačajevu, misli se prije svega na zadržavanje šerijatskih sudova.

Na teritoriju današnjeg Karačeva ušla je njemačka vojska 1942. Većina Karačevaca dočekala je njemačku vojsku kao oslobodioce. Zbog toga je Staljin sve Karače, njih 80 hiljada, deportirao novembra 1943. godine iz njihove zemlje u centralnu Aziju: Kazahstan i Kirgistan. Prema ruskoj predaji, M. A. Suslov, poznati partijski funkcioner SSSR-a, koji je bio jedan od glavnih inicijatora represije nad sjevernokavkaskim narodima, imao je ličnih neprijatnosti sa Karačima. Prema svjedočenju tadašnjih ruskih očevidaca Suslov je prisustvovao na jednoj svadbi u Karačajevu i tom prilikom se posvadao s jednim od starijina, zbog čega su ga mladići pretukli na mrtvo ime. Mnogi historičari i politolozi RF objašnjavaju sovjetske represalije raznih vrsta prema sjevernokavkaskim muslimanima tim događajem. U toku njihove deportacije u centralnu Aziju, koja je trajala dvije godine stradalo je 35% Karača od gladi, bolesti, fizičkih mučenja i ubijanja. Od 28.000 djece, koliko je uzeto u deportaciju, 22.000 ili 78% je umrlo. Starije osobe Karača koje su tada iskusile deportaciju govore da je "u to vrijeme u centralnoj Aziji bilo užasno. Glad, izgon i vojno nasilje. Radije su prihvatili smrt nego što su tražili milostinju i tako su sačuvali sebe i svoj narod". U vrijeme Hruščova, 1957. godine, četrnaest godina nakon deportacije, Karači su se vratili u svoju domovinu, na svoja ognjišta.

Karačevci govore specifičnim dijalektom karačevo-balkarskog jezika. Službeno pismo u cijeloj Rusiji, pa i u Karačevu je ćirilica. Izoliran planinski oblik života, a posebno politički razlozi, utjecali su na formiranje specifičnog nacionalnog karaktera Karača. Oni žive u klanovima i familijama, od kojih su najpoznatije i najutjecajnije Jujdegi, Ataul, Tukjum, Tijre. Karači imaju veoma jake historijske običaje i tradiciju koja regulira praktično sve aspekte života. Poznati su po gostoprilstvu. Vlada bespogovorna počinjenost starijim. Još je vrlo prisutna krvna osvjeta.

Republika Adigea nalazi se na zapadnom dijelu Sjevernog Kavkaza, na lijevoj obali rijeke Kubanj i Lab. Teritoriju republike sa svih strana okružuje Krasnodarski kraj.⁸ Republi-

ka Adigea nastala je 1991. preimenovanjem Adigejske autonomne oblasti u Republiku Adigea. Sadašnja Republika Adigea teritorijalno obuhvata prostor nekadašnje Čerkeske autonomne oblasti koja je nastala 1922. godine. Čerkeskoj autonomnoj oblasti promijenjeno je ime u Adigejsku autonomnu oblast 1928. god. kada je ušla u sastav Krasnodarskog kraja i bila u njemu sve do transformacije u republiku (1991.), kada je postala subjekt RF. Adigea je veoma bogata prirodnim resursima, naftom, plinom, zlatom i srebrom. U njoj živi značajan procenat muslimana Kavkaza različitih nacionalnosti.

Republika Karačevo Čerkesija⁹ je na sjevernom dijelu Velikog Kavkaza. Obuhvata: Karačajevo, Čerkesiju, Abaziniju i teritorije naseljene Kozacima i Nogajcima. Republika ima izobilje vodnih resursa, 130 planinskih jezera, mnoštvo planinskih vodopada, kroz nju protiču 172 rijeke. U Republici, kao i na cijelom prostoru sjevernog Kavkaza, u padu je broj ruskog stanovništva, što je rezultat brojnih faktora, a posebno političke nestabilnosti. Teritorija Republike Karačevo Čerkesija bila je najprije teritorija stare države Alanija. U prvoj polovini XIX. stoljeća, prema rusko-turskom Adrianopoljskom sporazumu 1828. današnji prostor Republike potpao je pod rusku vlast kao Batalpašin rejon Kubanjske oblasti. Nakon Oktobarske revolucije, 1922. godine, obrazovana je Karačevo Čerkeska autonomna oblast u sastavu Jugoistočnog kraja. Već 1926. godine autonomna oblast je podijeljena na Karačevsku autonomnu oblast, Čerkeski nacionalni okrug, Batalpašin i Zelenčukski rejon. Oktobra 1943. godine Vrhovni savjet SSSR-a ukinuo je Karačevsku autonomu oblast, a Karači su okrivljeni kao pomagači fašizma i deportirani 2. novembra 1943. god. u srednju Aziju (Kazahstan). Južni dio Karačije, pod imenom Kluhorski rejon pripojen je Gruziji, a veći dio Karačije pripojen je Stavropoljskom kraju. Nakon rehabilitacije Karača 9. januara 1957. i njihovog povratka u svoju domovinu formirana je Karačevo Čerkeska autonomna oblast u sastavu Stavropoljskog kraja u granicama iz 1943. godine. Na kongresima poslanika svih nivoa prilikom raspada SSSR-a proglašene su:

- 18. novembra 1990. Karačevska Sovjetska Socijalistička Republika;

- 17. oktobra 1991. Karačevska Republika;
- 27. oktobra 1991. Republika Čerkesija;
- 1. novembra 1991. Abazinska Republika;
- 19. avgusta 1991. Batalpašina Kozačka Republika i Zelenčuksko-Urupska Kozačka Sovjetska Socijalistička Republika; one su se kasnije, 30. novembra, objedinile u Verhne-Kubanjsku Kozačku Republiku. Jelcin i njegova administracija 1992. godine pokušali su razdvojiti Karačevo Čerkesku Republiku na dvije oblasti, ali narod je referendumom 28. marta 1992. godine svojim izjašnjenjem o tom pitanju spriječio njenu podjelu. Republika je administrativno podijeljena na 10 reiona, među kojima su samo dva sa oko 50 hiljada stanovnika, a ostali sa znatno manje.

Karačevo Čerkesija je politički jedna od najnestabilnijih republika sjevernog Kavkaza. U posljednjih deset godina ovdje se više puta mijenjala politička vlast. Izraženi su konflikti na etničko-religioznoj osnovi, koji najviše dolaze do izražaja u vrijeme kampanje za izbor predsjednika Republike. Karači su muslimani suniti, a Čerkesi su hrišćani pravoslavci. Predsjednika Republike bira Republički parlament na prijedlog predsjednika RF. Republika je siromašna i zato je politički život u njoj borba za ograničene ekonomske resurse. Kontrolu nad rentabilnim preduzećima nastoje ostvariti etnički klanovi. Zbog etnoklanovskih političkih borbi zapostavljena su ostala važna pitanja života stanovnika ove republike.

Čuvaška Republika ili Čuvašija, na čijem prostoru je u srednjem vijeku bio vrlo jak zaratuštrizam ima 1.299.300 stanovnika. Skoro tri četvrtine gradskog stanovništva živi u dva grada: Čeboksari i Novočeboksarsk.¹⁰

Republika **Baškortostan** ili Baškirijska je republika južnog Urala i Predurala. Poslije Februarske revolucije 1917. godine u regionu je počeo proces nacionalnih pokreta i formiranja nacionalno-teritorijalnih autonomija zbog novog političkog miljea u kojem se našao. Baškirska šura (savjet) proglasila je 16. novembra 1917. godine Republiku Baškurdistan koju su sačinjavale četiri regije: Orenburgska, Permska, Samarska i Ufimska. Lideri tatarskog nacionalnog pokreta tada

su radili na formiranju Idelj-Uralske republike. Republika je zahvatala 78.439 km² i oko 1.219.900 stanovnika. Kasnije, 23. marta 1919. godine donesen je Proglas centralne sovjetske vlasti o formiranju Sovjetske Autonomne Republike Baškirijske. Teritorija ove republike bila je znatno manja od izvorne teritorije. Zbog toga je u historiji Baškirijske ona nazvana "Mala Baškirijska". Kasnije su joj pridodani neki njeni regioni, ali ne svi, tako da je današnja Baškirijska znatno manja od izvorne. Od 31. marta 1991. Republika Baškortostan je u sastavu RF.¹¹

Republika **Dagestan** je na istočnom dijelu sjevernog Kavkaza. Glavni grad Mahaškala. Dagestan je najprije bio južni dio kavkasko Albanije. U VIII vijeku u Dagestanu je primljen islam. Početkom XII vijeka na prostoru današnjeg Dagestana formirana je muslimanska država Šamhalj s glavnim gradom Kazi-Kumuhe. U XIV vijeku istočnjački naučnici ovaj prostor spominju pod imenom Dagestan. Tokom XIV i XV vijeka Dagestanci su proširili islam po cijelom sjevernom Kavkazu. Prvi rusko-dagestanski rat vođen je od 1588-1607. godine kada je katastrofalno poražena ruska armija cara Borisa Godunova na Karamanskom polju. Dagestansko šamhaljstvo počelo je slabiti zbog čestih ratova s Rusijom i Persijom. Tokom cijelog XVIII vijeka Dagestansko šamhaljstvo je vodilo naizmjenično ratove s Rusijom i Persijom. U drugom rusko-dagestanskom ratu od 1722. do 1735. godine u vrijeme Petra I Rusija je okupirala primorski Dagestan. Treći rusko-dagestanski rat od 1829. do 1859. godine prerastao je u Veliki kavkaski rat. Rusija je pobijedila u tom ratu i okupirala cio Kavkaz. Dagestanska ASSR formirana je 1921. godine. Preimenovana je 17. decembra 1991. u Republiku Dagestan. Ona je na zapadnoj obali Kaspijskog mora.¹² Dagestan ima 42 rejona. U Dagestanu, kao i na cijelom Kavkazu živi veliki broj nacija, od kojih su, osim Rusa i Jevreja, svi ostali u vjerskom smislu muslimani.¹³

Republika Sjeverna Osetija-Alanija na Sjevernom Kavkazu, na osjetinskom jeziku Republika Cigat Iriston-Alani. Teritorija današnje Sjeverne Osetije je jedna od prvih kavkaskih teritorija koja je ušla u sastav Ruske imperije (1774) Vladivkavkaz, sada glavni grad Sjeverne Osetije, bio je prvo rusko utvrđenje

u regionu Kavkaza. Osetija je postala autonomna oblast Gorske Sovjetske Republike 1921. godine; tokom 1922. godine Južnoosetinska autonomna oblast bila je u sastavu Gruzije, 1936. godine postala je Sjevernoosetinska Autonomna Sovjetska Socijalistička Republika. Nakon deportacije Inguša u Kazahstan 1944. Čečensko-Inguški region Prigorodni pripojen je Sjevernoj Osetiji. Na njemu su se naselili Osetini iz drugih regiona Osetije. U vrijeme raspada SSSR-a Sjeverna Osetija bila je proglasila nezavisnost, ali niko je nije priznao i ona je kasnije ugušena. Tada je nastao Osetino-Inguški konflikt oko Prigorodnog rejona Sjeverne Osetije.¹⁴ Do ovog konflikta u Sjevernoj Osetiji živjelo je 5% Inguša. U toku konflikta Inguši su protjerani i sada ide vrlo sporo njihov povratak. Osnovne religije u Sjevernoj Osetiji-Alaniji su pravoslavlje i islam.

Čečenska Republika - **Čečenija** na čečenskom naziva se Nohčijn Republika, Nohčiju. Nakon raspada Sovjetskog Saveza 1991. Čečensko-Inguška Autonomna Socijalistička Sovjetska Republika se rascijepila na Republiku Ingušetiju i Čečensku Republiku Ičkeriju koja je tražila nezavisnost. Nakon Prvog Čečenskog rata (1994. do 1996), u toku kojeg je nastao masovan egzodus nečečenskih manjina, Republika je de facto imala suverenitet, mada je nije priznao niko osim Talibanske vlade u Avganistanu. U januaru 2000. Rusija je povratila kontrolu nad Republikom nakon Drugog čečenskog rata. Bivši predsjednik Čečenije Alu Alkhanov (2006) predložio je promjenu oficijelnog imena Republike u Noxcinz ili Nokhchiin, što je transkripcija imena na čečenskom jeziku.

Čečenija¹⁵ je region Sjevernog Kavkaza koji se konstantno borio protiv stranih osvajača, počev od Osmanskih Turaka u 15. stoljeću preko Persijanaca, do Gruzina i Kozaka. Nakon što su prešli na islam pale su tenzije sa Turskom. Međutim, konflikti s njihovim susjedima hrišćanima kao što su Gruzini i Kozaci, kao i sa budistima Kalmykima su intenzivirani.

Čečenija je potpala pod rusku vlast nakon Tursko-ruskog rata koji se završio dogovorom Rusije i Gruzije 1783. oko prostora Kavkaza kojim je do tada upravljala Turska.

Čečeni su uvijek istupali protiv ruske vlasti kad je ova imala bilo kakve ozbiljne teškoće,

u vrijeme Rusko-Turskog rata,¹⁶ Ruske revolucije 1905., Ruske revolucije 1917., Ruskog građanskog rata i kolektivizacije. Od tridesetih godina sovjetske vlasti Čečenija i Ingušetija bile su jedna Autonomna republika Čečenija-Ingušetija. U vrijeme Drugog svjetskog rata Čečenija je bila na strani Njemačke zbog čega su svi Čečeni i Inguši bili deportirani u Kazahstan i Sibir. Staljin ih je time kaznio za podršku njemačkim snagama, iako njemački front nikada nije bio na granici Čečeno-Inguške republike. Zapravo, Čečeni i Inguši nisu uzeli učešće u sovjetskoj odbrani Kavkaza. U vrijeme Bitke za Staljingrad (1942) oni su u Groznom organizirali ustanak protiv sovjetske vlasti. U vrijeme Hruščova i destalinizacije Čečenima i Ingušima je dopušten povratak (1957) u svoju domovinu. Politika rusifikacije Čečena nastavljena i poslije njihovog povratka na različite načine, a posebno putem nametanja ruskog jezika.

Ideju nezavisne Čečenije inaugurirao je nezavisni pokret Nacionalni Kongres Čečenije. Njoj se ultimativno suprotstavio Boris Jeljcin. Njegovi argumenti bili su: prvo, Čečenija nije bila nezavisan subjekt u Sovjetskom Savezu kao baltičke zemlje, zemlje centralne Azije i kavkaske države, već je bila dio Ruske Sovjetske Federalne Socijalističke Republike i zato po sovjetskom Ustavu nema pravo na secesiju; drugo, ostale republike RF, kao što je Tatarstan će zahtijevati secesiju od Rusije ako to pravo bude dato Čečeniji; treće, Čečenija je središte, čvorište glavne naftne infrastrukture Ruske Federacije te će njena secesija oštetiti ekonomiju zemlje i kontrolu naftnih resursa.

Prvi čečenski rat za nezavisnost trajao je dvije godine, od 1994. do 1996., kada je ruska vojska pokušala spriječiti secesiju Čečenije. Uprkos upotrebi nadmoćnog naoružanja, čak i avijacije, Rusija nije uspjela uspostaviti efikasnu kontrolu nad Čečenijom. Glavni grad Grozni bio je uništen, ali čečenska gerila je bila veoma snažna i motivirana. Boris Jeljcin nije imao drugog izbora nego da potpiše prekid vatre 1996. godine. Bili su ogromni ljudski gubici na objema stranama. Procjenjuje se da je poginulo preko 7.500 ruskih vojnika i oko 4.000 čečenskih boraca. Ubijeno je preko 46.000 civila Čečena.

Drugi Čečenski rat počeo je 1999. godine

kada general Šamil Basajev nije uspio upasti u susjedni Dagestan. U septembru te godine je bombardovano niz stanova u nekoliko ruskih gradova, uključujući i Moskvu. U oktobru je počela ruska ofanziva na Ičkeriju¹⁷ kao odgovor na sva dešavanja koja su prethodila. Analitičari smatraju da je neke tzv. terorističke akcije u Rusiji, uključujući Moskvu, izvela ruska tajna policija da bi se opravdala brutalnost odgovora na Čečeniju. Bivši KGB oficir Aleksander Litvinenko, istraživači sa John Hopkins Univerziteta i Hoover Instituta, ruski parlamentarac Sergej Jučenko tvrde da su bombardiranja stanova i druge tada tzv. terorističke aktivnosti u Rusiji bile djelo KGB da bi se legitimizirala okrutnost Putinove vojne aktivnosti kod međunarodne zajednice i stanovništva Rusije, ali i da bi za rat pripremili same Moskovljane. U februaru 2000. ruska vojska je zauzela Grozni, udaljila s vlasti tadašnje lidere, uključujući predsjednika Aslana Maskhadova i vojnog lidera Šamil Basajeva. U isto vrijeme postavljeni su republički funkcioneri lojalni Rusiji.

2. STALJINOVE DEPORTACIJE POSEBNO MUSLIMANSKIH, ALI I DRUGIH NARODA

U toku i neposredno nakon Drugog svjetskog rata Staljin je obavio seriju deportacija širokih razmjera koje su duboko uticale na etničku kartu Sovjetskog saveza. One su bile dio politike uspostave sovjetske nacije. Deportacije muslimanskih naroda Kavkaza bile su potpune i sistematične, a uz uspostavu sovjetske nacije značile su i nasilno masovno etničko čišćenje.

(1) Preko 1.5 milion muslimanskih naroda Sjevernog Kavkaza deportirano je u Sibir i Sovjetske republike centralne Azije. Separatizam, otpor sovjetskoj vlasti i saradnja sa njemačkim okupatorom navođeni su kao glavni službeni razlozi njihovog preseljavanja, mada je isto tako značajan razlog bilo i *etničko čišćenje* prostora sjevernog Kavkaza kako bi Rusi postali većinski stanovnici tog prostora.

(2) Sovjetska vlast izvršila je etničko čišćenje Tatara sa otoka Krim.

(3) Sovjetska vlast deportirala je i brojno stanovništvo Ukrajine, također zbog kolaboracije sa Njemačkom, u centralnoazijske republike Sovjetskog saveza.

(4) U poznatom "Maršu deportacije" izvedenom 25. marta 1949. godine sovjetska vlast je preselila oko 92 hiljade ljudi iz baltičkih sovjetskih republika zbog njihovog otpora nasilnoj kolektivizaciji seoskih domaćinstava. Oko 20 hiljada, uglavnom žena i djece iz Estonije preseljeno je u Krasnodarski kraj i Novosibirsku oblast. Deportacija je postigla cilj, u toku nekoliko sljedećih sedmica, skoro sva seoska domaćinstva povinovala su se teroru i "dobrovoljno" prihvatila kolektivizaciju.

(5) Sovjetska vlast je deportovala Nijemce u Kazahstan.

(6) Sovjetska vlast je deportovala Ruse u Istočnu Njemačku da bi lakše vladala.

3. POLITIČKO-BEZBJEDONOSNA NESTABILNOST REPUBLIKA SJEVERNOG KAVKAZA

Nestabilnost na sjevernom Kavkazu, posebno u republikama Čečenija, Ingušetija i Dagestan ostaju glavni problem juga Ruske Federacije. Iako je značajan broj boraca ovih republika napustio borbene redove, mnogi produžavaju da djeluju napadajući neprestano na lokalne i druge predstavnike vlasti, policiju i vojnike na tom prostoru. Tokom 2007. godine do 1. oktobra samo u Čečeniji, prema službenim podacima Ministarstva unutrašnjih poslova Republike, na izvršenju dužnosti poginulo je 55 pripadnika organa unutrašnjih poslova, a čak 113 policajaca je ranjeno. Prema informacijama Ministarstva odbrane u Republici Čečeniji od 1. januara do 1. oktobra 2007. godine poginulo je više od 150 ruskih vojnika, oficira i policajaca. Primjetno je da je u istom periodu poginulo znatno manje Čečena. Kako je rečeno na Dan policije u MUP-u Čečenije "pripadnici oružanih snaga likvidirali su 64 pripadnika terorističkih struktura pružajući otpor. Među njima je 6 tzv. emira" (vođa). Sve ove činjenice govore, prvo, da borbeni sukobi u Čečeniji nisu prestali i, drugo, bez obzira na mjere ruskih oružanih snaga aktivnosti čečenskih boraca se ne smanjuju. U augustu

2007. godine predsjednik Čečenije Ramzan Kadirov na ceremoniji otvaranja centra za obuku policijskih kadeta u svom rodnom selu Centralno Kurčalojskog regiona, kojoj je prisustvovao Putin, izjavio je da do kraja te godine neće ostati nijedan čečenski bojovnik. Međutim, to se nije dogodilo. Naprotiv, broj oslobodilaca Čečenije se povećavao.

U novembru 2007. godine, na primjer, ranjeno je nekoliko ruskih vojnika i policajaca u Čečeniji. Osim toga pripadnici ruskih oružanih formacija ubili su u Vedenskom regionu Čečenije nekoliko čečenskih boraca. Moguće je predvidjeti dalje pogoršanje političko-bezbjednosne situacije, ne samo na teritoriji Čečenije, već i drugih ruskih republika na Kavkazu. Ramzan Kadirov krajem novembra 2007. godine obratio se komandantu oružanih struktura Ičerije emiru Kavkaskog emirata Doku Umarovu da se "zaustavi i da ne gubi nevine živote". Doka Umarov, politički lider i vojni komandant bojovničkih formacija svih kavkaskih republika, nakon toga je proglasio Kavkaski Emirat koji obuhvata cijeli **historijski prostor muslimanskih naroda Kavkaza, republike Čečenija, Dagestan, Ingušetija, Baškirija.**

Primjetno je da je napeta sigurnosna situacija, ne samo u Čečeniji, već i u svim drugim ruskim republikama na Kavkazu. Ne prođe nijedan dan da se u ruskim medijima ne govori o nekom ozbiljnom sukobu između boraca za nezavisnost tih republika i ruskih oružanih formacija u nekoj od tih republika. Od početka jeseni 2007. godine vrlo su učestali incidenti u Republici Ingušetiji. U Nazranu su 5. novembra 2007. ubijena dvojica mašino vođa. Istog dana nepoznata osoba ubila je tri radnika jedne fabrike. Tri radnika kompanije mobilnih telefona "Megafon" ubijeni su 12. novembra 2007. usred bilela dana. U svojoj avliji 14. novembra ubijen je načelnik policijskog transporta Ingušetije Salman Araphanov. Ruske oružane snage bile su isplanirale da do 13. 08. 2007 stabiliziraju situaciju u Ingušetiji, ali u tome nisu uspjeli, kako sami priznaju. Incidenti i sukobi manjih razmjera događaju se svakog dana.

Stanovnici Ingušetije su krajem novembra izašli na općenacionalni miting protesta u vezi s zbivanjima u svojoj zemlji od početka druge polovine 2007. godine. Ingušetija je

bila potresena ubistvom dječaka od šest godina u selu Čemulga (Sunženska regija). Ubili su ga ruski specijalci.

Ništa manje nije složena situacija ni u Republici Dagestan. Mada su specijalne ruske jedinice u ovoj Republici imale nešto više uspjeha u borbama sa lokalnim snagama otpora ipak situacija nije istinski riješena. Održava se nasilan mir prisustvom enormnog broja pripadnika ruske specijalne policije.

U nizu republika sjevernog Kavkaza oružani napadi na vojnike i policiju ne smanjuje se, a u nekim regionima se čak povećavaju. Ali, bez obzira na to, rukovodstvo Južnog Federalnog okruga pozitivno ocjenjuju aktivnosti ruskih vojnika i oficira. Opunomoćeni predstavnik predsjednika Putina u Južnom Federalnom okrugu Grigorij Rapota smatra da je vojna spremnost Sjevernokavkaskе vojne oblasti "veoma visoka". Načelnik glavne komande ove vojne oblasti Vladimir Šamanov kaže da kontrateroristička operacija na sjevernom Kavkazu još nije završena i napetost se održala sve do polovine 2008. godine. Šamanov je rekao da složena situacija na Kavkazu ide na ruku neprijateljima Rusije povezujući socijalne teškoće ovog prostora s oružanim aktivnostima i dejstvima bojovnika na ruske vojnike i policiju. "Postoje određene snage kojima će vrlo brzo trebati objekti kritike. Tako da što kod nas bude lošije, to bolje za njih", kaže general. On tvrdi, da bojovnici dobijaju veliki novac. "Sredstva dolaze raznim kanalima, u tom smislu i kroz islamske dobrotvorne fondove, što, međutim, ne znači da su pare muslimanske". General Vladimir Šamanov priznaje da korijeni problema na jugu RF leže u težini životnih uvjeta većine stanovništva koje tamo živi. "Mladi ljudi iz siromašnih porodica faktički nemaju perspektivu. Organi zaštite bave se zaštitom interesa klanovskih vrhuški, pogodbama i utjerivanjima dugova i zato se građani ne odnose prema njima dobronamjerno", kaže general. Očigledno da je situacija na sjevernom Kavkazu daleko od idealne. Bojovnici kao i do sada nastavljaju po svome, a vojska koja se nalazi na stupnju "visoke ratne pripravnosti" nastoji im remetiti planove. Već je odavno postala očitom činjenica da se problem na sjevernom Kavkazu dugoročno ne može stabilizirati uvođenjem vojske. Neophodno je rješavati socijane pro-

bleme stanovništva, povećati stupanj životnog standard i osnažiti demokratiju. Tada će "ekstremisti" teško moći pridobiti građane sjevernog Kavkaza za svoje ciljeve.

RIA „Novosti“ u članku od 19. 03. 2007. godine, u rubrici "Odbrana i bezbjednost", navode izjavu rukovodioca operativnog štaba u Čečenskoj Republici general-pukovnika Arkadija Jedjeljeva, da inostrani plaćenici iz Bosne stižu na Sjeverni Kavkaz preko teritorije Ukrajine. "Mi imamo konkretne činjenice o dolasku plaćenika iz Bosne, koji su se tamo obučavali".

Po riječima Jedjeljeva, "plaćenici iz Bosne u zemlju ulaze preko teritorije Ukrajine, zatim se upućuju u Dagestan i otuda uz korištenje unutarnjih maršuta prebacuju na susjedne teritorije". General je naglasio da saradnicima pravosudnih organa u presijecanju rada banditskih grupa aktivno pomaže lokalno stanovništvo.

a) Republika Dagestan

Tradicionalno, ljeti Rusija povećava brigu za sigurnost na sjevernom Kavkazu. Toplo vrijeme i zeleno lišće na drveću pomažu kavkaskim pobunjenicima da intenziviraju napade na jedinice ruske Armije i lokalne policijske snage. Nijednog ljeta ruske snage sigurnosti ne uspijevaju predvidjeti gdje pobunjenici planiraju izvesti masovne napade, niti ih uspijevaju prevenirati. U maju 2007. godine armijske i policijske snage vodile su širok spektar akcija "sigurnosnog čišćenja" u Čečeniji i Ingušetiji, a početkom juna uvedene su antimilitantne mjere u Dagestanu.

"Vremja Novosti" 9. juna 2007. izvjestile su da su uvedene široke mjere "sigurnosnog čišćenja" na području Dagestana koji se graniči sa Čečenijom. Jedinice od 5 hiljada pripadnika čistile su šume tražeći "militante" i njihovog vođu, Rappana Halilova, komandanta pobunjenika. Prema ovom listu, Moskva je poslala u region dodatnu jedinicu specijalne namjene policije i Federalne službe sigurnosti. Sada specijalne službe i vojni obavještajci nadgledaju sve planinske predjele Republike. Jedan predstavnik FSB rekao je novinama "Vremja Novosti" da su patrole prismotre policije i granične garde postavljene u dagestanskim

planinama. Zadatak ovih patrola je tražiti pobunjenike i napasti ih artiljerijom i helikopterima, ako zatreba. Prvi sukob se dogodio 2. juna 2007. u blizini sela Solnečnoe u Khasavjurt distriktu. Tri pobunjenika su se sakrili u zemunici. Policija ih je opkolila i ubila svu trojicu nakon šest sati teške borbe. Prema službenom izvještaju dva policajca su poginula i jedan je ranjen u toku razmjene vatre. Pobunjenici su preko vebajta Kavkaz Centra izvijestili da su isto tako poginula i tri obavještajna vojna oficira. U vezi s ovim događajem vlada Dagestana održala je konferenciju na kojoj su prisustvovali brojni zvaničnici ruskih i lokalnih sigurnosnih snaga i službi. Muhu Alijev, predsjednik Republike Dagestan, otvorio je konferenciju govorom fokusiranim na ideološke kontramjere koje treba poduzeti protiv pobunjenika. On je utvrdio da je glavni zadatak regionalnih pobunjenika odvojiti Republiku od Rusije i uspostaviti islamsku državu. Naglasio je, također, da zvaničnici rat protiv terora ne trebaju pretvoriti u rat protiv islama. Samo uz takvu pozitivnu percepciju vojnih aktivnosti Rusije može se oslabiti javna podrška pobunjenicima. Istovremeno, Alijev je naglasio da su mladima potrebni propaganda i religijsko obrazovanje "tradicionalnog islama". Predsjednik vjeruje da je nemoguće iskorijeniti pobunu bez antikorupcionih mjera i napretka ekonomije regiona.

Nikolay Patrushev, šef FSB, kao i obično, tvrdi da je vanjska opasnost glavni izvor nestabilnosti na ruskom jugu. "Danas je ekstremizam postao mnogo bezobrazniji i opasniji. On postoji uglavnom zbog aktivnosti nekih političkih krugova, nekoliko stranih zemalja, koje žele da oslabe Rusiju na unutrašnjoj areni". Isto tako, dodao je, da najnovije spoznaje oko Kavkaza potvrđuju značaj lokalnih uslova života, "porast snage ekstremizma povezan je sa osobenostima svakog regiona".

Ministar policije RF Nurgalijev 2007. godine okarakterizirao je situaciju u Dagestanu "vrlo teškom". On tvrdi da je policija Dagestana, štiteći javni red, u suštini izvršila svoju dužnost suprotstavljajući se ekstremizmu u posljednjih 10 godina i boreći se protiv unutarnjeg separatizma i vanjskih antiruskih centara. Dagestan, koji "zahvata ključnu stratešku poziciju na sjevernom Kavkazu postao je glavna meta terorističkih aktivno-

sti". Po njegovom viđenju, svi nastoje izgurati Dagestan iz RF, od "vehabista do naoružanih grupa bandita iz Čečenije". "Republička policija je glavna barijera ekstremizmu i terorizmu u Dagestanu". To objašnjava konstantne napade bandita i ilegalno naoružanih grupa na policiju. U posljednje dvije i po godine, bilo je oko 250 napada ove vrste, što je rezultiralo pogibijom desetina policijskih oficira, uključujući i nekoliko visokih oficira UP Dagestana, kao što je zamjenik ministra Muhamed Omarov, rekao je ministar Nurgalijev. Oko 80 policajaca je ubijeno, a 47 je ranjeno u ovom periodu. (RIA Novosti, 7. jun).

Svi politički analitičari sjevernog Kavkaza smatraju da je konsolidacija cijelog društva bitna za borbu protiv pobunjenika. Politički najodgovorniji dužnosnici, državnici, uključujući Alieva, Petručeva, Nurgalijeva i Kozaka (guvernera Južnog okruga) priznaju da su veliki politički, ekonomski, kriminalni problemi u regionu, ali niko nije rekao šta prvo treba uraditi, koja vrsta propagande je adekvatna ili koju vrstu mjera treba poduzeti.

b) Republika Ingušetija

Tokom februara 2006. Republika Ingušetija se pojavila u centru pažnje RF i susjednih zemalja. U najmanjoj Republici sjevernog Kavkaza 11.02.2006. napadnuta je jedna od najmoćnijih ruskih vojnih jedinica u regionu. U napadu je poginuo jedan, a ranjena su tri ruska vojnika. Prema saopćenju Uprave za informiranje Ministarstva odbrane RF (jun 2007) uhapšen je jedan od napadača na jedinicu. Napadi na ruske vojne snage često se događaju u ovoj Republici od 2006. godine. Etno-politička situacija u Ingušetiji od tada dobija predznak destabilizacije, ali tadašnji predsjednik Murat Zjazikov imao je jaku rusku podršku, bolju podršku od Kremlja i Putinovog predstavnika u Južnom federalnom okrugu Dmitrija Kozaka nego što je imao njegov prethodnik Ruslan Aušev.

U vrijeme Ruslana Auševa ova Republika je bila prosto odvojena od federalnog centra, ali se potpuno suprotstavljala Čečeniji. Inguši nisu prihvatili uticaj iz Čečenije, niti su je podržavali. U vrijeme sukoba ruskih snaga sa političkim pokretima na sjevernom Kavkazu

Inguši su bili na ruskoj strani. U postsovjetskom periodu Rusija je upravljala Ingušetijom na dva načina. Prvo je početkom 1991. na teritoriji Ingušetije bio postavljen opunomoćenik predsjednika i Vrhovnog savjeta. Sljedeće, 1992. godine, Ruslan Aušev je imenovan za predsjednika Republike. Poslije nekoliko mjeseci on je podnio ostavku, a na tu poziciju je postavljen Muhamed Suljtigov.

Krajem 2002. godine bili su izbori u Ingušetiji i uz ogromnu podršku Kremlja na vlast je došao Murat Zjazikov, KGB general kojeg je ruska administracija nazvala "naš čovjek". Kremlj je tada vodio kampanju za Zjazikova pod izgovorom ukorjenjenja i dobijanja lokalnih kadrova.

Ruslan Aušev i Murat Zjazikov su reprezentanti dva oblika ruske uprave u Ingušetiji. Prvi model, kojeg reprezentira Ruslan Aušev nema mjesno, lokalno, uporište, dok drugi, kojeg reprezentira Murat Zjazikov ima. Na predsjedničkim izborima 1993. godine ubjedljivu pobjedu je ostvario Ruslan Aušev kao oponent Moskvi, kao "spasilac Republike", kandidat Narodnog saveza Ingušetije.

Murat Zjazikov također je dobio mandat na općim izborima. Međutim, dobiti mandat na općim izborima ne znači dobiti istinski legitimitet, jer su i jedan i drugi "dobijali na lokalnim izborima", ali samo jedan je imao lokalno uporište. Imati mjesno uporište znači imati podršku od vjersko-kulturnih krugova i ekonomskih moćnika. Obezbjedenje ili neobezbjedenje mjesnog uporišta određuje način vladanja, ali i obrnuto, način vladanja onog ko na izborima dobije vlast obezbjeđuje ili ne obezbjeđuje sebi mjesnu podršku. Ruslan Aušev je bio heroj Sovjetskog saveza, "vojni internacionalista", ali je svoju vlast vršio tako da je istinski bio više u službi Inguša nego Kremlja. Za razliku od njega, predsjednik Murat Zjazikov upravljao je na krut način, izabrao je put "željezne ruke" i u neku ruku je nastavljao staljinističkog načina vladanja u Ingušetiji.

Ono što je vrlo jasno na osnovu ova dva modela upravljanja Ingušetijom jeste da nijedan nije dobar, i da se nijednim ne uspostavlja uspješna i efikasna vlast. U prvom slučaju uspostavlja se vlast bez sile, u drugom – nasilna vlast.

Neki analitičari političke situacije u ovoj Republici smatraju da je put prave uspostave ruske vlasti u Ingušetiji, odnosno njenog potpuno inkorporiranja u Rusku Federaciju, imenovanje izaslanika predsjednika RF za povratak velikog broja prognanih i izbjeglih 1992. godine u Ingušetiju i njegovo opunomoćenje da svojim odlukama može uticati na tamošnje činovnike, elitu i društvene procese. Oni smatraju da vlast treba uspostaviti kroz institucije civilnog društva, a ne državne vlasti. To je put povratka povjerenja Inguša u federalnu vlast. Vremenom bi taj specijalni predstavnik sasvim sigurno i lahko zauzeo mjesto prvog čovjeka inguške Republike.

c) Demokracija na ruski način

Krajem oktobra 2008. predsjednik Ruske Federacije D. Medvedev potpisao je razrješenje predsjednika Republike Ingušetije Murata Zjazikova. Murat Zjazikov, bivši general KGB, bio je na čelu Ingušetije šest i pol godina. Podnio je ostavku na mjesto predsjednika Republike, kako je naveo, potpuno samovoljno. Istog dana Medvedev je imenovao vršioca dužnosti predsjednika ove pretežno muslimanske Republike na jugu Ruske Federacije, ali opet čovjeka vojno-sigurnosnih struktura pukovnika Junuz-Bega Jevkurov. Do imenovanja na mjesto vršioca dužnosti predsjednika Republike Ingušetija Junuz-Beg Jevkurov bio je na dužnosti zamjenika šefa Vojnog distrikta Volga-Ural. Njegovo imenovanje, kako pišu ruske medijske agencije, predložio je dotadašnji predsjednik M. Zjazikov. Junuz-Beg Jevkurov je dobio najveću vojnu nagradu "Heroj Rusije" za učešće i "uspjehe" postignute u vojnim operacijama ruske vojske devedesetih godina na sjeveru Kavkaza, prije svega u ruskom ratu sa Čečenijom. Nakon rusko-čečenskog rata, *Jevkurov je bio komandant ruskih vojnih trupa na Kosovu 1999.*

Ostavka bivšeg predsjednika Republike Ingušetija M. Zjazikova došla je nakon skoro godinu dana oružanih sukoba domaćeg stanovništva sa ruskom vojskom i policijskim snagama. U vrijeme rusko-čečenskog rata u Ingušetiji je bilo mirno. Od jeseni 2007. godine u dvjema republikama na jugu Ruske Federacije, u Republici Ingušetiji i Republici Dagestan, su svakodnevni oružani sukobi sa-

moorganiziranih oružanih grupa, na jednoj, i ruske vojske i lokalnih policijskih snaga tih republika, na drugoj strani.

Mada je Zjazikov napisao da podnosi ostavku potpuno samovoljno, u *"Kommersantu"*, dnevnom listu, 31. oktobra 2008. napisano je da je njegova ostavka iznudena "nakon bezbroj skandala" i "nemogućnosti kontrole situacije u Republici". Opozicija u Ingušetiji, iako vrlo slaba i jedva da pokazuje znake političkog postojanja, pozitivno je odgovorila na promjenu na vrhu Republike. Njeno zadovoljstvo dolazi zbog činjenice da je definitivno otišao KGB-ov diktator Murat Zjazikov. Tokom ljeta iste godine peticiju za razrješenjem Zjazikova i povratak na njegovo mjesto prethodnika Ruslana Auševa potpisalo je i uputilo Medvedevu nekoliko desetina hiljada građana Ingušetije. Jedan od lidera opozicije u Ingušetiji, Muhammed Hazbijev, je rekao da je opozicija spremna da radi s novim predsjednikom Republike. Po njegovim riječima, "Jevkurov je čovjek vojske, i poštovan Inguš". Ruslan Aušev, kojeg je zamijenio Murat Zjazikov 2002. godine, pozdravio je promjenu na vrhu Republike, posebno odlazak Zjazikova, ali je dodao da iako su "vojna služba i politika dvije različite stvari" podržava imenovanje vršioca dužnosti predsjednika republike Jevkurova. Jedan od potpredsjednika Državne dume, član Komunističke partije Ivan Melnikov rekao je da je smjena Zjazikova "priznanje postojanja ozbiljnih problema u Ingušetiji", ali je dodao da

ta smjena neće riješiti probleme u Republici. Koliko dugo će pukovnik Jevkurov ostati na čelu Republike Ingušetija, zavisi od predsjednika Rusije. Po Ustavu RF predsjednike republika imenuje predsjednik Ruske Federacije, a imenovanje prihvata i potvrđuje parlament Republike. Budući da parlamentarnu većinu u republikama ima ruska partija na vlasti "Jedina Rusija", novoimenovanog vršioca dužnosti predsjednika Republike Ingušetija pukovnika Junuz-Bega Jevkurova potvrdio je Parlament Republike Ingušetije.

4. PRAVOSLAVNA KLERIKALIZACIJA RUSKOG DRUŠTVA I DRŽAVE

U drugoj dekadi jula 2007. godine u nekoliko medija grupa akademika Akademije znanosti RF na čelu sa dobitnicima Nobelove nagrade, Žoresom Alferovim i Vitalijem Ginzburgom obratila se Otvorenim pismom¹⁸ predsjedniku Ruske Federacije V. Putinu. U njemu su izrazili zabrinutost u vezi sa "sve većim rastom klerikalizacije društva".

Otvorenim pismom nazvano "Apel Ginzburg-Alferov" akademici su postavili pitanje Putinu: "Da li je politika Ruske pravoslavne crkve moskovske patrijaršije usmjerena na konsolidaciju ili raspad države?" Neposredan povod pisma akademika bilo je uvođenje predmeta "Osnovi pravoslavne kulture" u školski pro-

gram srednjih škola četiri regiona Ruske Federacije.

Prodor crkve u državne organe predstavlja otvoreno kršenje Ustava države. Crkva je prodršla, kažu akademici, u armiju, oružane snage, sredstva javnog informiranja; reklamiraju se religiozne ceremonije osveštenja novog naoružanja, novi brodovi i podmornice koji se puštaju u plovidbu obavezno se osveštavaju, na medijima se prikazuju religiozne ceremonije na kojima prisustvuju visoki predstavnici državne vlasti posebno Putin itd. To su najbolji primjeri aktivne pravoslavne klerikalizacije države.

Akademici su: (1) protestirali protiv uvođenja predmeta "Osnove pravoslavne kulture" u školski program srednjih škola; (2) u uvođenju ovog predmeta u srednje škole prepoznali su pokušaj Pravoslavne crkve da se teologija prizna kao vrsta znanstvenog učenja.

U pismu upućenom Putinu akademici su istakli: (1) svjetovni karakter ruske države, za šta imaju potvrdu u njenom Ustavu, iz čega, po njima, slijedi da obavezno izučavanje osnova pravoslavlja za sve učenike RF, ne samo proturječi demokratskim normama, već krši osnovne postavke Ustava RF; (2) da bogoslovlje ne može biti znanost, što proizilazi iz same činjenice religioznog tumačenja svijeta. Po njima, u skladu s hrišćanskim učenjem Bog je nespoznatljiv. On ne može biti predmet ili objekt znanstvene spoznaje te ne može postojati znanstvena teorija o Bogu. Bogoslovlju nije mjesto u sistemu državnog znanstvenog obrazovanja, sveštenik ne može biti profesija, već djelatnost, služba.

Odgovor službenih predstavnika Ruske pravoslavne crkve uslijedio je skoro istog momenta; već 24. jula s novinarima je razgovarao rukovodilac Press-službe Moskovske patrijaršije protojerej Vladimir Vigiljanski, kao i zamjenik rukovodioca Odjela za vanjsku crkvenu saradnju, protojerej Vsevalod Čapilin. Njihova pozicija bila je dijametralno suprotna onoj koju su zastupali u ruskoj javnosti uvaženi akademici. Kazali su da Ruska pravoslavna crkva ne poriče dostignuća fundamentalnih znanosti, iako one sa "sto procentnom pouzdanošću ne mogu objasniti porijeklo svijeta, i gube se u pretpostavkama po pitanju ključnih elemenata ustrojstva Sve-

mira"; uz to, naglasili su da školski predmet "Osnove pravoslavlja", nema nikakve veze s religiozno dogmatskim tumačenjima hrišćanstva.

Predstavnici Moskovske patrijaršije iznijeli su ocjenu da su se akademici zapetljali u terminologiji, da nisu shvatili niti karakter, niti sadržaj duhovnog života vjernika. Na kraju su klerici navedeni pravno-politički konflikt, aktivno miješanje religiozne organizacije u poslove svjetovne države, neosjetno prebacili u oblast sukoba ideja.

5. APEL PREDSDJEDNIKA SAVJETA MUFTIJA RF REIS-UL-ULEME RAVILJ GAJNUTDINA

Predsjednik Savjeta muftija RF Ravilj Gajnutdin ef. u Bajramskoj hutbi održanoj u Centralnoj džamiji u Moskvi 2006. godine ukazao je na niz društvenih događaja koji ilustriraju pogoršanje društvenog položaja muslimana Rusije.

Bajramska hudba predsjednika Savjeta muftija RF pored vjerskog imala je i društvenopolitički sadržaj. Muftija je govorio o glavnim društvenim događajima te godine koji se tiču muslimana u RF. U vrijeme ekonomskog i političkog oporavka Rusije, njenog jačanja na međunarodnom planu, u njoj se javljaju takvi primjeri odnosa prema muslimanima koji nikoga ne ostavljaju ravnodušnim, ističe Muftija. On naglašava da pojave narušavanja odnosa prema muslimanima Rusije dovode u pitanje njenu stabilnost kao multireligijske i multinacionalne države. Većina muslimana RF je autohtono stanovništvo "koje živi u svojim zemljama, Tatarstanu, Baškoristanu, Povolžju, Uralu, Sibiru, sjevernom Kavkazu" od pamtivijeka. Ono ima historijsko pravo na ravnopravnost i jednakost sa drugim narodima RF. Međutim, ističe muftija:

(1) Iako je Rusija multireligijska država, muslimani nemaju slobodne dane za Bajram, a pravoslavni Božić je čak državni praznik.

(2) Iako su poznate stvari da su očevi i djeđovi muslimana imigranata u RF iz Tadžikistana, Uzbekistana, Kazahstana, Turkmenistana svojim radom u nekada zajedničkoj

državi (SSSR) učestvovali u razvoju Rusije, pokazali patriotizam prema njoj svojim učestvom u njenoj odbrani 1941-1945., primili u svoje domove veliki broj starih i djece Rusa koji su bježali pred najezdom njemačkih vojnika u vrijeme Drugog svjetskog rata, u posljednje vrijeme u Rusiji su učestale pojave raznih oblika napada na muslimane imigrante i njihove porodice.

(3) Zapaljeno je ili na drugi način oskrnavljeno nekoliko džamija u Rusiji, džamija u Jaroslavlju i Jahromu, skrnave se muslimanska mezarja (npr. u Tveru), prebijeni su, njihove radnje demolirane i protjerani muslimani iz grada Kondopoge u Republici Kareliji.

(4) One snage koje ulicama Moskve demonstriraju sa parolom "Rusija Rusima" direktno razvaljuju osnove Rusije kao multinacionalne države. Većina muslimana i drugih naroda RF, su kao autohtono stanovništvo koje živi u svojim zemljama od pamtivijeka osjetljivi na takve slogane.

(5) Građani RF trebaju imati osnovna znanja o svim religijama koje se prakticiraju u njoj. Bolje poznavanje religija i kultura omogućuje međusobno bolje razumijevanje među građanima. Religije imaju svoje specifičnosti, ali imaju i brojne zajedničke vrijednosti. To ljudi treba da znaju kako bi bolje razumjeli mogućnost zajedničkog života. Politički je štetno uvođenje obaveznog predmeta "Osnove pravoslavne religije" početkom 2006. godine u srednje škole u četiri regiona Rusije, jer izučavanje samo jedne religije vodi odgoju "prvenstva jedne religije i jednog naroda nad drugima".

Brojni su analitičari u RF, različitih kulturnih i vjerskih pripadnosti, koji ukazuju na jačanje ruskog nacionalizma, pojave ksenofobije i netrpeljivosti prema strancima i domaćim muslimanima. Predsjednik Savjeta muftija ukazao je na neke od njih koje se tiču odnosa prema muslimanima. U vezi s tim što je rekao, potrebno je istaći nekoliko činjenica:

(1) u RF je praksa da se hutbe drže na dva jezika, ruskom i nacionalnom, u ovom slučaju bilo je to na tatarskom. U izlaganju na tatarskom uopće nije bilo pomena ni jedne od ovih činjenica koje su gore navedene. Hutba je imala isključivo vjerski sadržaj;

(2) na službenoj WEB stranici Savjeta muftija RF objavljen je samo tekst hutbe na ruskom jeziku;

(3) na večernjim dnevnim informativnim emisijama glavnih TV kanala prvog dana Bajrama nije uopće dat prilog iz glavne džamije iz Moskve, dati su prilozi iz nekoliko džamija sa sjevernog Kavkaza;

(4) na bajramskom prijemu (2006.) nije bilo prvih ljudi ni iz jedne državne ili vjerske institucije RF, bili su: jedan potpredsjednik Državne dume, potpredsjednik gradonačelnika Moskve i jedan od pomoćnika patrijarha Ruske pravoslavne crkve;

(5) predmet njegovog osvrta nije bilo stanje u Čečeniji.

a) Bajramska hutba u Moskvi

"Većina muslimana naše zemlje su njeni korjeniti žitelji koji žive pretežno na historijski svojim zemljama. To je Tatarstan, Baškortostan, Povolžje, Ural, Sibir, Sjeverni Kavkaz. S Rusijom su oni povezani mnogovjekovnim vezama. Radom i radnim podvizima mnogo puta su pokazali predanost domovini, spremnost da je zaštite. Posljednjih godina u Rusiji doselio se značajan broj naših istovjernika, Uzbeka, Tadžika, Kirgiza, Kazaka i Azerbejdžanaca, koji su također stotinu godina neposredno vezani s Rusijom. Njihovi djedovi i očevi su također štitili našu opću domovinu, primili milione staraca i nemoćnih, djece, evakuiranih iz Rusije u teškim godinama Velikog domovinskog rata.

Sve ovo spominjem zato što se u posljednje vrijeme u Rusiji dogodio niz nedruželjubivih akata prema muslimanima i islamu. Mislim na ubistva i prebijanje muslimana migranata, njihove djece, posljednje se dogodio prije nekoliko dana. Imam u vidu paljenje Jaroslavske džamije, paljenje džamije u Jahrome moskovska oblast, skrnavljenje muslimanskog mezarja u Tveri, događaje u gradu Kondopoge Republike Korelia. Mi ne možemo ostatei ravnodušni u uvjetima ugnjetavanja našeg naroda. Takva priroda historije postavlja pred nas pitanje: koji narod je na redu?

Želim podcrtati da se sve ovo događa na onoj

etapi razvitka Rusije kada ogromnim silama sve zdrave snage društva i predsjednik V. V. Putin odolijevaju javno nametnutom raskolu postsovjetske Rusije, a njene mnogobrojne nacije i narodnosti osjećaju sebe jedinstvenim ruskim narodom. Sve ovo nastaje onda kada je ruska država učvrstila svoju ekonomsku i političku moć, zauzela dostojan autoritet u svjetskoj zajednici.

Događaji u posljednje vrijeme pogoršavaju međunacionalne odnose. Bez međunacionalnog mira i saglasnosti našu zemlju čeka neminovan raspad. Mi, muslimani, zalažemo se za duboke bratske, drugarske odnose među svim narodima koji naseljavaju i žive u Rusiji. Za to smo zainteresirani, ništa manje od ruskog i drugih naroda. Možete biti sigurni da će religijske organizacije muslimana poduzeti sve neophodne aktivnosti u očuvanju i jačanju dobrih odnosa među narodima, pripadnicima svih religija.

Mi današnji praznik praznujemo po muslimanskom kalendaru, kalendaru koji se naziva "Hidžra", što označava selidbu, migraciju i počinje 622. godine po gregorijanskom kalendaru. Do 622. godine članovi prve muslimanske zajednice, na čelu s našim poslanikom Muhamedom a. s., spašavajući se od neprijatelja islama, bili su prinuđeni migrirati iz Meke u Medinu. Tada ih je bilo malo više od 400 ljudi. Poslije 10 godina, nastala je prva u historiji muslimanska država, islam je otišao daleko od predjela Meke i Medine. Nakon 100. godine poslije početka Hidžre granice muslimanske države zahvatile su zemlju od Gibraltara do istočne Kine. Pojava islama na svjetskoj sceni praćena je veličanstvenim procvatom kulture po cijelom muslimanskom svijetu koju su uživale stotine naroda koji ispovijedaju različite religije. Mogu se navesti desetine i desetine imena, predstavnika najrazličitijih naroda koji su učestvovali u izgradnji muslimanske kulture u svijetu, koja je poslužila kao osnov evropskog preporoda.

Danas na našem prazničnom bogoslužjenju u moskovskoj Sabornoj džamiji ušestvuju naši istovjerci iz daljeg i bližeg inozemstva. Među njima ima izvjestan broj migranata. Migracija u Rusiju je bila, postoji i biće. Za to je zainteresirana naša zemlja. Ali, ne treba zaboraviti očiglednu istinu: migracija će dovesti do daljih izmjena nacionalnog i religi-

oznog sastava naše zemlje. Mi toga moramo biti svjesni, da ne bismo dopustili pogoršanje međunacionalnih i međureligijskih odnosa. Zato u našem društvu treba posebnu pažnju poklanjati nacionalnom osjećaju i religioznoj pripadnosti narastajućih pokoljenja. U svom istinitom hadisu Poslanik Svevišnjeg Allaha je rekao: "Istina. Vaš Stvoritelj-Svevišnji Allah ne gleda na vaša lica i na vaša bogatstva, već gleda vašu dušu i vaša djela. Zaista je najbolji pred Alahom onaj među vama koji je najbogobojazniji". Za našeg Gospodara nevažno je kakve je boje tvoja kosa, oči, kakve boje ti je koža, za Njega su važna tvoja dobra djela i kakvo je tvoje srce. Nema preimućstva jednog nad drugim osim u bogobojaznosti i čestitosti.

Da, naša Rusija je višenacionalna i višereligiozna zemlja. I one snage koje uzvikuju lozinku "Rusija za Ruse" ruše osnove naše države, nanose strašnu štetu prijateljstvu i jedinstvu ruskih naroda, ugrožavaju budućnost zemlje. Sljedstveno tome pale se džamije i sinagoge, narušavaju se osjećanja vjernika, skrnave naša mezarja. Mi smatramo da odgoj uvažavanja druge kulture treba početi, prije svega u porodici, škola je dužna davati detaljna znanja o historiji i kulturi tradicionalnih religija i naroda naše zemlje. Izučavanje kulture samo jedne religije vodi uspostavi prvenstva jedne religije i jednog naroda nad drugim. Potcrtavamo obezbjeđenje faktičke ravnopravnosti religija. Ja želim samo jedno: naša djeca moraju imati predstave, znati o svim religijama koje postoje u Rusiji, imati jasno znanje šta je kod njih specifično, a šta opće u svim religijama. Ne zaboravimo da je Bog jedan, nema Boga pravoslavnog, judejskog ili muslimanskog, nemojmo zaboravljati da među vrijednostima religija ima mnogo općeg. Hajdemo u prvom redu misliti o interesima Rusije. Znanja o drugim religijama ne ugrožavaju građanska prava Rusa.

Ona doprinose samo boljem međusobnom razumijevanju, sh-vatanju da se svi mi molimo jednom Bogu. To snaži Rusiju, jača njen ekonomski i duhovni potencijal.

Dragi moji istovjerci, braćo i sestre, danas je veliki praznik Uraza Bajram, Ramazanski bajram. Ispostili smo mjesec Ramazan, elhamdulillah. Poslanik naš Muhamed a. s. govoreći o Ramazanu kazao je da su prvih de-

set dana tog mjeseca dani milosti; drugih deset dana su dani opraštanja grijehova; trećih deset dana su dani oslobođanja od vatre džehenema. Poslanik naš Muhamed a.s. rekao je također: "Onaj ko je s iskrenim ubjedenjem o bogobojažnošću is-postio mjesec Ramazan praštaju mu se svi prethodni grijesi. Bajram šerif mubarek olsun. "

Bajramsku hutbu održao predsjednik Savjeta muftija RF Ravilj Gajnutdin ef. u Centralnoj džamiji u Moskvi 2006. godine.

6. POVRATAK MEŠETINACA U GRUZIJU

Parlament Gruzije 2007. godine prihvatio je na prvom razmatranju plan zakona "O repatrijaciji lica nasilno preseljenih od strane sovjetskih vlasti iz Gruzije 40-ih godina XX vijeka". Riječ je o Mešetincima, zovu ih još muslimani Mešetini, Turci Mešetini koji su nasilno raseljenih i etnički očišćeni 1944. godine iz pograničnih reona Gruzije, prije svega iz regije Javakheti u centralnu Aziju.

Povod za prisilno komunističko preseljenje Mešetinaca iz regiona Javakheti bila je tzv. "lojalnost" Mešetinaca Njemačkoj, savezniku Turske tokom Drugog svjetskog rata. Njihov povratak 1990. godine postao je jedan od uslova za prijem Gruzije u Savjet Evrope. Vlada te države obavezala se da taj uvjet ispuni do 2011. godine. U protivnom, Gruzija bi mogla biti isključena iz Savjeta Evrope.

Razmatranje pitanja repatrijacije Mešetinaca u parlamentu Gruzije je teklo uz žučnu raspravu i skandale. Međutim, na prvoj raspravi projekat zakona je prihvaćen: za njega je glasalo 134 poslanika a 14 je bilo protiv. Ali, tumačiti to kao definitivni uspjeh parlamentarne većine je neoprezno. Riječ je o tome da je pitanje repatrijacije Mešetinaca podijelilo gruzijsko društvo na dva dijela, na one koji su za i one koji su protiv repatrijacije. Oni koji su protiv navode da se radi o povratku velikog broja ljudi u Gruziju u kojoj nema nenaseljenih teritorija. Osim toga region na koji se trebaju vratiti Meshetinci graniči s Turskom. Iz područja Samtskhe-Javakheti Meshetinace je etnički očistio Staljin. Tamo sada žive Adžarci i vrlo malo Armena. Repartijacijom

Meshetinaca na njihov prostor Javakheti može se stvoriti još jedno žarište napetosti, ovaj put obojeno međureligijskom komponentom. Stoga je, kako proruski analitičari kažu, razumljivo što čak lojalni dio gruzijskog društva istupa protiv teritorijalno kompaktne repatrijacije bilo kojeg regiona države. Ruski nazovi eksperti ne problematiziraju kako je za zakon o repatrijaciji Meshetinaca glasala ogromna većina poslanika Državnog parlamenta Gruzije.

Poslanik gruzijskog parlamenta, jedan od lidera armjanske narodnosti u Gruziji, Van Bajburt isticao je da do povratka Meshetinaca neće doći, te da o međuetničkom sukobu nema smisla govoriti. "Iz prostora naseljenog danas prvenstveno Armenima Ahalkalskog i Ninocmindskog regiona Samtskhe-Javakheti 1944. godine deportovano je i iseljeno 50 porodica. One nisu bili Turci Mešehiti, već većinom Tarakamani. Sami Turci Mešetini kao svoj zavičaj smatraju Aspinski, Adigenski i Ahalcinski reon. Ali oni se ne protive da žive u drugim regionima Gruzije", izjavio je Bajburt za "Novu Gazetu". Prema riječima narodnog poslanika Bajburta protivnici prijedloga zakona pretjeruju: u dokumentu se govori da će Vlada sama predlagati mjesta za naseljavanje u Kaheti, na istoku i jugoistoku, kao i Imerti i Guriji - na zapadu i sjeverozapadu Gruzije. Osim toga, vlasti ne preuzimaju na sebe obavezu da osiguraju stambeni prostor, niti pristojne zemljišne parcele, pa tim više, nije isključeno da će se od onih koji se žele vratiti u Gruziju tražiti dokazi da mogu preživjeti bez tuđe pomoći. "Realno, smatram da se za stalno može nastaniti oko 1.000 porodica", kaže Van Bajburt u izjavi za "Novu Gazetu". Prema njegovim podacima, ne sačekavši zakon o repatrijaciji u Gruziju se za posljednjih 10 godina vratilo oko 100 porodica - 20 porodica je odsjelo u gradiću Samtredija na zapadu države, a ostali u Aspindskom i Adigenskom rejonu. Protivnici prijedloga zakona, nemaju nikakvih procjena o posljedicama povratka Mešetinaca. "Naš demarš izazvan je iz dva razloga, izjavio je za "Novu Gazetu" Kaha Kukava, predstavnik partije koji je u znak protesta napustio sjednicu Parlamenta. Kao prvo - protivnici projekta zakona izopakuju činjenice, nazivajući raseljene Mešemuslimane, Gruzinima, koji su primili islam ("muslimanstvo"). Ti ljudi ne predstavljaju

mjesnu etničku grupu, jer nije prošlo tako mnogo vremena da bi zaboravili svoj jezik, vjeru i istoriju". Drugi uzrok je prema riječima Kaha Kukave to što u Gruziji ne postoji jasno definiran imigracioni zakon u kojem bi precizno bile navedene migracione kvote, mjesta budućih naseljavanja grupa koje dolaze, mehanizam filtracije ljudi lojalnih Gruziji itd. "Donošenje projekta Zakona u sadašnjem obliku dovelo bi do demografskog disbalansa - jer se predlaže da se u trimilonsku Gruziju kompaktno naseli nekoliko hiljada Turaka Mešetinaca", izjavio je Kukava za "Novu Gazetu". Još oštrije dokument ocjenjuje lider Konzervativne partije Zvijad Dzidziguri. To je, kaže on, "separatistička tempirana mina". "Opozicija će zahtijevati da se pitanje iznese na opštenarodni referendum. Vlast interesuje oko 100 miliona eura, koje je izdvojio Savjet Evrope za plan repatrijacije, a ne historijska pravednost", smatra Dzidziguri.

Na ozbiljnost situacije upozorava i bivši državni ministar za reguliranje konflikata Georgij Haindrava: "Odnos društva prema ovom problemu je blago rečeno protivrječan. Imajući u vidu da je za stjecanje državljanstva Gruzije potrebno znanje jezika, povijesti i Ustava, realno se može očekivati 25-30 hiljada repatrijanata. Za Gruziju ta brojka predstavlja problem".

U međunarodnoj asocijaciji "VATAN" Mešetinaca je registrirano oko 300 hiljada potencijalnih, zainteresiranih povratnika. Skoro 100.000 nalazi se na sjevernom Kavkazu, u Rostovskoj oblasti, Stavropoljskom i Krasnodarskom regionu RF, otprilike isto toliko u Kazahstanu, oko 80 hiljada je u Azerbejdžanu, oko 20 hiljada predalo je zahtjev za emigraciju u SAD, a 5 hiljada ih je već emigriralo. Nešto oko hiljadu Mešetina se vratilo u Gruziju.

7. ODNOSI ARMENIJE I AZERBEJDŽANA OKO KARABAHA

Između Armenije i Azerbejdžana postoji spor oko statusa samoproglašene i ni od koga priznate Republike Nagorno Karabah. "Minska grupa OSCE-a", koju čine SAD, Francuska i RF je organizirala susret predsjednika Azerbejdžana Ilhama Alijeva i Armenije Rober-

ta Kočarjana 10-11. februara 2006. godine u Rambouillet, a 7-8. marta 2006. godine u Washingtonu ministara vanjskih poslova Armenije Vardana Oskanjana i Azerbejdžana Elmara Mamadjarova.

U ratu za Nagorno Karabah (1988-1994.), čije su većinsko stanovništvo Armenci, Azerbejdžan je izgubio 16% teritorije i dobio oko 800.000 izbjeglica i interno raseljenih osoba. Tokom 2006. godine aktualizirano je pitanje statusa Nagornog Karabaha. Armenija i Azerbejdžan imaju nepomirljive stavove o ovom pitanju i različite strategije njegovog rješavanja. Predsjednik Armenije Robert Kočarjan smatra da Armenija treba biti spremna za bilo kakav scenario Azerbejdžana ili međunarodne zajednice o Nagornom Karabahu. Strateški cilj Armenije je odvajanje Nagornog Karabaha od Azerbejdžana i ujedinjenje s Armenijom. U slučaju neuspjeha pregovora o ovom pitanju potrebno je, kaže Kočarjan, poduzeti sljedeće korake:

Prvi korak, treba biti "priznanje dejure Republike Nagorni Karabah od strane Armenije".

Drugi korak, "pravovremena formulacija obaveza Armenije za obezbjeđenje sigurnosti naroda Nagornog Karabaha".

Treći korak, "formiranje zone sigurnosti oko Nagornog Karabaha".

Četvrti korak, "lideri Armenije i Nagornog Karabaha trebaju početi integracione procese u odbrani i spoljnoj politici".

Cilj Azerbejdžana je uspostava teritorijalne cjelovitosti i jedinstvene vlasti na cijelom svom prostoru. On smatra da taj cilj može postići nakon 10 do 15 godina mirnim putem, jer ima mnogo brži ekonomski razvoj od Armenije. Azerbejdžanska strategija uspostave teritorijalne cjelovitosti i jedinstvene vlasti ima dvije etape. Prva etapa je oslobađanje teritorija koje je zauzela Armenija (Agdamska, Džabrailjska, Zangelanska, Kubatlińska, Fizulinska, Lačinska i Keljbadžarska regija). Druga, rješavanje statusa Nagornog Karabaha. Polazni korak Azerbejdžana u prvoj fazi je prekid "Lačin koridora", koji povezuje Nagorno Karabah i Armeniju, a potom pravno-politički korak uspostave vlast u Nagornom Karabahu. Na prostoru regije Lačin, do rata između Armenije i Azerbejdžana, živjeli su

Kurdi.

Obje strane, Azerbejdžan i Armenija, ne samo da optužuju jedna drugu, već okrivljuju i državu Minsk grupe. Azerbejdžan prigovara RF da zastupa Armeniju, da je i u prošlom ratu isto to radila, da želi da pojača svoje interese u Armeniji i tako kompenzira gubitak pozicija u Gruziji. SAD-a i Francuskoj prigovara da su taoci snažnih armenskih lobija. Po ocjeni Azerbejdžana, Minsk grupa stavlja se na stranu Armenije jer se fokusira na ekonomsku saradnju država u konfliktu, a ne na rješavanje pravno-političkog statusa Nagornog Karabaha u skladu sa rezolucijama UN.

Savjet bezbjednosti UN usvojio je četiri rezolucije o Nagornom Karabahu, rezolucije br.: 822, 853, 874, 884.

1 Tatari imaju vrlo dugu i burnu etnopolitičku historiju koja zahtijeva poseban prikaz.

2 Moskva je najmuslimanskiji grad u Evropi. U njoj živi blizu 2 miliona muslimana.

3 Krasnodarski kraj posmatrano u smjeru kretanja kazaljke na satu graniči se na zapadu sa Ukrajinom, od koje ga razdvaja Kerčevski moreuz i Azovsko more, u Rusiji sa Roštovskom oblašću, Stavropoljskim krajem i Republikom Karačija-Čerkezija, sa Gruzijom se graniči sa otrgnutom samoproglašenom Republikom Abhazia. Unutar granica Krasnodarskog kraja je Republika Adigea. Krasnodarskim krajem Rusija izlazi na Crno more, sa posebno značajnom lukom Novorusisk i odmaralištem Soči. Rijeka Kubanj dijeli Krasnodarski kraj na dva dijela, južni i zapadni; južni dio čini jednu trećinu teritorije kojim Krasnodarski kraj izlazi na Crno more, a koji historijski pripada Čerkeziji; zapadni dio Krasnodarskog kraja predstavlja krajnji zapadni prostor Sjevernog Kavkaza graniči se sa Krimskim poluotokom, koji predstavlja historijski dio Tatarstana. Hruščov je dao Krimski poluotok Ukrajini 1953. Krimski poluotok u vrijeme Drugog svjetskog rata bio je pod nacističkom vlašću zbog čega je njegovo stanovništvo (Tatari) Staljin potpuno preselio u Sibir i Kazahstan ili protjerao u Tursku. Sjeverni dio Krasnodarskog kraja su Pontijske stepe, zahvata dvije trećine teritorije cijelog ovog kraja. Krasnodarski kraj ima površinu od 76.000 km², na kojoj živi oko 5. miliona 125 hiljada stanovnika. Većina stanovništva su Rusi 82%. To je tradicionalno i historijski prostor Kozaka.

4 Stavropoljski kraj nastao je 13. februara 1924., kao Yugo-Vostochnaya Oblast. Promijenjeno mu je ime u Sjeverno Kavkaska teritorija, 16. oktobra 1924. Već 17. marta 1937. preimenovan je u Ordzhonikidzevska Teritorija. Centar Stavropoljskog kraja je Stavropol sa 342 hilj. stanovnika. Od 1935-1943. glavni grad je bio Voroshilovsk. Stavropoljski kraj ima površinu od 66,5 hiljada kv. km., na kojoj živi 2.888,800 stanovnika. U Stavropoljskom kraju živi: Rusa (2.250.000), Ukrajinaca (250.000), Armena (80.000), Grka (50.000), Bjelorusa (30.000).

5 Republika Kalmikija je karakteristična u kulturno-političkom smislu danas po tome što je jedina nacionalno politička zajednica u Evropi u kojoj je budizam dominantna religija. Zahvata prostor od 76.100 km² na kojem živi oko 292 hilj. stanovnika, od toga Kalmika 53,3%, Rusa 33,6%, Dargina 2,5%, Čečena 2,0%, Kazaka 1,7%, Turaka 1,1% itd.

6 Površina 12 500 km², maksimalna dužina sa sjevera na jug 167 km. Maksimalna dužina s istoka na zapad 123 km. Prema popisu 2002. Balkaraca ima 108 hiljada, od kojih u Kabardino Balkariji živi 105 hiljada. Najpoznatiji Balkarski pjesnik je Kajsin Šuvaevic Kuliev (1917-1985).

7 Prema popisu 2002. Karačevaca ima 192 hiljade, od kojih 169 hiljada živi u Karačevo Čerkeziji, gdje čine 38,5% stanovnika i predstavljaju najbrojniji narod ove republike.

8 Adigea ima 7,6 hiljada km². U sastavu republike su dva gradska okruga: Majkop i Adigea i više seoskih naselja. Glavni grad je Majkop. Republika Adigea ima 442,7 hiljada stanovnika.

“Minska grupa”, čija je uloga posredovanje razgovora dviju suprotnih strana, nema jedinstvene kriterije rješenja statusa Nagornog Karabaha.

Sažetak: Kavkaz je u kulturnom i političkom smislu jedan od najtragičnijih prostora u historiji čovječanstva. Nema poznatih oblika zlodjela u cijeloj dosadašnjoj historiji koji se ovdje nisu dogodili, od onih individualnih, do onih kolektivnog karaktera. Kroz sve su prošli muslimanski narodi Kavkaza. Kavkaz je lingvistički i kulturalno najraznovrsniji region na Zemlji.

Ključne riječi: muslimanski narodi Sjevernog Kavkaza, etničko čišćenje, deportacije, pravoslavna klerikalizacija, politička i bezbjednosna nestabilnost

9 Glavni grad Republike Karačevo Čerkesija je Čerkes. Ima 435,5 hiljada stanovnika, preko 80 etničkih grupa. Karača ima 169,2 hilj. Ili 38,5%, Rusa 147,9 ili 33,6%, Čerkesa 49,6 ili 11,3%, Abazina 32,3 ili 7,4%, Nogajaca 14,9 ili 3,4%.

10 Čuvašija ima prostor od 18.300 kv. km. Nalazi se u centralnom evropskom dijelu Rusije. U Čuvašiji žive: Čuvaši 889,3 hiljade ili 67,69%, Rusi 348,5 ili 26,53%, Tatari 36,4 ili 2,77%, ostali oko 3%.

11 Prema ruskoj statistici od 2002. Baškortostan ima 4.104.336 stanovnika. Glavni grad je Ufa. Etnički sastav stanovništva: Rusi 36,3%, Baškiri 29,3%, Tatari 24,1%, Čuvaši 2,9%, Marijci 2,6%. Baškiri govore Baškirskim jezikom, vrlo sličan Tatarskom, odnosno Turskom.

12 Dagestan ima površinu od 50,3 hiljade km². Kroz centralni dio Dagestana protiče rijeka Terek. Graniči se na jugu sa Azerbejdžanom, na jugozapadu sa Gruzijom, na zapadu s Čečenijom, na sjeverozapadu sa Stavropoljskim krajem, na sjeveru sa Republikom Kalmikija. Ima 2.621.8 hilj. stanovnika. Izvan Dagestana živi oko 700 hiljada Dagestanaca.

13 Muslimanski narodi Dagestana: Avari 758,4 hiljada ili 29,4%, Darginci 425,5 ili 16,5%, Kumiki 365,8 ili 14,2%, Lezginj 336,7 ili 13,1%, Lakci 139,7 ili 5,4%, Tabasarani 110,2 ili 4,3% Čečeni 87,9 ili 3,4%, Azerbejdžanci 86,7 ili 3,2%, Nogajci 38,2 ili 1,5%, Rutuljci 24,3 ili 0,9 i drugi narodi (Agljli, Cahuri.) Rusa ima 120,9 hiljada ili 4,7%. Ima oko 2 hiljade Jevreja.

14 Teritorija Sjeverne Osetije je 8.000 km², od toga su oko 4.000 km su planine. Jedan je od najgušće naseljenih subjekata RF sa više od 140 stanovnika na 1 km². Polovina stanovnika živi u Vladikavkazu (48%). Ima 704, 4 hiljade stanovnika, od kojih su 58% osetinci, 25% rusi. U Sjevernoj Osetiji žive: Osetini 445,3 hiljade ili 62,7%, Rusi 164,7 ili 23,2%, Inguši 21,4 ili 3%, Kumiki 12,7 ili 1,8%, Čečeni 3,4 hiljade, Kabardinci 2,8 hiljada Turci 2,8 hiljada, zatim Azerbejdžanci, Tatari, Cigani itd.

15 Prema popisu 2002. godine Čečenija je imala 1.1 milion stanovnika, Čečena 1.032 milion i trideset jedni hiljadu ili 93%, Rusa 40.645 hiljada ili 3,7%, Kumyksa 8.883 ili 0,8%, Inguša 2.914 ili 0,3%, ostalih 1,8%.

16 Ruski napad na Kavkaz, poznat u historiji kao Kavkaski rat (od 1817. do 1864.) bio je niz vojnih napada Ruske vojske na prager i plemena na Kavkazu, uključujući Čečeniju, Dagestan, Adigeu (Čerkesiju). Kavkaski rat je završen ruskom okupacijom Sjevernog Kavkaza u junu 1864. Sjeverni Kavkaz je od tada pod Ruskom vlašću. Tada je nastao muhadžerizam Sjevernog Kavkaza. Brojno stanovništvo, jedna trećina je napustila Sjeverni Kavkaz i odselila u Tursku.

17 Ičerija je tursko ime za prostor sadašnje Čečenije. Ime Čečenija je izvedeno iz farski jezika za Nohčijin. Ime Čečenija pojavljuje se prvi put u arapskim izvorima u 8. stoljeću.

18 Vidi Otvoreno pismo akademika ANRF u knjizi: Enver Hali-ović, Postsovjetski geopolitički prostor i Balkan, „Dobra knjiga“, Sarajevo, 2012. Str. 111-115.

NOVI REISU-LEMA JE STUPIO NA DUŽNOST

Nakon više od dvadeset godina dominacije dosadašnjeg reis-ul-uleme Mustafe efendije Cerića u Islamskoj vjerskoj zajednici Bosne i Hercegovine je došlo do očekivane promjene. Izabran je, može se utvrditi sasvim demokratski i uz najveći mogući stepen saglasnosti i naroda i uleme, što je bitno za jedan demokratski izbor u kojem učestvuju više ravnopravnih kandidata i uz podršku bivšeg reis-ul-uleme, dakle, bez lažne i nametnute apsolutne sloge poznate iz prošlih vremena, novi reis-ul-ulema Islamske vjerske zajednice Husein efendija Kavazović, dotadašnji tuzlanski muftija. Husein efendija Kavazović je inače čovjek koji uživa izuzetan ugled među muslimanima, kako svog rodnog Gradačca, u kojem je proveo vrijeme agresije na našu državu, zemlju i narod, boreći se protiv agresora, ali on uživa i nepodijeljenu podršku i cijelog svog muftiluka tuzlanskog, a to je muftiluk koji je u historiji naše Islamske zajednice u nekoliko kritičnih momenata igrao veoma značajnu ulogu. Novoizabrani Reis uživa i podršku cijele Bosne i Hercegovine, u čijem je društvenom i vjerskom životu i donosima bio zapažen po odmjerenosti i razumnosti svog ponašanja i stavova, čak i u veoma teškim situacijama koje su karakteristične za stanje muslimana na području cijele naše zemlje a posebno u krajevima njegove vjerske brige, tj. stanja u koje su rat i srpska agresija, a posebno srpski genocid nad njima, doveli muslimane Podrinja, nad kojima je izvršen najstrašniji genocid nakon drugog svjetskog rata u Evropi i nad kojima se i danas vrši obimna represija koja ima za cilj da se oni definitivno rasele sa područja na kojem su od iskona i u apsolutnoj većini živjeli. Husein efendija Kavazović je dobro poznat po dosljednosti brige za muslimane Podrinja, kako one koji su ostali u životu i na tom području i nakon genocida, tako i one koji su spasenje našli u emigraciji širom svijeta. Sukladno svom islamskom

uvjerenju, a to znači uz najveću moguću mjeru sabura, ali i dosljednosti u vršenju svoje dužnosti, tj. brige za stanje i vjerska prava muslimana i u stavu da muslimani treba i moraju uživati ne samo vjerska nego i sva ljudska prava i da budu u svemu ravnopravni svim drugim građanima i na cijeloj teritoriji Bosne i Hercegovine, novi Reis ul ulema Husein efendija Kavazović je već prvim koracima koje je poduzeo nakon uvođenja u dužnost, pokazao da smo za reis-ul-ulemu dobili čovjeka koji će biti na visini zadataka koje je historija našeg naroda i naše zemlje postavila pred najvišeg vjerskog funkcionera i predvodnika naše uleme. Ovo je osobito važno zbog činjenice da je vjersko jedinstvo još uvijek i unatoč svim nastojanjima da nas se i u tom aspektu naših odnosa podijeli, a za razliku od politike, ono polje naše povezanosti koje izražava najviši stupanj našeg jedinstva, pa je ličnost na čelu takve institucije, koja oličava to jedinstvo, veoma važna za cijeli naš narod, za vjernike kao i one koji to nisu uopće, ili koji to nisu po svom ponašanju, a koji su ipak svjesni da pripadaju jednoj određenoj historijskoj, duhovnoj i moralnoj zajednici koja se naziva bosanskohercegovački muslimani.

Ne treba sumnjati da će svojom mirnom naravi i metodom koja se temelji na dubokim uvjerenjima i shvatanju kako se ni jedan veliki i ozbiljan korak u životu i napretku jedne zajednice ljudi ne postiže nabrzinu i uz puno deklaracija i praznih riječi, nego samo uz promišljeno i metodično postupanje koje proizlazi uz najdublje uvjerenja o ispravnosti svakog koraka koji se preduzima i uz podršku svih onih o kojima se u takvim koracima radi, a to je u ovom slučaju cijeli naš narod, naš muslimanski svijet i svi pripadnici islamske vjere koji vjeruju u Allaha dž.š. i slijede upute njegovog Poslanika, odnosno koji ne zastranjuju u vjeri i ne čine razdor među

muslimanima.

Isto tako, nema sumnje da će novi Reis-ul-ulema, koji je i sam iskusio i direktno doživjeo agresiju i genocid nad narodom o kojem mu je bila povjerena vjerska briga, tj. muslimanima Posavine i gradačačko-modričkog kraja, i da je svojim očima vidio svo zlo koje su oni doživjeli, znati i razumjeti obim i značenje tog zla i odabrati način kako je moguće prevazići i iskorijeniti užasne i još postojeće posljedice njegovog djelovanja, tj. da će Husein efendija Kavazović sve svoje snage upregnuti i svu pažnju usmjeriti na našu zemlju i muslimane naše regije, sa kojima smo mnogostruko historijski bili i ostali povezani, a u mnogim slučajevima ne samo vjerski nego i nacionalno povezani, da je za svaki narod i za svaku ljudsku zajednicu najvažnije njeno unutarnje socijalno i duhovno stanje, a da je naš položaj unutar savremenog svijeta u mnogome određen i može biti određen prije svega stanjem među nama, našim jedinstvom, privrženosti našoj vjeri i domovini i stavu da smo svi jedno i dio jednog duhovnog, kulturnog i društvenog organizama koji se naziva Islamska zajednica i naš bošnjački narod, kao i da to ima prednost ispred prilagođavanja onima koji diktiraju ljudima i narodima i identitete i sudbine. Svojim prvim koracima novi Reis-ul-ulema pokazao da ide pravim putem i da se koncentira na probleme od kojih zavisi naš život i održanje na ovim od iskona našim prostorima i kao muslimana i kao naroda i kao nacionalne zajednice koja ima jedinstvene i duhovne i moralne i društvene i političke interese. Mi smo dokazali da smo u stanju praviti historiju i to onu koja je počivala na slobodi, pravima i jednakosti ljudi i da nas niko u tome ne treba učiti azbuci ljudstva, šta više, da u tome imamo neravnjive prednosti, jer nikada nikome nismo ništa nametali niti nad bilo kim vršili presije. Drugi su imali i ropstvo i kolonije i agresije na narode i holokauste i genocide, a mi smo hvala Bogu od toga čisti, pa nemamo razloga smatrati se manjim, nižim ili manje sposobnim za stvaranje i razvijanje slobode nego drugi. To što smo mi uvijek bili Bošnjaci i muslimani nije nas odvajalo niti suprotstavljalo ni od koga ko prihvata univerzalna i u Bosni uvijek prisutna i podržavana načela ljudskih odnosa. Naprotiv, samo oni koji znaju ko su mogu znati da i drugi imaju prava da znaju ko su oni i da tek u uvjetima pune poravnopravnosti takvih spoznaja i identiteta postoji realna mogućnost njihove sloge i razumijevanja. Nikakva sila i misao izvan našeg najdubljeg historijskog identiteta ne može da zamijeni ono što iz prirode tog

identiteta proizlazi kao logičan rezultat, a za nas muslimane, ne i Bošnjake to je uvijek bila ideja pune ravnopravnosti svih ljudi i svih vjera na našem prostoru. Mi smo, a ne neki drugi, bili dosljedni nosioci tog stava i taskvog ponašanja i u tome smo istrajavali uz najveće opasnosti i žrtve, a to smo ponašanje znali plaćati veoma visokom cijenom. Mi očekujemo da će reis-ul-ulema Husein efendija Kavazović biti u punom smislu duhovnim predovodnikom naše uleme, a time u velikoj mjeri i našeg naroda kao zajednice vjernika. Ovo da se naš narod mora misliti ne samo kao politička veličina i kao socijalni medij, nego i kao zajednica vjernika proizlazi iz činjenice da je stanje svakog naroda u najvećoj mjeri određeno i moralnim stanjem u kojem se on nalazi, a kako naš narod, zbog dugogodišnje opstrukcije svih njegovih prava, nije imao i još uvijek nema svoje nacionalne institucije koje bi zastupale njegove interese u mnogim oblastima modernog života važnim za postojanje i razvoja jednog naroda, to je nužnost zastupanja njegovih prava prije svega na onima koji su u svakodnevnom kontaktu sa ljudima, koji ne žive odvojeni od njih i ne sliže interesima zasebnih društvenih, kulturnih ili političkih grupa, nego onom što je najviši mogući interes čovjeka, a to je održavanje njihovog postojanja kao historijskog naroda u njegovom historijskom, duhovnom, kulturnom i egzistencijalnom identitetu. Naš narod se nalazi u takvoj situaciji da je još jedino ulema i to ona koja živi direktno sa narodom, jedini preostali čuvar tih njegovih interesa, jer je politika koja je vođena u njegovo ime zakazala u osnovnom svom zadatku, a to je da očuva narod o kojem je preuzela brigu od istrebljenja i pogibiji kojoj je bio izložen.

Međutim, ključni izazov Reisu-l-uleme bit će nužnost očuvanja i afirmacije slobode i samostalnosti Islamske zajednice koja je već duže vrijeme izložena nezajajljivim ambicijama političkih faktora u zemlji i regionu da je stave pod svoju kontrolu i pretvore u sredstvo koje će služiti njihovim ličnim i političkim apetitima.

Opredjeljenje aktuelnog reisu-l-uleme da, svojom blagom naravi i postupanjem, od svojih protivnika napravi prijatelje može se ocijeniti plemenitim, ali se ne bi smio zaboraviti rizik od zapostavljanja onih koji su bili stalno na braniku temeljnih vrijednosti Islamske zajednice kao i mogućnost da preobraženi protivnici oslabe prve redove Islamske zajednice. Mi možemo da svjedočimo, sudimo pa i savjetujemo na osnovu onoga što vidimo, međutim sud ovosvjetski odredit će vrijeme, a konačni sud je samo kod Uzvišenog Allaha.

DOSIJE RADONČIĆ

Bošnjačka Akademija Nauka i Umjetnosti
akademik Ferid Muhić, predsjednik

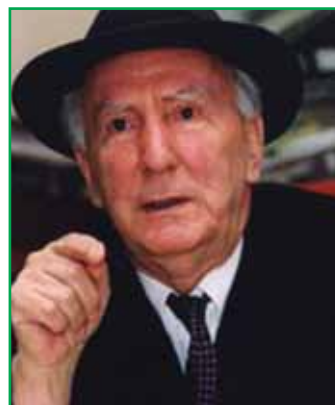
POVODOM HARANGE NA MUFTIJU MUAMERA EFENDIJU ZUKORLIĆA OBJAVLJENE U LISTU "DNEVNI AVAZ"

Bošnjačka Akademija Nauka i Umjetnosti (BANU), najoštrije osuđuje brutalnu zloupotrebu medijske funkcije objektivnog i argumentiranog informiranja javnosti kao i flagrantno kršenje profesionalnih normi i etičkog kodeksa do kojih je došlo u tekstu potpisanom od S. Degirmendžić i objavljenom 20.09.2013. u listu "Dnevni avaz", rubrika "Vijesti", Teme, koji inače predstavlja klasičan slučaj beskrupulozne javne harange na muftiju Muamera efendiju Zukorlića.

Praksa koju ovim tekstom "Dnevni avaz" pokušava da na velika vrata uvede u sferu javnog informiranja, jeste primjer uličnog obračuna i javnog linča ljudi samo na osnovu anonimnih insinucija, bez bilo kakvih argumenata. Toleriranje takve prakse i nekažnjavanje ovog i svih budućih sličnih primjera "revolveraškog novinarstva", direktno suprotnih propisima striktno reguliranim zakonom, i što je posebno značajno, moralnim temeljima na kojima je sfera javnog informiranja izgradila svoj visoki društveni ugled i opravdala nezamjenjivu funkciju objek-

tivnog, korektnog i argumentiranog javnog informiranja, predstavljalo bi smrtni udarac novinarstvu i snažnu negativnu poruku svim medijima koji dosljedno rade na podizanju kritičkih standarda profesije i očuvanju moralnog digniteta javnih medija.

Ovim saopćenjem BANU još jednom naglašava svoju odlučnost u borbi protiv svih slučajeva medijskog linča i neargumentiranih denuncijacija, i zalaganje na afirmiranju objektivnog, korektnog i etički besprijekornog javnog informiranja.

akademik Muhamed Filipović

FAHRUDIN RADONČIĆ BIJE BOJ ZA POVRATAK BOŠNJAKA U STATUS NEODREĐENOG HISTORIJSKOG I DRUŠTVENOG SUBJEKTA

U povodu neuobičajenog i svake činjenične i stvarne, a pogotovo moralne i kulturne osnove lišenog napada na ukupnu ličnost i djelovanje sandžačkog muftije Muamer ef. Zukorlića, Akademik Muhamed Filipović izdaje saopćenje:

Prvo, napade ove vrste smatram ostatkom teške prošlosti u kojoj je volja vladajućih snaga imala moć istine i pravo pojavljivanja i kao takve odričem se svojstva opravdane društvene kritike i pozitivne namjere i smatram ih izrazom mržnje, zbog čega ih u načelu i u pojed-

nostima odbijam.

Ovaj konkretni napad, osim toga, lišen je jednog jedinog stvarnog, provjerljivog i dokazanog argumenta, zbog čega ga smatram izrazom stavova onih koji su svaki dosadašnji sukob sa muftijom Zukorlićem izgubili zbog potpunog nedostatka argumenata, kao što tvrdimo da napad nije rezultat bilo kakvog ozbiljnog i odgovornog novinarskog rada nego da dolazi od onih koji su se uključili u bitku za povratak Bošnjaka u status neodređenog historijskog i društvenog subjekta u Srbiji i na cijelom Balkanu, lišenog bitnih nacionalnih i političkih prava i ovisnog od vlasti, koja je u konkretnom slučaju srbijanska nacionalistička vlast koja je stotinu godina vodila i nastavlja da vodi politiku eliminacije Bošnjaka kao ravnopravnog dijela društvenog i političkog tkiva Srbije i kao aktivnog faktora u nauci, kulturi i u svim drugim vidovima života.

Napad osnovan na najobičnijim tračevima, bez ijednog i provjerljivog dokaza i centriran na privatni život ličnosti koja se napada, a u kojem je glavni dokaz mišljenje ljudi za koje se ne zna ni ko su, ni odakle su, ni po čijim nalogima rade, ali se iz rukopisa napada vidi da su u službi muftijinih političkih protivnika i sa jasnim naznakama metoda rada tajnih službi i njihovih pouzdanika u politici i medijima, nije nešto što bi trebalo posebno opovrgavati, ali javnost treba znati da iza muftije Zukorlića stoje djela stvorena u korist bošnjačkog naroda i cijele srpske demokratije, sa kojima se ne mogu porediti ni aktualne srpske vlasti ni sandžački političari u službi te vlasti, jer iza muftije Zukorlića stoje značajna postignuća bošnjačkog naroda Sandžaka i Srbije u pogledu osamostaljivanja i stvaranja bitnih institucija obrazovanja, kulture i nauke najvišeg ranga i da je to u stvari jedini razlog zbog kojeg se Muftija tako agresivno, nekulturno i neodmjereno napada.

BANU, koja je sastavni dio ukupne Muftijine djelatnosti i koja je snažan iskorak Bošnjaka u budućnost u kojoj oni više neće biti jedini narod na Balkanu bez svojih najviših nacionalnih naučnih i kulturnih institucija, stoji iza svog generalnog sekretara muftije sandžačkog Muamer efendije Zukorlića, poštujući njegov rad i doprinos u nastajanju svih brojnih i aktivnih institucija bošnjačkog naroda u Sandžaku i na cijelom prostoru na kojem Bošnjaci kao narod žive i na povezivanju Bošnjaka širom cijelog svijeta gdje se oni nalaze u prisilnoj emigraciji.

**Svjetski bošnjački kongres
reisu-l-ulema emeritus
dr. Mustafa Cerić, predsjednik**

MUFTIJA IZMEĐU JUDE I PILATA

Povodom prljavog i brutalnog napada na čast i ugled čestitog muftije sandžačkog Muamera Zukorlića, predsjednika Skupštine Svjetskog bošnjačkog kongresa u “Dnevnom avazu” od 20.09. 2013. god., Svjetski bošnjački kongres izdaje saopćenje za javnost u kojem se kaže:

-Svjetski bošnjački kongres sa indignacijom odbacuje mračne podvale i insinacije koje je objavio “Dnevni avaz” od 20.09. 2013. god., pozivajući se “na jednog od uposlenika Islamske zajednice (ime poznato redakciji) koji nije mogao otkriti identitet iz straha od odmazde Zukorlića i njegovih ljudi”.

Također, Svjetski bošnjački kongres sa prezirom odbacuje izjavu gradonačelnika Novog Pazara Mehe Mahmutovića u kojoj se između ostalog kaže kako se muftija Zukorlić “bavi uzurpacijom gradske imovine” te da “kod srbijanskih vlasti ... ima povlašten položaj te čak i zaštitu”. I dok bi izjava gradonačelnika Mahmutovića mogla ličiti na predizbornu kampanju, stav “Dnevnog avaza”, koji se krije iza anonimnog informanta iz Islamske zajednice, izraz je otvorenog napada na ljudsku i moralnu ličnost muftije sandžačkog Muamera Zukorlića nizašto drugo osim zato što je iznad prosjeka bošnjačke pameti i bošnjačke politike. Način na koji “Dnevni avaz” otvara proces protiv muftije Zukorlića nalikuje na Sanhedrin. U priči se mogu prepoznati i Pi-

lat i Juda i optuženi muftija Zukorlić, koji je kriv zato što potiče Bošnjake da ne pokleknju i da vjeruju u Boga i u sebe.

No, kao ni Isa, a.s., (Isus), ni muftija sandžački Muamer Zukorlić se ne sakriva, niti bježi od beogradskog Pilata i bošnjačkih Juda. Umjesto da se skriva, Muftija Zukorlić izlazi pred narod i jasno se predstavlja ko je i šta je. Pilat mrzi Bošnjake, okrutan je i pokazuje malo poštovanja prema njihovoj vjeri, naciji, kulturi i slobodi, ali to ne smije javno kazati. On zato ima bošnjačkog Judu, koji je spreman da pogazi svoju i čast svog naroda. "Što je istina?", pitao se Pilat cinično. Pred njim je stajao Isa, a.s., Božija riječ, ali Pilata nije zanimala istina. Njega je zanimala slava u Rimu, odnosno Beogradu.

Dakle, povijest se ponavlja, posebno u Bošnjaka, koji svoje junake optužuju i progone, dok drugi svoje ratne zločince, koje je sav svijet osudio, dočekuju kao nacionalne heroje. No, historija najduže pamti one koji se nikog osim Boga ne boje i koji uspravno stoje pred naletnicima neslobode. Prema tome, došlo je vrijeme i za bošnjačku ljudsku i nacionalnu slobodu na Balkanu i u Evropi i zato svaki Bošnjak ima priliku da se opredijeli da bude sam svoj gospodar ili tuđi sluga. Dakako, iskušenja na putu bošnjačke slobode su teška, ali kroz njih se najbolje snaži bošnjačka volja i bošnjačka izdržljivost do zadanog cilja, a to je čast i ponos svakog Bošnjaka, jer svaki Bošnjak je odgovoran za drugog Bošnjaka, pa zato nek se zna da muftija Zukorlić nije sam - kaže se u saopćenju SBK-a.

Operativni tim prljave kuhinje laži i potvore Dnevnog avaza čine: Rasim Ljajić, Emir Elfić i Nedžad Latić. Isti motiv spojio je i ovu trojicu. Izbezumljenost nakon neuspjelog pokušaja da od Muftije naprave servis za svoje uske, lične i političke interese.

**Rijaset Islamske zajednice u BiH
reisu-l-ulema mr. Husein-ef. Kavazović**

OSUĐUJEMO PISANJE DNEVNOG AVAZA I POKUŠAJ DISKVALIFICIRANJA LIČNOSTI MUFTIJE ZUKORLIĆA

Kabinet Reisu-l-uleme Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini Husein ef. Kavazovića danas je izdao saopćenje za javnost u kojem se kaže:

- Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini ocjenjuje neosnovanim posljednje napise u Dnevnom avazu, a kojima se nastoji diskvalificirati ličnost sandžačkog muftije Muamera ef. Zukorlića. Takvim napisima se nanosi šteta i organima i institucijama Islamske zajednice u Srbiji u cjelini.

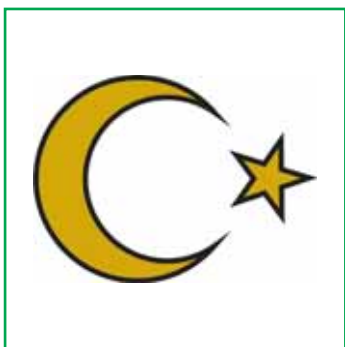
Nije potrebno ovim putem podsjećati na tužnu činjenicu da je Islamska zajednica u Srbiji već duži niz godina opterećena podjelama, uzrokovanim uplitanjem faktora izvan same Zajednice, kao i ishitrenim potezima u samoj Zajednici. Takva situacija je proizvela nestabilnost i podjele, koje su, nažalost, pustile duboko korijenje. Stoga, diskvalifikacija, kao sredstvo obračuna, neće doprinijeti vraćanju povjerenja i jedinstva među muslimanima u Srbiji i u njihovim institucijama.

Reisu-l-ulema Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini apelira na sve strane u Sandžaku da se suzdrže od proizvoljnih i netačnih izjava i javnih podmetanja. Reisu-l-ulema ovim putem poziva aktere ovih dešavanja u Sandžaku da se okrenu razgovorima u organima i ustanovama Islamske zajednice, te da na tragu zaključaka Rijasetu IZ-e u Bosni i Hercegovini pokušaju iznaći rješenja za na-

gomilane probleme muslimana Sandžaka.

Također, Reisu-l-ulema poziva sve muslimane, imame, hatibe i mualime, te muderise svih medresa i fakulteta da daju podršku Radnoj grupi Rijasetu IZ-e u BiH, a čiji je zadatak da provede temeljne razgovore o uspostavljanju jedinstva u Islamskoj zajednici u Srbiji, na osnovama Ustava Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini.

Reisu-l-ulema poziva sve strane da se uključe u te razgovore i da pomognu da se dođe do rješenja, a da pri tome vode računa da se čuva čast i obraz među braćom i sestrama. Popravljanje stanje među muslimanima Sandžaka je obaveza svih nas, a istrajavanje na inatu i podjelama ne donosi nikakve koristi i u krajnjem je odstupanje od islamskih načela i suneta časnog Poslanika, a.s.

Mešihat Islamske zajednice u Srbiji

LAŽI I KLEVETE DNEVNOG AVAZA

Mešihat Islamske zajednice u Srbiji izražava zgroženost i najoštriju osudu zbog permanentnog iznošenja laži i kleveta od strane lista Dnevni avaz u vlasništvu aktuelnog ministra sigurnosti i predsjednika Stranke za bolju budućnost Fahrudina Radončića na račun glavnog muftije Islamske zajednice u Srbiji, muftije sandžackog Muamer ef. Zukorlića.

Prije godinu i po dana Fahrudin Radončić je, po nalogu svojih beogradskih i podgoričkih mentora, preuzeo štafetu blaćenja muftije Zukorlića u namjeri da dovrši ono u čemu nakon višegodišnjih pokušaja nisu uspjeli beogradski mediji sa sve podrškom političko-obavještajnih centara moći. Motiv ovakvog pokušaja Fahrudina Radončića treba tražiti u činjenici da je nakon uspjeha da poveže medijску, kriminalnu i političku moć jedinu opasnost vidio u organizacijama i ustanovama koje

predvodi muftija Zukorlić.

Sa pozicija trokuta moći Fahrudin Radončić je došao u priliku da zada konačni udarac Bosni i Bošnjacima što je očito uloga koju je preuzeo od svojih političko-kriminalnih mentora zbog kojih je 90-ih i došao u Bosnu. Kako drukčije razumjeti tako niske udarce na ličnost i obraz Muftije posredstvom novine koja je godinama predstavljena kao nacionalna novina Bosne i Bošnjaka, a koja je nastala od novca donatora – prijatelja Bosne, kojeg je Radončić dobio posredstvom predsjednika rahmetli Alije Izetbegovića.

Jasno je da ovo što čini Dnevni avaz predstavlja lukavo smišljen plan kako bi se pokušao umanjiti ugled muftije Zukorlića jer bi Bošnjaci u ono što nisu povjerovali iz Beograda trebalo, valjda, da povjeruju ako dođe iz Sarajeva.

Dnevni avaz nije glas Sarajeva niti Bosne, a ponajmanje Bošnjaka, a Fahrudin Radončić je najveća podvala državi Bosni i bošnjačkoj naciji, a što će naredno vrijeme potvrditi. Operativni tim prljave kuhinje laži i potvore Dnevnog avaza čine: Rasim Ljajić, Emir Elfić i Nedžad Latić. Isti motiv spojio je i ovu trojicu. Izbeumljenost nakon neuspjelog pokušaja da od Muftije naprave servis za svoje uske, lične i političke interese.

Uprkos stepenu prljavosti hajke koje vodi Dnevni avaz i svi njegovi pomagači, Muftija će još odlučnije nastaviti putem ostvarenja pune slobode i očuvanja identiteta Bošnjaka te očuvanja države Bosne.

Bošnjačka kulturna zajednica

AVAZOV OTVORENI FRONT IZDAJE BOSNE, SANDŽAKA I BOŠNJAKA

Bošnjačka kulturna zajednica preneražena je nivoom perfidnosti bosanskohercegovačkih novina „Dnevni avaz“ u lažima, klevetama i udaranjima na lično dostojanstvo i čast uglednika bošnjačkoga

naroda. Ova novina koja je odavno izgubila kredibilitet ozbiljnog medija, kršeći sve norme novinarske etike i morala, beskrupulozno duže vremena, po nalogu antibošnjačkih krugova, vrši zadatak obezglavlivanja bošnjačke elite. Međutim, posljednjim svojim pamfletom koga bi se morao zastidjeti i najcrnji tabloid spušta sve ljestvice ponora u koji mediji mogu pasti. Zato je žalosno da je nekadašnji bošnjački nacionalni brend postao lučonoša antibošnjačkih projekata zarad političke pridvornosti i ministarskog komfora njegovog vlasnika Fahrudina Radončića.

Avazov sramni napad na Muftiju Zukorlića i druge bošnjačke prvake i prvakinje razumijemo kao nervozu regionalnih kriminalno-političkih udruga kojima očigledno sve više smeta bošnjački nacionalni pokret, institucije koje ga čine i Muftija Zukorlić kao neprikosnoveni vjerski i nacionalni lider svih Bošnjaka svijeta. On je dodatno iziritiran propastima silnih projekata špijunsko-udbaško-bezbjedonosnih biroa više država i kriminalnih gangova usmjerenih na rušenje kredibiliteta Muftije Zukorlića i slabljenje njegove pozicije kako u užem zavičaju tako na cijelom domovinskom prostoru Bošnjaka, regionu i dijaspori.

Ovaj podli pamflet još jedan je dokaz potvrde narodne mudrosti „jedna glava stotinu avaza“, jer se iz ovakvog „Avaza“ čuje samo lavež moralnih natruha udruženih u front protiv Bošnjaka i njihovih predstavnika. Kako drukčije da razumijemo, recimo, ćutanje „Avazovih“ pera kada se skoro pojavilo više snimaka poziva na novi genocid i prizivanje Bošnjacima Sandžaka (Novoga Pazara i Sjenice) sudbine Vukovara i Srebrenice, i ovako bestidno obrušavanje na jedinu ličnost sandžačkog i bošnjačkog naroda koja bdije na braniku naših sudbina i štiti nas od takvih nakana bolesnih umova kojih na žalost još uvijek ima u našem bližem okruženju. Gorka je činjenica da su autori pjesme „Oj Pazaru novi Vukovaru/Oj Sjenice nova Srebrenice“ isti oni koji su brifingovali Avazove novinare da se, svjesno ili nesvjesno, upuste u stupidnu zamisao da će lažima, klevetama i podvalama naštetiti ugledu Muftije Zukorlića i njegovih saradnica. Jedino što su postigli tim činom jeste dodato ogoljavanje sebe kao podvale Bošnjacima i gubljenja i ono malo čitalaca

koji su im, nakon zaokreta u žutu štampu, preostali.

Bošnjačka kulturna zajednica obznanjuje javnosti da nekadašnje novine „Dnevni avaz“ drželiniju otvorenog fronta izdaje prema Bosni, Sandžaku i Bošnjacima za račun kriminalno-političkih gangova i antibošnjačkih i antimuslimanskih projekata a preko pridvorica koje su za lične interese spremne ući u faustovske dogovore sa dželatima svog naroda. Pozivamo sve Bošnjake da shodno ovim činjenicama zauzmu stav prema snajperskoj mašineriji punjenoj toksičkim otpadom usmjerenoj ka našim srcima i zašтите sebe, svoje bližnje i okruženje apsolutnim ignoriranjem ovog nazovi medija.

**Udruženja „Život“, ŽEO „Iskre“
„Solidarnost“ iz Bihaća**

NAJOŠTRIJE OSUĐUJEMO ZLONAMJERNE PODVALE BOŠNJACIMA U DNEVNOM AVAZU

Uvrijeme kada se Bošnjaci nalaze pred najbitnijim političkim momentom nakon referenduma o nezavisnosti i u vrijeme kada Islamska zajednica u BiH i nevladine organizacije probošnjačke provenijencije nastoje iskoristiti sve svoje kapacitete da Bošnjacima objasne i olakšaju razumijevanje izuzetno komplikovanih i zamršenih popisnih pitanja, a na koja su ravnodušno pristali naši politički predstavnici ne razmišljajući o kobnim posljedicama koje mogu imati za Bošnjake.

U tom periodu se pojavljuju razne dezinformacije i klevete na račun Bošnjaka, njihovih institucija, autoriteta i organizacija i plasiraju im se medijski sadržaji koji će ih zaokupiti, posvađati i unijeti među njih nemire i netrpeljivost. U tom kontekstu, osuđujemo i proglašavamo zlonamjernim plasirane, iz njima znanih razloga, ogavne klevete na račun Muftije Sandžačkog Muamera ef. Zukorlića objavljene u Dnevnom Avazu, a u kojem se njegova čast i dostojanstvo gaze i Bošnjacima koji su ionako zbunjeni zbog popisa stanovništva šalju još jače zbunjujuće poruke, tj. da su ti koji predstavljaju Bošnjake, među kojima je i muftija Zukorlić, obični lopovi, kriminalci, nemoralni i nečasni ljudi, a našoj braći u Sandžaku dolijevaju ulje na vatru u izuzetno teškim uvjetima u kojima djeluju i stanju u kojem se nalaze.

dr. Jahja FEHRATOVIĆ

MALI RADOJICA SA VELIKOG TORNJA

Čudo ti je Sandžak i u njemu Plav i Gusinje. Sa tako malog prostora toliko umnih glava da ispadne, rijetko se kad dogodi. Da li su u pitanju vode, oni silni izvori, travke, one omanje obradive parcele plodnog zemljišta, voćke, oštra visinska hava ili slobodarski duh, komitska maja i miješana bošnjačko-albanska krv – to sad i nije mnogo važno. Bitno je da s ovog planinama stiješnjenog zaravna, obgrljenog Prokletijama i Visitorom, ko skoro ni s jednog prostora nije izašlo toliko odličnika na polju nauke, kulture i umjetnosti te na putu borbe za čast, slobodu i dostojanstvo svog roda i poroda. Mnogo bi nam trebalo da redamo svakog od tih znamenitih Plavljana i Gusinjana, makar spominjali samo njihova imena, najnužnije biografske natuknice i priznanja kojima su zadužili bošnjački ummet, ali navedimo da od vremena Džafer-bega Koljenovića na ovamo njih više stotina raštrkanih cijelim dunjalukom pronosi slavu i ponos svom narodu. Ako to imamo na umu, onda nije ni čudno što su u nekoliko navrata bili na nišanu dušmanskih cijevi, što ih se nije kao u Srebrenici htjelo istrijebiti nego prevjeriti i njihovu prirodnu inteligenciju i pamet prigrliti uza se. No uzaludno, ta pametna i odvažna bošnjačka i albanska glava znala se sačuvati uprkos zamkama dušmanskih čeka i busija. Valjda su i konstruktorima dojadili isprazni pokušaji prevjeravanja plavsko-gusinjskog kolektivnog bića spoljnim udarcima, pa su riješili izmijeniti taktiku: pronaći kakva beluhana iznutra da razjede to ponosno i hrabro sjeme našega slobodarskoga bošnjačkoga bajraka. Nađu

oni uvijek tako po nekog uhljupa preko koga pokušaju ocrniti cijeli jedan narod, cijelo jedno pleme. Bliža i dalja historija su nam pune takvih imena kojih se i ne moramo prisjećati, jer nije zgodno za želudac a ni u našim adetimama džaiz prokletnike imenom prizivati, neka njih u zidinama mefističkih tmača koje su sebi vlastitom pameću i činjenjem odabrali. Ali, radi bejana i ibreta valja ukazati na one koji u našem vremenu imaju takvu ulogu, na one koji su prihvatili biti meci dušmanskih snajpera uperenih na naše glave, kako bismo se znali čuvati i štitove prema njima okrenuti. Helem, imali su Bošnjaci Krajine Fikreta Abdića, imali su Bošnjaci Sarajeva Kusturicu, imaju Bošnjaci Sandžaka Ljajića, imali su Albanci Kosova Morinu i Bajramovića, a sada Plavljeni i Gusinjani dobiše Fahrudina Radončića!

Ko je, odakle je, šta je, kako posta ta promaha Gusinjska?

Naš, sandžački čovjek napaćene duše, odrastao u bijedi i neimaštini, došavši u veće gradove morao se boriti s kandžama svirepih krvožednika, postajati nemilosrdan i opor, ako je htio doći do lahgodnog životnog ugođaja. U protivnom, valjalo mu je trostruko više zapinjati da bi mu se bar upola priznalo kao drugima. Većina naših časnih ljudi, potomaka onih junaka na braniku čojstva što stoje, o kojima slavni Ahmed Gurbi-baba još u XVII vijeku pjeva, prije je prihvaćalo bijedu pa makar i jedan obrok dnevno nego hijanetluk, kainluk i biljeg izdaje na svom imenu i prezimenu. Oni malobrojni koji pristaše da drže dušmanski malj nad glavama svojih sunarodnika, dobiše privremeni dunjalučki rahatluk, ali završiše bez ili isključivo u ružnom spomenu. Fahrudin Radončić ne nastavi put svojih predaka, već se još kao student uprije da bude na usluzi onima što 1912/1913. njegove očeve i djedove pokušашe pokrstiti. Došavši iz Ali-pašinog Gusinja u Titograd, postaje aktivan član partije i napreduje u političkoj karijeri do mjesta sekretara ćelije Komunističke partije Jugoslavije za jednu od titogradskih mjesnih zajednica. Opće je poznato da su na takvim položajima, pa makar i mjesnih zajednica, mogli doći samo provjereni saradnici Kontraobavještajne službe, iliti KOS-a, jer je sistem bio takav da su partijski rukovodioci mjesnih zajednica sprovodili strahovladu i upirali prstom na one koji su skretali u lijevo

ili desno, te su zbog toga kao državni neprijatelji, saradnici ovih ili onih stranih režima i politički oportunisti robijali po kazamatima od lokalnih, preko okružnih do državnih i specijaliziranih kazneno-popravnih ustanova sve do Golog otoka. Ono što su u ruralnim sredinama bili šumari, lužari i poljari, to su u urbanim mjestima bili sekretari partijskih ćelija, njima se išlo na noge, od njih strepilo i njima se klanjalo – u njih je bila sva vlast i zakon.

Kao vrstan kadar KOS-a, spreman na bespogovorno ispunjenje svih zadataka i sposoban da se prilagodi svakoj situaciji radi postizanja cilja, Radončić početkom devedesetih bez ikakva razloga iz Podgorice seli u Sarajevo, gdje priprema teren za vrtoglavi karijerizam. Mjesecima radi kao kahve-kuhar u Generalštabu Armije Bosne i Hercegovine kod tadašnjeg načelnika generala Sefera Halilovića, što je bila idealna pozicija za pridvoravanje vođama bošnjačkoga naroda, i ujedno prilika za pristupnost najbolje čuvanim vojnim i državnim tajnama koje su u tim trenucima značile biti ili ne biti Bosne. Ta pridvornost dovela ga je do simpatija samoga rahmetli predsjednika Alije Izetbegovića, koji mu od pomoći iz muslimanskog svijeta dodijeli novac da napravi novinu koja će pomagati bošnjački nacionalni pokret. Od tada Radončić izgrađuje imperiju, igrajući dvostruku igru, s jedne strane bošnjačkog tribuna, a sa druge KOS-ovskog operativca koji postepeno preuzima moć upravljanja bosanskohercegovačkim javnim mnijenjem. I zaista, u prvim godinama postojanja „Dnevni avaz“ je bio glas bošnjačkoga naroda, zahvaljujući čemu je istisnuo skoro svu konkurenciju na tržištu, ali i sukcesivno ogoljavao dvostruku poziciju svog vlasnika koji je duboko zagazio u kriminalno-tajkunsko poslovanje i sve jasnije pokazivao KOS-ovske pipke u namjerama i djelovanju.

U cilju rađanja finansijskog magnata, službe mu, naročito crnogorska veza, omogućuju konekciju sa balkanskim narko-bosom Naserom Keljendijem i daju zadatak da legalizira njegov prljavi novac. Radončić enormne količine Keljendijevog novca pere preko svojih novina, jer je to najbolji način za prikrivanje porijekla novca. Prilikom kupovina štampe, ne traži se fiskalni račun, a i u slučajevima kada je potreban povraćaj pdv-a je relativno lahak. Tako je Radončić često pri-

kazivao tiraže Avazovih izdanja milionskim dok je u realnosti možda u najvećem usponu prelazio pa rstotinu hiljada prodanih primjeraka. Time je dnevno u legalne tokove ubacivao blizu milion narko-dilerskih maraka. Na taj način je godinama prao Keljendijev novac, i za tu uslugu uzimao pozamašne procenete, kojima je dodatno prikrivao trag ulaganjima u građevinske poduhvate.

Nakon što je u javnosti sve češće naglašavana njegova relacija sa Naserom Keljendijem, oko koga se stezao obruč internacionalnih istražitelja, da bi spasao svoju kožu, pristao je određenim međunarodnim kriminalnim i obavještajnim strukturama prodati Keljendija, za šta kao protiv uslugu dobija poziciju ministra sigurnosti BiH da bi prikrilo dokaze protiv sebe, te za svoje mentore obavljao najsofisticiranije kriminalne i obavještajne poslove. Međunarodni institut za bliskoistočne i balkanske studije IFIMES iz Ljubljane u istraživanju „Instaliranje novog bošnjačkog vođe“ od 30. jula 2013. godine navodi da je politička pojavnost Saveza za bolju budućnost Fahrudina Radončića beogradski projekt prema Bosni koji ima za cilj zadovoljenje interesa bosanskohercegovačkih susjeda i zaštitu ličnih interesa Fahrudina Radončića i njegovu političku bezbjednost od sudskog procesuiranja. U studiji se također navodi da je Radončić duži niz godina predmet interesiranja stranih sigurnosnih službi koje rade na „internacionalizaciji slučaja Radončić“.

Na putu ka realizaciji zadatka preuzimanja ministarske pozicije, morao se politički profilirati i osloboditi niza ličnih kompleksa na koje su se mogli usmjeriti njegovi politički protivnici i osujetiti Radončićevu namjeru bijega od istražnih organa u državne strukture vlasti. Najočitiiji kompleks, inače česta pojavnost kod naših labilnih ljudi naročito u medijskom sektoru, kompleks inferiornosti zbog sandžačkog porijekla Radončić nije uspio sakriti. Kako se navodne posljedice „sandžačke krivnje“ ne bi negativno odrazilo na njegovu političku karijeru, Radončić se pokušava približiti bošnjačkim institucijama i pojedincima kroz koje će biti manje upadljiv taj njegov „nedostatak“. Iz tog razloga godinama kruži oko reisu-l-uleme dr. Mustafe Cerića, medijski ga prati i podržava ne bi li mu se na isti način kao rahmetli Aliju

Izetbegoviću pridvorio. Naposljetku uspijeva se donekle primaći reisu-l-ulemi Ceriću i sudjelovati u projektima Islamske zajednice s namjerom da uvjeri javnost u svoj bosanski patriotizam. Iz tog razloga donira 500.000 KM za dovršetak radova na građevinskom kompleksu Rijasetu na Kovačima. Radončić je smatrao da je Reisu-l-ulema zbog te donacije dužan da mu obezbijedi pobjedu na izborima. Pošto se to nije desilo, otrovnice Avazovih piskarala usmjerava protiv reisu-l-uleme Cerića s ciljem osvete za donaciju od pola miliona maraka koju je smatrao propalom investicijom i kao takvu nikada je nije prebolio.

Uz konekcije sa kosovskim i balkanskim narko-klanovima i nosiocima drugih krupnih kriminalnih poslova, Radončić suštinski nikada ne prekida prisne veze sa crnogorskim i srpskim obavještajnim službama i struktura ma moći i vlasti. Njegova glavna podgorička veza još od podgoričkih dana bio je i dan danas jeste Milo Đukonović. Posredstvom te prisne veze, kako piše publicist Muhamed Mahmutović, Radončić je Đukanoviću prao ime pred bosanskohercegovačkom javnošću zbog odgovornosti za više ratnih zločina prema Bošnjacima za vrijeme posljednjih ratova, kao što su slučajevi deportacije bosanskih izbjeglica i njihovo izručivanje četničkim egzekutorima, Bukovica, Kaluđerski laz ili montirani politički procesi protiv nosioca bošnjačkog nacionalnog pokreta u Crnoj Gori 1992-1995., pa mu je u te svrhe dodijelio i nagradu za „Avazovu ličnost 2006. godine“. Sa druge strane, Đukanović je Radončićevu medijsku mašineriju koristio za propagandno djelovanje protiv sandžačkih Bošnjaka, naročito Muftije Zukorlića. Postalo je nepisano pravilo da Avaz među prvim medijima, kada god se crnogorska vlast ogлуši protiv Muftije Zukorlića i drugih bošnjačkih prvaka u Sandžaku, prenosi njene stavove skoro nikada ne prenoseći stavove druge strane.

Radončićeva veza sa beogradskim struktura ma dugi niz godina bio je Miroslav Mišković, a nakon Miškovićevog pada njegova glavna spona sa Beogradom postaju Ivica Dačić i Rasim Ljajić. Opće je poznato i više puta u medijima pisano o Radončićevim prisnim vezama sa Dodikom. Izgleda da je Dodik onu čuvenu rečenicu na Tadićevom predizbornom mitingu u Beogradu „Lako je vama kada imate Rasima Ljajića“ ozbiljnije shvatio od svih nas,

pa je našao svog Ljajića u Radončiću. Jer koja je razlika između Ljajića koji štiti bošnjačke dželate u Hagu i Radončića koji šutke odobrava postrojavanje i prozivku četnika na još krvavim bosanskim stratištima. Ili, Radončićevi uporni pokušaji rehabilitacije Radovana Karadžića i insistiranje na nekakvoj tobož krivnji rahmetli Alije Izetbegovića i kontraverznoj ulozi mudžahedina u Bosni i Hercegovini, koje kulminiraju izjavama: „Pucalo se sa svih strana“ s težnjom relativizacije i izjednačavanja žrtve i zločinca. U cilju pravljenja takvog ambijenta, Radončić je preko „Dnevnog avaza“ razvio strategiju obračuna sa svakim uspješnim Bošnjakom, ne libeći se da bestidnim lažima, obmanama i konstruiranim aferama i skandalima, ispod svakog nivoa novinarske etike, pokuša izmanipulirati javnost i narušiti kredibilitet istaknutih pojedinaca koji nešto znače u bošnjačkome narodu. I ne samo da je razvio strategiju obezglavljanja bošnjačke elite već je postao istinski trovač svijesti bosanske javnosti, što se jasno vidi iz višegodišnjeg sukoba sa dnevnim listom „Oslobođenje“ gdje su bh. građani postali taoci tajkunsko-porodičnog rata. Naravno i taj sukob nastao je zbog uspostavljanja apsolutnog monopola nad bh. javnim mišljenjem i činjenice da u BiH postoje svega dvije dnevne novine, što predstavlja neizdrživu torturu za konzumente štampe koji zbog toga sve češće potežu za regionalnim printanim medijima, naročito srbijanskim i hrvatskim.

U konačnici, pridvornički put Fahrudina Radončića od Gusinja, preko Podgorice do Sarajeva i njegovog tornja sablasnosimbolički slični biblijskoj legendi o Noinima i Babilonskoj kuli. Zbog ljudske obijesti, bezbožništva i pohlepe Radončića i njegovih pulena, pitanje je trenutka kada će se „Avazov toranj“ raspršiti poput „Babilonskog tornja“, jer to više nije stvar naše želje ili htijenja već prirodnih zakonmjernosti i Božanske pravde u koju mi, obični smrtnici, iskreno i istinski vjerujemo. Hobotnica kojom je Fahrudin Radončić do sada eliminirao svoje protivnike bila je izazivanje straha zbog medijskog monopola. Na njegovu žalost, ovaj put se nasukala na greben i time označila početak sopstvenog kraja. Fahrudine Radončiću, ovaj put si naišao na nekog koga ne možeš ni kupiti ni uplašiti i time presudio svim svojim nečasnim radnjama.

Muhamed Mahmutović

TAJNA VELIKE LJUBAVI MILA ĐUKANOVIĆA I FAHRUDINA RADONČIĆA

Kad je svako mislio da Dnevni avaz ne može više požutjeti nego što već jeste “novinar-ka” Semira Degirmendžić je, izvršavajući nalog bossa, pokazala da itekako može. Ne mogu nikako vjerovati da se i njoj ne okreće u želucu od “uratka” kojeg bi se stidjeli i oni koji rade u Kuriru, Skandalu i ostalim sličnim fabrikama proizvodnje laži. Vulgarnost potpuno neosnovanih napada uvreda je svakom Bošnjaku, ali gazdu iz Podgorice to mnogo ne zanima.

Dnevni avaz je dugi niz godina bio na braniku BiH i Bošnjaka, to niko ne može osporiti, ali su i tad neki sumnjali u dobre namjere Fahrudina Radončića. Šta se dešava sa čovjekom kojem su zaista mnogi vjerovali (na žalost i autor ovog priloga), a koji sad i ne krijući progoni samo one koji Bošnjacima nešto znače ili čak lešinarski napada na one koji više nisu među živima, a bošnjački su velikani!

Pod baražnu vatru Avaza ovih dana došao je muftija sandžački Muamer ef. Zukorlić, koji je podržao osnivanje političke partije BDZ-a na teritoriji južnog Sandžaka (u Crnoj Gori), što mu Đukanović nikad oprostiti neće, jer je sa onima koje dosad egzistiraju radio šta hoće. Tako se na naslovnici pojavio senzacionalistički naslov “Ne možemo više trpjeti Muamera Zukorlića”! Svaki čitalac je u nastavku čekao da vidi kome je to tako “događalo do noćtiju”, kad ono se cijeli uradak bazira na “imenu poznatom redakciji” i na kraju sa kratkom izjavom otvorenog političkog protivnika Muamera Zukorlića, još uvijek aktuel-

nog gradonačelnika Novog Pazara, gospodina Mehe Mahmutovića.

Huda Semira je objavila i sliku poruke u kojoj je tražila od uvaženog muftije da se brani od gnusnih izjava “imena poznatog samo njoj”, što naravno niko ne bi prihvatio, a njoj je to malo zadovoljilo principe u novinarstvu da se pita i druga strana. Ogavno!

Sigurno se svi sjećate nedavne afere sa đavoljim vladikom Kačavendom, kad je i Avaz čekao da optužbe budu dokazane, pa da ga optuži za ona zlodjela, iako o Kačavendinim zlodjelima u agresiji na BiH postoje mnogi dokazi od ranije. Srpski mediji su jedva čekali da vladika ode u turistički obilazak svijeta, pa da prestanu o njemu pisati, ali se sa sigurnošću može očekivati da će Dnevni avaz progoniti Zukorlića do smrti, pa i poslije, jer je na putu interesa đavolskog dvojca iz Crne Gore – Mila Đukanovića i Fahrudina Radončića! Avaz je sve vrijeme u slučaju Kačavenda samo prenosio šturu informacije iz srpskih medija, a sad se kobiva počeo baviti istraživačkim novinarstvom i to od anonimnih izvora!

Mnogi će se sjetiti i dodjele priznanja “ličnost 2006. godine” u izboru Dnevnog avaza, kad urednički kolegij za obrazloženje nije mogao naći ništa drugo nego da je “sa dvadeset i devet godina postao premijer Crne Gore”. Tako je čovjek čije su ruke krvave do ramena, ako se samo računa deportacija oko stotinu i pedeset Bošnjaka iz Crne Gore pod četničke kame Radovana Karadžića prilikom agresije Srbije i Crne Gore na BiH 1992. godine, dobio nagradu usred glavnog grada BiH. Đukanović je kasnije krvavim eurima kupio nagradu i od Dodikovih Nezavisnih pa čak i Lagumdžije u ime Bošnjačkog instituta, za šta se vjerovatno vakif Adil-beg Zulfikarpašić okreće u grobu, ali to je druga strana ove priče.

U tekstu koji smo spomenuli, Avaz direktno optužuje Zukorlića za sve i svašta i ako nastavi ovom dinamikom sigurno će taj “Avazov” izvor otkriti da je, ustvari, Zukorlić bacio one hemijske otrove u Siriji, čime je već ovaj list prevršio svaku mjeru, ali nije to jedino zbog čega svakome sa mrvom časti kruli želudac, već slika tri ženske osobe, navodne Zukorlićeve žene ili ljubavnice!?! Te tri osobe su nečije sestre, kćerke, rodice i mogu misliti kako se osjeća njihova porodica ni kriva ni dužna, iako su nešto u Avazu pokušali sa pri-

krivanjem očiju, ostavili su im lica dovoljno prepoznatljiva da svako prepozna o kojim se osobama radi, što je protivno svim ljudskim normama ponašanja, kad se za nešto ima i čvrste dokaze.

Muftija Zukorlić nije sakrivao kad se oženio po drugi put, zato ne bi imao razloga da sakriva ni treći put, ali ovdje “novinarka” u stilu babe vračare “pretpostavlja” da je ljubavna poezija jedne od ovih djevojaka (koja je stara samo dvadeset godina), namijenjena Zukorliću, iako se nigdje ne spominje, a djevojka joj rekla da sa njim nije nikad ni kahvu popila. FUJ!

Drugi dan se pojavljuje tekst kako je “Avazovo otkriće” odjeknulo kao bomba, gdje se citira i gore spomenuti Kurir, kao i neki minorni portali, a tu ponovo huda Semira u nečije ime crnim slovima traži odgovore na pitanja koja bi trebala kompromitovati uvaženog muftiju Zukorlića. Prozirno i jadno istovremeno! Opet nema nikoga da svojim imenom i prezimenom to Zukorlića pita, a to ne čini čak ni njegov ljuti neprijatelj Esad Džudžević, koji godinama sjedi u tehničkom mandatu i ometa konstituisanje legalno izabranog Bošnjačkog nacionalnog vijeća. Semira i ne spominje činjenicu da je on u tehničkom mandatu, zašto li?

Nastavak ove hajke možemo sa sigurnošću očekivati i narednih dana, ali im se oni koji cijene muftiju Zukorlića mogu iskreno radovati, jer razotkriva mnoge tajne, a poziciju muftije može samo učrstiti. Avaz je takvim pisanjem iz mrtvih vratio SDA, pa kako bi naškodio Zukorliću, koji sa svakim danom dobija sve više pristalica svojom beskompromisnom borbom za prava Bošnjaka, ma gdje oni bili! Glavu gore, uvaženi Muftija, da je sreće pa da se u ovim napadima zajedno sa tobom nađem i ja, bio bih najsretniji na svijetu!

P.S. Mi smo od nekoliko osoba, imena poznata redakciji, saznali da je ustvari Milo Đukanović stvarni većinski vlasnik Dnevnog avaza, a da preostali dio pripada Miloševićevom finasijeru Miroslavu Miškoviću. Saznali smo da je Fahrudin Radončić postao ministar četničke sigurnosti u dogovoru sa Miloradom Dodikom, kako bi sa te pozicije čuvao obojicu. Saznali smo i da je oženio jednu mladu novinarku i tražimo da nam na ove navode odgovori u što kraćem roku! Do trenutka objavljivanja ovog teksta još nismo dobili nikakav odgovor!

**hfz. Abdurrahman ef. Kujević,
pomoćnik Muftije sandžačkog
za Južni Sandžak i da'vu**

UDARALI SU I NA OBRAZ ALLAHOVOG POSLANIKA

Ovim tekstom ne želim braniti sandžačkog muftiju Muamer ef. Zukorlića. Muftiji je dovoljan Allah kao zaštitnik. A njegova djela i vakufi najbolje govore o njemu i njegovoj vrijednosti. Lijepo reče jedne prilike predsjednik BANU, akademik Ferid Muhić: „Sandžački muftija je više uradio za Sandžak i svoj narod nego svi što su radili u posljednjih sto godina.“

Ono što me je natjeralo da napišem ove retke jeste gnjev koji sam osjetio prema akterima potvora, ljage na čast, obraz i karakter vjernika i vjernica. Čuvanje časti i obraza vjernika je jedna od pet univerzalnih vrijednosti Islama zbog čijeg je očuvanja Allah objavio sve šerijatske propise. Zato je Allah objavio strogu šerijatsku kaznu za svakog onog koji se pokuša poigrati sa nečijom čašću i obrazom.

„One koji okrive poštene žene, a ne dokažu to s četiri svjedoka, sa osamdeset udara biča izbičujete i nikada više svjedočenje njihovo ne primajte, to su veliki grješnici.“ (Sura En-Nur).

Potvora koju je iznio Dnevni avaz u saradnji sa bezdušnicima iz Sandžaka na račun čestitog Sandžačkog muftije i čednih sestara koje rade u našim institucijama, podsjetila me na potvoru munafika na obraz naše majke Aiše, radijallahu anha, najbolje žene ovog ummeta i najdraže osobe Resulullaha sallala-

hu alejhi ve sellem.

Taj događaj iz života Allahovog poslanika je bio pokušaj munafika da uprljaju obraz i čast Resulullaha, njegovu postelju i čednu porodicu. To je ustvari bio udar na Islam i Kur'an. Htjeli su srušiti autoritet vođe muslimana i njihovog najvišeg vjerskog i ovosvjetskog autoriteta. Cilj je također bio srozati porodicu prvog čovjeka nakon Resula, porodicu Ebu Bekra radijallahu anhu. Vrijeme potvora je trajalo mjesec dana. Mjesec dana iskušenja za cijelo društvo. Objava u tom periodu nije silazila da bi Allah vidio kako će ko da se ponaša i šta će ko da priča. Uznemirili su se i poslanik i ashabi. Aiša nije sušila obraza od plača. Na kraju je Allah objavio ajete u kojima obznanjuje nevinost naše majke Aiše radijallahu anha.

„Među vama je bilo onih koji su iznosili potvoru. Vi ne smatrajte to nekim zlom po vas. Ne, to je dobro po vas. Svaki od njih biće kažnjen prema grijehu koji je zaslužio, a onoga od njih koji je to najviše činio čeka patnja velika. Zašto, čim ste to čuli, nisu vjernici i vjernice jedni o drugima dobro pomislili i rekli:” Ovo je očita potvora!”

Zašto nisu četvoricu svjedoka doveli? A pošto svjedoke nisu doveli, oni su onda kod Allaha lažljivci. A da nije Allahove dobrote prema vama i milosti Njegove i na ovom i na onom svijetu, već bi vas stigla teška kazna zbog onoga u što ste se upustili kada ste to jezicima svojim prepričavati stali i kad ste na sva usta govorili ono o čemu niste ništa znali, vi ste to sitnicom smatrali, ali je ono kod Allaha krupno.

Zašto niste, čim ste to čuli, rekli:” Ne dolikuje nama da o tome govorimo, hvaljen neka si Ti! To je velika potvora! Allah vam naređuje da više nikada tako nešto ne ponovite, ako ste vjernici, i Allah vam propise objašnjava a Allah sve zna i mudar je. One koji vole da se o vjericima šire bestidne glasine čeka teška kazna i na ovom i na onom svijetu; Allah sve zna a vi ne znate. A da nije Allahove dobrote prema vama i milosti Njegove i da Allah nije blag i Milostiv.“ (Sura En-Nur 11-20.)

Ovaj događaj je donio brige vjernicima ali je on u suštini bio od velike koristi na kraju za sljedbenike istine a poniženje i propast za munafike i lažove. Također, kada je u pitanju udar na karakter lidera Bošnjaka Sandžaka i šire, Muamera ef. Zukorlića, možemo izvući mnoge pouke:

Ovaj atak na Muftiju je iskušenje kojim će Uzvišeni da ga očisti od grijeha i da ga ojača da nastavi putem slobode još čvršće, a i mi smo poslije svakog ovakvog udara još jači da podržavamo Muftiju u hajru kojeg čini za opće dobro.

Ovo je put Allahovih poslanika. Trnovit je i težak ali nema alternative za one koji žele Džennet. Ako su udarili na obraz i porodicu najboljeg Allahovog stvorenje, Resulullaha alejhi selam, onda je normalno da će udarati istim i još žešćim lažima na one koji slijede put Allahovog miljenika.

Našeg Muftiju napadaju zato što vrijedi i što se bori za istinu. Tako da nam ovo samo iman povećava, i volju za rad.

Ove laži i potvore najbolje govore o karakteru njihovih promotera. Kakav je to nivo vjere i znanja kada su pristali da rade posao munafika kojima je zadaća da samo šire laži o istini i njenim sljedbenicima.

“One koji vole da se o vjernicima šire bestidne glasine čeka teška kazna i na ovom i na onom svijetu.” (En Nur 19.)

Ako tome pridodamo da se pretpostavlja da među tom grupacijom ima onih koji se pripisuju šerijatskim naukama onda je čudo još veće. Njihov primjer je kao primjer džahila tefsira Džemaludina Latića kojem je knjiga koju su nevjernici izdali, dokaz da optuži uvaženog reisu-l-ulemu emeritusa dr. Mustafu ef. Cerića, da je saradivao sa UDBOM.

Želim također poručiti mojim sestrama koje su prozване u avazovim klevetama. Bio sam mali kada su, u toku agrsije na Bosnu, naše majke i sestre obeščašćivane, i nisam mogao ništa učiniti kako bih zaštitio njihov obraz. Ali zato sada stojim sa svim svojim moralnim i intelektualnim resursima, svojim obrazom i

vjerom, čvrsto u odbrani vašeg obraza protiv munafika i izdajica. Vaša čast je naša čast. Udar na vas je udar na sve nas. Strpite se na ove niske uvrede a u primjeru naše majke Aiše imate divan uzor. I znajte da će Allah vama i vašim porodicama svako dobro dati i na dunjaluku i na ahiretu vas uzdignuti. A oni koji su pokušali da vas oljagaju će bez pomena ostati.

Ovaj prljavi atak na našeg vođu i autoriteta od strane dnevnog Avaza je potvrdio konstataciju Fatmira Alispahića da je Fahru-din Radončić “ministar četničke sigurnosti”. Umjesto da hapsi četnike koji rovale po Bosni noseći kokarde na glavi i slaveći genocid nad Bošnjacima, on se posvetio rušenju naših vrijednosti i autoriteta. O njemu nam dovoljno govori činjenica da je 2006. godine, za ličnost godine proglasio Mila Đukanovića, učesnika agresije na Bosnu i saučesnika genocida nad našim narodom.

Valja napomenuti još jednu informaciju o vlasniku Avaza, a to je da je bio predratni podgorički komunistički sekretar. A ko su bili komunistički sekretari? Ovi njegovi postupci i ne trebaju čuditi, jer kako se kaže: “iz svake posude curi ono što je u njoj”. Vrijeme će pokazati ko je kakav. Aiša je pretrpjela bol potvorenje ali je Allah ovjekovječio njen spomen u najboljoj knjizi Kur’anu. O njenoj čestitosti vjernici čitaju i čitat će sve do Sudnjeg dana Allahove riječi.

Isto tako će u historiji našeg naroda ostati mnogi ljudi zapamćeni po dobru i zlu. Bilo je puno Muftija u našem narodu ali je malo od njih zapamćeno po velikim djelima. Zapamćen je mostarski Muftija Džabić i pljevaljski Muftija Šemsikadić. Nema sumnje da će se plejadi tih velikana pridružiti i ponosni Muftija Sandžaka, Muamer ef. Zukorlić. Njegovo ime će se pisati zlatnom vodom i bit će uzor pokoljenjima kako se narod predstavlja i vodi, te kako se brani interes Islam i muslimana. A svi oni koji se suprostavljaju ovom vjersko nacionalnom pokretu koji predvodi muftija Zukorlić, bit će bačeni na smetlišće historije i rođena djeca će ih se stidjeti.

STARI DUH MLADE NACIJE

PORUKA BOŠNJACIMA POVODOM POPISA STANOVNIŠTVA U BOSNI I HERCEGOVINI 2013.

Dragi Bošnjaci,

Bez duha ovaj svijet bio bi bezdušan. Život bi bez duha bio besmislen. Čovjek bez duha bio bi bezvrijedan. Bio bi beživotan. Bio bi besciljan. Čovjek sa duhom ima dušu, ima vrijednost, ima život, ima cilj. Tek nakon što mu je Allah Uzvišeni udahnuo svoga duha Adem je postao čovjek sa dušom, dobio je vrijednost, osjetio je život i shvatio je cilj svog postojanja. Prema tome, mi ljudi nismo samo bezdušna, bezvrijedna, beživotna i besciljna materija. Mi smo materija koja u sebi ima božanski duh bez kojeg bi naš ljudski život bio besmislen. I baš zato što smo obdareni božanskim duhom, mi moramo znati i osjećati dušu svakog čovjeka zato što svi potičemo od jednog i istog Stvoritelja i zato što svi imamo jedan i isti cilj, a to je ljudska sreća.

Neka nas ne zbunjuje različitost ljudi i naroda i neka nam ne smetaju različita imena vjera i nacija. To su samo znakovi ili slova za upoznavnje i raspoznavanje tih razlika u jedinstvu opće ljudske duhovnosti, kao dara Božjeg. To su, ustvari, razlozi da svako voli svoju vjeru i naciju kako bi poštovao vjeru i naciju drugoga. Jer onaj koji ne voli svoje, ne poštuje ni tuđe. Jer onaj koji nije svjestan svog vlastitog duha, nije svjestan ni duha kod drugoga. Zato je snaga tvog duha radost mom duhu, koji može da prepozna da imamo zajednički cilj, a to je sloboda da budemo ono što jesmo u svojoj naciji, u svojoj vjeri i na svojoj zemlji. Stoga, oživljavanje starog duha u Bošnjaka trebalo bi da bude radost svima. – Trebalo bi opet naučiti da slušamo kako dažd pada pada...Trebalo bi htjeti i svu noć bdjeti

slušajući kako dažd pravedni pada pada pada (Mak Dizdar).

No, ne bi trebalo zaboraviti ni kako turska kiş (kiša) pada, ali kako bosanski dažd pada pada pada ... trebalo bi zauvijek upamtiti da je to nebeski dažd koji pada da oživi bosansku zemlju iz koje treba da niknu novi i svježiji plodovi kojim treba da se nahrani gladna bošnjačka duša. I trebalo bi zauvijek svima biti jasno da se Bošnjak više neće nikada nikome pravdati ni onima iz Rima, ni onima iz Carigrada, ni onima iz Beograda, ni onima iz Zagreba, koji dolaziše i koji još uvijek dolaze da uzmu od Bošnjaka abjuraciju, to jeste odreknuće i poreknuće pod prisegom da nisu ono što jesu, odnosno da pristanu da jesu ono što nisu. Zato, neka je svima na znanje: Nema više abjuracija za Bošnjake u Bosni! Nema više odreknuća od dažda što pada i pada na plodnu bosansku zemlju! Nema više poreknuća ni Kulina bana, ni Husejna Kapetana, ni Alije predsjednika. Bošnjaci su čuli glas svog pjesnika, koji im ovako reče: – Trebalo bi načas stati sa suncem svojim i sjenkom svojom stasati... Trebalo bi se konačno sastati sa već davno odbjelim vlastitim srcem... Trebalo bi se odkameniti i proći bez osvrtanja kroz kamenu kapiju ovog kamenog grada... (Mak Dizdar).

Stoga, Dobri Bošnjaninu, kad ti u oktobru ove godine dođu kući da te opet pitaju ko si, odakle si, koje si nacije, koje si vjere, kojim jezikom govoriš i šta imaš od imetka – ustani i stani pod svojim suncem i sa svojom sjenkom progovori iz čistog i iskrenog srca s kojim si se konačno sastao i reci im glasno tako otkamenjen da se do neba čuje što ti je na duši. Reci im da dobro upamte i da tvrdo zapišu za sva vremena – Ja sam Bošnjak po ocu i materi! Ja sam iz ovih bosanskih krajeva po djedovini! Vjera mi je islam (a neki Bošnjaci mogu biti i druge vjere ili bezvjere, neka im je to po volji)! Jezik mi je bosanski! Nisam bogat po imetku, ali sam sit u duši! Ja nikog ne mrzim ni po vjeri ni po naciji. Poštujem svačiju naciju, ali svoju naciju volim i zato sam ponosni Bošnjak. Ja sam sretan kad vidim da su svi ljudi sretni sa mnom u mom komšiluku i u mojoj zemlji!

Dragi Bošnjaci, ovo je važno vrijeme u našoj modernoj povijesti pa zato osjećam potrebu da vas sve pozovem u domovini i svijetu da na sljedećem popisu u oktobru 2013. god. svom potomstvu ostavite jasnu poruku o tome ko

ste i šta ste.

U nama i oko nas Bošnjaka ne smije više nikada biti dilema oko bitnih odrednica našeg identiteta. Uistinu, ni jedan savjestan i odgovoran Bošnjak nema razloga da se dvoumi oko svoje nacije, oko svoje matične zemlje i oko svog jezika. Isto tako, niko izvan našeg nacionalnog korpusa nema pravo da nam postavlja pitanja oko našeg prava na nacionalno i jezično ime. Mnogo je više pitanja koja mi Bošnjaci možemo postaviti drugima u vezi njihovog odnosa prema bosanskim nacionalnim i kulturnim vrijednostima.

Očito, neke stvari u nama i oko nas su bile postavljene naopako pa ih sad valja vratiti u pravi i prirodni položaj. Zasižno, sljedeći popis je naše bošnjačko i bosansko "biti ili ne biti". Pitanje je sad da li ćemo biti u stanju da vratimo i zastalno ustanovimo naš pravi i prirodni položaj u našoj zemlji, položaj koji nam pripada po novome slovu, ali po starome dobrom bošnjačkom duhu, koji se iznova rađa da nam pokaže da se moramo probuditi, uozbiljiti i zaštititi od budućeg genocida iz našeg duha i duše, iz naše misli i riječi, iz našeg rada i djelovanja, iz naše dove i džamije, iz naše kuće i škole, iz našeg polja i sa našeg brda, uz našu rijeku i na našoj granici, sa našim perom na našem papiru, a to je naš popis gdje ćemo pokazati da su naša nacija, naša vjera i naša kultura dostojne poštovanja, baš kao što su ovih dana dostojne našeg poštovanja mnoge probošnjačke nevladine organizacije, koje su uradile veliki posao na nacionalnom buđenju Bošnjaka. Svima im se od srca zahvaljujem. No, posebnu zahvalnost upućujem Islamskoj zajednici na čelu sa reisu-l-ulemom Husejnom ef. Kavazovićem, koja je kroz rad i djelovanje imama, muallima i hatiba uradila najveći i najvažniji posao sa našim narodom za ovaj, zasižno, najvažniji popis u modernoj historiji Bosne i Hercegovine.

Zbog svega toga, uvjeren sam da će Bošnjaci dobiti bitku na sljedećem popisu u korist svog nacionalnog i kulturnog suvereniteta, subjektiviteta i konstitutiviteta u svojoj suverenoj, nezavisnoj, nedjeljivoj, slobodnoj, demokratskoj i europskoj državi Bosni i Hercegovini.

"Svaki Bošnjak je odgovoran za drugog Bošnjaka"

*Predsjednik
Svjetskog bošnjačkog kongresa
reisu-l-ulema emeritus dr. Mustafa Cerić*

MUFTIJA ZUKORLIĆ UPUTIO ČESTITKU POVODOM DANA BOŠNJAKA

Predsjednik Skupštine Svjetskog bošnjačkog kongresa muftija Muamer ef. Zukorlić povodom dvije decenije od zasijedanja Prvog bošnjačkog sabora i povraćaja historijskog imena naroda Bošnjaci izdaje sljedeće saopćenje za javnost:

- Na današnji dan prije tačno dvadeset godina na zasijedanju Prvog bošnjačkog sabora u Sarajevu donijeta je odluka o vraćanju historijskog etničkog imena naroda „Bošnjak“ „Bošnjakinja“ i „Bošnjaci“. Ovom odlukom naše narodne elite ispravljena je skoro jedinstoljetna nepravda i pokazano da sazrijevamo u nacionalnom i državotvornom smislu, te da više nikada nećemo biti u situaciju da nas druge uči ko smo, šta smo, kako se zovemo, kom narodu pripadamo, kojim jezikom govorimo, koja država je matica svih Bošnjaka svijeta; razriješena je dilema vjerske i nacionalne kategorije, te konačno se došlo do prve općenarodne odluke donijete konsenzusom svih političkih, intelektualnih, kulturnih, vjerskih i nacionalnih predstavnika Bošnjaka.

Period od dvije decenije proveli smo u samosazrijevanju i pokušajima spoljnih miješanja u naše bošnjačke stvari. Najveća kolektivna pobjeda sadržana je u opredjeljenju na apsolutnom većinskom životnom prostoru Bošnjaka da se prihvate odluke Prvog bošnjačkog sabora i da se više nikada nikome ne dozvoli utjecaj odlučivanja o isključivo našim identitetskim stvarima. Konačna ovjera te pobjede dogodit će se na popisu stanovništva u Bosni i Hercegovini u oktobru ove godine gdje ćemo jasno kazati da smo po nacionalnosti BOSNJACI, da nam je vjeroispovijest ISLAM, a jezik BOSANSKI.

28. septembar, u isto vrijeme, zbog važnosti odluke o vraćanju narodnog imena, Bošnjaci Kosova i Makedonije, proslavljaju kao svoj nacionalni dan. Želim im odati priznanje na istinskom patriotizmu, iskazati zahvalnost na čvrstom držanju jedinstva bošnjačkog naroda i nacionalne samosvijesti koju svjedoče uvažavanjem ovog prekretničkog datuma u povijesti Bošnjaka. U tom duhu, svim Bošnjacima, a posebno Kosova i Makedonije čestitam 28. septembar „Dan Bošnjaka“ uz želje da ga u okviru naših lijepih adeta provedu okruženi dragim ljudima i ambijentu kakav dolikuje svečarskoj atmosferi i našem bošnjačkome biću!

*Predsjednik Skupštine
Svjetskog bošnjačkog kongresa
Muftija Muamer ef. Zukorlić*

PREDSJEDNIK SBK-A DR. MUSTAFA CERIĆ PREDSEDVAO KONFERENCIJOM U JORDANU

Predsjednik Svjetskog bošnjačkog kongresa reisu-l-ulema emeritus dr. Mustafa Cerić prisustvovao je dvodnevnoj (3-4. 9. 2013) konferenciji u Jordanu pod pokroviteljstvom jordanskog kralja Abdullah II bin Husejna o temi: "Izazovi s kojima se suočavaju arapski kršćani".

Na konferenciju se odazvalo više od šezdeset poglavara kršćanskih crkava i zajednica Bliskog istoka, Evrope, Amerike i Kanade. Cilj konferencije bio je da kršćanski Arapi govore o svom stanju i položaju u kontekstu recentnih događanja u Arapskom svijetu. Predstavnici kršćanskih crkava i zajednica iz Egipta, Libana, Iraka, Sirije, Palestine i Jordana su naglasili da muslimani i kršćani vjekovima žive u miru i suživotu u ovom regionu. Međutim, neki događaji u posljednje vrijeme su unekoliko narušili tu vjekovnu vrijednost muslimansko-kršćanskog suživota i zato je nužno da se svi suočimo sa tim izazovima, čulo se na konferenciji. Učesnici na konferenciji u Jordanu pomno prate izlaganja.

Opća je ocjena svih učesnika konferencije da inicijativa i poziv kralja Abdullaha II za održavanje ove konferencije, gdje se pružila prilika kršćanskim vjerskim dostojanstvenicima da slobodno i otvoreno govore o svim pitanjima koja se tiču njihovih crkava i zajednica na Bliskom istogu, predstavlja historijski čin i zaslužuje svako poštovanje. U svom uvodnom govoru jordanski princ Ghazi bin Muhammed je rekao:

- Assalamu aleikum ve rahmetullahi ve berekatuhu! Dobro došli u Jordan, Vaš drugi dom i domovinu. Jordan je blagoslovljena zemlja. Iako mali po obimu i siromašan po resursima, Jordan je velik u duši i bogat u ljudima. Jordan je pomogao narodima susjednih zemalja više nego ijedna druga zemlja u regionu, odnosno u svijetu – hvala Bogu. Prvo, palestinskom (od 1948. do danas), zatim libanskom, iračkom i sada sirijskom narodu, koji prolazi kroz teško iskušenje građanskog rata. Hrabri i časni Jordanci dijele svoj dnevni hljeb sa svojom braćom, sirijskim prognanicima. Izrazili su im dobrodošlicu i prihvatili ih više nego ijedna druga zemlja – kažemo to bez namjere da umanjim dobre napore drugih...

Dr. Cerić u društvu rektorom Međunarodnog islamskog univerziteta Šejkhom Abdilnasirim Abu Basalom i Teofilosom III, patrijarhom Jerusalema, Palestine i Jordana.

Kralj Abdullah II ibn Husejn – neka ga Bog čuva – sazvaio je ovu konferenciju kao nastavak blagoslovljenih napora. Sazvaio je poglavare crkava na Bliskom Istoku, odnosno svijeta. Također, pozvana je internacionalna štampa tako da se na licu mjesta može čuti kroz šta prolaze naši arapski kršćanski prijatelji i partneri na Bliskom istoku. Mi u Jordanu osjećamo da su po prvi puta u sto godina arapski kršćani postali meta u nekim državama samo zato što su kršćani. Mi to kategorički i potpuno odbacujemo. Prvo, mi to odbacujemo shodno našem sakralnom zakonu, kao muslimani pred Bogom. Drugo, mi to odbacujemo moralno, kao Arapi... Treće, mi to odbacujemo emotivno kao komšije i dragi prijatelji. I, četvrto, mi to odbacujemo osobno, kao ljudska bića. Uzvišeni Allah kaže u Kur'anu Časnom: – Budite svjesni Allahovog prisustva koji vas od jednog čovjeka stvara, a od njega je i drugu njegovu stvorio, i od njih dvoje mnoge muškarce i žene rasijao. I Allaha se bojte čijim imenom jedni druge molite – i rodbinske veze ne kidajte, jer Allah, zaista, stalno nad vama bdi (Kur'an, 4:1) – Allah vam ne zabranjuje da činite dobro i da budete pravedni prema onima koji ne ratuju protiv vas zbog vjere i koji vas iz zavičaja vašeg ne izgone – Allah, zaista, voli one koji su pravični (Kur'an, 60:8).

Tokom 1300 godina arapski muslimani i kršćani su bili jedno nedjeljivo društvo. Također, tokom 1300 godina mi smo odgajani da budemo prijatelji i partneri u ovim krajevima. Nisam u mogućnosti da ovdje ocijenim ogromnu ulogu koju su arapski kršćani odigrali na svim razinama i poljima u izgradnji naših zemalja, kao i njihovoj odbrani protiv svih koji su nas napadali. No, ipak ću ovdje podsjetiti sebe i cijeli svijet na dvije stvari. Prvo, kršćani su ovdje bili prije muslimana. Oni nisu tuđinci, nisu kolonijalisti, nisu stranci. Oni su domaćini ovih arapskih krajeva, baš kao što su to i muslimani.

Drugo, tokom njihove duge povijesti u ovom regionu, muslimani nisu nikad nikoga nasilno uvodili u islam protiv njihove volje, jer prisila u vjeri je protivna Allahovim riječima koje stoje u Časnom Kur'anu: – Nema prisile u vjeri (Kur'an, 2:256); – Ti vlast nad njima nemaš (Kur'an, 88:22); ... ti ih ne možeš ni na što prisiliti ... (Kur'an, 50:45); ... zato kogod hoće – neka vjeruje, a kogod hoće – neka ne vjeruje ... (Kur'an, 18:29); – Vi imate vašu vjeru a oni imaju njihovu vjeru (Kur'an, 109:6). Za uzvrat, arapski kršćani su uvijek bili podrška i ispomoć arapskim muslimanima protiv spoljne agresije. To je tako bilo još od vremena vjerovjesnika Muhammeda, a.s., pa sve do danas.... Bît islama je miroljubiva pokornost Allahu, a ne da se muslimani bore protiv drugih zato što drugačije vjeruju pa čak i onda ako su ponekad nepravadni prema njima, jer Allah uzvišeni kaže: - O vjernici, dužnosti prema Allahu izvršavajte, i pravedno svjedočite! Neka vas mržnja koju prema nekim ljudima nosite nikako ne navede da nepravedni budete! Pravedni budite, to je najbliže čestitosti, i bojte se Allaha, jer Allah dobro zna ono što činite (Kur'an, 5:8).

Dr. Cerić u društvu sa dr. Vendlijem, generalnim sekretrom Svjetske konferencije za mir i dr. Tveitom, generalnim sekretarom Svjetskog vijeća crkava. U prijateljskoj atmosferi predavači su govorili o trenutnoj situaciji kršćanskih crkava i zajednica u Egiptu, Libanu, Iraku, Siriji Palestini i Jordanu. Čule su se mnoge pritužbe na odnos prema kršćanima, ali i uvjerenje da je to prolazno obzirom na vjekovnu tradiciju muslimansko-

kršćanskog suživota. Svi učesnici su se suglasili u ocjeni da je Jordan još jednom pokazao visoku moralnu odgovornost za mir i sigurnost ne samo u ovom regionu već i u cijelome svijetu.

Reisu-l-ulema emeritus dr. Mustafa Cerić je predsjedavao sesijom o Iraku i tom prilikom je između ostalog rekao:

- Osjećam potrebu da se zahvalim jordanskom kralju Abdullahu II na ovoj povijesnoj inicijativi, koja zasigurno predstavlja izraz svih muslimana u svijetu, koji su predani miru i suživotu sa drugim i drugačijim. Također, imam osjećaj olakšanja i zadovoljstva što mi se pružila prilika da svjedočim jordansko dobročinstvo prema arapskim kršćanima, koji ovdje mogu u miru i slobodi da iznesu sve što imaju na umu i na duši. To nam svima daje nadu da smo na putu boljeg razumijevanja i međusobnog uvažavanja. Svako ko je pratio šta se dogodilo mom narodu krajem prošlog stoljeća u Europi, tačnije u Bosni, može pretpostaviti da me priča o arapskim kršćanima na Bliskom istoku izuzetno zanima i to iz dva razloga. Prvo, kao što je princ Ghazi naglasio u svom govoru: "Kršćani ovdje nisu tuđinci, nisu kolonijalisti, nisu stranci. Oni su domaćini ovih arapskih krajeva, baš kao što su to i muslimani". Tako isto, muslimani Bošnjaci nisu ni tuđinci, ni kolonijalisti, ni stranci u Europi, već domaćini u Europi, kao što su to i kršćani. Zbog toga, percepcija da su kršćani eksponenti zapadnog kršćanstva na Istoku a muslimani eksponenti istočnog islama na Zapadu je pogrešna i opasna, jer osporava osnovno ljudsko pravo na ostanak i opstanak.

I, drugo, nakon dosadašnjih izlaganja može se primjetiti da su arapski kršćani u nevolji zbog nesporazuma unutar većinskih muslimanskih zajednica na Bliskom istoku na isti način kao što su muslimani u Bosni bili žrtve nesporazuma unutar većinskih kršćanskih zajednica na Balkanu. Zbog toga je važno da se nađe pravedno rješenje za sve ljude i zajednice na Bliskom istoku, kao što je to važno i na Balkanu, Evropi i cijelome svijetu. Mi živimo u međusobno ovisnom svijetu u kojem svako ima prvo na slobodu, mir i sigurnost i

u kojem svako svakoga treba za opće dobro – zaključio je dr. Cerić.

Završna sesija na kojoj je govorio kardinal Tauran, predsjednik Pontificijalnog vijeća za međuvjerski dijalog.

PREDSJEDNIK SBK-a UČESTVOVAO NA GLOBALNOM EKONOMSKOM SIMPOZIJU U KIELU

Na poziv predsjednika Kiel instituta za svjetsku ekonomiju Denisa Snovera (Dennis Snower) i izvršnog direktora Globalnog ekonomskog simpozija (GES) Alesija Brauna (Alessio Brown) predsjednik svjetskog bošnjačkog kongresa reis-u-ulema emeritus dr. Mustafa Cerić će prisustvovati na ovogodišnjem Globalnom ekonomskom simpoziju otvorenog rješenja (the Global Economic Symposium's Open Solution), koji će se održati u gradu Kielu u Njemačkoj od 01. do 02. oktobra, 2013. god. U pismu se dr. Cerić poziva da govori o temi: „Može li religija pomoći u rješavanju globalnih pitanja.“

Inače, Globalni ekonomski simpozij otvorenog rješenja je godišnji susret vrhunskih svjetskih autoriteta za rješavanje globalnih pitanja kao što su klimatske promjene, energetska sigurnost, nedostatak vode i hrane, siromaštvo i nejednakost, nezaposlenost, nedovoljna edukacija i globalne prijetnje za mir i sigurnost. Pokrovitelj Simpozija je Hose Manuel Baroso (Johé Manuel Barroso), predsjednik Evropske komisije.

Ove godine na Simpoziju će aktivno sudjelovati svjetski ekonomisti, direktori banaka, direktori osiguravajućih društava, direktori globalnih investicionih projekata, direktori globalnih korporacija, bivši šefovi država i vlada, bivši ministri financija, bivši guverneri centralnih banaka, predsjednici multilateralnih institucija, predsjednici vodećih civilnih organizacija te velikani iz svijeta ekonomije, uključujući i nositelje Nobelove nagrade, kao i druge svjetske akademske ličnosti.

ODRŽANA PREZENTACIJA BNF-A U ŠVEDSKOJ

Švedska – Predsjednik Bošnjačke nacionalne fondacije (BNF) Hako Duljević i hafiz Abdurahman Kujević, pomoćnik Muftije sandžačkog za Južni Sandžak i da'vu, ovih dana se nalaze na poziv Bošnjaka u posjeti Švedskoj. U sklopu ove posjete održano je nekoliko tribina na temu osnivanja bošnjačkih nacionalnih institucija. Hafiz Kujević se na ovu temu osvrnuo kroz prizmu Kur'ana i sunneta, a Duljević u svojstvu predsjednika Fondacije.

Drugog dana posjete u Malmeu je održana promocija BNF-a na kojoj je prisustvovao značajan broj Bošnjaka koji žive u Švedskoj. Na ovoj promociji izabrano je koordinaciono tijelo od šest članova koje ima zadatak da u narednom periodu na prostoru Švedske pripremi realizaciju planiranih aktivnosti Svjetskog bošnjačkog kongresa i Bošnjačke nacionalne fondacije.

Prezentacija je protekla u veoma konstruktivnom dijalogu, nakon uvodnog izlaganja uvodničara sa konkretnim prijedlozima od strane prisutnih što je svemu dalo poseban pečat i vrijednost.

DELEGACIJA BNF-A U POSJETI BOŠNJACIMA U AUSTRIJI

Austrija – 12. septembra 2013. god. najviši zvaničnici Bošnjačke nacionalne fondacije, sa ciljem pripreme i organiziranja skupštine Fondacije, u Beču su održali prvi konsultativni sastanak sa dijasporom.

Predsjednik Fondacije Hako Duljević sa saradnicima, govoreći o programskim ciljevima BNF-a, naglasio je da Bošnjaci zaokružuju os-

nivanje svojih nacionalnih institucija te da su one, kako je dodao, jedini garant budućnosti.

“Imamo jasan cilj – sloboda bošnjačkom narodu, imamo jasan plan – okupiti bošnjačku elitu, očuvati postojeće i formirati ostale institucije koje su nam potrebne. Samo pomoću njih možemo obezbijediti narednim generacijama Bošnjaka, sigurnu i svijetlu budućnost”, kazao je Duljević.

Predsjednik BNF-a, je ističući značaj dijaspore, rekao da će očuvanje životnog prostora, vjerskog, kulturnog i nacionalnog identiteta te ljudskih i prirodnih resurse, vratiti jedinstvo unutar bošnjačkog korpusa.

“Naša dijaspora najveći je naš resurs. Toga smo svjesni i zato su nam potreban jake institucionalne veze”, dodao je Duljević. Član Upravnog odbora Fondacije Tarik Kurbegović izrazio je žaljenje što država Bosna i Hercegovina nije osnovala ministarstvo za dijasporu, koje je potrebno zbog komunikacije između dijaspore i matice. “Kao logičan historijski slijed situacije u kojoj smo se našli, Svjetski bošnjački kongres i Bošnjačka nacionalna fondacija, spremne su preuzeti ulogu jedne takve institucije, koja bi poboljšala i osnažila veze matice i dijaspore koja broji nekoliko miliona Bošnjaka”, naglasio je Kurbegović.

Na skupu u Beču imenovano je i koordinaciono tijelo koje će imati zadatak da formira skupštinu za Austriju, dok su predstavnici dijaspore iskazali spremnost da pomognu institucijama Bošnjačke akademije nauka i umjetnosti, Kongresu i Fondaciji.

IZAZOVI SUOČAVANJA S PROŠLOŠĆU I MOGUĆI ODGOVORI SRBIJANSKOG DRUŠTVA

Član Odbora za ljudska prava, prava žrtava rata i genocide Svjetskog bošnjačkog kongresa, Dževad Koldžić iz Sjeverina kod Priboja, na seminaru OEBS-a u Kovačici

U organizaciji OEBS-a, od 30. avgust – 3. septembar 2013. godine, u Kovačici, održan je seminar za mlade iz političkih partija u Srbiji na temu: “Izazovi suočavanja s prošlošću i mogući odgovori srbijskog društva”.

Na seminaru je u svojstvu predavača, učestvovao i gospodin Dževad Koldžić, član Odbora za ljudska prava, prava žrtava rata i genocide Svjetskog bošnjačkog kongresa.

Gospodin Koldžić je, kao član porodica otetih iz Sjeverina, govorio na temu: „Položaj žrtava ratnih zločina u zemljama bivše Jugoslavije“. On je, između ostalog, ukazao na “težak položaj porodica žrtava ratnih stradanja i ratnih zločina i genocida, te da država Srbija još uvijek nije pokazala nikakvo interesovanje za one koje su najviše pogođeni i direktne su žrtve zločina iako je od tada prošlo više od 20 godina. Još uvijek nije učinjeno ništa kako bi se pronašli posmrtni ostaci ubijenih. Do sada su pronađeni samo posmrtni ostaci Medredina Hodžića.

Također, država nije učinila ništa po pitanju reparacije niti na bilo koji drugi način pomogla porodice, iako su ubijeni bili građani Republike Srbije. U isto vrijeme, ista ta država na svaki mogući način pomaže osuđene za ratne zločine, kao i njihove porodice, koji se nalaze u Hagu, među kojima je i osoba odgovorna za zločin u Sjeverinu i Štrpcima, Milan Lukić.

Dževad Koldžić je sin Mevlide Koldžić, jedine žene koju su, pored 15 muškaraca Bošnjaka, 22. oktobra 1992. godine, oteli pripadnici jedinice „OSVETNICI“ kojom je komandovao Milan Lukić iz Višegrada, mučili i ubili na obali

Drine u blizini Višegrada. Prema brojnim dokazima, kao i privatnim bilješkama Borisava Jovića, bivšeg predsjednika Predsjedništva SFRJ, otmica i ubistvo Bošnjaka u Sjeverinu i Štrpcima izvršeno je kako bi se izvršilo etničko čišćenje bošnjačkog stanovništva uz granicu Sandžaka prema Bosni kako bi se, kako Jović zapisa "spriječilo ujedinjenje Muslimana".

Odbor za ljudska prava, prava žrtava rata i genocid SBK-a će u saradnji sa ostalim nacionalnim institucijama učiniti sve što je u njegovoj moći kako bi se utvrdila puna istina o ovim zločinima, te kako bi porodice ubijenih u Sjeverinu i Štrpcima ostvarili barem minimum satisfakcije za ono što su prizivjeli.

SABOR TRAŽI ISKLJUČENJE DŽEMALUDINA LATIĆA SA FIN-A I DRUGIH USTANOVA IZ-E ZBOG JAVNE POTVORE

Na vanrednom zasjedanju održanom 07.09.2013. god. Sabor Islamske zajednice u Srbiji donio je odluku da se po preporuci reisu-l-uleme Husein ef. Kavazovća usvoji prijedlog Mešihata o održavanju izbora za predsjednika Mešihata IZ-e u Srbiji do kraja ove godine. Datum održavanja izbora utvrdit će Mešihat.

Sabor je jednoglasno pohvalio Mešihat, medžlise i službe Islamske zajednice za uspješnu realizaciju ramazanskih aktivnosti uz zahvalu vjernicima za učešće u tim aktivnostima i povjerenje potvrđeno izuzetno uspješnom realizacijom akcije zekata i sadekatu-l-fitra gdje su prošlogodišnji rezul-

tati, uprkos ekonomskoj krizi, nadmašeni za 9,05%. Sabor je nakon opsežne rasprave jednoglasno podržao zaključke sa posljednje sjednice Mešihata o razgovorima za vraćanje jedinstva Islamske zajednice u Srbiji.

U povodu dvije decenije od osnivanja sandžačkog Mešihata, Sabor će održati svečano zasjedanje 30. oktobra ove godine. Tim povodom Sabor preporučuje Mešihatu da pripremi prigodan program obilježavanja ovog jubileja.

Članovi Sabora jednoglasno su osudili nedavni medijski nastup Džemaludina Latića na jednoj sarajevskoj televiziji u kome bezobzirno i neosnovano iznosi potvoru na reisu-l-ulemu emeritusa dr. Mustafu ef. Cerića, optužujući ga za navodnu saradnju sa jugoslovenskim obavještajnim službama. Sabor traži od reisu-l-uleme Husein ef. Kavazovića, Rijaseta i Fakulteta islamskih nauka da se Džemaludin Latić isključi iz nastavnog procesa FIN-a te da mu se ukinu angažmani u drugim ustanovama i organima Islamske zajednice. Sabor je izričit da čovjek sa ovoliko tendencioznosti i neodgovornosti ne može nositi emanet obrazovanja mladih naraštaja u Islamskoj zajednici.

ODRŽANA KONSTITUTIVNA SJEDNICA ODBORA ZA LJUDSKA PRAVA, PRAVA ŽRTAVA I GENOCIDE

14.08.2013. godine, u Sarajevu je, sa početkom u 15 sati održana konstitutivna sjednica Odbora za ljudska prava, prava žrtava rata i genocid Izvršnog vijeća Svjetskog bošnjačkog

kongresa.

Na sjednici je utvrđeno da će Odbor za ljudska prava, prava žrtava rata i genocid funkcionirati kroz tri pododbora: pododbor za ljudska prava, pododbor za prava žrtava rata, i pododbor za genocid.

Na sjednici je jednoglasno izabrano rukovodstvo Odbora. Za zamjenika predsjednika Odbora izabran je Nihad Halilbegović, za predsjednika pododbora za prava žrtava rata izabrana je Munira Subašić, a na čelu pododbora za genocid izabran je prof. dr. Rasim Muratović. Za sekretara Odbora izabran je Adis Tumbul.

Članovi Odbora za ljudska prava, prava žrtava rata i genocid Izvršnog vijeća Kongresa istakli su važnost ovog Odbora za Bošnjake i ali i za borbu za prava svih ljudi, te su dogovorene smjernice za dalje djelovanje.

Sjednicom je predsjedavao predsjednik Odbora prof. dr. Admir Muratović uz prisustvo prof. dr. Selma Cikotića, potpredsjednika Izvršnog vijeća SBK-a.

ODBORI DEFINIRAJU STRATEŠKO I OPERATIVNO DJELOVANJE SBK

Svjetski bošnjački kongres (SBK) je 28. augusta 2013. godine u Sarajevu održao četiri konstituirajuće sjednice odbora: za jezik, kulturu i tradiciju; za porodicu i demografiju; za medije i promociju; za ekonomiju i razvoj.

Koncept organizacije SBK predviđa da se putem odbora i njihovog kontinuiranoga djelovanja tretiraju najvažnija društvena pitanja, kroz određivanje strateških pravaca i principa operativnoga djelovanja. Kroz to

djelovanje u konačnici će se determinirati politika SBK, s obzirom na to da su u odborima okupljeni brojni autoriteti i stručnjaci iz određenih oblasti.

Na sjednici Odbora za jezik, kulturu i tradiciju utvrđeno je da će Odbor funkcionirati kroz tri pododbora: pododbor za jezik, pododbor za književnost i pododbor za kulturu i tradiciju. Na sjednici je jednoglasno izabrano rukovodstvo Odbora. Za zamjenika predsjednika Odbora izabran je prof. dr. Ismail Palić, koji je ujedno imenovan za predsjednika pododbora za jezik; prof. dr. Sanjin Kodrić je imenovan za predsjednika pododbora za književnost, a Kemal Borovac imenovan je za predsjednika pododbora za kulturu i tradiciju. Za sekretara Odbora izabran je mr. Mehmed Kardaš. Članovi Odbora za jezik, kulturu i tradiciju Svjetskog bošnjačkog kongresa istakli su važnost ovog odbora za Bošnjake i bošnjačke institucije, te je usvojen plan rada i dogovorene smjernice za dalje djelovanje. Sjednicom je predsjedavala predsjednica Odbora prof. dr. Hasnija Muratagić Tuna.

Aktuelna problematika na pripremi popisa stanovništva bila je jedna od najznačajnijih tema sjednice Odbora za porodicu i demografiju. Prilikom konstituiranja ovoga odbora utvrđeno je da će Odbor pitanja porodice i demografije tretirati kao cjelinu i da se neće pristupati formiranju pododbora. Za potpredsjednicu Odbora imenovana je Azra Jasavić; za sekretara Odbora mr. Alma Hindić-Kukulj. Članovi Odbora za porodicu i demografiju SBK istakli su važnost ovog Odbora za sve Bošnjake svijeta, naglašavajući pravilo po kojem će se SBK odnositi prema svim Bošnjacima u svijetu: "Nama je svaki Bošnjak BITAN". Tokom sjednice usvojen je Nacrt plana rada i dogovoreni naredni koraci Odbora.

Također, naglašena je potreba za uskom saradnjom sa odjeljenjem za Društveno-humanističke nauke Bošnjačke akademije nauka i umjetnosti (BANU), kao i svim drugim bošnjačkim institucijama u Bosni i Hercegovini i Dijaspori. Sjednicom je predsjedavala predsjednica Odbora mr. Mevlida Rovčanin, uz prisustvo prof. dr. Mehmeda Akšamije, senatora Svjetskog bošnjačkog kongresa.

Pojavom nove snage u bošnjačkom narodu,

koja se iskazuje kroz djelovanje SBK, u javnosti su se pojavili brojni nesporazumi. Mnogi su se uplašili pojavljivanja te snage, koja ima za cilj da ravnopravno okupi sve Bošnjake svijeta i da zaštiti njihove interese. Stoga, SBK mora jasno, putem svojih članova, tijela i prijatelja širom svijeta, poručiti da želi biti snaga koja uvažava sve Bošnjake, svih političkih i vjerskih opredjeljenja. Podcrtan je partnerski odnos sa Islamskom zajednicom Bosne i Hercegovine, te brojnim probosanski orijentiranim organizacijama u zemlji i inozemstvu. SBK će biti i ubuduće otvoren za umrežavanje i saradnju sa svima koji rade na jačanju Bosne i Hercegovine, te na jedinstvu Bošnjaka.

Upravo će temelj djelovanja Odbora za medije i promociju biti ovi principi SBK. Iskazana je važnost na istrajavanju na principima tolerancije i uvažavanja drugih naroda i vjera. Uvodnu riječ dao je Adis Tucaković, predsjednik Odbora za medije i promociju, te potpredsjednik Odbora Mehmed Pargan, nakon čega su definirani planovi na kreiranju komunikacijske strategije SBK.

Proces formiranja odbora je započet početkom ovog mjeseca, te je formiran i Odbor za ekonomiju i razvoj Svjetskog bošnjačkog kongresa. Tokom konstitutivne sjednice kojom je predsjedavao predsjednik Odbora dr. Tarik Kurbegović, utvrđen je plan rada do kraja godine, kao i smjernice za narednu godinu. Članovi Odbora smatraju da treba raditi na Sistemu umrežavanja svih Bošnjaka svijeta, te da Odbor treba biti ključni segment za razvoj Bosne i Hercegovine.

U toku narednog mjeseca bit će nastavljen proces formiranja odbora, kada će biti osnovani: Odbor za dijasporu i povratak, Odbor za međunarodnu saradnju, Odbor za nauku i obrazovanje kao i Odbor za omladinu i sport.

Svjetski bošnjački kongres (SBK) je 24. septembra 2013. godine održao prvu sjednicu Odbora za međunarodnu saradnju i prvu konstitutivnu sjednicu Odbora za omladinu i sport.

Članovi Odbora za međunarodnu saradnju zaključili su da ovaj ogranak Svjetskog bošnjačkog kongresa ima velike predis-

pozicije za ostvarenje značajnih rezultata u ovoj oblasti. Također je konstatovano da se povezivanjem bošnjaka širom svijeta otvara mogućnost efikasnijeg djelovanja Odbora za međunarodnu saradnju u cilju ostvarivanja zajedničkih interesa svih bošnjaka.

Predsjednik Odbora za međunarodnu saradnju gospodin Sabit Subašić naglasio je da postoji veliko interesovanje bošnjačkih eminentnih stručnjaka iz različitih oblasti koji svojim znanjem i iskustvom žele da unaprijede rad Odbora za međunarodnu saradnju. Članovi Odbora imaju za cilj da u što kraćem roku definiraju program rada koji bi na predstojećem zasijedanju trebao biti verifikovan, nakon čega bi Odbor mogao pristupiti aktivnom djelovanju u ovoj oblasti. Mogućnosti u ovoj oblasti su velike, a ujedno i motivacija u ostvarivanju zajedničkog interesa kroz različite aktivnost, konstatovao je gospodin Subašić.

Ambasador gospodin Edhem Pašić istakao je važnost povezivanja i međusobne saradnje sa drugim narodima koji žive u Bosni i Hercegovini, s naglaskom na međunarodnu saradnju u cilju razmjene iskustava i međusobnog uvažavanja, te predstavljanje Bosne i Hercegovine u kontinuitetu na međunarodnoj sceni. Odbor za međunarodnu saradnju će preuzeti ulogu uvezivanja svih onih kojima je u interesu da svojim djelovanjem očuvaju kulturu, tradiciju i vjeru u Bosni i Hercegovini ali i dijaspori.

Također je uvažen prijedlog gospođe Belkise Perviz za osnivanje tri pododbora unutar Odbora za međunarodnu saradnju, naime pododbor za Ameriku i Australiju, pododbor za Evropu i pododbor za Tursku i istočne zemlje. Na ovaj način će se moći detaljnije pristupiti

problemima sa kojima se suočavaju bošnjaci iz raznih krajeva svijeta. Nakon definiranja i analize interesa bošnjaka koji žive u raznim zemljama, uzajedničku saradnju i djelovanje, očekuje se ostvarivanje pozitivnih rezultata.

Na prvoj konstitutivnoj sjednici Odbora za omladinu i sport prisustvovali su članovi iz Bosne i Hercegovine i regiona. Predsjednik Odbora za omladinu i sport gospodin Salko Zildžić izrazio je želju da Odbor bude realizator raznih sportskih i kulturno-društvenih aktivnosti.

Na izradi strategije djelovanja Odbora za omladinu i sport sudjelovat će svi članovi Odbora. Dogovreno je da se na sljedećoj sjednici Odbora prezentiraju ideje i prijedlozi od strane članova Odbora, na osnovu kojih će se napraviti plan rada za 2014.godinu.

Tokom sjednice Odbora prisutnim se obratio i gospodin Hako Duljević predsjednik Bošnjačke nacionalne fondacije, koji je naglasio značajnu ulogu strateškog djelovanja Odbora. Također je ukazao na važnost umrežavanja sa bošnjačkom omladinom u dijaspori, te definiranju adekvatnih pristupa u približavanju bošnjačke omladine u dijaspori svojoj matici, Bosni i Hercegovini.

U SARAJEVU PROMOVIRANA NOVA SERIJA LISTA „PAN BOŠNJAK“

U Sarajevu je 25.09.2013. godine, u prostorijama Vijeća Kongresa bošnjačkih intelektualaca upriličena promocija nove serije lista „Pan Bošnjak“. O svebošnjačkom časopisu

„Pan Bošnjak“ govorili su akademik Muhamed Filipović, glavni i odgovorni urednik kao i član redakcije Časopisa prof. dr. Dževad Jahić.

Akademik Filipović je na promociji istakao da je „Pan Bošnjak“ glasilo Svjetskog bošnjačkog kongresa te da je uređivan sa stanovišta potreba ukupnog bošnjaštva za društvena pitanja, a naučni kriterijum je jedini kriterijum na osnovu kojeg će se objavljevati tekstovi.

„Pan Bošnjak jeste čvrsta spona između Svjetskog bošnjačkog kongresa i Bošnjačke akademije nauka i umjetnosti, ali će se težnje Časopisa usmjeriti i ka organiziranju naučnih skupova putem kojih će se iznaći način da se okupe relevantni faktori za promoviranje progresivnih ideja.“ – kazao je prof. dr. Dževad Jahić.

„Pan Bošnjak“ će izlaziti dvomjesečno sa uređivačkim konceptom koji će imati težište na tekstovima bošnjačke intelektualne misli u cilju afirmacije bošnjačke kulture i očuvanja nacionalnog identiteta Bošnjaka.

DRUŽENJE BOŠNJAČKINJA U DANSKOJ

U subotu, 24. augusta 2013. godine, u gradu Vejle u Danskoj, održan je edukativni skup pod nazivom „Čuvanje bošnjačke kulture i tradicije“ u organizaciji Zajednice sandžačke dijaspore i HO „Sandžak“. Skup je održan u

„Privatnoj školi – Vejle“ gdje je prisustvovalo šesdesetak Bošnjakinja iz Bosne i Hercegovine.

ne i Sandžaka.

Direktor Ahmed Incikli je iskazao srdačnu dobrodošlicu prisutnima, dajući na raspolaganje Bošnjakinjama sve prostorije škole za potrebe skupa. Inače, veliki broj bošnjačke djece pohađa ovu školu. Otvorenje skupa počelo je učenjem sure El-Mu'minun (Vjernici). Uvodnu riječ imala je predsjednica Humanitarne organizacije "Sandžak" Enisa Malićević koja je prisutne upoznala sa ciljevima održavanja skupa.

"Mi smo kao cvjetovi u bašti, a bašte su džemati naši. Nekada naiđu oluje da nam listove lome, ali naši su korijeni duboko usađeni u našoj vjeri i bošnjačkom identitetu." – istakla je Enisa Malićević.

Nakon podsjećanja prisutnih na potrebu druženja i afirmaciju jedinstva zajednice, koordinatorica Malićević je najavila predavače, profesoricu Islamske teologije i doktoranta na Internacionalnom univerzitetu u Novom Pazaru Mersadu Nuruddinu Agović i apsolutenticu na Filozofskom fakultetu i aktivisticu SBK i Lige za Sandžak Almedinu Zukorlić.

Profesorica Agović je u prvom izlaganju prezentirala naučno – istraživački rad sa 5. Balkanske naučne konferencije, pod nazivom "Značaj i doprinos islamske kulture u razvoju evropske civilizacije" prilikom čega je prisutnima predstavila osnovne karakteristike islamske kulture koja svoju osobenost oblikuje u skladu sa islamskim propisima, kao i specifičnosti bošnjačke kulture i tradicije koje imaju svoje vlastite karakteristike.

"Bošnjačka kultura i tradicija daju nemjerljiv doprinos razvoju civilizacije ljudskog društva i kao takve zaslužuju objektivnije vrednovanje od strane drugih kultura." – zaključila je na kraju svog izlaganja profesorica Agović. Nakon prezentacije rada, profesorica Agović je skupu izložila savjete Bošnjakinjama u sklopu teme "Poruka ženi Bošnjakinji", prilikom čega je naglasila potrebu jedinstva zajednice i ispravnog odgoja djece.

"Posebno bih poručila sestri Bošnjakinji koja živi u dijaspori da zajedno sa svojim suprugom uloži maksimum na očuvanju jedinstva Bošnjaka i da sa svojom djecom razgovara na maternjem bosanskom jeziku. Vaša ce djeca u dijaspori, u zemlji u kojoj žive svakako naučiti jezik te zemlje kroz školski obrazov-

ni sistem, ali vi Bošnjaci u dijaspori sa svojom djecom treba da razgovarate na bosanskom jeziku, kako biste doprinijeli očuvanju bošnjačke kulture i tradicije.

Almedina Zukorlić je prisutnima prezentirala rad na temu "Doprinos mladih u afirmaciji bošnjačke tradicije i kulture" kojim je upoznala omladinu u dijaspori sa iskustvima u radu koje je stekla omladina u domovini. "Od velike je važnosti podizanje svijesti mladih o svojim tradicionalnim i kulturnim vrijednostima, jer omladina je obnoviteljska energija nacije." – kazala je Almedina prilikom prezentacije. Ona je mladima predstavila i dio programa SBK i Lige za Sandžak koji je prilagođen zahtjevima bošnjačke omladine. Istakla je omladinske aktivnosti u humanitarnom radu, edukaciji omladine, njihovoj borbi protiv poroka i uključenje u rad mnogih udruženja i organizacija.

Predsjednica ženske organizacije "Aisha", Emina Rešović je predstavila aktivnosti organizacije osnovane 2010. godine. Organiziraju se predavanja na kojima mladi stječu znanje o vjeri u cilju afirmacije jedinstva zajednice. Program je obogaćen nastupom hora džemata "Kolding" koji se predstavio izvodjenjem ilahija i kasida. Domaćice džemata "Vejle" su za sve prisutne pripremile bogat ručak na kojem su se našli poznati bošnjački specijaliteti.

Sutradan, 25. avgusta, gosti, domaćini i organizatori su posjetili dzamiju u džematu "Vejle" gdje je upriličen prigodan vjerski program. Profesorica Agović je održala predavanje na temu "Žena u Islamu". Druženje je nastavljeno u srdačnoj i opuštenoj atmosferi. Bošnjakinje iz dijaspore su imale priliku da gošćama Agović i Zukorlić postavljaju pitanja u vezi sa svim temama koje su na druženjima obrađivane. Gošće su imale priliku da upoznaju znamenitosti grada "Vejle".

BKZ OBILJEŽILA STOGODIŠNJICU ROĐENJA ĆAMILA SIJARIĆA

U prostorijama Bošnjačke kulturne zajednice, u haremu Altun alem džamije, prigodnom tribinom o liku i djelu Ćamila Sijarića, 16. Septembra 2013. god. obilježena je stogodišnjica od rođenja ovog sandžačkog velikana.

U Sali su se nakon akšam namaza okupili

poštovaoci lika i djela Ćamila Sijarića, a na tribini su sa različitih aspekata o ovom velikanu govorili dr. Jahja Fehratović, dr. Šefket Krcić, mr. Kemal Džemić i prof. Zehनिया Bulić. Biografiju ovog velikana iščitala je kao i citirala odlomke iz Sijarićevih djela između govornika Birsena Šemsović, profesorica bosanskog jezika i književnosti.

Fehratović je kazao da Sijarić pripada vrhu najznačajnijih južnoslavenskih pisaca i u vrh najznamenitijih ljudi iz sandžačkog životnog prostora i cjelokupnog prostora gdje žive Bošnjaci. On je govorio o manje poznatom književnom opusu, tj. poeziji Ćamila Sijarića, u koju je on posebnim književnim stvaralaštvom unio govor sandžačkog čovjeka. „Poznato je da je Sijarić za života objavio zbirku poezije ‘Lirika’ i da je pripremio drugu

knjigu poezije ‘Koliba na nebu’, ali ga je preduhitrila smrt, te nije doživio njeno izlaženje u Banja Luci pod uredničkom odgovornošću Ifrana Horozovića.“ – kazao je Fehratović.

Fehratović je iznio neke od najznačajnijih kritika na Sijarićeva djela poezije, od kojih je istakao kritiku Marka Vešovića, objavljenu u

njegovoj zbirki pjesama. Džemić je kazao da je današnji datum važan nacionalni datum i zahvalio se organizatoru, Bošnjačkoj kulturnoj zajednici, na očuvanju ovih datuma od zaborava. „Govoriti o velikom Ćamilu Sijariću, kao čovjeku, novinaru, piscu, esejisti, pjesniku, putniku, itd., je zaista velika odgovornost i čast. Pomisao o ovom velikanu uvijek nas vodi ka tom romanu ‘Bihorci’, koji je objavljen 1955. godine i taj roman je bio najbolji roman te godine u onoj velikoj južnoslovenskoj literaturi. Eto kako velikog čovjeka smo imali.“ – kazao je Džemić.

Prof. Zehनिया Bulić je govorio o mnogobrojnim legendama i anegdota koje se vežu za njegov život. On je na početku kazao da se osjeća ispunjeno zbog obilježavanja stogodišnjice jednog velikana sandžačke, bošnjačke, evropske i svjetske književnosti. „Ono što je Mak Dizdar u bošnjačkoj književnosti, Meša Selimović u svojim romanima, Skender Kulenović u sonetima, to je svakako Ćamil Sijarić u pričama i pripovjeticama.“ – istakao je Bulić na početku, i dodao da je „Ćamil bio vrlo obrazovan čovjek, jer bez obrazovanja nema ni pisanja. Tek sa 40 godina objavio je svoju prvu zbirku pripovjedaka.“

Na kraju se obratio prof. Krcić, koji je ispričao lična iskustva koja je imao sa Ćamilom Sijarićem. „Ovim skupom želimo da upoznamo i podsjetimo kulturnu javnost o dometima i idejama kako Sijarića tako i plejade pisaca kojoj Sijarić pripada, a koja izrasta tijekom dvadesetog stoljeća.“ – kazao je dr. Krcić, koji je potom govorio o estetsko etičkoj dimenziji Sijarićevog književnog opusa. Na kraju, dr. Fehratović je pozvao sve prisutne da za dušu rah. Ćamila Sijarića prouče Fatihu.

OBILJEŽEN DAN BOŠNJAKA NA KOSOVU I U MAKEDONIJI

Kosovo – Delegacija Bošnjačkog nacionalnog vijeća (BNV), predvođena predsjednikom Samirom Tandikom i predsjednikom Bošnjačke kulturne zajednice (BKZ) Crne Gore, Hazbijom Kalačem je u subotu 28.09.2013. godine posjetila Bošnjake Prizrena u povodu nacionalnog praznika Bošnjaka Kosova.

U prepunoj Sali Doma kulture u Prizre-

nu održana je svečana proslava u povodu Dana Bošnjaka. U programu su učestvovala kulturno-umjetnička društva Bošnjaka sa Kosova. Prisutnima su se obratili podpredsjednik skupštine Kosova Džavid Haliti koji je ujedno bio i specijalni izaslanik premijera Kosova Hasima Tačija, gradonačelnik Prizrena Ramadan Muja kao i predstavnici Bošnjaka u parlamentu Kosova Duda Balje i Emilija Redžepi.

Prisutnima se obratio i predsjednik BNV-a Samir Tandir koji je prisutne poselamio u ime predsjednika SBK reisul-ue me eritu- sa Mustafe Cerića i glavnog muftije Muame- ra Zukorlića.

Predsjednik Tandir je u svom obraćanju čestitao nacionalni praznik Bošnjacima Kosova i istakao da svi Bošnjaci čine cjelinu bez obzira

Delegacija BNV-a imala je sastanke sa predstavnicima političkog, javnog i kulturnog života Kosova i Prizrena. Predstavnici BNV-a posjetili su Muzej prizrenske lige, Sinan- pašinu džamiju i Bajrakli džamiju.

Makedonija – Dan Bošnjaka obilježen je istoga dana i u glavnom makedonskom gradu Skoplju.

Svečanost je upriličena u Domu oružanih snaga u Skoplju, a otvorena je izložbom slika autorice Zubejde Dazdarević. O važnosti ovoga dana govorio je Izet Hot ispred Bošnjačke kulturne zajednice u Makedoniji. Tokom večerašnjeg obilježavanja priređen je i bogat kulturno-zabavni program.

Međunarodni dan Bošnjaka u Makedoniji obilježava se sa ciljem očuvanja naciona-

lnog identiteta, a u sjećanje na 28. septem- bar 1993. godine kada je u Sarajevu održan Bošnjački sabor i donesena odluka o vraćanju povijesnog imena Bošnjak i naziva bosanski jezik.

REOBNOVA TURBETA POSLJEDNJE BOSANSKE PRINCEZE KATARINE/ EMINE

U sklopu aktivnosti za reobnovu Turbeta posljednje bosanske princeze Katarine/Emine obavještavamo javnost da je prva faza rekonstrukcije u dijelu arheoloških istraživanja i paternog uređivanja gotova, te da je u toku druga faza u kojoj je objavljen tender za izvođača završnih radova u domenu arhitektonske reobnove.

Prema riječima odgovornog arhitekta An-

ete Svetieve cjelokupna procedura treba biti završena do kraja godine. Bošnjačka kulturna zajednica Makedonije sa zadovoljstvom prati proces reobnove i konzervacije ovog, za Bošnjake, esencijalnog spomenika od izuzetnog značaja za bošnjačku historiju, dok istovremeno poziva nadležne organe da ubrzaju administrativno-izvođačke procedure bez, pri tome, da se dovede u pitanje autentična reobnova.

USAGLAŠEN MEMORANDUM O SARADNJI IZMEĐU BOŠNJAČKIH POLITIČKIH STRANAKA NA KOSOVU

Povod konferencije za štampu koju je organizirao Bošnjački savjet Kosova i Bošnjačka kulturna zajednica Kosova izvještavajući javnost o pokušaju okupljanja političkih partija oko zajedničkog nastupa i djelovanja u institucijama Republike Kosova. Medijima su se obratili predsjedavajući BSK-a Mejdin Saliji, zamjenik predsjedavajućeg Isak Meta i predsjedavajući BKZ-a Sahit Kandić.

“Naša obaveza kao relevantnih predstavnika civilnog društva bila je da pokrenemo jednu takvu inicijativu jer smo imali konstantno prigovore i sugestije od velikog broja intelektualaca, civilnog sektora i političkih partija. Naša je namjera bila i ostala iskrena i zato smo dali mnogo truda kako bi na ovom putu uspjeli. Nažalost, iz nama nepoznatih razloga nismo uspjeli”, rekao je između ostalog u svom izlaganju predsjedavajući BSK-a Mejdin Saliji.

MINISTARSTVO PROSVJETE: “DIPLOME INTERNACIONALNOG UNIVERZITETA SU VALIDNE”

Novi Pazar – U povodu povremenih pokušaja osporavanja kredibiliteta Internacionalnog univerziteta u Novom Pazaru, obavještavamo javnost da su sve tvrdnje te vrste neosnovane i tendenciozne.

U skladu sa zakonom, Internacionalni univerzitet u Novom Pazaru je u postupku akreditacije, a to znači da zakonito vrši visokoškolsko

obrazovanje i izdaje validne diplome. To se jasno vidi iz potvrde koju je 31.7.2013.godine izdalo republičko Ministarstvo prosvjete, nauke i tehnološkog razvoja, a koju dostavljamo u prilogu.

Stoga, obavještavamo sve potencijalne kandidate da nesmetano i bez ikakve rezerve mogu iskoristiti priliku upisati jedan od studijskih programa Internacionalnog univerziteta u Novom Pazaru u drugom upisnom roku za koji će se prijemni ispit održati u subotu, 14.9.2013. godine.

OVE GODINE UVEĆAN BROJ STUDENATA NA INTERNACIONALNOM UNIVERZITETU

Novi Pazar – Septembarски upisni rok za upis na osnovne akademske studije u 2013/2014. godini na Internacionalnom univerzitetu u Novom Pazaru završen je 21.09.2013. godine.

Kandidati su prijemni ispit polagali 14. septembra, a upis primljenih kandidata obavljen je u periodu od 17. do 21. septembra. Kandidati su se mogli odlučiti za jedan od osam-

naest smjerova na šest Departmana Internacionalnog univerziteta u Novom Pazaru. Ove godine najveća zainteresiranost vladala je za smjerove na Departmanu za ekonomske nauke, kao i na Departmanu za pravne nauke gdje su upisne kvote popunjene.

Veliko interesovanje vladalo je i na Departmanu za filološke nauke, smjer njemački jezik i književnost, kao i za smjer vaspitač djece predškolskog uzrasta Departmana za pedagoško-psihološke nauke. Mali broj slobodnih mjesta ukazuje da je zainteresiranost za upis studija na Internacionalnom univerzitetu u Novom Pazaru veće nego u prošloj akademskoj godini.

JEDINO MOGUĆA PRAVEDNA ODLUKA HOLANDSKOG SUDA

Saopćenje za javnost Odbora za ljudska prava, prava žrtava rata i genocid Svjetskog bošnjačkog kongresa

Odbor za ljudska prava, prava žrtava rata i genocid Svjetskog bošnjačkog kongresa, upućuje najiskrenije čestitke gospodinu Hasanu Nuhanoviću, kao i rodbini rahmetli Riza Mustafića zbog dosljedne borbe da pred holandskim sudom dokažu odgovornost holandskih vojnika iz sastava UNPROFOR-a koji nisu spriječili odvođenje Bošnjaka, među kojima i roditelje i brata gospodina Nuhanovića i Rizu Mustafića, od strane srpskih snaga gdje su kasnije i ubijeni. Hasan Nuhanović je radio kao prevodilac u bazi holandskog bataljona UNPROFOR-a u Srebrenici, dok je Rizo Mustafić bio uposlen kao električar u bazi.

Ratni zločinci Ratko Mladić i Radovan Karadžić, naredili su i predvodili ubijanje preko 8 hiljada Bošnjaka, muškaraca, kada je hiljade njih bilo spriječeno da se skloni u bazu holandskog bataljona u Srebrenici. Također je na stotine njih predato iz baze, od strane holandskih vojnika srpskim trupama, koji su kasnije pogubljeni. Sud u Holandiji je donio jedino moguću pravednu odluku da su holandski vojnici odgovorni što nisu učinili ništa da zaštite civile, iako su po mandatu to bili obavezni, i zato moraju platiti odštetu porodicama žrtava.

Ovo je prva presuda po kojoj su trupe pod za-

stavom UN-a proglašene odgovornim da nisu učinile ništa ili dovoljno da izvrše svoju misiju spašavanja civila od genocida i zločina, i zbog toga se ona smatra historijskom jer će i ostale porodice ubijenih moći podnijeti tužbe protiv UN trupa, kako bi, sebi i svojim poginulim, obezbjedili makar minimum ovosvjetske satisfakcije i pravde.

Odbor za ljudska prava, prava žrtava rata i genocid Svjetskog bošnjačkog kongresa poziva sve Bošnjake, čiji su najmiliji ubijeni tokom agresije na Bosnu i Hercegovinu, da pred domaćim i stranim sudovima pokrenu tužbe zato što oni koji su bili u obavezi zaštititi nezavisnu državu Bosnu i Hercegovinu i njene građane nisu ništa učinili da spriječe genocid.

UBIJENI IMAJU PRAVO, A ŽIVI OBAVEZU DA IH NA DOSTOJANSTVEN NAČIN UKOPAJU I DA IM SE KLANJA DŽENAZA

SVJETSKI BOŠNJAČKI KONGRES
WORLD BOSNIAK CONGRESS

U povodu otkrivanja masovne grobnice na lokalitetu Tomašica u blizini Prijedora, te pronalaska pet novih lokacija na kojima se pretpostavlja da su masovne grobnice na lokalitetu jezera Perućac, u blizini Bajine Bašte, Odbor za ljudska prava, prava žrtava rata i genocide Svjetskog bošnjačkog kongresa izdaje Saopćenje za javnost:

Nad bošnjačkim narodom je, u periodu od 1992-1995. godine izvršen zločin planetarnih razmjera. GENOCID! Bošnjaci su proganjani sa svojih kućnih pragova i ubijani na svom ognjištu, njihove kuće su spaljivane, džamije rušene, majke, sestre i kćerke silovane, samo zato što su bili muslimani, i samo zato što su Bošnjaci. Njihovi dželati se nisu zadovoljavali time, već su nastojali na svaki način uništiti

trag svojih nedjela. Prema prikupljenim dokazima, u masovnoj grobnici Tomašica u blizini Prijedora su tijela žrtava bošnjačke i hrvatske nacionalnosti sa područja Prijedora i okoline, koje su ubijene u ljeto 1992. godine. Radi se primarno masovnoj grobnici i zasigurno jednoj od najvećih na području Bosanske krajine.

Do sada su pronađene i identificirane 2.082 prijedorske žrtve, a još uvijek se traga za oko 1.200 bošnjačkih i hrvatskih žrtava ubijenih u toku proteklog rata na području Prijedora. Kada je u pitanju jezero Perućac do sada su ekshumirane žrtve pronađene na više od 60 mikrolokacija u 30 sela i zaselaka na području općina Višegrad, Rogatica, Srebrenica i Bajina Bašta (Republika Srbija). Među pronađenima su bili i nestali sa područja Srebrenice i Žepe, općina Višegrad, Rudo, Foča, Goražde, Rogatica, Priboj i Prijepolje (Sandžak), Kovinji (Vojvodina), pa i Priština (Kosovo).

Zahvaljujući naporima mnogih ljudi i institucija, prije svih direktora Instituta za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, prof.dr. Smaila Čekića, direktora Instituta za nestale osobe Bosne i Hercegovine, gospodina Amora Mašovića, nane Fate Orlovića, majki Srebrenice, temeljito se utvrđuje svaki pedalj istine o onome što se dogodilo tokom agresije na državu Bosnu i genocida nad bošnjačkim narodom.

U tom smislu, Odbor ljudska prava, prava žrtava rata genocida SBK-a izražava puno poštovanje prema gospodinu Amoru Mašoviću, direktora Instituta za nestale osobe Bosne i Hercegovine, i članu Odbora, za nesebičan trud kojeg je uložio u cilju otkrivanja masovnih grobnica i pronalazjenja posmrtnih ostataka žrtava genocida.

Divimo se veličini njegovog djela da svoje znanje, iskustvo, emocije stavi u službu svoga naroda radeći izrazito težak, nadasve human posao da ubijeni imaju pravo, a živi obavezu da ih na dostojanstven način ukopaju i klanja im se dženaza. Odbor ljudska prava, prava žrtava rata i genocid SBK-a je na stanovištu da je na cijeloj teritoriji države Bosne, u period agresiju na nju, izvršen genocid sa jasnom namjerom da se bošnjački narod dijelom ubi-

je, a dijelom protjera sa vjekovnih ognjišta, te traži od svih domaćih i međunarodnih faktora da učine sve kako bi odgovorni za genocide bili adekvatno sankcionirani.

Samo na taj način možemo biti sigurni da se zlo ovih razmjera ne dogodi bilo kome, i bilo gdje!

ZLOČIN U ŠTRPCIMA ĆE SE IPAK TRETIRATI KAO RATNI ZLOČIN

Odbor za ljudska prava, prava žrtava rata i genocida SBK-a pozdravlja odluku tužilaštva za ratne zločine Republike Srbije da pokrenu postupak za slučaj genocida u Srebrenici i ratni zločin u Štrpcima.

Naime, kako prenose beogradski mediji, zamjenik tužioca za ratne zločine Bruno Vekarić rekao je da je to tužilaštvo zatražilo od kolega iz Bosne provjere nekoliko predmeta, među kojima su Srebrenica i Štrpci. Vekarić je istakao da se slučaj otmice i ubistva ljudi iz voza u Štrpcima mora ispitati do kraja, navodeći da je u zločinu učestvovalo više od 20 osoba i da bi trebalo da budu procesuirani svi oni, a ne samo Milan Lukić. S druge strane, tužilac za ratne zločine Srbije Vladimir Vukčević je u povodu i ove informacije kazao sljedeće: Želim da istaknem da ovaj nepojmljiv, gnušan zločin nad 19 naših građana u Štrpcima, nad putnicima voza Beograd – Bar koji su tog 23. februara 1993. pošli kod rođaka, prijatelja, da završe neke svoje privatne poslove, da je to jedna velika sramota na savjesti cijelog našeg društva koju moramo da speremo tako što ćemo počinioce privesti pravdi. To od nas očekuju porodice žrtava. Moglo se to dogoditi svakome od nas tih turobnih godina. Na dvadesetu godišnjicu, 27. februara 2013. godine su, kao i godinama unazad, u Tužilaštvu zazvonili telefoni i uslijedila su pitanja da li ima nešto novo kada je u pitanju krivična odgovornost počinitelaca, osim presude Višeg suda u Bijelom Polju kojom je, 2002. godine, na 15 godina zatvora osuđen Nebojša Ranisavljević iz Despotovca. Poslije najmanje šest godina očigledne opstrukcije o kojoj će javnost biti upoznata kada budemo krenuli u postupak, Tužilaštvo za ratne zločine i MUP su na tragu rešenja ovog slučaja, na osnovu materijalnih dokaza i izjava svedoka.

Podsjećamo javnost da su 27.02.1993. godine, vojnici Republike Srpske kojima je komandovao Milan Lukić, haški zatvorenik, zaustavili su voz br. 671 kojim je iz Beograda putovala i grupa naoružanih lica s četničkim oznakama. Na stanici Štrpci, 25 maskiranih lica ušlo je u voz i s četnicima koji su već bili unutra izvelo putnike. Otetu su vezani žicom i odvedeni u garažu u selu Sase, nedaleko od obale Drine. Čulo se onoliko pucnjeva koliko je bilo ljudi u garaži. Sud u Bijelom Polju je 2002. godine osudio stolara Ranisavljevića iz Srbije na 15 godina zatvora, ni godinu dana zatvora po jednom mrtvom. (Pred Višim sudom u Bijelom Polju u Republici Crnoj Gori 9. septembra 2002. godine izrečena je i objavljena presuda Nebojši Ranisavljeviću za krivično djelo ratni zločin protiv civilnog stanovništva iz člana 142 stav 1 KZ SRJ, kojom je osuđen na 15 godina zatvora, zbog učešća u otmici i likvidaciji 19 građana SR Jugoslavije 27. februara 1993. godine).

Prema dokumentaciji ŽTP "Beograd" predstavnicima Srbije, SRJ i ŽTP znali su za plan otmice putnika "nesrpske" nacionalnosti, državljana SR Jugoslavije. Dokument o tome objavljen je u knjizi Otmica u Štrpcima (2003. godina) Fonda za hunmanitarno pravo: Strogo pov. br. 4/1 – 93, Dana: 01.02.1993. god., Beograd, Nemanjina 6 GENERALNOM DIREKTORU, PREDMET: Poverljiva informacija; Ovih dana, tačnije 28.01.1993. godine obavješten sam od šefa sekcije STP Užice Živanića da će pripadnici Srpske vojske opštine Rudo izvršiti zaustavljanje voza

i odvođenje putnika. Čitava akcija odvijala bi se na delu pruge Beograd – Bar koja prolazi kroz Bosnu i Hercegovinu. I KONTAKTIRANJE ŽTP-a "BEOGRAD" SA DRŽAVNIM ORGANIMA U vezi ove najave preduzeo sam sledeće aktivnosti: Informisao najuži stručni Kolegijum ŽTP-a; Održao sastanak sa predstavnicima Milicije i službe državne bezbednosti MUP-a Srbije, Obavio razgovor sa pomoćnikom Ministra odbrane Srbije generalom Kuzmanovićem gde smo došli do zaključka: (1) da general Kuzmanović obavesti Ministra odbrane opomenutoj najavi, (2) da Ministar odbrane Republike Srbije obavesti Vojsku Jugoslavije, (3) da ŽTP "Beograd" prestane sa daljim aktivnostima oko ovog slučaja, jer je sa svoje strane na vreme izvršio svoju obavezu.

Iz voza 671. Beograd-Bar oteti su: 1. Alomerović Adem (59), Prijepolje, zaposlen u "Raketi" — Prijepolje, otac četvoro djece; 2. Bakija (Džanka) Fehim (43), Bijelo Polje, zaposlen u preduzeću "Planum" — Beograd, otac troje djece; 3. Babačić (Muja) Ismet Iko (30), Podgorica, zaposlen u preduzeću "Val strit" — Podgorica, oženjen; 4. Husović (Šućra) Rifat (26), Bijelo Polje, zaposlen u Bijelom Polju; 5. Rastoder Samir (45), Podgorica, zaposlen u Beogradu; 6. Kapetanović (Hasiba) Esad (19), Bijelo Polje, zaposlen u preduzeću "Rad" — Beograd, otac jednog djeteta; 7. Ličina (Ćamila) Iljaz (43), Bijelo Polje, zaposlen u preduzeću "Ratko Mitrović" — Beograd; 8. Dečević (Biga) Senad (16), Bar, učenik iz Bara; 9. Zupčević (Ahmeta) Halil (49), izbjeglica iz Trebinja, otac dvoje djece, sa porodicom izbjegao u Rožaje; 10. Čorić Rasim (40), selo Zaluga (Prijepolje), zaposlen u "Limci" — Prijepolje, otac troje djece; 11. Nijazija Kajević (30), Prijepolje, zaposlen u PTT — Priboj; 12. Memović Fikret (40), Prijepolje, zaposlen ŽTP — Beograd, otac dvoje djece; 13. Hanić Muhedin (27), Prijepolje, zaposlen u preduzeću "Zmaj" — Beograd; 14. Softić (Mula) Šećo (48), Bijelo Polje, zaposlen u ŽGP — Beograd; 15. Topuzović Džafer (55), Prijepolje, zaposlen u preduzeću "Planum" Prijepolje; 16. Preljević Safet (22), Prijepolje, zaposlen u privatnoj radnji u Beogradu, otac jednog djeteta; 17. Fevzija Zeković (54); 18. Zvezdan Zuličić (33) i 19. Tomo Buzov (53).

Osim Bošnjaka za egzekuciju je odabran jedan

Hrvat. Najmlađi ubijeni je imao 16 godina. Odbor za ljudska prava posebno je zadovoljan činjenicom da će se slučaj Štrpci od sada tretirati kao ratni zločin, što do sada nije bio slučaj, te se nada da neće biti "nedodirljivih", i da će se ispitati uloga Dobrice Ćosića u vezi otmice. Također, tražimo od tužioca za ratne zločine gospodina Vladimira Vukčevića da se i otmica Bošnjaka iz Sjeverina, koja se je dogodila 22. oktobra 1992. godine, ali i ubistvo rahmetli Rama Berba iz Priboja, koje se dogodilo 26. augusta 1992. procesuiraju na taj način.

Odbor za ljudska prava, prava žrtava rata i genocid SBK-a odaje posebno priznanje Islamskoj zajednici u Srbiji, Bošnjačkom nacionalnom vijeću, Bošnjačkoj kulturnoj zajednici koji su svo ovo vrijeme bili sa porodicama otetih i nevino ubijenih, organizirajući svake godine memorijalne skupove i šetnje, u Priboju i Prijepolju, na dan otmica u Sjeverinu i Štrpcima, što je na kraju, između ostalih napora, rezultiralo ovakvom jednom odlukom. Odbor za ljudska prava, prava žrtava rata i genocid SBK-a je na stanovištu da se samo istinom i pravdom, jednakom za sve, može graditi sigurna budućnost, i nadati se da se zlo, koje se zove genocid, ne desi više nikada i nikome!

PROTEST ZABRANI PRISTUPA MASOVNOJ GROBNICI U TOMAŠICI

Odbor za ljudska prava, prava žrtava rata i genocide SBK-a oštro protestira protiv odluke policije manjeg bosanskog entiteta da porodicama nestalih i članovima prijedorskih udruženja žrtava proteklog rata zabrani pristup masovnoj grobnici na području Tomašice

Naime, policija je uz obrazloženje "da trebaju sačekati dolazak specijalnog predstavnika Evropske unije u BiH Petera Sorensena, pa tek onda mogu, u njegovoj pratnji prići lokalitetu", spriječila porodice da posjete lokalitet na kojem se vrše iskopavanja posmrtnih ostataka žrtava.

Ovaj događaj je samo jedan u nizu pokušaja omalovažavanja potomaka žrtava prijedorskog genocida, i dolazi kao posljedica sramne iz-

jave gradonačelnika Prijedora Marka Pavića, u povodu obilježavanja Međunarodnog dana bijelih traka u tom gradu, nazivajući tadašnji mirni skup građana, koji su se okupili da iskažu svoju solidarnost sa žrtvama masovnih zločina počinjenih u tom gradu, ali i širom BiH „slavljem“ i „običnom gej paradom“ Dan bijelih traka.

Odbor za ljudska prava, prava žrtava rata i genocid SBK-a izražava puno poštovanje prema Udruženje Prijedorčanki „Izvor“ koje je povuklo svoju delegaciju koja trebala biti u društvu Sorensona, a posebno prema Fikretu Bačiću, članu delegacije, koji traga za ubijenom suprugom i dvoje male djece.

Podsjećamo javnost da masovna grobnica Tomašica, po tvrdnjama porodica i preživjelih, krije blizu hiljadu tijela ubijenih u prijedorskim logorima, te da se radi o najvećoj masovnoj grobnici pronađenoj na području Bosanske Krajine.

Odbor za ljudska prava, prava žrtava rata i genocid SBK-a poziva sve one koji su žrtve kršenja ljudskih prava na osnovu rasne, nacionalne i vjerske različitosti podnesu krivične prijave protiv počinalaca, a u Odboru će uvijek imati prostora da se oštećenima po bilo kojoj osnovi pruži adekvatna pravna pomoć.

OBILJEŽENA 18. GODIŠNJICA MASAKRA KOD SARAJEVSKE GRADSKOJ TRŽNICE

Građani Sarajeva i visoke državne delegacije danas su polaganjem cvijeća, minutom šutnje i učenjem Fatihe, obilježili 18. godišnjicu masakra u kojem je ubijeno 43 i teško ranjeno 84 građana Sarajeva 1995. godine.

Minobacačka granata koja je eksplodirala kod sjevernog ulaza u sarajevsku Gradsku tržnicu ispaljena je sa agresorskih položaja iz pravca Trebevića. Suze, bol i tuga vidjeli su se na licima prisutnih, koji su došli da odaju počast nevino nastradalim Sarajlijama.

Među brojnim visokim zvaničnicima i delegacijama koje su položile cvijeće na spomen-obilježje ubijenim Sarajlijama bio je predsjedavajući Predsjedništva BiH Željko Komšić, savjetnik člana Predsjedništva

BiH Bakira Izetbegovića Haris Bašić, premijer Kantona Sarajevo Suad Zeljković, predsjedavajući Predstavničkog Doma Parlamenta FBiH Fehim Škaljić, predstavnik predsjednika i potpredsjednika FBiH, delegacija Vlade FBiH, gradonačelnik Grada Sarajeva Ivo Komšić i dogradonačelnik Aljoša Čampara, delegacija Udruženja civilnih žrtava rata Kantona Sarajevo, Udruženja roditelja ubijene djece Sarajeva, te delegacije opština Centar, Stari Grad, Novo Sarajevo, Novi Grad, JP Tržnice pijace.

“Ne može se dati utjeha onima koji su izgubili svoje najbliže, čak ni nakon ovoliko godina”, kazao je predsjedavajući Predsjedništva BiH Željko Komšić. Naglasio je kako je “važno da odgovorni, koji još uvijek nisu svi procesuirani, dođu na red da odgovaraju”.

“Nakon ovoliko vremena u BiH, zemlji koja živi u miru i hoće da bude članica Evropske unije i NATO-a, ljudi koji su odgovorni za ovo još nisu procesuirani. Siguran sam da će, nažalost, nakon puno vremena, pravda ipak doći na svoje i da će ljudi koji su izgubili svoje najmilije bar u tom smislu biti zadovoljni. Osamnaest godina je puno, kao cijeli jedan život, pa se zapitate koliko to ima smisla. Ali tragati za pravdom uvijek ima smisla i nikad ne treba stati”, poručio je Komšić.

Amira Topčagić izgubila je majku Halidu Cerić kobnog 28. avgusta 1995. godine. Sjeća se kao da je danas bilo kada je majka nazvala da joj kaže da ide kupiti potrebne stvari za ramazan, izašla je iz tržnice, zakoračila i granata je pala.

“Svake godine dolazim ovdje. Bila sam mnogo vezana za majku. Taj dan sam i ja ranjena, išla sam da je tražim, jer je bila među neidentifikovanim, i granata me je pogodila. Sedam dana prije masakra, svake godine, je sanjam”, kazala je kroz suze Topčagić.

Teškim glasom i sa suzama u očima, Nermin Crnčalo prisjetio se danas tog strašnog dana i odao počast svojoj majci, koja je nastradala u masakru. Sjeća se majke svaki dan, a stalno proživljava isto. “Svaki ponedjeljak mi je isti. Pola mog života je nema. Bol i tuga stalno su tu. Praznina, nema je... Ali joj se želim zahvaliti na svemu što mi je pružila do tad. Hvala joj”, rekao je Nermin.

U masakru 28. augusta 1995. godine kod Gradske vijećnice ubijeni su: Omer Ajanović, Hidajet Alić, Salko Alić, Zeno Bašević, Hussein Baktašević, Sevda Brkan-Kruščica, Vera Brutus-Đukić, Halida Čepić, Paša Črnčalo, Mejra Cocalić, Razija Čolić, Esad Čoranbegić, Dario Dlouhi, Salko Duraković, Alija Dževlan, Najla Fazlić, Rijad Garbo, Ibrahim Hajvaz, Meho Herceglić, Jasmina Hodžić, Hajrudin Hozo, Jusuf Hašimbegović, Adnan Ibrahimagić, Ilija Karanović, Mesudija Kerović, Vehid Komar, Muhamed Kukić, Mirsad Kovačević, Hašim Kurtović, Ismet Klarić, Masija Lončar, Osman Mahmutović, Senad Muratović, Goran Poturković, Blaženka Smoljan, Hamid Smajlhodžić, Hajro Šatrović, Samir Topuzović, Hamza Tunović, Ajdin Vukotić, Sabaheta Vukotić, Meho Zečo i Narima Žiga.

ZUKORLIĆ NAS UČI DOSTOJANSTVU

Autonomija: Osnivač nove stranke kaže da će BKZ čuvati interes Crne Gore i da Bošnjaci i ostali narodi nemaju dovoljno slobode

Podgorica – Bošnjaci i ostali narodi u Crnoj Gori nemaju dovoljno slobode, jer partija Vladajuće koalicije drže crnogorsko društvo pod potpunom kontrolom, izjavio je Hazbija Kalač predsjednik Bošnjačke kulturne zajednice i jedan od osnivača nove bošnjačke partije.

On je potvrdio da je predat zahtjev za registraciju partije pod nazivom “Bošnjačka demokratska zajednica BDZ” navodeći da će se ova stranka zalagati za prekograničnu regiju Sandžak. Kalač je kazao da će ostali stavovi stranke biti poznati nakon konstituiranja

partijskih organa.

„Moj lični stav je da i Bošnjacima, ali i ostalim narodima u Crnoj Gori, treba mnogo više slobode. Mi danas imamo stanje potpune kontrole crnogorskog društva od strane političkih struktura okupljenih u vladajućoj koaliciji koje nastoje održati ovo stanje do sudnjega dana. To je strašna i sumorna poruka koju nam režim šalje. Za slobodu se treba i valja boriti“, kazao je Kalač u razgovoru za „Vijesti“.

Do sada je u crnogorskoj javnosti bilo puno nepoznanica o zahtjevima za autonomiju Sandžaka. Vi ste prvi političar koji se otvoreno zalaže za Sandžak kao prekograničnu regiju. Šta pod tim podrazumijevate?

Prema mom mišljenju prekogranična regija je interes kako Sandžaka kao regiona koji se prostire na teritoriji Crne Gore i Srbije, tako i ovih dviju država, jer se radi o regionalizmu kojii sama Evropa podrazumijeva kada nas zove u procese integracija. Dakle ništa posebno i ništa neobično. Prekogranična regija po modelu već poznatih evropskih regija, uvažavajući i neke specifičnosti sandžačke regije, doprinosi da se ovaj balkanski prostor učiniti kompatibilnim evropskim vrijednostima a da istovremeno ne izgubi na posebnosti. Evropske integracije uostalom i podrazumijevaju proces sabiranja različitosti na način da one ne strče već se uklapaju u prepoznatljivu evropsku kulturu različitosti.

Iza Bošnjačke demokratske zajednice stoji sandžački muftija Muamer Zukorlić, sa kojim ste i sami saradivali. Koliko će muftija uticati na stranku koju osnivate?

Kada pričam o muftiji Zukorliću, iznosim lični stav, jer partija još formalno nije registrirana.

Zukorlića doživljam nacionalnim resursom jer je svim što je učinio za Bošnjački narod pokazao da on to uistinu i jeste. On je učinio mnogo, jer je progovorio glasom slobodnog čovjeka, i mi danas znamo kako treba stajati ponosno i dostojanstveno upravo na njegovom primjeru. U tom smislu je muftija Zukorlić Bošnjacima ali i ostalim narodima postavio standard dostojanstva ispod kojeg se ne smije ići. To je izuzetno važno.

Ali jedan dio javnosti smatra Zukorlićeve stavove radikalnim...

Ako se vratimo na njegove izjave i stavove, nećemo naći ništa što je jezik mržnje, jezik netolerancije ili bilo šta što remeti suživot u različitosti.

Naprotiv, sve njegove izjave, sva njegova zalaganja, sve što je ostvario kroz institucije koje predvodi, pokazao je kako treba graditi suživot u različitosti na opšte zadovoljstvo svih.

Naravno, u praksi se dešava da ga razni režimski mediji žele predstaviti sasvim drugčije, i nažalost u tome i uspijevaju. Ali, to je pitanje neslobode medija, odnosno namjere režima da sakrije svoje opake namjere u vezi sa Bošnjacima sa ovih prostora, i onda svim sredstvima i po svaku cijenu ga žele predstaviti kao nekoga ko remeti građanski miri i izaziva tenzije.

Da li je nova bošnjačka partija suštinski bliža Srbiji?

Partija koja je u osnivanju ni po čemu ne može biti bliža Srbiji, prosto to nije logično. Program ove partije čuva interese države Crne Gore, ali one slobodne Crne Gore, i ničim za šta se zalaže, Crna Gora ne može biti ugrožena, naprotiv, naš cilj je sloboda i puna afirmacija našeg naroda, što podjednako podrazumijeva slobodu svih drugih naroda.

Poznati ste kao kritičar veza Bošnjačke stranke i reisa Islamske zajednice Crne Gore Rifata Fejzića. Po čemu se te veze razlikuju od Vaše saradnje sa Zukorlićem?

O odnosima drugih partija sa islamskom zajednicom u Crnoj Gori, kao i o problemima unutar Islamske zajednice u Crnoj Gori, smatram da je za sada rano govoriti. O tome će tek biti riječi kada se partija konstituirala i kada njeni organi zauzmu stavove po nekim tekućim pitanjima.

Da li će BDZ, nakon što dobije rješenje o registraciji, učestvovati na izborima u Petnjici?

Proces konstituiranja partije se ne završava registracijom kod nadležnog ministarstva. Nakon toga slijedi izborna skupština, izbor organa partije koji će se odrediti po svim važnim pitanjima, među kojima je i pitanje izbora u Petnjici.

Intervju: A.S., novine „Vijesti“,
20.09.2013., strana 3.

70 GODINA OD POBUNE BOŠNJAKA U VILFRANŠU, FRANCUSKOJ

17. septembra 2013. godine u Vilfranšu (Villefranche de Rouergue), Francuskoj, obilježena je sedamdeseta godišnjica (70) prve antifašisticke pobune u Francuskoj i zapadnoj Evropi. Grad Vilfranš ovaj događaj smatra početkom svoje antifašističke borbe. Međutim, ovu pobunu nisu podigli Francuzi već Bošnjaci i Hrvati.

17. septembra 1943. godine, tačno u ponoć, pobunio se 13. pionirski bataljon iz sastava 13. SS-oružane planinske divizije. Pripadnici ove divizije su uglavnom bili Bošnjaci, preko 95%. Pobuna se desila u gradiću u južnoj Francuskoj, Vilfranšu, gdje je divizija bila na obuci, odakle je trebala biti prebačena na front, dok je prvobitno obećanje prilikom regrutovanja bilo da će ostati u Bosni i Sandžaku da brane svoj kućni prag. Pobunu su predvodili Bošnjaci Ferid Džanić iz Bihaća i Ljutvija Dizdarević iz Sarajeva i Hrvat Nikola Vukeljić iz Zagreba.

Iako pobuna nije dugo izdržala, svega 8 sati, ipak je objavljeno da je oslobođena prva slobodna teritorija u Francuskoj i zapadnoj Evropi. Ovo je bila prva pobuna unutar SS trupa, o kojoj je nacistički vrh već u 04 sata izjutra obaviješten. Pobuna je u krvi ugušena, pobunjenici zvjerski mučeni i masakrirani, njih 118, a prema svjedočenjima nekih učesnika i očevidaca 156, pa i više, jer su mnogi i ako nisu strijeljani u Vilfranšu, za kaznu deportovani u nacističke logore gdje su mučeni i ubijani, ili pak na istočni front sa kojeg se nisu vratili.

KOMEMORACIJA I DŽENAZA

Islamska zajednica Bošnjaka u Francuskoj je ove godine prisustvovala komemoraciji, na memorijalnom centru pobunjenika, na mjestu gdje su strijeljani i ukopani. Prije komemoracije obavljena je dženaza-namaz i proučena dova šehidima, pobunjenim Bošnjacima u Vilfranšu. Dženaza im nikada nije klanjata a po prvi put je nad njihovim neoznačenim mezarima proučena dova.

Komemoraciji su prisustvovali gradonačelnik Vilfranša Dr. Serž Rok (Serge Roques),

Pomoćnik načelnika Erik Suzan (Eric Suzanne), Ambasador Hrvatske u Francuskoj Ivo Goldstein, predstavnici grada Pula, te francuski i hrvatski borci. Zanimljivo je da već druga godina zaredom ambasada Bosne i Hercegovine ne prisustvuje komemoraciji, kao ni predstavnici grada Bihaća. Grad Bihać i Pula su pobratimljeni sa Vilfranšom, jer je Ferid Džanić iz Bihaća, a u Puli je originalni spomenik pobunjenicima Vilfranša kojeg bivša SFRJ nije dozvolila prebaciti u Vilfranš pa je postavljen u Puli.

Komemoracija je započeta polaganjem vijenaca, onda himnama Francuske, Bosne i Hercegovine, Hrvatske, Evropske Unije i Francuskog pokreta otpora. Poseban događaj je prisustvo Fahrudina Jašarevića, višeg inspektora hrvatske policije, koji je kada su hrvatski borci postavljali vijence proučio Fatihu Šehidima i na spomeniku postavio tespih.

Onda je na ulazu grada predstavljen sunčani sahat, djelo Didiera Benoa (Didier Benoit) na kojem je ubilježen datum 17. septembar 1943., odabran od grada kao najvažniji datum koji će uvijek obilježavati Vilfranš i francusku antifašističku borbu.

Na kraju je upriličen prijem u gradskoj vijećnici gdje su prisutni izrazili zadovoljstvo zbog prisustva Bošnjaka jer, kako su rekli, žao im je što Bosna i Hercegovina nije zvanično predstavljena na komemoraciji svojih mučenika i heroja.

Žan Tuven (Jean Thouvenin) član «Ujedinjenih omladinskih patriotskih snaga» (F.U.J.P.) je 16. septembra 1944. godine, zapisao: «Ima godinu dana, kada je u zoru 17. septembra 1943. godine naš mirni grad probuđen jakom

eksplozijom i pucnjavom, koja se u prekidi- ma proizvodila tog dana do duboko u noć. Vilfranš je doživio svoj prvi uzasni ratni dan, gledajući na svojim ulicama sumanuta pretrčavanja SS-ovaca sa zasukanim rukavima, koji su sa neskrivenim zadovoljstvom progonili i ubijali sirote i nenaoružane ljude. Sutradan građani su saznali da je u njihovom mjestu proglašeno opsadno stanje. Šta se zapravo dogodilo?

Mi smo bili svjedoci prve krvave drame koja se događala kod nas u toku ovoga rata, ali, također, i najuočljivijeg simptoma raspadanja njemačke armije, što je nagovijestilo našu skorbu pobjedu. Pobuna Bošnjaka i Hrvata u Vilfranškom garnizonu, brutalnost i uvrijeđenost fašista, složenost i zapletenost pobune još su nam uvijek ostali misteriozni i nepoznati. Ti ljudi-vojnici, izgubljeni u ovom malom dijelu Francuske, među ljudima koji ne govore njihov jezik i koji su ih često poistovjećivali sa njihovim saveznicima Švabama, ti ljudi daleko od svoje zemlje, budno praćeni od svojih šefova, tj. od svojih čuvara, imali su hrabrosti da se pobune protiv svojih ugnjetača i progonitelja.

I oni su također imali svoju izdajničku vladu, izdajnici su svugdje isti. Međutim, oni se nisu kolebali, da krenu u tu prvu svoju bitku, za mnoge i u samu smrt. Bilo ih je oko 500 pobunjenika. Zahvaljujući pojačanju neprijatelja djelimično uspio da ih pohvata, ali ne bez vlastitih gubitaka: poslije mučenja sa rafiniranom surovošću, palo ih je, pretpostavlja se, pokoseno pred streljačkim strojem njih 118, još uvijek prkoseći svojim mučiteljima. Neki od njih učinili su legendarne podvige prije nego će pasti na bojnopolju. Neki su imajući više sreće, poslije ove iznenadne oružane pobune, uspjeli da umaknu, ali mi znamo da su nastavili svoje započeto djelo boreći se hrabro u šumama na stranu sa njihovom braćom u francuskom pokretu otpora.

Slava svim tim borcima iz teških vremena! Slava svim koji su pali za slobodu, i koji su pokopani bez nišana, bez imena i prezimena na njihovim grobovima. Jer njihov primjer povezuje još više patriote svih zemalja ujedinjenih protiv fašizma! I ovaj primjer još više služi kao lekcija kolebljivcima, plašljivcima i kukavicama koji se nisu pridružili ovoj borbi, a to su međutim mogli, jer su se nalazili među

svojima i u blizini svojih obitelji. Učinimo nešto da krv heroja i stradalnika za naše ciljeve nije pala uzaludno!»

Obilježavanje i sjećanju na pobunu Bošnjaka u Vilfranšu, džezaza i dove, vjerska, moralna i ljucka je obaveza prema našim Šehidima.

ZAPOČETI RADOVI NA IZGRADNJI BKC-A U SREBRENICI

Nakon svečanog polaganja kamena temeljca za izgradnju Bošnjačkog kulturnog centra u Srebrenici prije dva mjeseca koji su položili predsjednik Svjetskog bošnjačkog kongresa reisu-l-ulema emeritus dr. Mustafa Cerić i predsjednik Skupštine Kongresa sandžački muftija Muamer ef. Zukorlić sa radošću obavještavamo širu javnost da su danas započeti prvi radovi na izgradnji BKC-a.

Neophodne dozvole za izgradnju BKC-a su prikupljene te je na lokaciji dovezena i teška mehanizacija. Odpočinjanju radova prisustvovao je i predsjednik Bošnjačke nacionalne fondacije (BNF-a) Hako Duljević, koji je ovom prilikom za Bošnjačku informativnu novinsku agenciju (BINA) izjavio: „Evo nas 23. septembra 2013. godine u našoj Srebrenici. Uoči dana Bošnjaka poklanjamo Bošnjačkom narodu ovaj kulturni centar. Napokon, u znaku suživota i tolerancije došao je trenutak da se, poslije svega onoga što su preživjeli simbolično odužimo Bošnjacima Srednjeg Podrinja“.

U narednih nekoliko mjeseci bit će izgrađen Bošnjački kulturni centar u tri spratna nivoa

od najmodernijih materijala ukupne površine 444 m². Oduševljenje mještana je vidno, a pomoć organa lokalne samouprave i Islamske zajednice u Srebrenici nije izostala ni ovaj put.

Izgradnju ovog Kulturnog centra finansiraju Bošnjaci iz Sandžaka.

4. SEPTEMBAR – DANA SJEĆANJA I DOVE ZA ŠEHIDE HADŽETA

Nacionalni kalendar Bošnjaka bilježi da je u periodu od 28. novembra 1944. do 21. januara 1945. godine, od strane tadašnjih komunističkih vlasti, likvidirano preko 2000 najuglednijih Bošnjaka novopazraskog, sjeničkog i tutinskog kraja, a da su njihovi posmrtni ostaci pokopani na vakufskom dobru „Mearif“ na Hadžetu. Da bi odbranili Vakuf i stratište svojih predaka, Bošnjaci su se, predvođeni čelnicima Islamske zajednice, 4. septembra 2010. godine sukobili sa pripadnicima specijalnih jedinica srbijanske policije.

Zato je ovaj datum, odlukom Mešihata Islamske zajednice u Srbiji, proglašen danom sjećanja i dove za nevino stradale velikane Sandžaka na Hadžetu. Bošnjačka kulturna zajednica podržava ovu odluku Mešihata i podržava skup gdje će se u organizaciji Islamske zajednice, 04.09.2013. godine u 13:30 časova polazeći sa trga „Gazi Isa-bega“ održati „Pohod na Hažet“, a na vakufskom dobru Mearif na Hadžetu proučiti dova za Šehide Hadžeta.

I ove godine održan je pohod na Hadžet predvođen čelnicima Islamske zajednice, i proučena dova šehidima. Ovom skupu je prisustvovao veliki broj građana, koji je ovaj skup obilježio šetnjom i tekbirima sa Trga

Gazi Isa-bega, do Vakufa Mearif, mjesta koje predstavlja stratište Bošnjaka, gdje je ubijeno nekoliko hiljada građana u periodu nakon drugog svjetskog rata.

Skupu se obratio muftija sandžački Muamer ef. Zukorlić.

OSUDA FAŠISTIČKIH ISPADA U BRATUNCU I SREBRENICI

Saopćenje za javnost Odbora za zaštitu ljudskih prava, prava žrtava rata i genocida Svjetskog bošnjačkog kongresa (SBK-a)

Odbor za zaštitu ljudskih prava, prava žrtava rata i genocid Svjetskog bošnjačkog kongresa najoštrije osuđuje najnovije primjere organiziranog fašističkog djelovanja u Bratuncu i Srebrenici, koje su građani ove dvije općine, srpske nacionalnosti, na bestijalan način, uz igru i pjesmu, slavili genocid nad Bošnjacima, veličali počiniocima genocida, ratne zločince Radovana Karadžića i Ratka Mladića, i pozivali na ponavljanje genocida nad Bošnjacima, ovog puta u Sandžaku, tačnije u Novom Pazaru i Sjenici.

Naime, tokom narodnog veselja ispred općine Bratunac u Bosni i Hercegovini u augustu 2013. godine, građani srpske nacionalnosti uz igru i muziku pjevali su pjesmu „Oj Pazaru novi Vukovaru“ i „Oj Sjenice nova Srebrenice“, dok su prije nekoliko dana u Srebrenici u dvorištu Pravoslavne crkve Pokrova presvete Bogorodice, prilikom obilježavanja pravoslavnog praznika Preobraženja Gospodnjeg izvođene pjesme čiji stihovi veličaju ratne zločince Ratka Mladića i Radovana Karadžića. Iz dvorišta crkve čule su se pjesme sadržaja: „Stara majka traži sina svoga. Otišla je đeneralu Draži, đeneralu đe je moje dijete, čuvaju ga Srpske bajonete“.

Odbor za zaštitu ljudskih prava, prava žrtava rata i genocid Svjetskog bošnjačkog kongresa izražava svoje zgražavanje nad činjenicom da i nakon genocida u Srebrenici i na teritoriji cijele države Bosne, postoje snage poremećenih umova koje bi da iznova ubijaju, siluju, pljačkaju i uništavaju nečije svetinje i privatnu imovinu samo zbog toga što su druge vjeroispovijesti i nacionalnosti.

PROTESTNO PISMO MUFTIJE ZUKORLIĆA PREDSJEDNIKU CRNE GORE VUJANOVIĆU

Glavni muftija i muftija Sandžački Muamer ef. Zukorlić uputio je protestno pismo predsjedniku Crne Gore g-dinu Filipu Vujanoviću, a zbog neprofesionalnog i drskog ponašanja policijskih službenika prema delegaciji Islamske zajednice i drugih nacionalnih sandžačkih institucija, u kojoj je bio i sam Muftija.

U pisumu se kaže:

„U svojstvu člana delegacije Islamske zajednice koju je predvodio reis-ul-ulema dr. Mustafa ef. Cerić, prilikom posjete Crnoj Gori, 27.07.2005. godine upriličen je i susret sa Vama. Značajan dio razgovora, obraćajući se meni, posvetili ste uvjeravanju da osamostaljenje Crne Gore i uspostava međudržavne granice u Sandžaku neće negativno uticati na uobičajenu komunikaciju Bošnjaka oba dijela Sandžaka.

Komplicirane procedure prolaska novonastale granice koje otežavaju život građana Sandžaka smatrali smo privremenim problemom očekujući da se riješi. Međutim, ono što je doživjelo 30-ak građana Novog Pazara juče nakon održanog iftara i promotivne skupštine nedavno formirane organizacije SANDŽAK EUREGIJA u Bijelom Polju, pokazuje da uspostava granice u Sandžaku, između ostalog, ima za posljedicu cijepanje nacionalnog, kulturnog i porodičnog tkiva bošnjačkog naroda.

Vraćajući se iz Bijelog Polja oko 22 sata, saobraćajna policija zaustavila je više od deset vozila sa novopazarskim registarskim tablicama i drugim za koje su očito imali informaciju da prevoze one koji su sudjelovali na iftaru i promociji SANDŽAK EUREGIJA. Saobraćajni policajci su bili veoma drski u ophođenju, insistirajući na legitimisanju svih putnika, ignorišući upozorenje da je u koloni i delegacija Islamske zajednice na čelu sa Muftijom. Na pitanje zašto to rade, jedan od policajaca kazao je „da ima nalog odozgo i da samo radi svoj posao“. Ubrzo se na lice mjesta pojavilo još nekoliko policijskih automobila, uključujući i interventno vozilo. I pristigla policija se ponašala veoma drsko i bahato, fizički nasrćući na novinare koji su nas pratili pokušavajući da im otmu kamere i fotoaparate. Nakon 40 minuta zadržavanja kolona je nastavila svojim putem“ - navodi se u pismu i dodaje da ovakvi postupci vlasti nam sigurno neće pomoći da izliječimo bolne rane iz blis-

ke i dalje prošlosti, kao što je etničko čišćenje Bukovice, deportacija izbjeglica iz Bosne, te genocidni pohodi nad Bošnjacima Kolašina, Plava, Gusinja, Šahovića, Limske Doline i Bi-hora.

Muftija je u pismu pozvao predsjednika Crne Gore g-dina Vujanovića da sa svoje pozicije poduzmete sve što je potrebno kako bi se utvrdila odgovornost i adekvatno sankcionisali krivci i nalogodavci ovog neljudskog i nezakonitog čina.

ODGOVOR PREDSJEDNIKA CRNE GORE FILIPA VUJANOVIĆA

„Poštovani Muftija Zukorliću, sa dužnom pažnjom i odgovornošću razmotrio sam Vaše otvoreno pismo u kome ste iskazali protest zbog, kako ste naveli, neprimjerene kontrole od crnogorske policije više novopazarskih vozila u kojoj je bila delegacija Islamske zajednice. Naravno odmah sam zatražio informaciju, ali cijenim da je nužno da Vam odogorim takodje otvorenim pismom.“ - navodi se u pismu i dodaje da je nadležnom ministru naložio istragu.

OSNOVANA BDZ U CRNOJ GORI

Na osnovu Rješenja Ministarstva unutrašnjih poslova u Vladi Crne Gore, BDZ je i zvanično postala novi politički subjekt u Crnoj Gori. Naime, dana 30.09.2013. godine u Podgorici je u Registar političkih partija upisana nova partija pod nazivom „Bošnjačka demokratska zajednica u Crnoj Gori“. Skraćeni naziv partije je BDZ. Sjedište ove stranke je u Rožajama, u ulici 30. Septembar bb.

Statut i Program partije su usvojeni na Osnivačkoj skupštini održanoj 04.09.2013. godine.

BDZ se javila kao odgovor na sve izraženije potrebe za ozbiljnijim i konstruktivnijim djelovanjem u cilju ostvarivanja prava ljudi koji žive u Južnom Sandžaku i cijeloj Crnoj Gori.

PISMO PRIJATELJU ZAPADNO OD ISTOKA

Cijenjeni moj prijatelju!

Kada među nama stoji samo prazan bijeli papir, kao ovaj na mom stolu, onda smo i ja i ti tako dobri jedan prema drugome, toliko smo fini, da se sva razdaljina među nama može opisati jedino kao čista prazna nježnost. Sama činjenica da bijeli papir, po svojoj naravi, odlučno odbija da u javnosti bude predstavljen go, baš zato preko nekih redova po njemu, mi se trudimo, da ispletemo njegovo pisano odijelo, za koje papir ne samo da ne zna biti odgovoran, nego je lišen i krivice za ličnu izgublenu bijelu nevinost. Dakle, za sve što se neprijatno, krivo ili mahnito na njegovoj haljini primjeti, on slobodno upire prst na nas. Jedno takvo saznanje probudi u nama neobjašnjivu i neospornu želju da toj čistoj bjelini, nešto kobajagi ozbiljno dodamo od sebe, ne zato što nam smeta golotinja papira, nego da preko tih ispletenih redova skrenemo pažnju na sebe. Da! Navodno, da bi se tim slovima i redovima pomalo dičili, ali da nekako izrazimo i sebe upravo sa onom vrijednom ili bezvrijednom haljinom što smo je ispleli, ponekad da bi se dokazali, ali najčešće da bi se otkazali od drugih i drukčijih.

Vidite, dokazati se i otkazati se, to je nešto neizbježno što se punoljetnom odgovornom čovjeku svakodnevno i dvosmjerno događa, svjesno ili ne, htio ili ne htio, i svakako, bez obzira da li je možda birao ili nije putanju svog kretanja. Uvijek se desi, da čovjek lijepo

dokazuje nešto oko čega je njemu stalo i milo, da bi bio ili prihvaćen, ili neprihvaćen, te se tako i dokaže, generalno ili do sitnica, ali njegovo pošteno dokazivanje postane u isto vrijeme i njegovo otvoreno otkazivanje. I obrnuto je isto, ako odlučno ili blago otkazujete, istovremeno i po odgovarajućoj mjeri i dokazujete, zaista.

Ako naprimjer, uđete u jednu prodavnicu, Vi se dobro poslužite sa onim što vam sve treba, i tako to izabrano lijepo pokažete na kasi i platite, dok ste u isto vrijeme odlučno otkazali sve ostalo izloženo u prodavnici. Pa i apstinencija, ne samo da nije moguće da bude neutralna pojava, već je primorana da se raspravlja i da traži obostrano opravdanje; primjera radi ako se samo uđe u prodavnicu pa se izađe ne kupivši ništa, i preko toga se istovremeno čak dvostruko dokazuje i otkazuje.

E, kada je tako u jednoj prosto običnoj prodavnici, šta misliš kako je tek u gustoj šumi riječi kada je svaka rečenica čuvana pod strogom stražom značenja, i to sa mnogo oštrica, gdje na bilo koju stranu se odlučiš da pristupiš, potrebna je ozbiljna zrelost da izvučeš mudrost iz spomenutih riječi i da bi ujedno izbjegao i osjećaj povrede. Znači, ono što je tvoj dopisnik lijepo sve dokazao, trebalo bi da iz istih redova ne osjetiš i neki barem sitni otkaz prema tebi, koji se tu neprimjetno oštro, onako, tiho i bez galame zna dogoditi.

Naše dopisivanje, površinski gledano je nešto što se friško događa i čini se kao da je sve ovo jedan prvi istinski pravi put dogovaranja, dok nam suštinsko hronološko udubljanje pokazuje da je opet onaj isti, onaj stari put gdje se pošтари znaju snaći čak i zatvorenih očiju. Dakle, ništa novo, jedino ako se novim smije nazvati, jeste naš skromni poredak viđenja na predmete i događaje, ili možda sam ovaj svježi nastavak dopisivanja od starina početak. Pošto su naši preci vijekovima potrošili one unosne rečenice u svojim pismima, e baš zato neću da vas zamaravam sa istim dosadnim riječima "zdravlje...itd.", kao i drugim zaslađenim pozdravima što slijede, za koje vjerujem da ste ih u prethodnim pismima primjetili i trebalo bi da ste shvatili da sam po prirodi vrlo suosjećajan i velikodušan.

Korisna i višestрана dobrobit bi trebalo da jedno prijateljsko dopisivanje bude, i iskreno, i pošteno, i nesumnjivo, a posebno u svakom slučaju i po ravnodušnom pogledu da se dokaže naročito pravednim, ne uzimajući u obzir sve prepreke što nam se nameću i što uvijek budne vrve i petljaju se između naših vidljivih i nevidljivih razlika. Sama činjenica da ni ja ni Vi dragi moj prijatelju, uopće ne lažemo, osim kad se mora, kada smo već prinuđeni, znači i onda kada lažemo, to radimo samo onako sitno i rijetko. Površinski gledano, mi lažemo samo da bismo dodali malo začina kako bi djelovali na ukus (posebno kada nešto smrdi), ali suštinski, to ne radimo onako na čistu bezvrijednost, niti radi goloumnog nizašta. Bogme ni mahnuti nismo da lažemo uzaludno kao plitki prevaranti, a još manje pristajemo na sumnjivu veresiju.

No, budući da je ova naša Zemlja u obliku sfere i pošto je sve oko nas tako divno i lijepo zaobljeno (činjenica zbog koje ni ja ni ja nemamo nikakvu vrstu zasluge, a znatno manje smo krivi), upravo to nas čini spremnim ili ne prijatelju moj, da se osjećamo ili pogrešno i krivo postavljenim, ili možda je sama ta naša pretpostavka o prostoru pogrešna i znatno okrivljena. U svakom slučaju, ako uspijemo da pomirimo stav sa pretpostavkom, mislim da bi to bio jedan dobar razlog da smirimo strasti i da se trudimo za slogu, čak i ako takav zaključak

može postati ozbiljna prepreka za desetak pa i više antičkih ili muzealnih užitaka po udžbenicima, a prikladno prilici možda će i geografski doživljaji postati nešto kao sasvim nova panorama, ali istinita.

Laž ovdje kod nas u našim krajevima još uvijek traje po onoj staroj poznatoj traci, dakle, vrlo je spontana pojava i još uvijek nije prešla u široku javnu primjenu. Vrlo često se desi da se laž pomiješa tu i tamo s legendama i bajkama (istina, i one dosta stare), a što je najgore u svemu ovome jeste da, u laži se ovdje tvrdoglavo ustrajava kako bi se zadržala u okvirima arhaičnog stanja, te prinoseći tome čak i danas, u zlatnom skoku čovječanstva ka globalizaciji, laž se i dalje nalazi na istom položaju, nepomjerena vijekovima i stavlja se u isto prljavo posuđe mahane, dok se na nju računa kao na veliki i ekstremno štetni grijeh.

Dok Vi dobri prijatelju moj, što ste se naglo trefili tamo gdje već jeste (možda čak ni sami ne znate gdje se točno nalazite), i shodno tome, napravili ste značajan napredak u izgradnji i u primjeni laži, dali ste njoj onakav sjaj kakav zaslužuje vaše ubjeđenje, postavili ste je na svim važnim tačkama vaše strukture i na najvišim vrhovima vaše arhitekture, ofarbali ste je najsvjetlijim i najživljim bojama. Da znate, dah mi je stao, bez riječi sam ostao, jedva se snađoh da Vam evo čestitku sastavim. Za toliku energiju i trud prolivenu nizvodno (što niste morali), svaka Vam vaša čast da ste tako lijepo i vješto istinu sakrili, dolikovali ste ama baš spomenutu čast (opet Vašu), ili je sasvim izbacili iz upotrebe (opet svoju).

Otvoreno rečeno, za očitu razliku od nas, to moramo priznati, Vi ste vrlo uspješno preko razmjene samo jednog slova pretvorili karteizianizam (sistem sa jasnim etičkim principima) na kurtizianizam, za koji ste ubjeđeni ne samo ga nazvati kao lingvistički uspješnu razmjenu, nego još ga i smatrate jedinim istinski odgovarajućim konvertitom uopće. Od takve razmjene ste izmislili Vama važna pravila, i sve ste stavili pod široku praksu te razmjene te sad vam žene postaju muškarci, a muškarci žene (zapravo sve na pola), i nedvosmisleno ste sve pomiješali

i zamrsili tako, da jedina skrupula koju poštujuete i prihvatate kao preventivna mjeru odbrane, jesu oni tanki dugački balončići čime su vam puni džepovi, bilo gdje da se trefite.

Za spomenutu razmjenu, to što je ispalo, znači kurtizianizam, tvrdite da se isto radi o sistemu sa jasnim *etičkim principima*, samo pod uvjetom da se dobro pročita i shvati uputstvo primjene na kutijici kondoma. Toliko ste ubijedeni u svemu ovome, da to primjenjujete ne samo otvoreno i široko, nego nešto tako isto otvoreno i široko, predlažete svakom ko Vam prilazi, čak i da vam je prišao samo radi običnog pozdrava. I ne samo to, bez obzira na okolnosti i trenutak, u svakom slučaju Vi ste jako obredni i odlučni, čak i insistirate ubijediti svakog da mora prihvatiti Vaš tako jednostavan i praktičan stav.

Drugim riječima, toliko ste daleko otišli da jedva mogu da pomislim koliko ste napredovali u svojoj stranputici. A što se tiče nas, bilo i uz vašu velikodušnu i dobronamjernu pomoć, mogu samo iskreno da sumnjam da će Vas iko odavde slijediti a kamoli vas stići, bez obzira na Vaše tolerantne stavove i zaista široke mogućnosti koje pružate u vezi s tim na šta se sve smije skakati i obrnuto.

Prema vašem strogom zaključku, iako nas nikad niste pokušali ni pitati, a ni slušati, trebalo bi da smo mi neki lijepo teški ekstremisti, i oko tog Vašeg ubjeđenja ne prihvatate nikakve diskusije. Dok ovu moju gorku kahvu ispijam, ali ekstremno gorku, bez mrvice šećera, nekako mi ne ide da Vam se suprotstavim, jer ako Vama ne smeta vlastito ubjeđenje, meni ni do peta neće doći. Zato eto, odlučih da Vam pomognem, da Vam se nađe barem jedan dokaz o našem ekstremizmu, da ne biste stalno pričali *ko na vrbi sviralo*. Iskreno rečeno, ekstremno stanje kod nas je uvijek nadohvat ruke i to kao veoma čest slučaj, prisutan gotovo kod svakog pojedinca, ali samo u ontološkoj svrsi, dakle muškarci su nam ekstremno muško, a žene su ekstremno žensko. Samo to, sve drugo je tiha, lagana i blaga sredina. E sada, recite mi kako Vam mogu pomoći da me bolje shvatite, kad ne možete ni zamisliti onaj topli ukus bureka od ženske ruke (jooj..., samo kakav je...!), i ne samo burek, i sve to samo zato što Vaše njive oraju neki neznani plaćenici, a zna se da traktor ne stiže na sve.

To što mi sa ove strane svijeta ne samo da nismo oduševljeni Vašom mentalnom parabolom kurtizianizma, ili veliko dostignuće (kako ga je Vama drago nazvati), nego ga odlučno tjeramo u prezir, gadi nam se i kada je silno parfemisana, mer sam mišljenja (samo da dokažem da se laži uvijek lahko slažu, pa slagat ću), *da sve to kod nas nije uredu*. A što se tiče Vas, bolje i da ne pričam, a nemam šta ni pričati, kud kod se okrenem istina Vam svakako smeta, a svojih laži su Vam pune ruke, pa šta će Vam i moje.

Naš nedostali entuzijazam da prihvatimo Vaše promjene i poruke za novi poredak mjera bezbjednosti, i čitav naš prezir prema vašim prijedlozima proizlazi iz drevnih istinitih priča koje Vi prihvatate samo kao legende, a nisu legende, to su naši propisi, mi vjerujemo i živimo po takvim propisima. Sve što otvoreno stavljate na prodaju, ne mora da znači da i kod nas treba važiti ista roba kao trgovina. Ima mnogo toga što kod nas nije na prodaji, bez obzira koliko kupac nudi. A kod Vas je sve drukčije, sva istina Vam je u džepu i prema dobroj cijeni svašta se može kupiti i sve je izloženo prema bezdušnoj kupoprodaji.

Svaki pravedno zdrav ili namjerno bolestan um dobro zna da je kupoprodaja veoma osjetljiva oblast, njome se gradi i razgrađuje ličnost, i mislim da se svi slažemo da nisu po istom mjerilu, i cigla, i dostojanstvo niti se dostojanstvo ciglama gradi. Prema tome, svačije dostojanstvo zna kad griješi i kako, jer svi u svojoj ontološkoj memoriji imaju sačuvano sve o suštini istine. Ne morate mi priznati, ne, ali ne možete ni odoljeti da vlastito znanje svakog povremeno podsjeća (ali sasvim dovoljno da bi prepoznali znak), na velika razaranja na ovoj našoj maloj-velikoj kuglici zvanoj Zemlja.

Sve je tako lijepo izloženo oko nas, velika ljudska dostignuća, gromadne građevine, milionski gradovi, a tu baš sa njima su i zastrašujuća rušenja kao što je i po vama "Tower of Babel" i izgubljeni narodi u ogromnim poplavama Nuhovog doba. Mi ovdje istočno od zapada, ubijedeni smo da su se raspadale, kule i zidovi, cigle i ciglane, ponekad zbog sitnih, a najviše zbog krupih diranja u ljudsko dostojanstvo, pa i svega čime se dostojanstvo gradi. Zato je nas ovdje istočno od zapada, tako teško ubijediti da vjerujemo

u promjene u korist nečeg drugog osim u čuvanju ličnog dostojanstva i dostojanstva potomaka, bez obzira na šarenolikost boja koje svjetlucaju u Vašim prijedlozima.

Međutim, na sva tvoja pisma koja si mi poslao, pored tog što se meni baš desila takva dobrota i čast da ih pažljivo pročitam, primjetih da ste se potrudili tijelom i dušom da mi objasnite Vašu škakljivu istinu koja Vas je zahvatila. Sve ste mi iznijeli na vidjelo, sve što tmurno uvažavate, kao što sam i ja istim odgovarajućim trudom pokušao sa svim što mi se trefi, i još uvijek pokušavam, da u sve vaše napisane redove povjerujem, ali prije svega, pod jednim sitnim uvjetom da sva ta pisarudija bude dobro procijeđena kroz gusto sito ili još gušću bijelu mahramu moje rahmetli majke.

Imajući u vidu sve ono što ste dosad postigli, kao i to što se očito vidi, da ćete i dalje da nastavite, mogu vam reći da će Vas odavde pratiti i podržati na Vašem putu, tačno onoliko koliko budu mogli, ne zaboravljajući nikad kontinuirani kontingent u ovakvim slučajevima; naročito odvajam (po meni, ove trebate uzeti u obzir ali sa jakim uzdržavanjem), sav najstrasniji sloj među naivcima što obično naleću na prvi ugriz Vaše kisele šljive (ali kratko traje), a posebno Vam predlažem da računate na svakojake hulje (ovu drugu grupu savjetujem kao najprikladniju), jer kao prvo, zbog nedostatka skrupula suštinski ih ne možete ni iznenaditi ni iznevjeriti u bilo kakvoj okolnosti, i drugo što je najvažnije, slično Vama ovi imaju i zube i stomak za sve.

Za sve ostale prijatelju moj, budite sigurni da nećete imati pristalica (opet po mom mišljenju, to bi ispalo nešto kao – biti po vodi šakom i maglu mlatiti štapom), jer većina ljudi ovdje je nešto fanatičnija od onoga što može stići do Vaše svijesti, i shodno tome, vrlo je ponosna prema drevnim ruševinama koje su nekada bile veličanstvene građevine (bajke - možete reći Vi), kao i za sve to što nazivate legendom oni čvrsto vjeruju da je to nasljedstvo prava i ključna veza sa istinom. Mislim da nije teško, nego je mnogo teško da nađete nagodbu sa ovima, ili da se barem dogovorite oko neke moguće razmjene (i to još teže po Vašem načinu shvatanja razmjene), uključujući i slučajeve kada u nevinom stanju, ili sa

iskrenom namjerom pristaju potrošiti, neki bilo koji, neznani novac sa čudnim imenima. Ovaj sloj ljudi gdje i ja imam svoj značajan udio, bez sumnje pripada tako tvrdoglavim “idiotima” (a uvijek smo većina), koji ne samo da misle, nego su i uporni u tome da je istina samo Jedna, i ne puštaju prostora u tome aman topom gađao.

Ako samo malo poštenije budemo postupili oko mogućnosti naše sloge, primjetit će se odmah da u većini principa za koje smo se mi ovdje na istoku zapada složili i njima stoljećima gradimo odnose, podudara tačno nasuprot onima za koje Vi zapadno od istoka stalno mijenjate, te se stalno dogovorate da bi ste se nekako dogovorili. Naš odnos i Vaš dogovor nije da ne liče, ali nisu isti. No, Vi tamo ste dobro, i to se primjećuje po Vašoj napetoj priči, ali i mi se ne žalimo. Ovo naše ne liči na Raj sigurno, samo se trudimo i nadamo da ćemo tamo stići tek na drugoj strani Sudnjega Dana, a i ono Vaše još uvijek nije Raj, jer kako sami tvrdite tek je u izgradnji (dozvolite mi da iznesem moju ličnu uzdržljivost i strah na sve što pričate).

Ukratko rečeno prijatelju moj, ako je moguće da Raj bude i puka imenica, onda se radi o dva različita Raja, naš je u molbama, u nadi i strahopoštovanju, a Vaš je u arhitekturi, projektima i izgradnji. Oba Raja su sa nama i obavezuju nas na odgovarajuću dinamiku, te svak svoju tjera prema dostignuću kojem se nada i namjerava, Vi hodate po zemlji i kopate ispod nje, mi hodamo po zemlji a težimo ka nebesima. Svakako da je sa dva Raja svijet postao dvostruko bogatiji do skoro dva različita svijeta na primjeni, jedan sa propisima i velikom nadom u Gospodara svjetova da Njegovom beskrajnom milošću budemo stanovnici obećanog stvorenog Raja, i drugi koji proizvode propise samom sebi radi burnih zamaha vlastitih želja prema klizavom ludilu, da bi izgradili ovdje Raj. Svaka strana ima svoj narod. Tako je uvijek bilo. Čovječanstvo je uvijek imalo slobodu da odluči o svom položaju, nikad nije ostalo bez alternative. Tako je čovjeku određeno, da bude svjestan gospodar svoje odgovornosti. Vi gradite i nadgrađujete šta Vam je po volji, ali ne možete ni vrijeme zaustaviti, niti naučiti smrt da Vam poslušna bude.

Cijenjeni prijatelju moj!

Vi ste mi svakako oprostili za moju pretjeranu radoznalost u prijašnjim pismima, pa i za one situacije gdje ponekad smetnem sa elegantski diplomatske sredine, te sam Vam postavljao možda ne baš očekivana pitanja. No, zahvaljujući velikoj širokogrudnosti koja Vas karakterizira, odgovorili ste mi u tančine do cjepidlake, zamagljujući mi na taj način želju, od tada pa zauvijek, da uopće nekog pitam, bilo koga, čak i za njegovo zdravlje ili kako je prespavao prethodnu noć.

U jednom od prošlih pisama, pokušao sam sa dobrom namjerom na metaforičan način da mekše bude prihvaćeno, objasniti da po principu, mi koji smo se trefili na istoku zapada; "Ne ulažemo ni trunku našeg truda da natjeramo kokoške da nauče kako da spavaju danju, a da nam tokom noći budne budu.", kraj rečenice. Ali šta sam dobio zauzvrat od Vas? Jado moj..., dobio sam čitavu dugu pričalicu gdje mi gusto pišete gotovo sve o sovama, koje naravno da se slažem, spavaju tokom dana a noću idu u lov. Ništa niste propustili, od prve ljubavi sova pa sve do posljednje penzije, kako izležu jaja, kako gnijezdo perjem pokrivaju, pa kakve su majke sove, pa babo kakav je, kako sve vaspitavaju buduću generaciju sova, itd., itd...!

Siguran sam prijatelju moj, da ukoliko mi Bog oduzme razum samo na trenutak, i slobodnom voljom idiotskih razmjera učinim ono neoprostivo, dakle postavim Vam bilo kakvo pitanje, nešto nalik „o nezahvalnosti mačaka“ (molim Vas nemojte mi odgovarati), znam da ću biti prinuđen pročitati otprilike najmanje deset dobrih stranica sitnog rukopisa, u kojima ćete mi pisati na dugo i široko, sve do sitnih mrvica „o buđenju poetičnosti kod guštera u aprilu“. Znam da je sve ovo veoma važno, kao što sam ubijeden da će nam jednoga dana biti jako potrebno, jer inače mi ne biste pisali toliko detaljno, a smisao mudrosti tek treba doći, možda tačno tada kada i mi stignemo na napredni stepen Vašeg razvitka, i sasvim razumljivo, ukoliko i Vi budete ljubazni sačekati nas tamo gdje jeste. Ukoliko se to ne dogodi, ako nas ne budete čekali, sve ono što budemo do tada učili o gušterima moramo nadograđivati detaljnijim proučavanjem za jedan viši stepen Vaše mudrosti, što bi možda bila druga ali vrlo bitna tema slično „zlatni trenutak veselog

orgazma kod krokodila“.

U jednom od Vaših pisama, prijatelju moj, pokušali ste mi objasniti nešto što mi je ostalo u sjećanje i ne vidim nijedan zdrav razlog zašto Vas ne bih podsjetio riječ po riječ: „Tamo gdje se sunce ranije rađa, noć ranije dolazi“. Čista istina, bistro kAo rosa, dragulj, ćilibar, i nemam ni jedno slovo dodati.

Ali zar ovo nije još jedan dodatni razlog da se ozbiljnije vratimo problemu „nezahvalnosti mačaka“, koji su filozofi i učenjaci „kasnijeg izlaska sunca“ namjerno ili nenamjerno ostavili u zaborav, krijući od nas na taj način možda i ključni razlog mnogih ratova koji su požnjeli živote, a posadili smrt, razlog koji i dalje cijenjeni prijatelju moj, čini mene i tebe, da usavršavamo do samog uništenja užasno zanimanje vojnika.

Riječ „sutra“, prijatelju moj, u ovakvim napetim okolnostima više no što je „nada“, ona je „pobjeda“, i izgleda da će tačno tako

biti „pobjeda“, ali svakako u korist mašina i čeličnih lanaca, i naročito na moju i tvoju štetu. Sve što se dešavalo i dešava oko nas, jeste samo zbog jednog jedinog razloga koji se svakoga dana sve više i više smanjuje, dakle jednostavno samo zbog toga što želimo biti ljudi.

Ciljajući jedno ravnodušnije razumijevanje u ovoj našoj Zemlji u obliku sfere gdje sve ravno mukom se uklapa, gdje smo svakako prinuđeni razmjenjivati mnogo toga među sobom, od slatkih i laganih bajki za djecu, pa sve do užasno krvavih igara odraslih, mislim sasvim prosto, onako ljudski, samo da bi i ti bio uključen u tok dobre volje ovoga pisma, i da ne budeš više samo njegov običan primaoc, predlažem ti i savjetujem sljedeće:

1. Ustani rano ujutru i čekaj izlazak sunca. Kada sunce izađe i bude na polovini horizonta, nemoj gledati svoju dugu senku, već pokušaj razumjeti da je polovina koju ti vidiš izlazak sunca za tebe, a polovina koju ne vidiš na horizontu je zalazak sunca za nekoga drugog. Dakle, u istoj vidljivoj tački imamo jedan izlazak i jedan zalazak sunca.

2. Također, izađi i posmatraj kada sunce bude napola uronilo na horizontu, i uzmi u obzir da onaj dio koji ti vidiš je zalazak za tebe, dok je skriveni dio izlazak za nekoga drugog. Dakle ponovo smo tu, jedan izlazak i jedan zalazak sunca u istoj vidljivoj tački.

3. U međuvremenu smatram bitnim napomenuti te da je ova naša kuglica Zemlja neprestano obdarena jednim izlaskom sunca u vremenu i jednim izlaskom u prostoru. Također, još sa jednim zalaskom u vremenu i jednim zalaskom u prostoru.

Htjeli mi to ili ne, znali ili ne znali, svi ljudi na ovoj planeti uvijek su između dva izlaska sunca i dva zalaska. Ništa se ne može promijeniti. Barem sa naše strane. Sveti kur'an nas obavještava da je Svemogući „Gospodar dva izlaska i dva zalaska“. Bog nam je obećao i izlazak sunca sa zapada, ali tog dana možda neće više biti zalaska sa istoka niti vremena za promjene, niti će pokajanje biti dovoljno jer odluka o našoj slobodi, od tog trenutka, pojedinačno i skupa će biti bezvrijedna. Tog dana počinje odbrojavanje vremena prema Sudnjem Danu. Sumnja i vjerovanje svakoga

bit će suočeni sa nesumnjivim obećanjem o nastavku u vječnost. Svačiji strah će biti veliki, ali naše mogućnosti za povratak i popravak, tog momenta čučnut će u stanje nemoći sa žarkom željom da se bude neko drugi ili nešto drugo. Nekima će to stanje biti prolazno, a nekima Bogme neće.

Ostavimo se naše igre prijatelju moj, odustanimo od ponosa radi njih. Laži koje mi predlažeš, da će čovječanstvo jednoga dana izgraditi raj na Zemlji, zvuči mi više nego banalna vizija da bi zaslužila podariti joj svoje vjerovanje, dok u međuvremenu, moje vjerovanje me podučava da oplemenim namjere svojih najmanjih djela kako bih mogao shvatiti i ona velika djela i velike događaje.

Raj kao i Pakao nisu ovosvjetski, oni nas čekaju negdje možda i ne tako daleko, na drugoj strani Sudnjeg Dana. U kur'anu stoji: „Toga dana će čovjek biti obaviješten o onome što je nosio ispred sebe i što je ostavio iza sebe“. Mi smo ovdje da bismo bili iskušani dobrotom a ne da se njome poigravamo, niti da eksperimentiramo njome.

Stvari su jednostavne, jednostavnije od izlaska sunca i dolaska noći. Poslije sto godina će na ovoj našoj planeti biti drugi ljudi, koji će nas hvaliti, osuđivati nas, smijati nam se, psovati ili nas sasvim zaboraviti, sve prema onome što ostavimo iza sebe. To je još jedan sud prije Velikog Suda, o tome koje i kakvo svjedočenje smo ostavili svojim nasljednicima, da nas oni ne bi zaboravili.

Taj neshvatljivi pojam za razum a jasno blistav u duši, Vječnost, iako ona jeste u nama, ali nije ovdje i nije naša sada, osim trenutka kada se obećanje ispuni da bismo mi bili u njoj i da nam sva bude u svjetlu prosuta, ili (ne daj Bože) paklenom tminom pokrivena. Ona će do Sudnjeg dana pripadati ljudskom rodu samo preko ljubavi prema Istini, i naročito vjerovanjem u to, da sve nepravednosti koje smo pretrpjeli ili izmislili među nama ovdje na Zemlji, Bog će nagraditi Njegovom neizmjernom i nepogrešivom pravednošću. AMIN

Uz Božiju dobrotu
Moj obzir prema vama
Prijatelj Istočno od Zapada

SANDŽAČKI GLAGOL *IZRIMITI SE*

Neki dan sam čuo riječ, tačnije glagol, koji sam imao prilike slušati samo od rahmetli bika i djeda. U slobodnom muhabetu sa taksistom, kada se rastegne priča o običnim temama jer prosto ne znamo o čemu bismo drugo – ne poznamo se, nismo ni dušmani ni dostovi, a treba nam riječ da razagna tupu šutnju koja obojici šteti obrve – jedan više mlad nego sredovječan taksista duboko uzdahnu i reče: „**Narod se baš izrimio!**“ Tako su i moji dobri bika i dedo, nek ih Svevišnji nagradi džennetskim perivojima, običavali kazati **da se narod izrimio**. I eto, već neko vrijeme mi se taj glagol vrzma po glavi i prosto tjera da ga malo dublje i bolje razumijem.

Potruga po rječnicima nije urodila plodom. Glagola *izrimiti se* nema ni u *Enciklopedijskom rječniku bosanskog jezika* Dževada Jahića, ni u *Rječniku karakteristične leksike bosanskoga jezika* Alije Isakovića, ni u rječniku *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku* Abdulaha Škaljića, ni u velikom šestotomnom *Rečniku srpskohrvatskog književnog jezika* Matice srpske i Matice Hrvatske, pa čak ni u *Etimologijskom rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika* Petra Skoka – a to su sve ko biva najznačajniji rječnički poduhvati u bosanskoj i drugim južnoslavenskim jezicima. Znači, nije do rječnika već do riječi koja nije toliko rasprostranjena na južnoslavenskom govornom području i, kako je niko drugi do mi ovdje u Sandžaku ne koristi, očigledno je izvorno sandžačka riječ, ili leksema sandžačke varijante bosanskoga jezika. Malko sam se nadao

da ću je možda pronaći u *Enciklopedijskom rječniku bosanskoga jezika*, obzirom da je u njemu inkorporirano podosta izvornih sandžačkih leksema kojima akademik Jahić potkrjepljuje hipotezu o dvovarijantnosti bosanskoga jezika u kome bi sandžačka varijanta bila podjednaka bosanskoj. Strefila se zgoda da u jednom danu sretnem akademika Jahića i Džavida Begovića, jednog od koautora skoro publiciranog *Sandžačkog rječnika*, te da o ovoj riječi upitam Akademika s namjerom da isprovociram gospodina Begovića i provjerim ima li u njegovom *Sandžačkom rječniku* gla-

gola *izrimiti se* i koje mu je značenje. Akademik Jahić, prema mom očekivanju, reče da te riječi nema u Enciklopedijskom rječniku i da za nju u Bosni nije pronašao izvora, što će značiti da je nigdje u pisanoj građi nema te da je mala vjerovatnoća da se i u govornom jeziku koristi. U razgovor se uključi Begović rekavši da glagola *izrimiti se* ima u *Sandžačkom rječniku* i da nosi leksičko značenje *iskvariti se*; kada se kaže *narod se izrimio* znači *narod se iskvario*. To značenje se poklopilo s onim koje sam nosio u djetinjstvu kada bi istu riječ izgovarali dedo ili bika. Međutim, ta kognitivna spoznaja značenja ništa ne govori o porijeklu glagola *izrimiti se*, o vezivanju substantiva *Rim/rim* za pokvarenost, moralno posrnuće svih oblika s naglašavanjem odstupanja od normi pristojnosti u muško-ženskim odnosima – što predstavlja izazov da se upustimo u leksičku i morfološku analizu ovog glagola.

Ukoliko glagol *izrimiti se* podijelimo na morfeme, dobit ćemo sljedeće morfemske jedinice *iz-rim-i-ti-se*. Ključna ili korijenska morfema koja nosi leksičko značenje jeste *rim*, i njome ćemo se pozabaviti. Najprije valja razlučiti da li dolazi od *Rim* s velikim početnim slovom ili riječi *rim* s malim početnim slovom. Ukoliko je u pitanju leksema *Rim*, onda se njeno leksičko značenje odnosi na glavni grad Italije i regije Lacio sa preko 2,7 miliona stanovnika, na zapadu centralnog dijela Apeninskog poluotoka i ušću rijeke Anijen u Tibar. A ako je riječ o leksemi *rim*, ona se najvjerovatnije može odnositi na rimsku kulturu i civilizaciju, ali sa otvorenim pitanjem da li na onu prije ili poslije usvajanja kršćanstva kao zvanične državne religije ove imperije. Obzirom da je riječ u sandžačkoj varijanti bosanskoga jezika rijetka i da se u svom osnovnom i nama jedino poznatom značenju susreće samo kod starijih govornika, mala je vjerovatnoća da se radi o leksemi *Rim* koja bi se u najužem korijenskom značenju odnosila na prijestonicu Republike Italije. Tome u prilog ide i činjenica da u novijem kulturnom pamćenju Sandžaklija italijanska prijestonica ne igra tako važnu ulogu da bi se za nju vezala jedna specifična riječ, pogotovu ovakvog leksičkog značenja kakvo ima glagol *izrimiti se*. U dvade-

setom vijeku tješnji kulturalni i teritorijalni dodir Sandžaka i Italije bio je za vrijeme II svjetskog rata kada je ova vojna sila na strani fašizma okupirala dobar dio Sandžaka, krećući se od krajnjeg juga na granici sa Crnom Gorom kod Mojkovca pa sve do granica tutinske općine ka Novom Pazaru i Sjenici koje su potpale pod njemačke okupacione snage. Međutim, u kolektivnom pamćenju naroda vezanom za taj period okupatori iz redova italijanskog naroda nikada se ne imenuju kao *Rimljani* već isključivo kao *Italijani/Talijani*. Nakon Drugog svjetskog rata, značajnija konekcija sandžačke i italijanske kulture javila se samo još jednom, i to krajem osamdesetih i tijekom devedesetih godina kada je u takozvanu masovnu modu ušla kraća frizura s mašinskim niveliranjem kose na zadnjem dijelu glave i sa strana od „nularice“ do „trojke“ i također pravilnim niveliranjem kose prednjeg dijela glave. Ali, ni taj modni detalj masovne kulture nije došao u Sandžak izravno iz Italije, kao što su primjera radi neki substrati dolazili iz Njemačke, zbog brojnih sandžačkih gastarbajtera i migracijskih kretanja sandžačkih naroda u ovoj zapadnoevropskoj državi, već posredstvom državnih centara moći i medija (Beograd, Podgorica, Sarajevo, Priština, te u manjoj mjeri Skoplje, Zagreb, Novi Sad i Ljubljana) odakle su u rubne krajeve Jugoslavije stizale sve značajnije pomodne promjene. Dakle, korijenska morfema, kao nosilac značenja u sandžačkom glagolu *izrimiti se*, nije mogla doći od lekseme *Rim* koja označava prijestonicu savremene Republike Italije. Ostaje nam samo još da razlučimo da se li leksema *rim* koja je korijenski morfem glagola *izrimiti se* u kulturnom pamćenju naroda Sandžaka odnosi na rimsku civilizaciju prije ili poslije usvajanja kršćanstva kao zvanične državne religije Rimske imperije. Ako znamo da je kršćanstvo zvanično postalo ravnopravno sa ostalim religijama Rimske imperije 313. godine donošenjem Milanskog edikta od strane imperatora Konstantina, te da je ukazom imperatora Teodozija iz 393. godine postalo jedina državna religija koja se smije javno ispovijedati, onda smo već usvojili osnovne temporalne graničnike koji mogu biti razdjelnica za određivanje značenja korijen-

ske morfeme glagola *izrimiti se*. Za potpuno određenje tog značenja fali nam još samo da spoznamo prilike u Sandžaku prije i poslije tog četvrtog vijeka, odnosno da li je i u kojoj mjeri rimska kultura i civilizacija dopirala do ovih krajeva.

Tvrđnje historičara novijih i starijih metodoloških pristupa po pitanju kretanja naroda na teritoriju Sandžaka nisu identična i kreću se u rasponu od krivotvorenih, nepotpunih, nacional-romantičarskih do naučno preciznijih prema mjerilima koje pružaju savremena tehnološka dostignuća, pogotovu kada je riječ o ispitivanju DNK genetskog koda. Ukratko, ono što znamo i što je nepobitno jeste da su na ovom od prahistorije naseljenom području živjeli mnogi narodi, ostavljajući o sebi dublje, pliće ili skoro nikakve tragove koji bi nam danas koristili da spoznamo nešto više o njima, njihovoj kulturi, civilizaciji, običajima i svemu drugom. U historijskom slijedu, pet do šest kultura i civilizacija je dominiralo ovim područjem: helenska, ilirska, rimska, slavenska, bizantijska, osmanska, austrougarska, jugoslavenska, zapadnoevropska... preplitalo se, razmjenjivala kulturna i civilizacijska dobra, dopunjavalo se, borilo za dominaciju jedna nad drugom i na kraju potiralo međusobno uvlačeći u te svoje razmirice i brojne narode koji su ih činili – od Autarijata, preko Gota, Sasa, Tračana, Dačana, Dardanaca, Kelta, Ilira, Grka, Italijana, Slavena, Bošnjaka, Srba, Albanaca, Hrvata (Dubrovčana), Turaka, do Roma, Cincara, Čergeza, Kovača, Gabelja, do današnjih dana i novonastalog talasa dolaska Kineza na ova područja. Mnogi od njih ostavljali su svoje tragove u toponimiji, u humkama, u spomenicima, u zadužbinama, u stećcima, u nišanima, u ćelijama, u hižama, u džamijama, u tekijama, u katedralama, u crkvama, u kapelama, u kupatilima, u hama-mima, u sahat-kulama, u hanovima, u putevima, u ćuprijama, u mostovima, u nakitima, u pokućanstvu, u oruđu, u oružju – u svim oblicima očuvanih ili uništenih kulturnih dobara za koje imamo i nemamo arheološke potvrde, pogotovu ne u našim muzejima jer su oni odavno opljačkani, a njihove postavke postavljene tako da prekrajaju historiju. Međutim, postoji nešto što hiljade fabrikovanih arheologa ne može prekrojiti, a to je kolektivno pamćenje sandžačkog naroda, koje kao svoju

posebnost njeguje i svoj bosanski jezik, a kao potvrdu te posebnosti glagol *izrimiti se*. U tom našem kulturnom pamćenju, prije svega jezičkom, zabilježene su mnoge događajnosti koje tek naslućujemo, jer su u njima skriveni znakovi za generacije koje pristižu i koje će ih možda znati rastabiriti i pouku iz njih uzeti.

Prije nego nastavimo s naslućivanjem starostavnog sandžačkog glagola *izrimiti se*, osobito njegove korijenske morfeme, koji još čuvaju tek najstariji pripadnici bošnjačkog naroda u Sandžaku, podsjetit ću Vas na jedan znak koji su nam ne tako davno, svega prije nekih šezdesetak godina, prethodnici ostavili da ga razumijemo u vremenu za koje nisu znali kada ali su vjerovali da će jednom morati doći. Riječ je o brzalici koju smo mi, rođeni sedamdesetih, osamdesetih pa i devedesetih godina dvadesetog vijeka sricali uvježbavajući razliku između afrikata č i ć, iako nikada nismo imali problem u njihovom razlikovanju, bar ne onoliko koliko je on izražen u Bosni, ni ne razmišljajući o podtekstu koji krije jednu od najvećih tragedija Bošnjaka Sandžaka druge polovice dvadesetog vijeka. Nismo tu brzalicu učili u školi, nje nije bilo ni u jednoj čitanci, ni u jednoj gramatici ni jednog razreda osnovne ili srednje škole, već samo kolokvijalno na sokaku, u mahali. Ta naivna metodički vrhunski osmišljena brzalica, toliko je bila popularna da je postala stilogeni marker našeg lokalnog identiteta prema kome su nas drugi prepoznavali i upoznavali. Na stotinu hiljada puta se u Sandžaku i šire u tom vremenskom rasponu zbrzavalo Četres četiri ćafke **na Hadžet ćučahu i pričahu kako je** čovek čoveka **ubio** ćekićom **u ćelo**, a da se nije javno govorilo o njenom podtekstu. Prva značenja te hiperpopularne brzalice saznawali smo od majki, navečer kada bismo se pripremali za počinak i usput redali te riječi izrugujući se sami sebi zbog tog, kako kažu u Bosni „mehkog i tvrdog ć/č“. Obazirući se na naše bezazlene jezičke doskočice, majke su nam potihom objašnjavale šta to zapravo znači. Govorile su nam da je na Hadžetu, nakon što je partizan nadbio švabu, strijeljano na hiljade muslimana (tada se još nismo znali pisati kao Bošnjaci), i da su tu u ogromnim rupama koje su napravile švabine bombe potrpani te da je onda zemlja izravnata, i svijet udrio u pravljenje kuća. Allah je zato poslao čavke da graću na

Hadžetu i opominju onaj svijet što se raspištoljio i pravio kuće nad mezarevima tolikog muslimanskog mahljuka, zaboravljajući da su podno temelja njihovih kuća, ispod kreveta na kojem spavaju kosti mnogih nevinih ljudi. Onima što nisu hajali za tu Božiju opomenu, svisla ja pamet, pa su im se pričinjavali merhumi i zvali ih da im se maknu s groba. Nakon ove majčine hikaje, lijegali bismo u krevet i učili šehadet da razagnamo strah od tih merhuma što se priviđaju živim ljudima. Vremenom su nam oči izrastale, a pamet se oslobađala, te su legende u priči naših majki zamijenjene istinom koja je još bila strašnija, i od koje se i danas često prevrćemo u krevetu, odhukujući i lijevo i desno. Spoznali smo da su komunističke vlasti na Hadžetu 1945. godine strijeljale više hiljada najuglednijih Bošnjaka, uleme, inteligencije, aga, begova, poduzetnika, trgovaca, zanatlija – svih onih koji su činili vjersku, intelektualnu i ekonomsku jezgru sandžačkih Bošnjaka, po kratkom postupku, skoro bez ikakvog suđenja, pod izgovorom da se obračunavaju sa kolaborantima i saradnicima njemačkog okupatora, a u suštini kažnjavaju prvake bošnjačkog naroda zbog toga što nikada nisu dozvolili četničkim kamama da uđu na njihovu teritoriju i počine genocid po direktivama čišćenja Sandžaka i Bosne od nesrpskog stanovništva, kao što su januara i februara 1943. godine četnici Pavla Đurišića u Limskoj dolini, na prostoru od Bijelog Polja do Foče, izvršili genocid nad Bošnjacima i pobili 9200 civila o čemu on, kao velikom uspjehu, iscrpno izvještava svog vrhovnog komandanta Dražu Mihajlovića. Eto, u svojoj mudrosti, onda kada se o tome nije smjelo javno govoriti, naš narod je sačuvao pamćenje u naovlaš bezazlenoj dječijoj brzalici, koju su hiljade i hiljade njih izgovarali a da nisu bili svjesni podteksta. I samo zbog ne tako velike vremenske distance i još uvijek kod prorijedenih svjedoka tog vremena danas u potpunosti razumijevamo tu brzalicu, nismo izgubili osjećaj za njen podtekst. Zapravo, toliko smo ga svjesni da je nestao razlog njegovog skrivanja u brzalici koja je obilježila moje i djetinjstva generacije prije i poslije mene, te skladno tome današnje generacije djece skoro i ne znaju za ovu brzalicu, ali znaju, pamte i produbljuju saznanja o genocidu na vakufskom dobru Mearif na Hadžetu, gdje

su strijeljani i u kratere od njemačkih bombi u masovne grobnice sahranjeni očevi i djedovi njihovih djedova i sve snažnije iskazuju osjećanje da se obilježe mjesta njihovog stradanja i ukopa, da se otkriju i ispišu njihova imena na spomen obilježju te da svjedoče o njima i o nama.

Suština paralele koju želim naglasiti između priče o brzalici Četres četiri ćafke..., razlogu njezina postojanja i našem svjedočenju tog vremena i glagola *izrimiti se* jeste u tome da narod u jeziku čuva samo važne stvari, i da riječi koje imenuju te stvari postoje samo dok imaju svoju svrhu. Zato je naša brzalica skoro arhivska građa, ne živi intenzivno kao prije dvadesetak ili petnaestak godina jer je ispunila svrhu koja joj je primarno data: da sačuva sjećanje o nečemu što jedan narod, ako želi da opstane, ne smije istisnuti iz svog kolektivnog pamćenja, čega uvijek mora biti svjestan i o čemu svako buduće pokoljenje mora podučiti. Iz te činjenice se nameće pitanje po čemu je *rim*, odnosno *Rimska imperija*, toliko važna našem narodu da joj, kao korijenskoj morfemi i nosiocu leksičkog značenja, posveti jedan cijeli glagol? Također, iz tog problemskog pitanja se rađaju i pitanja zašto je taj glagol prisutan samo u jeziku sandžačkih Bošnjaka i zašto uvijek ima intenzivirano značenje negativnog, da ne kažemo ružnog?

Najprije da riješimo dilemu da li se korijenska morfema glagola *izrimiti se* odnosi na rimsku civilizaciju prije ili poslije preuzimanja kršćanstva kao zvanične religije. Općepoznato je da je prihvaćanje kršćanstva i njegova dominacija nad silnim paganskim božanstvima rimskog carstva bilo viševjekovni mukotrpn proces, te da je tek u petom vijeku suštinski ovladalo teritorijem rimskog imperija. Postoji više arheoloških nalazišta koja potvrđuju prisustvo naroda paganskih vjerovanja na teritoriju Sandžaka prije dolaska Slavena, neki arheolozi prepoznaju čak i posebnu peštarsku kulturu koja se dodiruje sa u nauci već potvrđenom glasinačkom kulturom. I danas u mnogim sandžačkim selima postoje humke i nekropole koje narod naziva *grčka groblja*, iako je uglavnom riječ o pokopnim ostacima Dardana, Kelta, Autarijata, Gota i drugih naroda koji sve do III vijeka nove ere, iako postaju dio Rimske imperije od 9. godine n.e.,

uspjevaju očuvati svoje vjerske i nacionalne posebnosti, koje su se umnogome oslanjale na helensku kulturu i civilizaciju. Vjerovatno je to razlog što narod i kasnije nekropole iz rimskog perioda u svom imenovanju naziva grča groblja. Jer i danas, bez obzira o kom sloju stanovništva da se radi, kada upitate ljude o tim starim humkama, oni će vam reći da su to grčka groblja, i ničija više. Za njega je to sve bio Grk, paganin i hedonista, bez ulaska u razlikovne nijanse tih starih naroda. I nauka nam donekle govori o tome. Recimo, Stipčević u svojoj knjizi *Iliri, povjest, život, kultura* na jednom mjestu upravo spominje da su stari Grci znali da plemena koja žive sjeverno od njih pripadaju Ilirima, odnosno barbarskim i polubarbarskim narodima koji pričaju sasvim nerazumljivim jezikom, te da su se tijekom vremena neki od tih barbarskih krajeva helinizirali. Ako narod ni u grobljima ne čuva sjećanje na *Rimski imperij* iz doba paganstva, onda je mala ili skoro nikakva vjerovatnoća da jedan tako poseban glagol veže leksičku jezgru za to doba. Također, ni leksička jezgra *rim* kao simbol za imenovanje nečeg jako ružnog nije se mogla vezivati za taj period, jer nije bilo tolike razlike između naroda da bi se mogla stvoriti takva simbolika, pogotovu ne u Sandžaku koji je bio duboko u unutrašnjosti Balkana i bez neke transparentne veze s koloseumima i drugim rimskim civilizacijskim „dostignućima“. Krajnje hipotetičko razmišljanje dovodi nas do zaključka da je ova glagolska leksema nastala nakon prihvaćanja kršćanstva kao zvanične religije *Rimskog imperija*, iza sedmog vijeka, odnosno poslije velike seobe Slavena i njihovog miješanja sa autohtonim stanovništvom Balkana.

Slaveni su na većem dijelu Balkanskog poluostrva zatekli ilirska plemena, koja su svojom svježom krvlju u najvećoj mjeri slavenizirali. Ali, taj proces nije na svakom mjestu išao uzlaznom linijom i nije tekao odviše jednostavno. Prostor Sandžaka sa sve skromnim i manjkavim arheološkim istraživanjima pokazuje da su se na ovom teritoriju jako dugo održale komune preslavenskih balkanskih naroda. O tome svjedoče zbirke ilirskog, dardanskog i drugih nakita pronađene u okolini Novog Pazara, a koje se danas čuvaju kao najveće dragocjenosti u beogradskim i drugim muzejima, kao i niz djelimično očuvanih kulturno-

historijskih spomenika ili čiji se obrisi tek naslućuju. Ka tome, ne treba gubiti iz vida da je nakon prihvaćanja kršćanstva od većine slavenskih naroda, prostor Bosne i Sandžaka bio domovinski prostor bogumila, koji su vijekovima proganjani od strane papinskih inkvizicija i domaćih crkvenih velikodostojnika. Jedan od prvih genocida na prostoru Balkana upravo je napravljen u Novome Pazaru, kada je 1186. godine na inicijativu Stefana Nemanje održan Sabor kod Petrove crkve na kome je odlučeno da se svi bogumili na teritoriji Raške prevjere u kršćanstvo ili pogube. Prema historijskim izvorima, ubijeno je preko 30.000 bogumila na najsvirepije načine, najčešće spaljivanjem, dok ih je možda i veći broj ostao osakaćen, izvađenih očiju, bez ruku i nogu. Didu ili Velikome gostu iščupan je jezik sve do grkljana, a sva njihova imanja su zaplijenjena i izdijeljena pokrštenicima. Razmjere od 30.000 ubijenih u današnjem shvaćanju vjerovatno prevazilaze više miliona ljudi, što će kazati da je tada istrijebljen jedan cijeli narod. Preživjeli bogumili su ili izbjegli u Kulinovu Bosnu ili su javno primili kršćanstvo, a tajno propovijedali svoje učenje sve do dolaska Osmanlija, zaključno sa 1396. godinom kada se u turskim defterima spominje stalno prisustvo osmanlijskog kadije u rudarskom mjestu Gluhavica na današnjem magistralnom putu između Novog Pazara i Tutina, kada bogumili sukcesivno prelaze na islam i postaju dio raskošne osmanlijske kulture i civilizacije.

Nova nepristrasna istraživanja potvrđuju ne samo bogatu bogumilsku tradiciju u Sandžaku već donose više lokaliteta na kojima se i danas nalaze ostaci bogumilskih nekropola, doduše ne tako raskošnih iluminacija kao u Bosni i skoro bez napisa, što se može razumjeti potrebom tadašnjih bogumila Sandžaka da, zbog progona, ubijanja i istrjebljenja kojima su konstantno bili izloženi od strane nemanjičke dinastije, skrivaju svoje vjerovanje a samim tim i kulturu življenja. Vjerovatno su zbog toga njihova greblja, kao ono nedavno pronađeno u okolini Novoga Pazara, bila u šumama ili teško pristupačnim zaravnima, daleko od očiju znatiželjnika.

Pokolji i progoni bogumila na području Sandžaka i Bosne od strane Nemanjića nastav-

ljaju se i nakon Stefana Nemanje, jer njegov stariji sin Vukan, dukljanski knez koji od oca dobi na upravljanje Zetu, pozva 1199-1200. godine inkvizitore pape Inoćentija III protiv Kulina bana i drugih bogumila u Bosni. Obzirom da su u ta doba oba rimska carstva (Istočno i Zapadno) bila žestoki protivnici bogumila, te da su bogumili i ortodoksnu i katoličku crkvu smatrali izopačenima – vjerujući, između ostalog, da su zidane crkve sotonine sinagoge, te da oni koji se u njima mole vrše idolopoklonstvo, da su crkvene ikone idolopoklonstvo, da je krst đavolji simbol, da je svako poštivanje svetaca zabranjeno, jer se samo Bogu valja klanjati; prezirući službu, laude i crkvene pjesme; osuđujući štovanje svetačkih moći, svetaca i crkvenih sakramenata – najvjerovatnije otuda potječe leksičko značenje korijena glagola *izrimiti se* kao nešto izrazito negativno, odvratno, ružno, nešto na što se može gledati samo sa prezirom. Zato su ovaj glagol sandžački bogumili mogli koristiti dvojako: 1) *izrimiti se* – „biti pokvaren i ružan kao pripadnik rimokatoličke i ortodoksne crkve, kulture i civilizacije“; 2) *izrimiti se* – „preći iz prave u krivu vjeru, preobratiti se se iz bogumilske vjere u kršćanstvo, postatati krivovjernik“.

To osnovno dvosmjerno negativno značenje riječi *rim* u sandžačkome jeziku doživljava određenu promjenu tijekom vladavine Osmanlija ovim prostorom, jer su oni, osvajajući Bizant, otklonili opasnost od direktnih obračuna kršćanskih svećenika i njihovih vojski sa domicilnim stanovništvom, a sa druge strane bogumili su, zbog izuzetne bliskosti između svog i islamskog učenje i slobode koju su konačno dobili, prigrlili islam i postali dio muslimanskog ummeta. Da nisu svi bogumili s teritorija Sandžaka istrijebljeni za vrijeme Nemanjića, te da su oni samozatajno ispovjedali svoje učenje, govori činjenica da osmanlijski defteri iz prvih godina nakon oslobođanja ovih krajeva bilježe priličan broj muslimanskog domicilnog stanovništva, a to su ustvari bogumili koji odmah po dolasku Osmanlija prelaze na islam. Međutim, ni kao muslimani ne mogu zaboraviti svirepost kršćanskih progona te i dalje gaje osjećaj odvratnosti prema njima, pa zato u svom dubinskom biću za sve što je ružno i pokvareno zadržavaju subjektivni osjećaj koji definiraju riječju *rim*, slično

kao što su Rimljani sve neobrazovane i neuke ljude nazivali *barbarima*, iako je osnovno leksičko značenje te riječi bilo *ljudi koji slabo ili nikako govore grčki jezik*, i potječe iz helenske kulture i civilizacije. Leksičko pomjeranje te riječi danas je otišlo još dulje, tako da termin barabarizam nosi značenje *nekulturan, primitivan, neciviliziran čin ili pristup*. Na isti način je došlo do pomjeranja osnovnog značenja glagola *izrimiti se* u sandžačkim govorima bosanskoga jezika iz već opisanog u *postati nemoralan, bezbožnički* sa stilogenim nijansama najvećeg stupnja pokvarenosti i ružnoće. Vjerovatno je do takvog pomjeranja leksičkog značenja ovog glagola dovela i suprotnost razvoja islamske kulture i civilizacije u odnosu na zapadnu kulturu i civilizaciju koja je u podsvijesti sandžačkog čovjeka još uvijek bila *Rim*. Dok se Osmanlijska imperija držala općih načela javnog morala, patrijarhalnog odgoja i porodičnog ambijenta bliskog islamskom ahlakom, dotle je zapadna Evropa sa sve Rimom pomjerala granice dozvoljenog postajući postepeno žrtva svojih slabosti i strasti. Tako je recimo u Bosni i Sandžaku bilo nepojmljivo konzumiranje alkoholnih pića na javnim mjestima, postojanje kupliranja i lokala u kojima su se igrale hazardne igre sve do odlaska Osmanlija i uspostave austro-ugarske, odnosno srpske i crnogorske vlasti. Dok je Bošnjakinja sve do nasilnog skidanja zara i feredže 1946. bila skrivena pred svijetom kao biser u školjci, dotle je u rimskoj Evropi razgolićena pa čak i vulgarna ženska odjeća još u XIX vijeku postala visoka moda. E, upravo je iz tih razloga naš sandžački čovjek u svom bogatom jeziku zadržao glagol *izirimiti se* u značenju *pokvariti se, postati nemoralan, odati se sotonističkom uživanju strasti* jer kako će drukčije objasniti svu tu prljavštinu koja dolazi iz rimske Evrope i od njega traži da prizna za normalno nešto što ni po Božijim ni po ljudskim zakonima ne može biti normalno i što iz dana u dan srlja u sve veću izopačenost, kao što su, recimo, najnovije zapadnjačke devijacije priznavanja istospolnih brakova i veličanje lgbt populacije, koje ne mogu biti ništa drugo do satanizam koji je sadržan u izvornom, bogumilskom značenju ovog glagola.

KASIDA IBRAHIMA BIOČAKA¹

Spomenik alhamijado literature sandžačkih Muslimana

1. UVOD

Veliku i još uvijek nedovoljno istraženu granu historije naše zemlje i naroda pod osmanskom vladavinom predstavlja rad Muslimana srpskohrvatskog jezičkog područja u oblasti književnosti, pod kojom treba razumijevati ne samo teološke, nego i profane radove kao što su poezija, historiografija, putopisi, ljetopisi i slično. Dva su puta na kojim su naši ljudi radili i stvarali na tome polju; po sadržaju ista, a po izražajnoj, jezičkoj formi potpuno različita: prvi – na turskom, arapskom i perzijskom jeziku, a drugi – na materinskom, koji se najčešće označava bosanskim i, koliko se dosad zna, po jednom srpskim i hrvatskim. Mnogi radovi na tome prvome putu naših ljudi iz Bosne, Hercegovine, Sandžaka i Crne Gore tako su značajni da su njihovi autori ušli u enciklopedijska djela što su izlazila ili još uvijek izlaze u Njemačkoj, Turskoj, Egiptu, Iranu i dr.²

Radovi one druge, srpskohrvatske verzije, u svojoj ukupnosti, prema sadašnjem saznanju, po količini i veličini su manji, a i mlađi. Za čudo, nisu ni istraženi, a niti oni poznati dovoljno analizirani i osvijetljeni u nauci, mada predstavljaju jednaka svjedočanstva duha kao i djela u triangle vodećih islamskih jezika³ kazuju da je narod koji je znao misliti orijentalno-islamski, a jezički se izažavao na svoj, slavenski način poprimio određene vidove kulture istoka, a u isto doba ostao svoj na svome i u teritorijalnom i u etničkom,

eto, u jezičnom pogledu. Radovi te vrste su zanimljivi kako po izrazu vitalnosti njihovih nosilaca, tako i po samoj formi: pismo arapsko, a jezik koji nije ni arapski, ni perzijski, ni turski.⁴

Pored Hevaije, Kaimije, Karahodže, Ilhamije Žepčaka, Abdurahmana Sirije i dugih znanih i nezvanih pisaca iz Bosne i Hercegovine ovu vrstu pismenosti i književnosti na srpskohrvatskom gajili su naši ljudi u Crnoj Gori i Sandžaku. Spomenici te vrste iz Crne

Gore i Sandžaka, poznati su nam, nažalost, samo iz novijeg vremena. Istraživanja literature starijeg doba u tim krajevima na orijentalnim jezicima, pa tako ni u području alhamijado književnosti, nisu do danas posebno vršena. Dosad su poznata svega dva pisca alhamijado literature iz tih krajeva ali takva koji su po svojim prinosima na takvoj visini da po tematici i popularnosti natkriljuju pisce te vrste na čitavom srpskohrvatskom jezičkom području. To su *hafiz Salih Gašević*, rodom iz Nikšića, mudir (upravnik) Kolašinske kaze (sreza), umro i pokopan u Bijelom Polju 1898/99. god.⁵⁵ te *Arif Sarajlija* u Novom Pazaru, rodom iz Sarajeva, iz porodice Brkanića, živio i radio do uz Prvi svjetski rat.⁶ Obojica su, neovisno jedan od drugoga, napisali *mevlude*, cjelovite poeme o rođenju vjerovjesnika Muhameda (ustvari, prepjevi na srpskohrvatski poznatog Sulejman-Čelebijina Mevluda na turskom). Djela su objavljena, Gaševićovo čak i više puta.

Krug domaćih alhamijado pisaca danas se povećava jednom posve novom ličnošću. To je Ibrahim Biočak iz Sandžaka, imam u Bioči i član porodice Pačariza, živio u drugoj polovini 19. i u prvim decenijama 20. vijeka. Samo djelo, po kojem se kvalificira kao pisac alhamijado literature jest u prvom redu njegova poema *Kasida*, kako ju je i sam nazvao; zaseban rad u 16 dijelova, te nekoliko drugih spjevova i jedan manji prozni rad.

Biočak je pisao na maternjem jeziku, a arapskim pismom, uglavnom, u prvoj deceniji dvadesetog vijeka, dakle u vrijeme kad je u Bosni i Hercegovini bilo potpuno ovladalo evropsko pismo (doba austrougarske uprave) i kada je ovdje pisanje na Biočakov način izgubilo značaj i potrebu. Ali, uza sve to Biočakovi tekstovi imaju puni karakter alhamijado literature, jer su u doba, kada je pisao, u Sandžaku vladale druge prilike: bila je još uvijek osmanska uprava, a u sklopu te uprave dominirala orijentalno- islamska kultura i arapsko pismo.

Predmet mojih razmatranja u ovome radu je Biočakova *Kasida* kao veće i značajnije njegovo djelo. Ona se sačuvala, koliko znam, u dva rukopisa. Jedan je u Sarajevu

u posjedu geometra Bedrudina Mezildžića, rodom iz Prijepolja,⁷ a druga u Prijepolju u posjedu Ešrefa Pačariza. Tekstovi *Kaside* se u ta dva rukopisa (označavam ih *sarajevski* i *prijepoljski*) nešto razlikuju i, po tome, čine paralelne odnosno prijepoljski rukopis, koji je i mlađi dvije godine od sarajevskog, predstavlja dorado ranijeg, u ovom slučaju sarajevskog teksta. U oba manuskripta rukopis je isti, samoga Ibrahima Biočaka, a to znači da je lično pisac pravio prepise i pri tome, vidi se, dotjerivao (mijenjao, kratio, nadopunjavao) djelove *Kaside*.⁸ Ograničen prostor ne dopušta da se objave obje paralele, pa ovdje donosim tekst *Kaside* prema onom starijem, sarajevskom manuskriptu. To je dovoljno za stjecanje osnovnog znanja o njegovom djelu.⁹ Tekst dajem onako, kako je zapisan i, dakako, kako sam ga mogao i umio pročitati i transliterirati. Ljudima od struke poznato je da čovjek nije nikad siguran da je u ovoj vrsti tekstova dobro pročitao svaku riječ (s obzirom na karakter arapskog pisma) pa dopuštam da je i meni ostalo, možda, po koje takvo mjesto, iako je Biočakov rukopis razgovjetan. Jedini moj zahvat u tekstu kao cjelini, jesu redni brojevi dijelova *Kaside*.

Na kraju za shvaćanje a i ocjenjivanje Biočakove *Kaside* i opće njegova pisanog rada treba imati na umu vrijeme i kraj u kome je Biočak živio i radio. Sa tim u vezi se njegova *Kasida* ovdje pojavljuje i analizira isključivo kao spomenik historijske pismenosti. U takvom pristupu postaju razumljiva neka mjesta u *Kasidi* koja, gledajući ih sa današnjeg stanovišta, pripadaju prošlosti: upotreba onovremenog izraza „turčin“ u značenju muslimana kao sljedbenika islama (zato tu riječ i pišem malim slovom), zatim kurtoazna egzaltacija sultana te njegovi podaci o Crnoj Gori, koja se u ono vrijeme borila protiv Turske, a Bioča bila sastavni dio teritorija Turske carevine.

2. RUKOPISI

Sarajevski manuskript je uobičajna školska sveska vel. 25x15 cm, koja se nabavlja u trgovini. Ima ukupno 10 lista, nema korica, tekst je u cjelosti pisan arapskim pismom, a

mastilo ljubičasto. Sveska sadrži samo tekst spjeva. *Kasida* počinje na listu 2a sa *Bi ismi Allah al-rahman al-rahim*. Na kraju 14. pjesme je zapis o autoru i vremenu nastanka djela, pisano istom rukom: *Kaside-i muellif Bilče karvensidan Ibrahim bin Salih, 8. mart sene (1)322=1904*. Iza toga su još dvije pjesme, 15. i 16., očito dodatak osnovnom tekstu i tematici *Kaside*; u petnaestoj pisac govori o svojoj braći i o potrebi pažnje prema braći uopšte, a šesnaesta je kurtoazni hvalospjev ondašnjem sultanu Abdulhamidu, forma koja se u turskoj literaturi i prakticira.

Naslov djela je ispisan i zasebno, olovkom i nečijom drugom rukom, naknadno, a dat je na vanjskoj (prvoj strani prvog lista, i tu glasi u stilizaciji iz koje saznajemo zanimanje Biočakovo: *Kaside-i-šerif Bijoča karyeli havadže Ibrahim*-časna kasida hodže Ibrahima iz sela Bioče.

Propitujući se nešto kasnije o piscu *Kaside* posredstvom Šaćira Samilovića, imama u Bijelom Polju, našao sam u Prijepolju živa piščeva sina Ešrefa Pačariza, džamijskog službenika u penziji, i kod njega kao očevu zaostavštinu drugi, bogatiji rukopis, u kojem se nalazi ne samo *Kasida*, nego i drugi tekstovi Ibrahima Biočaka. Ešref mi je najpripravnije ustupio, donio čak i na noge u Sarajevo, tu bilježnicu, a sa rukopisom i očevo fotoportret, napravljen na nekoliko godina pred smrt.

I taj drugi manuskript je kupovna bilježnica iste veličine kao i ona prethodna, samo sa litografisanim rubovima, ima ukupno 85 ispisanih strana. Sadrži, na prvome mjestu, *Kasidu*, ali i druge radove Ibrahima Biočaka. Bilježnica je, čini se, prvobitno bila namijenjena službenim potrebama, jer je prva strana prazna, a na drugoj je sasvim drugom rukom pisan tekst o inspekciji mekteba u selu Bioči, obavljeno, datirano je, 25. teršin-i evvela 1326. = 25. oktbra 1908.

Prilično su brojne razlike u tekstu u dva nađena rukopisa *Kaside*. Najznačajnija je u tome što prijepoljski manuskript ima poseban prigodni uvod, također u rimi, a nema spjeva o braći, niti hvalospjeva sultanu Abdulhamidu. Važna je i pojava drukčijeg naslova *Kaside*, koja ovdje glasi: *Haza Kaside-i Biočeli Ibrahim Aški*= Ovo je *Kasida* Biočaka Ibrahima Aškije. Iz toga imamo i podatak da

je pisac imao i dodatno, književno ime Aški. To ime ponovljeno je i na kraju teksta (str. 28): *Muelifi Bijočali Ibrahim Aški*- Pisac (ove *Kaside*) Biočak Ibrahim Aški, i još jednom na kraju drugog spjeva (str. 43).

Vidljiva je još jedna važna razlika: U sarajevskom rukopisu stoji zapis da je *Kasida* završena 8. marta 1332 = 8. marta 1904, a u prijepoljskom je samo godina 1323 = 1905/6. Znači, da su tekstovi nastali u različito doba, u razmaku od oko godinu dana. Jedan drugi tekst na idućim stranama ima datum završetka šaban 1323 = oktobar 1905.

Drugi radovi u Biočakovoj bilježnici prijepoljskog manuskripta su:

1. *Kasida* bez naslova, počinje:

*Šart se vama dobro čuvat,
a ulemu dobro slušat.*

Ima 9 refrena Ja Allah ukupno 9 strana (29-37).

2. *Kasida* sličnog sadržaja, bez naslova, počinje:

*Ej insanu tamahceru,
zemlju nose vaše duše.*

Ukupno 4 strane (39-31).

Slijede stihovi koji se mogu smatrati završetkom te *kaside*, ali i samostalnim tekstom, u kojem Biočak saopćava da je to sve pisao sa hodžinskom hajr-dovom i kazuje o svojim hodžama. Na kraju riječi: *Tammam tamam bi šabani šarif sanata 1323. Biočali Ibrahim Aški*= Dovođeno časnog šabana (mjeseca) godine 1323 = oktobra 1905, Biočak Ibrahim Aški.

3. *Kasida* istoga sadržaja, također počinje stihovima, kao i ovdje navedene pod br. 1,

*Šart se vama vrlo čuvat,
a ulemu dobro slušat.*

ali je dalji tekst drukčiji. Ima ukupno tri strane, (44-50), nedostaju strane 45-48.

4. *Kasida* sa početnim slovima rečenica redanim prema arapskom alfabetu tako da prva dva stiha (retka) glase:

a *Allaha sve moli,*
b *bez abdesta ne moli...*

Ukupno dvije nepune strane (51-52). Ispod kaside, koja je ispunila cio arapski alfabet, tekst: *Mualifu kitabi Belčeli Ibrahim Aški bi lisani al bosnevi nutuk* = Pisac knjige je Biočak Ibrahim Aški, saopćeno na bosanskom jeziku. Potom ponavljanje teksta stihova da je sve to pisao sa hodžinskom hajr-dovom i teksta u rimi o piščevim hodžama.

Risala u prozi, samo djelomično rimovanoj, pod naslovom *Haza kitabu ahvali kiyamet, od Muhammed-pejgmbere rivajet*, cjelina, 10 strana (55-64), sa označenim krajem izrazom tammat. Tematika o 15 „frka“ (vrsta) ljudi, čije će se ponašanje na „dunjalu“ objelodaniti na „kijametu“; 14 frka su grješnici, a petnaest frka je „nurlu obraza“. Počinje ovako:

„Ka' će doći mahšer dan, ustanuće frke na mejdan. Prva frka iz mezara ka'će doći, trbusi him ka planine napunjeni akrepima. Pitaće mahšerki halk „ko su oni?“. Reići će meleći „Ovi nisu davali zekat na mal pa su oš bez torbe umirali...“

6. Kasida na albanskom (osim zadnjeg stiha koji glasi: „Sačuvaj nam, Bože ti, iman“), sa puno turcizma, početna slova stihova redana po redu slova arapskog alfabeta (str. 65).

7. Zapis u rimi u kojem Biočak govori o tri svoja „šerika“ (druga) str. 67.

8. Dova (molitva) „Pomozi nam, ti Allahu, na umoru“, dvije strane (91-92).

Sve su to originalni radovi Ibrahima Biočaka, čak je njegova i ona kasida na albanskom. Proizlazi da je Ibrahim Biočak ostavio iza sebe, koliko se zna, *Kasidu*, koja se ovdje saopćava, kao najveće svoje djelo i još devet radova različite veličine. Na strani 68. ima i tekst službene potvrde (šehadetnama) na turskom neimenovanog imama u Gostunu od 6. šubata 1333 = 6. februara 1915. da nema zapreke za sklapanje braka između Nurke Klašturica, sina Hajdareva, iz sela Slatine, i Đule, kćeri Mustafine, iz „našega sela“ (Gostun), šehadetnama se upućuje kadiji u Prijepolju radi sklapanja braka. I to je tekst, upravo sastav Ibrahima Biočaka, jer se zna (saopćenje sina Ešrefa) da je navedenog

datuma upravo on vršio imamsku dužnost u Gostunu.

Preostali dio bilježnice (str.70-90 i 93-96) jesu razni drugi tekstovi na arapskom i turskom, među ostalim ilahija „Ahabab ahbaba“ („Priatelj prijatelju“), zatim neke uobičajene i poznate molitve (dove) i sl. Svakako, to nisu sastavi Biočakovi, nego ih je on tu registrirao kao tekstove i štivo koje je trebalo da zna svaki spremniji imam.

Na str. 66 su i tri zapisa ljetopisne prirode, koji također nisu Biočakovi, a ovdje ih donosim zbog njihove određene historičke vrijednosti.

- 31. ajlula 1329 = 31. septembra 1912. Crnogorci osvojili Berane

- 27. ajlula 1329 = 27. septembra 1912. osvojeno Bijelo Polje (Akova)

- 30. ajlula = 30. septembra 1912. u ponedjeljak, osvojene Bioča i Lozna.

Te tri bilješke unesene su naknadno, drugom rukom, i potječu, po svoj prilici, od Biočakova sina Sulejmana.

Važna osobitost u prijepoljskom manuskriptu je tekst uvoda u *Kasidu*, kojeg u prvoj verziji (sarajevski manuskript) nema, a u kojem nam pisac daje obavještenje o povodu za pisanje djela i o samom sebi. Dat je dva puta, ali u dvije različite dužine: najprije ispred naslova i početka *Kaside*, ukupno 12 početnih stihova, a potom i zasebno, na dvije strane bilježnice, interpolirane u tekstu *Kaside* (između str. 19-20). Na drugom mjestu tekst je znatno duži najprije već navedeni uvod od 12

stihova (s malim izmjenama), a potom 18 novih stihova. Evo u cjelini teksta toga drugog, većeg oblika:

*Bogu dragom šućur činim na islam,
sve salavat pejgamberu donosim.
Molim se za sultana i njegova askera,
da je njemu Allah dragi pomoćnik.
Bogu šućur kad smo turci u iman
da je galib din-dušmanu baš sultan.
Kad sam bio u Bioči ja imam,
kusur im'o u svaćemu, dobro znam,
imadoše džematlije svi merak
da him napišem pod bosanski ja ćitab:
„Ćitab, govor na svoj jezik volimo,
da se više svom Allahu molimo.“*

*Dužan osttah pomučit se za sevab,
da ne bidem tamo posve u azab.
Kad ja počeh ovaj ćitab pisati,
onda mjesec ševal bješe deseti,
dok sam doč'o, napuni se trides'ti,
da mi Allah moj halik oprostī.
Ko će telif Bož'i i ćitab činiti,
tu ne treba nikom mlogo hitati.
Vatan mi je asli bio u Bioći,
odvazda je Crnoj Gori u oči.
Džamiju nam po dva puta gorili,
kuću, kulu i moj džemat srušili.
Sad se jesam po svijetu proskit'o,
za dunjaluk nisam mlogo ja hito.
Molim Boga da ne budem ja rezil,
za nafaku svakom je Bog kefil.
Ko se boji da ne gori u azab,
Nek posluša šta govori ta' ćitab.*

3. O AUTORU KASIDE

O autoru *Kaside* i drugih navedenih tekstova na srpskohrvatskom postoje, sretnom okolnošću, relativno dobri podaci. Jednim dijelom sadržani su u tekstovima, koje je ostavio sam pisac, a drugim dijelom je lično znanje njegova sina Ešrefa (rođ. 1909. u Bioći) u Prijepolju, koje sam zabilježio neposredno.

Prema tim podacima hodža Ibrahim Biočak je rodom iz sela Bioče (nom. Bioča), mjestanca na istoimenoj rječici (desnoj pritoci Lima) između Bijelog polja i Berana (Ivanograda).¹⁰ Rođen je, može se uzeti, 1852., a tako proizlazi iz kazivanja sina o očevim godinama na dan smrti.

Član je porodice Pačariza koja je živjela u Bioći otkako se pamti: ranije su se prezivali Hodžići, a još prije Šestovići¹¹ Osnovno obrazovanje stekao je u mektebu u rodnom selu, a potom otišao na nauke u medresu u Đakovicu. Uzeo je tu idžazet (diplomirao) i vratio se u Bioču. Đakovica je mnogo značila u njegovoj izobrazbi, jer je u medresi u tome mjestu, pored ostalog, savladao tursku i albansku pismenost i konverzaciju. Imamo podatke i o njegovim učiteljima i profesorima: u Bioći je učio pred hodžom *mulla Nezirom Muratovićem*, a u Đakovici su mu bili profesori (muderisi) *Đakovali Seid-efendija* i *Ismail-efendija*. O njima Ibrahim Biočak ima i zasebnu pjesmu u prijepoljskom manuskriptu

(str. 52-53).

*Činio sam te'lif ja ovo sve
sa hodžinskom hajr-dovom.
Hodža jesam nekoliko ja imo
i vazda hi dobro ja stim'o.
Prvi mi je bio Muratović mula Nezir,
hak je im'o da je vezir.
Drugi mi je Đakovali Seid-efendi'a,
nije se boj'o muftija,
Haša nije mene nikad zahmet,
peke učiti, njima rahmet.*

U Bioći je bila džamija s kamenim minaretom nepoznatog osnivača, vjerovatno, kolektivna zadužbina predaka mještana. Postojao je i mekteb, ali samo kao institucija, jer nije bilo zasebne zgrade, nego se nastava odvijala u džamiji.¹² Eto, u tim institucijama služio je Biočak kao imam i muallim. Bio je veoma poštovana ličnost u selu i čitavu kraju, znalo ga je i Bijelo Polje i Berane i odavalo mu na svoj način poštu.

Tu, u Bioći odrasla su i živjela tri Ibrahimova brata: Medo, koji je bio najstariji, te Derviš i Hrusto, mlađi od Ibrahima. Od te četvorice braće dvojica su umrli na postelji, a dvojica poginuli. Ibahimovu braću navodim ovdje stoga što o njima govori i sam pisac u predzadnjoj pjesmi *Kaside* sarajevske varijante.

Živeći i služeći u Bioći Ibrahim Biočak se triput ženio (prva žena iz porodice Beganovića u Podgrađu, druga Muhra iz porodice Sijarića u Godijevu, treća je Zejna Hadžibulić, nadživjela je muža i doživjela 120 godina; umrla je oko 1968. i tom je prilikom o njenim godinama kao kuriozitetu pisao i prijepoljski časopis „Polimlje“), i izrodio sinove Sulejmana (rođ. oko 1887.), te već spomenutog Ešrefa u Prijepolju.

U Bioći je Ibrahim imao i odabrane drugove, šeriće, o kojima kazuje u jednoj zasebnoj pjesmi izvan *Kaside*, ovako:

*Šerića sam nekoliko ja im'o
i s njima se sve stim'o.
Prvi mi je Koritali Ali-hodća,
po alima je bio.
Evo, ne da se kuća,
na kući je šehid bio.
Drugi mi je Kolašinac mula Hasko,
dobrom znade njega svako.*

*Treći mi je iz Boraka mula Ferhad,
fali njega ovaj serhad.*

Balkanski i potom Prvi svjetski rat donijeli su nedaće i Bioči i Ibrahimu Biočaku. Selo je još u balkanskom ratu spaljeno (tada je propala i džamija), a muslimansko stanovništvo dalo se u izbjeglištvo. Tako se u Bijelom Polju našlo oko trideset porodica, a među njima i Ibrahim Biočak s čeljadima. Uskoro potom Ibrahim je otišao s porodicom u Peć i odatle prešao u selo Gostun između Bijelog Polja i Brodareva. Tu, u Gostunu, „malom Misiru“, kako su to selo zvali, Ibrahim je živio do pred kraj rata, a onda se stalno nastanio u samome Brodarevu prihvativši se službe imama u mjesnoj džamiji. Tu je dočekao i kraj života. Ubijedili su ga četnici Koste Pećanca, koji su krstarili Sandžakom poslije ujedinjenja 1918, da je bio jatak ondašnjim vođama komita Jusufu Mehonjiću i Husejnu Boškoviću, te su ga, zajedno s njegovim prvim komšijama u Brodarevu Ramom Mujezinovićem, hadži Abazom Balićevićem, Sulejmanom i Bećirom Kriještorem, god. 1922. „taman uoči dana kada se držalo blagodarenje kralju Aleksandru za njegov rođendan“ (bilo je to 16. decembra) odveli put Bijelog Polja na Jasen i tu sve ubili. Ibrahim Biočak, starac s bremenom od sedamdeset godina, bio se otrgao i nagnao bježati, pa je ubijen u bijegu. Sahranjeni su na oranici na putu iz Čelišta na Jasen. Grobove označavaju kameni nišani.

4. PRILIKE I POVODI

Biočakov rad kao književna pojava nije nastao ni slučajno, ni izuzetno: ima svoju razloge a i neposredan povod. Njegovo stvaranje pada u vrijeme kad se, u obrnutoj proporciji, Turska carevina bližila svome kraju u svim oblicima, a raslo buđenje ideje o nacionalnom sazrijevanju ili potvrđivanju pa tako i jak pokret balkanskih naroda za pisanjem i radom na vlastitim jezicima. Tome buđenju u jezičnom pogledu jednim dijelom doprinosile su i onovremene turske reforme, koje su omogućavale rad na vlastitom neturskom jeziku, a dovele čak do uspostave dvojezične i višejezične štampe (listovi).¹³ Od sedmog decenija devetnaestog vijeka na srpskohrvatskom jezičnom području javlja se zaista niz Muslimana pisaca na

materinskom jeziku u Bosni i Hercegovini: Mehmed Šahir Kurtćehjić (1844-1872), Omer Hazim Humo (1820-1880) i Muhamed Rušdi Dizdarević (1882/23-1905), u Crnoj Gori hafiz Salih Galošević, Sandžaku: Arif Brkanić Sarajlija i, eto, Ibrahim Biočak. To su samo oni za koje se zna. Njihova pojava, uzevši ih u vezi sa karakterističnim radovima, koji nisu maleni, i s vremenom, u kojem su nastali, ne može se objasniti na drugi način nego kao najneposredniji rezultat vlastitog nacionalnog i književnog buđenja, koje se u ovome slučaju može izraziti bližim izrazom književnim preporodom. Ima li se na umu da je Ibrahim Biočak ne samo pisac na materinskom jeziku toga vremena, nego da se njegova pisana riječ na srpskohrvatskom, zna se pouzdano, širila i u narodu čitanjem njegovih raodva, onda proizlazi i to, da u ličnosti Ibrahima Biočaka imamo i jednog od začetnika književnog preporoda Muslimana srpskohrvatskog jezičkog područja. U tome je, držim, posebna i velika značajka ličnosti Ibrahima Biočaka bez obzira na sadržaj i onu užu, unutrašnju književnu vrijednost onoga što saopćava.

Tako i toliko o pojavi i značaju Biočakova djela u vremenu, odnosno, u društvenom razvoju njegova vremena. Može se, međutim, označiti i pisac koji je neposredno utjecao na Ibrahima Biočaka u ideji da pišena materinskom odnosno „bosanskom“ jeziku. To je, utvrdio sam, njegov prvi susjed i nešto stariji suvremenik hafiz Salih Gašević. Njegov mevlud, štampan baš u ono vrijeme (1311=1893/949), Ibrahim Biočak je, bez dvojbe, i poznavao i širio u narodu čitajući ga džematlijama u određenoj i poznatoj prigodi po profesionalnoj dužnosti. U tome smislu govore one vanjske činjenice. Ali postoje i neposredni dokazi o Gaševiću utjecaju na rad Ibrahima Biočaka. Nalaze se u samom Biočakovom djelu. U njegovu uvodu u *Kasidu* ima dovoljno ne samo misli, nego čak i jezičkih konstrukcija identičnih onim u uvodu Gaševićeva mevluda. Evo tih paralela.

Prvi stihovi kod Gaševića glase:

*Bogu dragom vazda šućur na islam,
našem svecu es-salatu ves-selam.*

A kod Biočaka:

Bogu dragom činim šućur na islam

sve salavat pejgamberu donosim.

I, naročito, stihovi o povodima nastanka i jednog i drugog djela. Gašević to ovako opisuje:

*Kad se nađoh u Kolašin kajmekam,
znadem đe sam puno nakis u ćelam.
Moliše me kolašinski prviši,
nami mevlud daj bosanski napiši!*

Ibrahim Biočak pjeva gotovo u dlaku jednako:

*Kad sam bio u Bioči ja imam,
kusur im'ò u svaćemu, dobro znam,
imadoše džematlije svi merak,
da him pišem pod bosanski ja ćitab.
I dalje stihovi kod Gaševića:
Dragi Bože ja ališim za sevab,
Molim ti se da ne gorim u azab.*

A kod Biočaka:

*Dužan ostah pomučit se za sevab
da ne bidem tamo posve u azab.*

I još više drugih zajedničkih riječi i mjesta u oba uvoda. Istina, Ibrahim Biočak je svoj uvod, barem onaj dužeg oblika, pisao posteriorno, pošto je u Balkanskom ratu (1912) napustio Bioču, a njegova prva verzija *Kaside* napisana je 1904, ali nam to ne smeta da utvrdimo utjecaj Gaševića na njegovo stvaranje, jer se jedna paralela nalazi i u samom tekstu *Kaside* iz 1904. Tu stoji stih „Ko poslušà što (ću) vama kazivati“, a u Gaševića:

„Ko poslušà sada šta ću besidët.“

Ima indicija da Ibrahim Biočak svoje djelo nije radio onako za sebe, nego za širu javnost, odnosno s namjerom da svoje djelo štampa, upravo kao i njegov prethodnik Gašević, ili barem da se djelo širi i čita u narodu. U tome pogledu govori, ponajprije, sam navod Biočakov o njegovu djelu što ga je dao na kraju *Kaside*:

*Dojće vakat i vrijeme
ućiće se ovo i bez mene.
Svakom bih se ja molio,
koji bi ovo proučio
da' l bi mene rahmet izučio.*

Drugi dokaz jeste odjeljak koji se nalazi samo u onome starijem, sarajevskom rukopisu, a u kojem se daje hvalospjev vladaru, ondašnjem

sultanu Abdulhamidu: izrazita kurtoazna forma, koja se i inače prakticirala u djelima čiji je autor imao nakanu da djelo štampa ili barem da se djelo bilo kako širi u javnosti. Pogotovo je to bila forma u konkretno doba, u vrijeme Abdullhamidova apsolutizma, bez koje se nije moglo računati da će se dobiti inače obavezna dozvola države za štampanje djela; takvu je dozvolu pribavio i sam Gašević i izričito je označio uz štampani tekst svoga mevluda.

5. BIOČAKOVO DJELO

Vidjeli smo, Ibrahim Biočak napisao je, pored *Kaside*, kao glavnog djela, još osam radova: sedam na srpskohrvatskom, a jedan na albanskom. Po tome se Biočak predstavlja sigurno kao dosad najplodniji pisac u srpskohrvatskoj alhamijado literaturi. Najveća su mu dva rada *Kasida* i *Nasihati*, od kojih je taj prvi u stihu, a drugi u čistoj prozi. *Kasida* je, upoređujući je s ostalim tekstovima, pišćev najveći domet, ne podrazumijevajući pod tim, naravno, i apsolutno umjetničko-izražajno dostignuće, jer se ona ne može ni tražiti od generacije Biočakove, koja je tek utirala put književnosti na srpskohrvatskom.

Biočakova *Kasida* je kompoziciono uređena književna forma jednog spjeva (ima predgovor ili uvod, glavni sadržaj, poruku, te naglašen i logičan završetak).

Kasida i *Nasihati* kao teme nisu, u biti, originalni, jer se radi o naukovanju osnovnih načela moralke u teologiji, a djela te vrste pojavljivali su se i na Istoku i na Zapadu (i u kršćanstvu), ali je novo to što Biočak, praveći takvo djelo, piše na svom, narodnom jeziku i time uspostavlja kontakt sa sredinom u kojoj se rodio i živio i koja nije bila vična, kao što i Biočak sam ističe na kraju prvoga spjeva, ni turskom ni arapskom jeziku.

U nekoliko oblika Biočak je izravno slijedio utrti orijentalno-islamski način pisanja knjige, iako je djelo saopćeno na jednom drugom jeziku. Na to ukazuje, u prvom redu, njegov uvodni zaziv Allaha *bismilom*, što se sreća kao prvo pravilo svake knjige koju je pisao sljedbenik islama, bez obzira na sadržaj djela. Tu je, potom, kolofonska oznaka (da je djelo završeno) *tammät tamam*,

što se također sreća gotovo u svima djelima orijentalnoislamske književnosti. Treće, proveden je imperativni način izlaganja koji se piscu činio kao najpogodniji za neposredniji kontakt sa čitaocem, odnosno slušaocem, a to predstavlja, ustvari, strogi slijed forme u kasidama istoga ili sličnog sadržaja na turskom jeziku i turskih pisaca. Ta treća značajka nije usamljena pojava, nalazimo je i kod drugih domaćih autora kaside (Ilhamija, Sirrija i dr.), i ona samo pokazuje koliko su Biočak i ti drugi autori bili pod utjecajem orijentalne forme u načinu saopćavanja teksta određene vrste.

Ima, međutim, kod Biočaka jedna druga, njemu svojstvena osobina. Nalazi se u samoj formi, arhitektonici teksta. S vanjske strane gledajući, *Kasida* je saopćenje u stihu, kao što je njezin tekst ovdje i priopćen, a taj stih naročito akcentira rima, koju autor dosljedno traži i nalazi. On čak voli da se izražava stihom, bolje reći rečenicom i to u osmercu. To je, međutim, samo prvi, spoljnji utisak. Kad se faktura teksta bliže promotri, vidi se da Biočak ima rečenice odnosno stihove nejednakog broja slogova, redaju se rečenice koje imaju oblik stiha samo po tome što se završavaju rimom. To je sušto odstupanje od orijentalnoislamskog stiha, koji ima strogu, uvijek ujednačenu slogovnu veličinu. Odstupa se i od metra stiha u srpskohrvatskoj poeziji kao književnom radu ondašnjeg vremena. Uza sve to Biočak nije bio gluh za stih i njegovu harmoniju, ne može biti da nije poznavao stih na turskom i arapskom, a još manje je vjerovatno da nije slušao barem domaću narodnu pjesmu, uvijek izraženu u stihovima jednake veličine. O čemu se onda radi? Jednostavno o tome da Biočak nije ni htio da ide za metrom, jer bi ga to odvelo u čistu poeziju kao posebnu izražajnu granu, nego se izražavao u *prozi*, i to onoj rimovanoj, koja kao književna forma, inače, nije nepoznata. A da je tako vidi se i po načinu pisanja teksta: rimovane rečenice Biočak uopće ne slaže jednu ispod druge, nego ih izlaže u kontinuiranom redu, kao i svaku drugu prozu. Kad tako promatramo Biočakov rad, onda on ne samo da ne gubi vrijednost u formalno-izražajnom smislu, nego ima svoje i sasvim određeno mjesto u književnom stvaranju i izražavanju.

U jezičnom pogledu karakteristične su još

dvije pojave u Biočakovoj *Kasidi*: jezični oblici crnogorskog govora i turcizmi pod kojima ovdje treba podrazumijevati i arabizme. Turcizama je ovdje relativno veliki broj, ali ne tako visok kao kod nekih drugih, starijih autora alhamijado tekstova. Bez obzira na to može se konstatirati da je Biočak suvremeno vladao takvim izrazima i svugdje ih tako dobro odabrao i postavljao da rečenice imaju ne samo puni smisao, nego i težinu u značenju i, naravno, zaseban jezični kolorit. U svakome slučaju Biočakovi turcizmi predstavljaju vrijednost i sami za sebe kao građa za proučavanje govora i, posebno, turcizama crnogorskih Muslimana početkom 20. vijeka. Dakako, pri tome treba imati na umu i jednu važnu ogradu: Biočakovi turcizmi nisu svi odreda standardne riječi te vrste koje se sretaju u narodnom govoru samih Muslimana. Biočak je bio i čovjek iz naroda i teolog, a i njegova *Kasida* je iz područja islamske teologije, barem u širem smislu.

Upravo otuda u tome djelu i izrazi u obliku turcizama koji su knjiškog porijekla i koji imaju formu stručnih izraza ili barem orijentalnih riječi koje je razumio skučen broj Muslimana iz naroda. Teško bi bilo naprečac izdvojiti što je knjiško, a što je već ušlo u narod i postalo sastavni dio narodnog govora, ali, svakako, u tu prvu, knjišku skupinu idu, npr, izrazi *fakir*, *šerif*, *hakikat*, *kurtalmak*, *tama'*, *hijanet*, *sehavet*, *irza*, *gadab* i dr. Na sreću, takvih, osebujnih riječi i nema baš mnogo.¹⁴

Ima još jedna posebna značajka Biočakova djela, a time i same ličnosti autora. *Kasida* je rad koji je namijenjen narodu u njegovom najširem smislu, unutar određene, islamske konfesije.¹⁵ U djelu se uređuju odnosi jedinke čovjeka-vjernika prema Allahu i prema društvu kao skupnom sociološkom kvalitetu. Taj, da tako kažemo, društveni smjer ovdje je čak i prenaplašen: djelo je namijenjeno odgoju i lijepom ponašanju u društvu, govori o principima koje, u stvari, usvaja i svaka druga religija, samo što je to sve ovdje zaodjenuto ruhom konkretne religije. Tim načinom rada i saopćavanja autor *Kaside* iskače iz teoloških okvira i tretira pitanje općeljudske vrijednosti. Čitava *Kasida* i podijeljena je na odjeljke u odnosu na pojedine oblike lijepog ponašanja.

KASIDE-I SERIF BIOCA KARYELI HAVACE IBRAHIM

Bismillah al-rahman al-rahim

1.

*Poslušajte vi fakira
iz Bioče Ibrahima
Ko poslušša šta (ću) vama
kazivati,
dobro će vam pristanuti.
Ako ćete vi zapaziti
sad šta ću vam nasihatiti,
lašnje ćete hesab dat,
đunah, mizan olakšati,
kolaj sirat prolaziti
u dženet se nalaziti,
po dženetu prošetati,
hurijama oženiti
nikad ništa ne željeti.*

2.

*Ej vi moja mila braćo,
čin'te Boga zikir slatko.
Ej džahili, divlji halku,
ne radite naopako.
Šućur čin'te ka'ste vi insani,
ne umrite ka hajvani.
Tri se puta dofatite,
sebe čare vi nađite.
Šerijatom šeref budite,
hakitatom hakli zborite.
Tarikatom sve da Boga milujete,
a jezikom zikir činite.
Svom Allahu muti' budite,
sa Allahom dostluk vežite.
Nema dosta ka' Allaha,
a ni aška ka' zikira,
a ni mala ka' namaza!*

3.

*Ej vi moja mila braćo,
u tamau nejma mala,
u hasedu selameta,*

*u haramu berićeta,
u jeminu kurtalmaka,
ni u laži kazanmaka.*

*Ko god laže, Bog mu ne po(ma)
že,
a hijanet nikad na selamet,
hem će biti azab na kijamet.
To je jedan beš alamet.*

4.

*Ej vi moja mila braćo,
vi maskaru ni s kim ne činite,
od hile se vi prođite,
svoja srca poturčite,
a nikoga ne mučite
ni fuhuša ne zborite,
svašto zboriti čini vi se to je kolaj,
a to beše jedan belaj.
Jezik čuvaj, svašto ne zbori,
pitaćeš se na umoru
teglit azab i u grobu.*

5.

*Ej vi moja mila braćo,
čin'te vamo sehaveta,
naći ćete tamo selameta.
Kad je vama behil
biće tamo rezil.*

6.

*Ej vi moja mila braćo,
nije lasno činjet svašto,
svemu valja dževab davat
ne dadu nam tamo spavat.
Hesab davat za mali lijek
kolik'vamo vas vijek.
Čuvajte se 'vamo grehote,
naći ćete tamo ljepote.
Vazda turke iram čin'te
hasletom,
ne umrite hasretom.*

*Za komšije znadite
i dobro ih pazite,
i mal njihan ne izite
zeherom se ne otrujte
izijete ne činite.
Jedno drugog ne ubite,
Jedno drugom zemlju ne otmite,
a dušom je ne nosite.
I z dobrim se vi pazite,
za malo se ne mrazite.
Ko god neće za komšiju znati,
nikad neće dobro biti,
i Bogu će mučno dževab dati.*

7.

*Ej vi moja mila braćo,
ne tič'te se tuđe irze
dočekaćete na se brzo,
potlje će vi biti mrzno.
Sakan vino i rakiju ne pite,
bez imena ne i'te.
Nemojte iti na zina,
otićete bez dina.
Dun'ja lezet za malo,
tamo zeher zamlogo.
Kad hoćete vi haram,
ne vičite „Naš evlad!“
S haramom su kopilad
Sa mukom hi iznjiviti
i snage se dofatite,
harama se mašiti,
roditelje mlatiti,
na sokak hi baciti,
i u halu te umrijeti.
Ne devam'te vi haram,
da ste tamo vi rusvaj.
Ne tražite vi miras,
nije dobro baš za vas.
Haram nije, tek beriket nejma,
u fasadu se dostovima sprema.*

8.

*Ej vi moja mila braćo,
kad šćenete da se ženite
vi ljepote ne gledajte.
Sve turkinje tražite,
a pravo hi sudite,
za malo hi ne uđrite
a horno hi ne držite,
ni fursad hi ne dajite.
Dobro nikah vi pazite,
u džehenem ne gorite.
Što govorim, poslušajte
vi za pravo sve radite.
Šerluk nikom ne činite
za očima ne zborite,
tuđe meso ne jedite,
boži gadab ne poslušajte.*

9.

*Ej vi dobri turci,
svakom se nađ'te vi na mucu,
ne budite baš ka' vuci.
Što vi dođe baš na ruci,
svaki sebe sve povuci,
pomislite na tuđoj mucu.
Tuđ hak valja plaćati,
nemojte s puta svraćati.
Ko god je dužan,
on je baš ka' sužanj.
Bolje ti je biti sužanj
nego svakom da si dužan.
Ta' je poso mlogo ružan,
Čuj, nemoj biti dužan.*

10.

*Ej vi moja mila braćo
ej zengili, vi ahmaci,
nađite se vi na mucu.
Šart je vama za fukaru dobro
znati,
hel morete i vi obnemati.
Nemojte visoko gledati,
nećete dugo ćerati.
Nemojte skupo prodavati,
valja dževab davati.
U pazaru se nemojte kleti,
sutra ćete umrijeti.
U malu se ne uzdajte,
i mal prođe, dobro znajte,*

*Hakom zekat podajite
za jetime znajite
i dobro hi pazite
i mal njihane ne izite
zeherom se ne otrujite.*

*Ako hoćeš da si pravi musliman,
u halk fitnu ne turaj,
Bićeš munafički barjaktar.
Bajrak ćeš him nositi,
u dženehem goreti,
šejtan će se smijati,
neće tebe valjati.
Za sevab se sve mućite,
na hajir se poharćite.
Ulemi se preručite
a mrtvijem se narućite,
Kur'anom hi pomenite
mahrum mrtve nam ne vraćajte.
Musafire sve svraćajte,
Svaki hajir vi radite.
Šerlukom se ne mućite,
za selamet čališite.*

11.

*Ej džahili, jedne inadžije,
kad ve pane, vi ste fursadžije.
Kad ste zdravo, hodže svi mrzni,
kad ste boni, vi ste za njih brzi.
Kad ste muhtadž, nećete hi
pomoći,
kad ste zdravo, kail ste hi
odmoći.
Nemojte hi hilom držati
sutra će ve kopati.
Nemojte hi psovati
na talkin će ve pozvati.*

12.

*Ej vi moja mila braćo,
svoju braću dobro držite,
jedno drugom hatar pazite,
za malo se ne mrazite.
Ka' sam braću ja imo,
svak me dobro postimo,
š njima išo ka' ljuš'ko,
svak me držo visoko.
Ka' sam braću ukop'o
otada sam zaplako
i svakom se pomako.*

*Dok sam bež (nji) ja osto,
nikud nisam ja pristo.
Na me bila braska žalost i miso
od jada sam ovo upiso.*

13.

*Mučni smo i mi hodže,
daj nam isnaf, Bože!
Vaz pričamo, mi ga ne primamo,
ilum znamo, amel ne činimo,
za gunah psujemo,
mi ga posluujemo.
Ifkar nam je uzimati,
mane rukom dijeliti,
a šta ćemo svijet bijediti?
Mi velimo pravo da sudimo,
na sabah se ne budimo.
Belli će Mehdija izići,
Mloge će hodže sjeći.
I kad bi nas zateko,
mloge bi nas poseko.
Ko je ašik sevab steći
halis srcem hajte ka Meći,
s imanom ćete u grob leći,
bez šuhbeta dženet steći.*

14.

*Ej vi moja mila braćo,
ehli tarik hić ne misli za sebe,
šta će turit na sebe.
odkako nas dade Halik,
Mi smo Bogu vazda ašik.
U ašk božji ko god stoji,
on se nikog ne boji.
Ko šta često pominje,
ono više miluje.
Ko će Boga, pomenite ga,
ko će dunja, eto mu ga!
Često Boga ko pominje,
on se ašik i rodio.
Mnogo dunja ko miluje,
on je sarhoš vazda bio.
Šta će nama dunjalučki mal,
miluj Boga i džemal,
pomozite nam, ja Gaffar!
Ehli dunja ka' će umirati,
dunj'aluk će pominja(ti),
njemu neće fajda biti,*

hasretom će dušu dati,
on će znati šta je patit'.
Ehli ukba ka'će hidžret činjeti,
u dženet će gledati,
mjesto svoje vidjeti,
veselo će dušu dati,
šehadetanu teslim biti,
oči svoje zaklopiti,
što će nama dunj'alučki (?),
Miluj Boga i džemal,
pomozi nam, ja Gaffar!

15.

E vi moja mila braćo,
tko će aškom zikir činjeti,
on će boži džemal vidjeti.
Ko će Boga misliti,
neće hesab tefliti,
sve će u hlad sedeti
iz hlada će gledati
šta će svijet tegliti.
Ne pomaže dunjalački mal,
miluj Boga i džemal,
pomozi nam, ja Gaffar!

16.

Ej vi moja mila braćo,
ka' sam vama ovo ispis'o,
ja sam mlogo uzdiso.
Sve vam gunah kaživo,
najviše ga ja imo.
Dojće vakat i vrijeme
učiće se ovo i bez mene.
Svakome bih se ja molio,
ko bi ovo peke učio,
da bi l' mene rahmet izučio.
Našem milom pejgamberu
salavate donosite
hel će vama od pomoći vazda
biti.
Sallallahu teala alejhi ve sellem,
ve ala alihi ve sahabihi edžemein.
Kaside-i-muellif Bilče
karyesindan

Ibrahim bin Salih,
8. mart sene 332.

SUMMARY

IBRAHIM BIOČAK'S KASIDA, THE MEMORIAL OF ALHAMIADO LITERATURE OF SANDŽAK MUSLIMS

On the basis of two found original manuscripts; another important writer of Alhamiado literature is discovered. It is Ibrahim Pačariž born at a village Bioča in Sandžak (Socialistic Republic of Montenegro) 1852. He was killed in Brodarevo (Sandžak) 1922. By profession he was a teacher and Imam. Among the writers of Alhamiado literature he occupies an outstanding position. Using the Arabic alphabet he wrote the major part of his works in Serbo-Croatian. He wrote eight (both major and minor) works, seven in verse and one 10 prose. One poem written in Albanian language, is full of Turkish words. All his works are from the scope of morality and social ethics. They deal with human relations in society. His most important work is Kasida; a poem in rhymed prose which consists of 16 parts (270) verses.

The text of this work is here presented. It was written in 1906. However, both of them are written by Biočak. That points to a fact that also other revised Kasidas of native authors are the works of the same author. Otherwise Biočak's Kasida has all qualities of Oriental Islamic work (introduction, main contents and the end with colophon and biographical data). The appearance of Biočak's work is neither isolated nor unexpected. He lived and worked in the time of acute national renaissance of Balkan people and their aspiration for writing in native languages. So, the numerous writers of Alhamiado literature emerged. Together with them Ibrahim Pačariž represents protagonist of a literary renaissance of the Muslims from Serbo-Croatian speaking territory. A man who made a direct influence to Biočak's work was hafiz Salih Gašević, born in Nikšić (SR Montenegro).

In the introductory part of Biočak's Kasida and Gašević's Mevlud (poem on birth of Mohammed); first edited in 1893/94 numerous identical terms, thoughts and even entire language constructions were presented. The original Biočak's works are

now a private property of some people in Sarajevo and Prijepolje. The copy of the manuscript is deposited in Gazi Husrev-beg's Library.

1 Tekst preuzet iz Anala Gazi Husrev-begove biblioteke, knjiga IV, Sarajevo 1976, str. 155-177.

2 Od djela te vrste na srpskohrvatskom značajna su naročito: Safetbeg Bašagić, *Bošnjaci i Hercegovci u islamskoj književnosti*, Glasnik Zemaljskog muzeja, XXIV/1912, 1-88 i 259-390; isti pisac, *Znameniti Hrvati Bošnjaci i Hercegovci u Turskoj Carevini*, Zagreb 1931; Mehmed Handžić, *Književni rad bosansko-hercegovačkih Muslimana*, Sarajevo 1934 (separat iz Glasnika Islamske vjerske zajednice, 1/1-3, 6-12; II (16); Hazim Šabanović, *Književnost Muslimana BiH na orijentalnim jezicima*, Sarajevo 1973. Od djela te vrste na stranim jezicima navodim, zbog novijeg vremena izdanja, rad Aleksandra Popovića (Alexandre Popović) *Le litterature ottoman des Musulmans Yugoslaves, Essai de bibliographie raisonnée*, Paris 1971, separate iz časopisa *Journal asiatique*, annee 1971, 309-376. U tome radu data je iscrpna bibliografija (328 jedinica) radova u srpskohrvatskoj i svjetskoj literaturi o toj tematici.

3 O alhamijado literaturi bosanskohercegovačkih Muslimana pisali su: Ismail Balić, *Alhamijado-književnost u Bosni za vrijeme Osmanlija*, Muslimanska biblioteka, Wien 1957, 4, 20-33 i 82; Otto Blau, *Bosnisch-turkische Sprachdenkmaler*, Leipzig 1868 (Abhandlungen für die Kunde des Morgenlandes, V/2-tekstovi alhamijado radova: Snejch Seifuddin Ef. Kemura und Dr Vladimir Čorović, Serbokroatische Dichtungen bosnicher Muslims aus dem XVII, XVIII und XIX Jahrhundert, mit 6 Abbildungen im Text, Sarajevo 1912 (Zur Kunde der balkanhalbinsen, II, Quellen und Forschungen, Heft 2- tekstovi alhamijado radova sa uvodom na VXXVII stranici, Muhamed Hadžijagić, *Alhamijado literatura*, Hrvatska enciklopedija, sv. I. Zagreb 1941, 300-301; isti pisac, Hrvatska muslimanska književnost prije 1848, Napredak, kalendar za 1938, Sarajevo 93-1'4; isti pisac *Književnost na arabici (alhamijado)*, *Enciklopedija Jugoslavije*, Zagreb, sv. I, 1955, 144-45, s.v. Arabica; Rešad Karić, *Pobožne pjesme bosansko-hercegovačkih Muslimana*, Sarajevo 1966, str. 224. tekstovi: Mehmed Kapetanović Ljubušak, *Narodno blago*, Sarajevo 1887, među ostalim i ostali alhamijado tekstovi (Duvanjski arzulah i dr); Husejn Karabegović: *Pjesme o osvajanju Kandije godine 1080 po hidžretu (1669)*, Glasnik Zemaljskog muzeja, 1/1889, 496-500; Ibrahim Kemura, prva štampana knjiga arabicom na našem jeziku (Omer efendija Humo i njegov prosvjetni rad), Glasnik VIS-a, LXXXVI/1936, br. 86 (11.4), Alija Nametak, *Nov prilog bosanskoj alhamijado literaturi*, Prilozi za orijentalnu filologiju i istoriju, Sarajevo, XI/1962-63, 237-47; Osman a. Sokolović, *Dvije naše pjesme pisane arabicom*, Narodna uzdanica, kalendar, 1936, 105-107.

4 Bilo bi netačno kad bi takvu vrstu rada u okviru orijentalno-islamske književnosti pripisivali samo Muslimanima srpskohrvatskog jezičnog područja, jer su na taj način pisali i neki drugi narodi. Dosta starim, ako ne i prvim radovima te vrste smatraju se radovi Španjolaca koji su primili islam i pisali arapskim pismom, a na španjolskom jeziku. Arapi kao nosiocu vlasti nazvali su takva djela, iako su po suštini bila

islamska al-adžemiyya, što znači strana (pismo arapsko, a jezik nearapski), a onda su po tome i islamizirani Španjolci napravili za tu vrstu književnog rada svoj arabizam alhamijado (piše se na španjolskom aljamiado). Taj izraz poslije je kao termin određene vrste islamske književnosti ušao i u svjetsku literaturu pa je, tako, već odavno u upotrebi i u našoj, jugoslavenskoj nauci, posebno u orijentalistici kao oznaka djela arapskim pismom, a na srpskohrvatskom jeziku.

5 O Gaševiću i njegovom mevludu ima ova literatura: Fekim Bajraktarević, *Srpska pesma o Muhamedovu rođenju*, Glasnik Skopskog naučnog društva, III) 1927, Alija Nametak, *Gaševićev bosanski mevlud*, Narodna uzdanica, kalendar, god. 1936, 66-83; Ibrahim Kemura, *Hafiz Salih Gašević u svijetlu literarnog dijela jednog crnogorskog pisca*, Glasnik VIS-a, XXXII/1969 3-4, 120. Mehmed Mujezinović, *Natpis na nišanu hafiz Saliha Gaševića u Bijelom Polju*, Takvim za 1973. godinu, Sarajevo 134-141.

6 O Arifu Sarajliji i njegovom mevludu sačuvao je u zadnji čas spomen Vehbija Hodžić (iz Novog Pazara) u članku Merhum Arif ef. Sarajlija, veliki alim i pjesnik, Glasnik Vrh. Islamskog starješinstva, XXXVII/1974, 1-2, 109-112, sa fotoportretom koji, greškom, nije Arifa Sarajlije. Prema podacima u tome članku, Arif Sarajlija je svoj mevlud pod naslovom Terdžuman mevludski na jezik bosanski štampao (litografija) u Istanbulu god. 1329=19111, a ostavio je još jedno djelo na „bosanskom“ pod naslovom Nasihati, koje je po obimu dva puta veće od njegova mevluda (936 stihova) i koje je sačuvano, navodi pisac, u nekoliko prepisa u novopazarskim kućama. Piscu je, međutim, ostao nepoznat podatak da se Arif Sarajlija prezivao Brkanić, što je inače, utvrdio i iznio O. A. Sokolović, *Pregled štampanih djela na srpskohrvatskom jeziku Muslimana Bosne i Hercegovine od 1878-1948. godine*, Sarajevo 1957 (separat iz Glasnika VIS-a 7, 1955-57), 72.

7 Imalac rukopisa ne zna što djelo sadrži, niti mu je poznat Ibrahim Biočak. Kada sam dobio na posudbu rukopis, za što mu i na ovom mjestu zahvaljujem, ušao sam u sadržinu teksta i prepeisao ga te mu sapćio da se radi o *Kasidi* hodže Ibrahima iz Bioče. B. Mezildžić je, međutim, ustao s tvrdnjom da to mora biti rad njegovih bližih predaka, prijepoljskih Mezildžića, i ničiji drugi, jer je rukopis nađen u porodici koja je, navodi imalac, pisala arapski i znala turski. Međutim, ti navodi i razlozi su jedno, a sami zapisi u oba rukopisa o autoru sasvim nešto drugo.

8 U domaćim derviškim međuama sretaju se, kako je poznato, *Kaside* i *Ilahije* na srpskohrvatskom u dva pa i više varijantnih oblika (Ilhamija Žepčak, Abdurahman Sirija i dr.) Činilo se da se tu radi o promjenama koje su unosili kasniji prepisivači, i nikad nismo bili sigurni šta je original, a šta kasniji, tuđi dometak. Sad na osnovu jedinstvenog primjera varijanata Bočakove *Kaside*, pisanih rukom samoga autora, možemo biti sigurni da varijantni oblici *Kasida* i *Ilahija* i drugih pisaca predstavljaju, barem u većini slučajeva, originalni rad jednog te istog autora. Ta spoznaja je od važnosti, jer nam omogućava sasvim drugačiji pogled na poeziju domaće alhamijado literature i, posebno, na tekstove *kasida* i *ilahija* koje su se dosta, u pravilu, smatrale tuđim varijantnim oblicima.

9 Oba rukopisa originala *Kaside* nalaze se kod navedenih današnjih posjeda, ali je i ovaj drugi, bjelopoljski, danas

pristupačan nauci, jer sam dao izraditi dvije kseroks-kopije toga djela i jednu ustupio Gazi Husrevbegovoj biblioteci, a druga je u orijentalnoj zbirci moje vlastite biblioteke. Primjerak u Gazi Husrevbegovoj biblioteci ima signaturu R 4/10.

10 Bioča je do 1912. godine bila u sastavu Sandžaka (punije ime Novopazarski sandžak), i to kao selo u Bjelopoljskom (Akova) kadiluku, odnosno kasnijoj kazi (srezu). To se vidi ne samo iz turskih službenih godišnjaka salnama onoga vremena, nego i po podacima u Biočakovoj bilježnici (prijepoljski manuskript) koji su ovdje saopćeni (zapis o turskoj inspekciji nastave u mektebu u Bioči), datum kad su Crnogorci ušli u Bioču i, naročito, Biočakovi stihovi: „Vatan mi je asli bio u Bioči, odvezda je Crnoj Gori u oči“.

11 Dok su bili u Bioči, Pačarizi su bili na glasu porodica. Pored kuće, imali su i kamenu kulu na tri boja (prizemlje i dva kata), koju spominje i sam Ibrahim Biočak u uvodu *Kaside*. U mirnim godinama i danima u toj kuli s stanovalo, a najčešće su se njom koristili putnici namjernici-musafiri. U nemirnim danima, koji su bili česti, jer je granica sa Crnom Gorom bila blizu, u području susjedne rijeke Lima, kula je služila kao sklonište čitavu selu. Ako bi se bilo što sumnjivo javilo na susjednoj granici, sam Ibrahim Biočak, koga su tu znali i pod imenom Mula Ibrahim, ispalio bi pušku, a na pucanj bi čitavo selo hrlilo u kulu, da se skloni i zaštititi. Ispod sela, na putu za Berane, Pačarizi su imali i han, poveliku zgradu u kojoj je, pored prostora za smještaj putnika i konja, bila i kahvana (kafana) i jedan dućančić.

12 O tome mektebu u Bioči govori i nalaz inspekcije iz 1908, naveden u prethodnom poglavlju.

13 Na našem području sigurno su mnogo značili u tom pogledu novi listovi paralelno na turskom i srpskohrvatskom Gulšen-i-Saraj- Sarajevski cvjetnik i Bosna, koji su izlazili u Sarajevu, prvii 1868-1872, a drugi 1866-1878, te Neretva u Mostaru, 1876-1877. Takva štampa izlazila je i na Kosovu, u neposrednoj blizini Sandžaka: Turzerin-Prizren u Prirenu, 1874-76, te Kosova u Prištini, 1876-1888. Na pokret za izražavanje na vlastitom jeziku u Sandžaku i dijelu Crne Gore vjerovatno nije ostalo bez uticaja ni ličnost Muhameda Šakira Kurtćejajića, prvog novinara i publiciste među bosanskohercegovačkim Muslimanima (urednik Gulšen-i-Saraja- Sarajevskog cvjetnika i Bosne), koji je rodom baš iz toga kraja, iz Bijelog Polja (1844-1872).

14 Među Biočakovim turcizmima zapažaju se i termini tipični za islamski misticizam, koje su kod nas uoptrebljavali i širili derviši (tarik, zikr, apk), čak ima i čitavih misli izraženih u derviškom duhu. Iz toga bi se dalo pretpostaviti da je Biočak pripadao nekom derviškom redu, što bi bilo od značaja za popunjavanje njegove biografije, a i za ocjenu sadržaja samog njegovog djela. Biočakov sin, Ešref, međutim, kategorički je odbio takvu pretpostavku: dapače, zna i to da nije ni volio dervise.

15 Ešref Pačariz, Biočakov sin, lično mi je saopćio da je *Kasida* čitana po kućama na skupovima i da je ulogu takvog čitaoca pred skupom vršio osobno i on, Ešref, nekad na traženje iskupljenih komšija, a nekad i po očevom zahtjevu.

Ovaj broj Pan Bošnjaka svojim likovnim priložima oplemenio je

Fehim Husković

- akademski slikar i grafičar
- rukovodilac Departmana za umjetnost na IUNP

Fehim Husković je rođen 25.05.1967. god. u Orizare-Veles, u Republici Makedoniji. Završio je Srednju umjetničku školu „Lazar Levinovski“ u Skoplju, odsjek Grafika. Studije nastavlja na Prištinskom Univerzitetu na Fakultetu umjetnosti na Odsjeku grafike, koje završava kod prof. Zorana Jovanovića-Dobrotina. Zbog statusa najboljeg studenta generacije, dobio je besplatne postdiplomske studije koje završava kod istog profesora. Od 1992. god., radi kao profesor Likovne kulture gdje svojim radom daje doprinos koordiniranjem Međunarodnog bijanala, Međunarodne likovne kolonije, Međunarodnog brzog slikanja, Međunarodno otvoreno grafičko atelje kao i kolonija brzog slikanja i višegodišnja škola crtanja i slikanja Dega. Po završetku magistrskih studija upisuje se na magistrske studije iz oblasti pedagoških nauka na Univerzitetu „Sv. Kliment Ohridski“ u Sofiji (Bugarska) gdje stječe zvanje magistra pedagoških nauka. 2000. godine na istom Univerzitetu odbranio je doktorsku disertaciju i stekao zvanje doktora umjetnosti-pedagoških nauka. U periodu od 2002- 2013. god. uzeo je učešće na mnogim grupnim i samostalnim izložbama cijeloga svijeta. Bio je učesnik velikog broja (preko 700) grupnih izložbi bijanala, grafike,

crteža, i slikarstva kao i na velikom broju pedagoških skupova iz oblasti likovne pedagogije. Dosad je realizirao preko 70 samostalnih izložbi u Nju Jorku, Parizu, Vijeni, Varšavi, Berlinu, Frankfurtu, Oslu, Ankari, Istanbulu, Ljubljani, Zagrebu, Beogradu, Prištini, Sarajevu, Sofiji, Skoplju. Bio je učesnik velikog broja međunarodnih simpozijuma-kolonija (preko 100) gdje je objavio više od 20-tak radova iz oblasti pedagogije, psihologije i metodike likovne kulture. Dobitnik je preko 20-tak nagrada iz grafike, crtanja i slikanja. Huskovićovi radovi se nalaze u značajnim svjetskim galerijama, muzeja i privatnim kolekcijama. Profesor je na više univerziteta bivših YU prostora, na Fakultetu likovnih umjetnosti u Skoplju, a od samog formiranja Internacionalnog Univerziteta u N. Pazaru radi kao profesor. Dekan je Fakulteta umjetnosti na IUNP. Član je velikog broja udruženja kao i asocijacija širom svijeta.

